

Athens Dialogue

on

A Middle East Zone Free of Nuclear and Other Weapons
of Mass Destruction as well as Their Means of Delivery (WMDFZ)

نشست آتن

پیرامون

خاورمیانه‌ای عاری از سلاح‌های هسته‌ای و سایر سلاح‌های کشتار
جمعی و همچنین وسایل پرتاب آنها (WMDFZ)

דיאלوگ אתונה

בנושא

מזרח תיכון מפורז מנשק גרעיני ונשק אחר להשמדה המונית
כולל אמצעי האספקה שלהם (WMDFZ)

حوار أثينا

حول

إقامة منطقة شرق أوسط خالية من أسلحة الدمار الشامل النووية وأسلحة
الدمار الشامل الأخرى وطرق إيصالها (WMDFZ)

Centre for Dialogue

EPLO

European Public Law
Organization

ATHENS DIALOGUE
on
A Middle East Zone
Free of Nuclear and Other Weapons
of Mass Destruction
as well as Their Means of Delivery (WMDFZ)

نشست آتن
پیرامون
خاورمیانه‌ای عاری از سلاح‌های هسته‌ای و سایر سلاح‌های
کشتار جمعی و همچنین وسایل پرتاب آنها (WMDFZ)

דיאלוג אתונה
בנושא
מזרח תיכון
מפורז מנשק גרעיני ונשק אחר
להשמדה המונית
כולל אמצעי האספקה שלהם (WMDFZ)

حوار أثينا
حول
إقامة منطقة شرق أوسط خالية من أسلحة الدمار الشامل النووية
وأسلحة الدمار الشامل الأخرى وطرق إيصالها (WMDFZ)

The opinions expressed and arguments employed herein do not necessarily reflect the official views of the European Public Law Organization.

This publication and any map included herein are without prejudice to the status of sovereignty over any territory, to the delimitation of international frontiers and boundaries and to the name of any territory, city or area.

نظرات بیان شده و استدلال‌های به کار گرفته شده در این اثر لزوماً منعکس کننده نظرات رسمی سازمان حقوق عمومی اروپا نیست.

این اثر و تمام نقشه‌های مندرج در آن فاقد موضع‌گیری در خصوص وضعیت حاکمیت بر هر سرزمین، تحدید حدود و مرزهای بین‌المللی و نام سرزمین‌ها، شهرها یا مناطق است.

הדעות המבוטאות ומנומקות בדוח זה אינן משקפות בהכרח את חוות הדעת הרשמיות של ארגון החוק הציבורי האירופי (European Public Law Organization).

פרסום זה וכל מפה הכלולה בו לא פוגעים בזכויות סטטוס הריבונות על כל טריטוריה, בתחומי הגבולות הבינלאומיים ובשם של כל טריטוריה, עיר או אזור.

الأراء الموضحة والمناقشات المعروضة في هذا المستند لا تعكس بالضرورة وجهات النظر الرسمية لمنظمة القانون العام الأوروبي.

هذا المنشور وأي خريطة مضمنة فيه لا تتحيز إلى حالة السيادة على أي منطقة، ولا إلى تحديد الحدود الدولية، ولا إلى اسم أي منطقة أو مدينة أو منطقة.

السكرتارية / מזכירות / دبیر / SECRETARIAT
Olga Papadopoulou, Docteur en Droit, Maître de Requêtes au Conseil d'Etat

السكرتير التنفيذي / מזכירות כללית / دبیر اجرایی / EXECUTIVE SECRETARIAT
Katerina Papanikolaou, Director, Editions Department, EPLO
Maria Korda, Editions Officer, EPLO

EUROPEAN PUBLIC LAW ORGANIZATION / سازمان حقوق عمومی اروپا /
منظمة القانون العام الأوروبي / ארגון החוק הציבורי האירופי
Achaïou 16, 106 75 Kolonaki, Athens, Greece
Tel.: 30 210 72 58 801 / Fax: 30 210 72 58 040
64th km Athens-Sounio Ave., GR-19500
Tel.: 30 22920 69810-12 / Fax: 30 22920 69813
E-mail: info@eplo.eu / Web site: http://www.eplo.eu

ISBN: 978-960-87611-1-7

Cover design: Ina Melengoglou, AltSys.gr

الإصدار الأول : 2013 / מהדורה ראשונה 2013 / چاپ اول: 2013 / 2013

© European Public Law Organization

Athens Dialogue on a Middle East Zone Free of Nuclear and Other Weapons of Mass Destruction as well as Their Means of Delivery (WMDFZ) 7

نشست آتن پیرامون خاورمیانه‌ای عاری از سلاح‌های هسته‌ای و سایر سلاح‌های
کشتار جمعی و همچنین وسایل پرتاب آن‌ها
87.....(WMDFZ)

دیالوگ آتونیه בנושא מזרח תיכון מפורז מנשק גרעיני ונשק אחר להשמדה המונית
כולל אמצעי האספקה שלהם (WMDFZ).....155

حوار أثينا حول إقامة منطقة شرق أوسط خالية من أسلحة الدمار الشامل النووية وأسلحة
الدمار الشامل الأخرى وطرق إيصالها
221.....(WMDFZ)

ATHENS DIALOGUE

on

**A Middle East Zone
Free of Nuclear and Other Weapons
of Mass Destruction
as well as Their Means of Delivery
(WMDFZ)**

**held at Sounion, Athens, Greece
14-16 November 2012**

REPORT

Prepared by

Professor Joseph A. Camilleri

Professor Michael Hamel-Green

Associate Professor Marianne Hanson

Dr Michális S. Michael

Nicholas A.J. Taylor

CONTENTS

FOREWORD by CG WEERAMANTRY	11
PROJECT OUTLINE	15
THE POLITICAL GEOGRAPHY OF A MIDDLE EAST WMDFZ	17
BACKGROUND	19
<i>Why a Track-Two/Track-Three Dialogue?</i>	19

THE ATHENS DIALOGUE

METHOD AND PROCESS.....	25
CONTENT	27
<i>Imagining the Future</i>	28
<i>The WMDFZ Proposal: The Road Travelled Thus Far</i>	30
<i>Key Obstacles to Negotiating a WMDFZ in the Middle East</i> ...	33
<i>Useful Practical Next Steps</i>	36
<i>Other Short- to Medium-Term Initiatives</i>	38
<i>The WMDFZ in the Wider Middle East Context</i>	41

POSTSCRIPT ON THE ATHENS DIALOGUE

THE US ANNOUNCEMENT: REACTIONS AND IMPLICATIONS.....	47
PROSPECTS AND WAYS FORWARD	56
ANNEX A - SUMMARY OF RECOMMENDATIONS.....	59
ANNEX B - 'ATHENS DIALOGUE' PROGRAMME	63
ANNEX C - PARTICIPANTS.....	69
ANNEX D - POST-DIALOGUE PRESS RELEASE.....	75
ABOUT THE AUTHORS.....	79
ABOUT THE SPONSORING ORGANISATIONS	83

FOREWORD

Hiroshima and Nagasaki unleashed upon the world a range of horrors which made the worst brutalities of all recorded history pale into insignificance. Every rule of humanitarian law, every principle taught by the great religions, every shred of respect for the human person was lost.

The greatest intellects of the world, including Albert Einstein and Bertrand Russell, speaking "as members of the human species" have warned that a war with nuclear weapons "might possibly put an end to the human race." An enormous responsibility thus devolved on every nuclear power to banish this weapon from their arsenals and work together to eliminate it from the face of the earth.

Every human being should be saddened by the fact that governments have not accepted this responsibility, which lies undischarged and unrecognised nearly seventy years after this event which shook all civilisation to its foundations.

Medieval conquerors like Attila and Jenghiz Khan are reported to have announced to all who dared to defy them that if a city stood in their way not a single home would be left standing or a single human being left alive. We have now reached a point when such savagery seems minuscule if compared with the savagery of the bomb.

It can, in one frightful moment, destroy not little villages but vast metropolitan centres, not merely human beings but every living thing down to the minutest cell, and damage not only this generation but unnumbered generations to come. It can poison the atmosphere we bequeath to those generations and cause congenital deformities for generations to come - generations whose welfare is the highest trust that all religions and all civilisations place upon us.

Yet governments continue on this course regardless, betraying this trust, abandoning our humanity and consigning to the rubbish bin all that forty centuries of civilisation, religion and human sacrifice have taught us.

When the governments of the world thus neglect their most basic obligations, all humanity walks ever closer to the nuclear abyss that will swallow up friend and foe alike. The responsibility then devolves upon all concerned citizens to do what lies in their power to save this century from becoming a century of doom. No other century has dawned with humanity having the power to destroy itself. If the 20th Century was a century of lost opportunity in regard to saving us from the nuclear peril, the 21st Century is our century of last opportunity. If that opportunity is lost, all humanity, all civilisation and all our cherished values will perish, never to be revived.

What can the concerned citizen do? Among possible courses of action are bonding together in civil society networks, highlighting the coincidence of all religious teachings in condemning such cruelty, mounting a chorus of protest strong enough to reach the corridors of power, seeking to establish a nuclear free zone, among others.

The Athens Dialogue is a significant step in this direction. It seeks to establish a zone free of weapons of mass destruction in an area seething with tensions and misunderstandings. Both at the conceptual and practical level the discussions that took place were sober and pregnant with possibilities.

All this brings home to us the importance of initiatives such as the Athens Dialogue which aim to eliminate the bomb from an area rife with tensions and prone to conflict. The Athens Dialogue has addressed this problem at various levels both conceptually and procedurally - exploring obstacles standing in the way of such zones, examining the untenability of the concept of nuclear deterrence, analysing the transformation taking place in the Arab world, bringing inter-religious perspectives to bear on the problem, unravelling the economic and cultural factors that must be considered and working out schemes of verification.

This is indeed a substantial contribution helping us to better understand the problem and devise a scheme sufficiently comprehensive to overcome the numerous obstacles standing in its way.

The learned participants have been deeply sensitive to all the nuances of the challenge before us, directing our attention to future possibilities, and in the process bring a Middle East zone free of

nuclear and other weapons of mass destruction closer to achievement.

The problems, we know, are numerous but the Athens Dialogue has brought home to the world the realisation that they are not insurmountable and that a way can be found through the thicket of difficulties towards a workable solution.

All participants are to be congratulated and in particular La Trobe University's Centre for Dialogue, Melbourne and the European Public Law Organization (EPLO) of Athens, who sponsored the Conference with the support of the International Physicians for the Prevention of Nuclear War (IPPNW) and the University of Queensland.

The Dialogue is an example of the results that can be achieved if concerned individuals and groups pool their resources in this cause on which the future of humanity depends.

It is important that the necessary momentum be maintained for the implementation of the practical steps that have merged from these discussions and that this message be carried from the humblest levels of society to the pinnacles of political power.

It gives me special pleasure to write this Foreword as I have sought to advance the realisation at all levels that these weapons are illegal - from the International Court of Justice to the school-room. The lesson to be spread to all levels of society is that the maintenance of these weapons of mass destruction is a betrayal of our trust towards our children and future generations and that betrayal of this trust would make us the most culpable generation in all human history.

Another factor that makes this a task of the greatest urgency is that the nuclear danger grows from day to day. Scientific knowledge regarding the development of these weapons is becoming more easily accessible electronically. Scientific personnel with the knowledge needed to construct a weapon receive attractive offers from those desiring to acquire it. More states and terrorist movements see the weapon as a valuable addition to their strength. The materials for their construction are easily available and remain unmonitored. Research on improving the weapon continues. Unresolved disputes between states and other entities keep simmering.

Ample funds are available to terrorist organisations for purchasing the necessary materials and hiring the requisite scientific skills.

All the available evidence supports the proposition that humanity is edging closer day by day towards its destruction through the maintenance and projected development of arsenals which should have been banned decades ago and which can still be eliminated through united, non-governmental action, of which the Athens Dialogue is an outstanding example.

CG WEERAMANTRY
Former Vice President, International Court of Justice

28 January 2013

PROJECT OUTLINE

IN NOVEMBER 2012, La Trobe University's Centre for Dialogue and the European Public Law Organization (EPLO) convened a regional dialogue in Athens on the proposal to establish a Middle East zone free of nuclear and other weapons of mass destruction as well as their means of delivery (WMDFZ).

In preparation since April 2010, the dialogue was the product of extensive consultation with key stakeholders in the Middle East as well as outside the region. Those invited to participate were drawn largely from Arab countries, Iran, Israel and Turkey. Invitations were also issued to a few others noted for their expertise or involvement in or support for the proposed UN Helsinki Conference.

It was envisaged that arising from the 'Athens Dialogue' a Report would be prepared setting out findings and recommendations. The report was to be forwarded to: the United Nations Secretary-General Ban Ki-moon, Under-Secretary of State in Finland's Ministry of Foreign Affairs Jaakko Laajava, who is acting as the facilitator for the inter-governmental negotiations, the Russian, UK and US governments who are together the co-sponsors of the UN Helsinki Conference, and to other relevant governmental and non-governmental stakeholders. This would be done in time for the proposed Helsinki Conference which was scheduled for December 2012. In the light of subsequent US and other announcements indicating that the Helsinki Conference would be postponed, the sponsoring organisations have included in this Report a number of observations on recent developments and reflections on prospects for future dialogue and negotiations.

The Athens Dialogue produced a number of proposals which could be taken to further the goal of security in the Middle East and assist the negotiation of a WMDFZ. These proposals, which, are even more relevant in the wake of the postponement of the Helsinki Conference, are summarised and listed as Annex A, on page 59 of this Report.

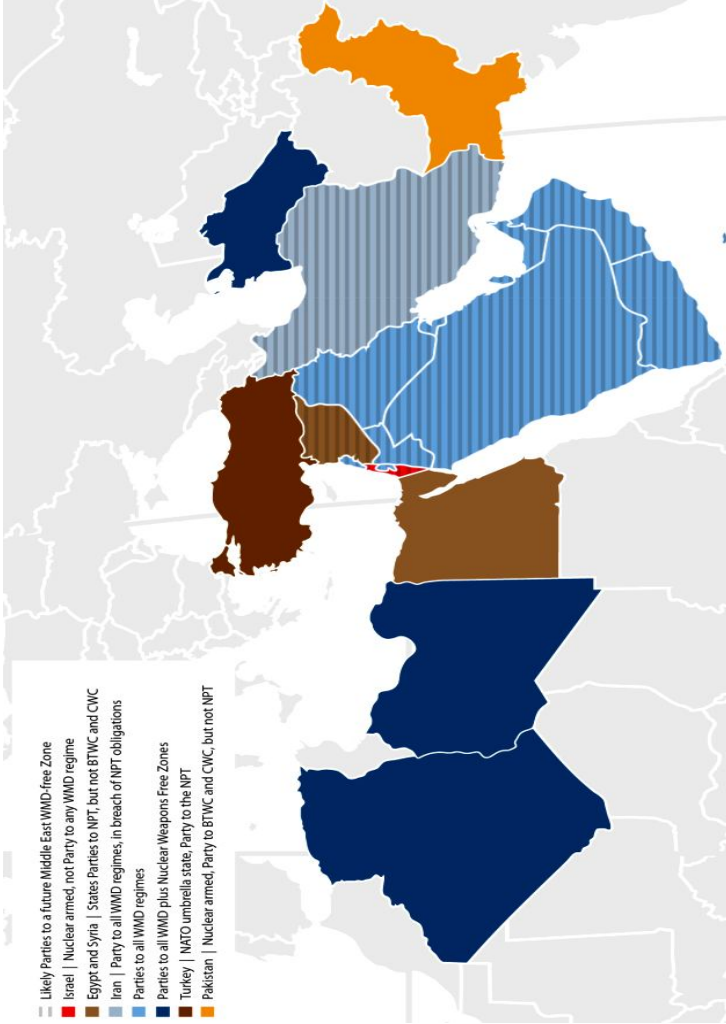
Acknowledgements

While the Centre for Dialogue initiated this project, its implementation would not have been possible without the active collaboration of the European Public Law Organization. The La Trobe Centre for Dialogue would like to express its sincere thanks to the EPLO for agreeing to be the co-organiser of the Athens Dialogue, and for dedicating part of its staff for the successful realisation of the event. In particular, we wish to acknowledge the contribution of: Cesare Colombo, Justino De Chavez, Akis Dimogerontas, Damiano Giampaoli, George Kalathas, Edoardo Minerva, Ginevra Roli, Fani Stathouloupoulou, Kostas Vlachakis and Uta Wancke.

Special thanks need to be addressed to Ms. Piji Protopsaltis, Deputy Director for Management, and Ms. Ariadne Kopidaki, Director of Office of Central Support Services, as well as to Ms. Alessia Fiumi, Head of Office of Travel and Conferences, for their wonderful contribution to the overall success of the event.

The two sponsoring organisations also wish to acknowledge the support of the International Physicians for the Prevention of Nuclear War (IPPNW) and the University of Queensland.

THE POLITICAL GEOGRAPHY OF A MIDDLE EAST WMD FZ

Source: International Law and Policy Institute (ILPI), http://nwp.ilpi.org/wp-content/uploads/2011/12/ILPI_world_map_Middle-East.png

BACKGROUND

THE PROJECT TEAM is led by Professor Joseph A. Camilleri, Professor of International Relations and Director of the Centre for Dialogue, La Trobe University. Other members of the team are: Professor Michael Hamel-Green (Professor, College of the Arts, Victoria University, Melbourne); Associate Professor Marianne Hanson (School of Political Science and International Studies and Director of the Rotary Centre for Peace and Conflict Resolution at the University of Queensland), Dr. Michális S. Michael (Deputy Director, Centre for Dialogue, La Trobe University), Nicholas A.J. Taylor (Research Associate, Centre for Dialogue, La Trobe University and Doctoral Researcher at the School of Political Science and International Studies, University of Queensland), and Professor Spyridon Flogaitis (Director of the EPLO, Professor of Administrative Law at the University of Athens, Judge of the Special Supreme Court of Greece, former President of the United Nations Administrative Tribunal and former Acting Minister of Interior of Greece in 2007 and 2009).

Why a Track-Two/Track-Three Dialogue?

Joseph Montville, an American Foreign Service Officer, first used the term 'track-two diplomacy' to refer to:

... unofficial, informal interaction between members of adversarial groups or nations with the goals of developing strategies, influencing public opinion, and organising human and material resources in ways that might help resolve the conflict.

Diplomats and other officials may participate in track-two meetings but they do so in their 'private' capacities. Track-two dialogues cannot commit governments to any particular policy or course of action, but they often have the tacit and at times practical support of one or more governments which are keen to assist the resolution of a conflict or problem, but do not feel that official channels offer at

the time the most productive way of pursuing this objective. What is common to all participants of 'track-two' dialogues is that they are experts in their field, whether they be practitioners (serving or retired diplomats or policy-makers) or theorists of one kind or another (academics, specialists attached to centres, institutes and think-tanks). They are regarded as potentially influential precisely because of the status or prestige that derives from their expertise and the fact that some if not all of them may have the ear of government.

By contrast 'track-three' fora or meetings, though they may include experts, are not solely or even primarily brought together for their expertise. Rather they encompass a range of civil society voices, which may include representatives of professional groups, religious and community organisations, and advocacy groups of one kind or another. Track-three dialogues do not include diplomats or policy-makers even in their 'private' capacities.

The 'Athens Dialogue' was designed and organised as a hybrid track-two/track-three dialogue, that is, a gathering that would have some of the features of track-two dialogues (including in particular experts and serving or retired diplomats) but at the same time integrating a key element of the track-three model, namely significant civil society representation based on criteria other than just expertise.

The facilitating team chose this model on the basis of the very extensive theoretical and practical experience of the Centre for Dialogue. This choice was based on several considerations, two of which are worth noting. First, the nature and implications of weapons of mass destruction have hitherto attracted relatively little regional engagement, and almost no engagement animated by the principles of 'dialogue', notably notions of mutual respect, readiness to listen to the other's point of view, and a capacity to explore new ways of thinking and communicating. In our assessment, previous efforts have been conducted largely as conventional workshops comprised either largely of academics and experts - at times with the added participation of a few policy-makers - or primarily as intergovernmental fora, but generally with a clear focus on the sharing of expertise or the analysis of official policy positions.

The second consideration arises from lessons drawn from initiatives in other areas, which suggest that engagement that involves not only experts of various kinds but also a wider spectrum of civil society stakeholders (including NGOs as well as religious, community and professional groups of various kinds) and members of the policy-making community can itself perform a substantial confidence-building role. Importantly, such a process can help to generate the favourable conditions needed for useful coalition building, a strategy that has proved vital to the success of a number of other international initiatives such as the Landmines Convention of 1997, the Cluster Munitions Convention in 2008, and the International Criminal Court in 2002.

This project envisages three main stages:

1. *A detailed research paper* (just published): N.A.J. Taylor, Joseph A. Camilleri and Michael Hamel-Green, Dialogue on Middle East biological, nuclear and chemical weapons disarmament: Constraints and opportunities, *Alternatives: Global, Local, Political*, 38(1), 2013, 78-98.

The article assesses the factors that have impeded negotiations thus far in order to identify the key actors whose mutually reinforcing efforts are essential to any eventual agreement. It argues that current efforts to negotiate a WMDFZ in the Middle East can learn much from the successful negotiation of other nuclear-weapon-free zones. It acknowledges nevertheless that the circumstances in the Middle East are unique and require a more holistic approach. Success here, it is argued, will depend largely on a multidimensional perspective that brings together the energies and insights of a range of state and non-state actors, not least civil society in the Middle East, where confidence and trust building is too complex and demanding a task to be seen as the preserve of political and geostrategic calculation alone. The authors conclude that enabling the societies and polities of the region to identify areas of mistrust and misunderstanding across strategic, political, but also cultural and religious divides, in order to open up possibili-

ties for dialogue and mutual respect, holds the key to creating a favourable negotiating environment. The published paper will be widely distributed.

2. *A Report*, presented here, which summarises the initial outcomes of the Track-Two/Track-Three Dialogue. It also includes a series of reflections by the facilitating team based in large part on extensive fieldwork in the Middle East, London, Vienna, Helsinki and Geneva conducted in November-December 2012 by Nicholas A.J. Taylor, as well as further research carried out by other members of the project team.

The report, written in accessible language and translated into Farsi, Hebrew and Arabic, is designed for widespread distribution to government officials and members of parliament of all interested countries; regional organisations, including the European Union, the African Union and the League of Arab States; key departments and agencies within the UN system; Middle East regional organisations; regional research centres and think-tanks; and civil society groups (including media, religious and professional organisations) both in the Middle East and in countries capable of exerting influence on outcomes (in particular the United Kingdom, the United States, China, Russia and Western Europe). It is also planned to distribute the report to the Middle Eastern diaspora, particularly in Australia, Europe and North America.

3. As the next stage in the development of this project, consideration is currently being given to the preparation of a book-length monograph or a special issue of a leading international journal. The aim here is to examine in much greater depth than has thus far been the case the complex relationship between ethical principles on the one hand and political constraints and opportunities on the other, which continuing efforts to establish a weapons of mass destruction free zone in the Middle East must take into account.

The focus here will be on the role of governments, multilateral organisations, business and civil society.

THE ATHENS DIALOGUE

METHOD AND PROCESS

THE Athens Dialogue had a total of 37 participants drawn largely from the Middle East (see Annex B). Apart from the Australian facilitating team (4) which conducted the dialogue, and the EPLO team, representation was as follows:

<i>Country</i>	<i>Number of Participants</i>
Australia	1 + facilitating team (4)
Bahrain	3
Cyprus	1
Egypt	4
Greece	2 + EPLO team
Iran	4
Israel	6
Italy	1
Jordan	1
Lebanon	2
Palestine	3
Russia	1
Switzerland	1
Turkey	1
Yemen	1
<i>TOTAL</i>	<i>36</i>

Participants from outside the region were invited principally because of their expertise on arms control and disarmament, or because of their perceived historical or potential role in the region (e.g. Cyprus and Turkey). Of those who came from the Middle East (for this purpose we include Turkey), they were invited in their capacity as specialists in the field, intellectuals, leaders of civil society organisations, or acting or retired diplomats.

Where 'gaps' in participation were identified, the project team sought to fill them in the fieldwork phase of the project - by engaging a number of relevant stakeholders in discussion and exploring possible interest in future participation in the 'Athens Dialogue' project. Some gaps could not be easily filled given the prevailing political situation, notably in the case of Syria.

The 'Athens Dialogue' took place at the EPLO premises in the Cape Sounion area, a scenic spot on the Greek coast, one hour's drive from the centre of Athens. Sounion, with its harmonious blend of sea, land and Greek history - Cape Sounion is noted as the site of ruins of the ancient Greek temple of Poseidon, the god of the sea in classical mythology - offered an ideal location for the intense and sustained conversations that took place over more than two days.

To some extent, these conversations were overshadowed by two, perhaps not unconnected, developments: the resumption of armed hostilities between Israel and Hamas resulting in five Israeli and 158 Palestinian deaths, and the widely expected US announcement that the Helsinki Conference scheduled for December 2012 would be cancelled or at least postponed. Notwithstanding these unhelpful developments, and the strong emotions which they inevitably aroused amongst the participants, the dialogue proceeded as planned.

The facilitating team had always envisaged that the dialogue would steer well clear of set speeches and long presentations, and seek to foster instead a genuine interaction between the different, at times sharply divergent, perspectives and interests represented around the table. The key features of the method used for this dialogue were as follows:

1. For all plenary sessions, the 36 participants were seated in one large circle in the main conference hall - this made it possible for participants to be in direct eye contact with each other, to discern not just the intellectual but also the affective content of interventions, and importantly to gauge the mood of the meeting as a whole;
2. All plenary sessions were moderated by one or more members of the facilitating team, who were able to bring to the task their longstanding experience in the conduct of such dialogues;
3. All plenary sessions were introduced by short presentations (usually two or three), each no more than 5 minutes in duration - in each case the presenters were carefully selected to achieve a balance of views and backgrounds;
4. In addition to plenary sessions, provision was made for smaller group discussions to allow for a more detailed examination of particular issues, but also for more intense interaction - the smaller groups were formed with particular attention to the representation of views and backgrounds;
5. Both plenary and small group discussions were focused on a series of questions that had been carefully prepared by the facilitating team, and adjusted in minor ways during the course of the two days to take account of the dynamics of the dialogue.

The method and structure of the dialogue are reflected in the Programme, a copy of which appears as *Annex B*, on page 63.

CONTENT

The dialogue began by addressing a number of large questions and gradually moved to a consideration of the specific obstacles impeding the establishment of a WMD free zone in the Middle East,

before finally exploring current or prospective conditions conducive to such an outcome. The main progression in the structured dialogue was from the general to the specific and from obstacles to possibilities.

Imagining the Future

In the first session of the dialogue, participants were asked to imagine what the Middle East and the various conflicts that currently dominate the regional landscape might look like five, ten, even twenty years from now on. The intention was to see how participants imagined the future might unfold and what role weapons of mass destruction might play in shaping the course of events. Would possession of such weapons spread in the years ahead? Would attempts on the part of one or more states to acquire such weapons add fuel to the fires currently raging in the region? Would such weapons be actually used? Alternatively, might regional states have been persuaded to eliminate such weapons from the region? The twenty-year period was chosen as a way of enabling participants to think beyond the powerful constraints currently limiting the room for manoeuvre available to the key protagonists.

It is fair to say that many found this an extremely difficult exercise, with most unwilling or unable to let their imaginations run free. Any number of reasons might account for this reticence. Many preferred to focus on the security dilemma associated with the persistent absence of trust, especially between the major protagonists in regional conflicts, notably Israel, Iran, and Egypt and to a lesser extent Syria, Lebanon, Saudi Arabia and the other Gulf states.

As one would expect, Israel as the only nuclear weapons state in the region was a focal point of discussion. For Iranian and many Arab participants, Israel's exceptionalism and consequent isolation in the region, whether self-inflicted or externally induced, was the major source of instability and conflict, and was therefore likely to prove the decisive factor in the attitudes of others to the future role of weapons of mass destruction in the Middle East. Three relationships, each problematic in its own way, were canvassed:

- i.* Israel's relationship with Iran, which it sees as the main threat to its regional supremacy, security, and even survival;
- ii.* Israel's relationship with its Arab neighbours (particularly at the present time, the states of Egypt, Syria, Lebanon, and Saudi Arabia, and more generally the League of Arab States and the Organisation for Islamic Cooperation); and
- iii.* The likely trajectory of the Israeli-Palestinian conflict.

Another point that emerged from this discussion - unlikely to change in the immediate future - was the role of civil society in Israel. Despite an active (though small) peace movement, there was little expectation that Israel's security and political culture would radically change. Israel's nuclear capability remains to a great extent a taboo subject in Israeli society, and few Israelis, including those on the political left, were prepared to question the 'strategic necessity' of nuclear weapons.

The concern expressed by many was that Israel's continued unilateralism would persuade others to adopt nuclear deterrence as an attractive, even viable strategic and political option. Some argued that the unwillingness of regional states to make any serious moves towards the elimination of weapons of mass destruction was in part related to the absence of an inclusive regional security framework, which alone could provide the necessary level of confidence. The underlying logic could be framed as follows: 'Since nuclear weapons had worked for Israel, why would other countries give up on the nuclear option?' Unilateralism on the part of one or more states was bound to undermine the prospect of a multilateral approach to non-proliferation. In this sense, the collapse of the Helsinki Conference process would reinforce unilateralist policies designed to match or counter Israel's nuclear capability. This could see Iran and potentially other states, including Saudi Arabia, Turkey and potentially Egypt, follow suit.

The discussion also centred on the rapid transformations under way in different parts of the Arab world (the so-called 'Arab

Spring') ushered in by the Arab Revolution ('Spring'), and what the implications might be for democratisation generally, and the role of civil society in particular. Empowered in part by social media, political activism and the proliferation of civil society movements in several Arab countries were viewed by many as a cause of considerable optimism.

Participants drew attention to two phenomena. First, the rapidly rising populations of many countries are now accompanied by a much larger pool of young people who have experienced high levels of political mobilisation, and from which a new generation of leaders will emerge. For some participants the rise of Arab protest movements of the last few years was an opportunity to educate younger generations on the dangers of WMD. On the other hand, many expressed varying levels of uncertainty as to medium- to longer-term outcomes: would young people living in regions of conflict come to accept each other more readily or might levels of suspicion and mistrust increase? In this context, many referred to the complex currents simultaneously fostering moderation on the part of some and extremism on the part of others. Of particular importance would be the future role of Islam and the growth of various Islamist currents.

A few participants articulated with notable eloquence and conviction the possibility that the three Abrahamic faiths, given their shared traditions and beliefs, might be able to develop a common vision/message around the golden rule, the sanctity of life, coexistence and respect for minorities. Given the right conditions and clear leadership, religion might be able to act as a useful counterforce, neutralising or at least defusing the excesses of religious extremism and nationalist militarism, and perhaps point the way to less violent security options, including the elimination of WMD and their means of delivery.

The WMDFZ Proposal: The Road Travelled Thus Far

As a contribution to the dialogue, the facilitating team had prepared a discussion paper which, among other things, considered the evolution of the proposal to establish a WMDFZ in the Middle

East. Here we do no more than highlight a few important milestones in order to place the Athens Dialogue in its historical context.

The establishment of a Nuclear-Weapon-Free Zone (NWFZ) covering the Middle East region was first formally proposed in 1974. Put forward in the form of a resolution to the UN General Assembly by Iran (in coordination with Egypt), the proposal gained support from 128 states, with only Myanmar (Burma) and Israel abstaining. Following the introduction of an Israeli counter-proposal in 1980 favouring direct negotiations between states, Egypt revised the text of its proposal making it acceptable for the first time to all states - including Israel. Remarkably, a UN General Assembly resolution in support of one NWFZ modality or another has since been passed each year without a vote. A similarly worded resolution has been passed every year at the annual IAEA General Conference since 1991.

Over time, key proponents of the Middle East NWFZ concept took the view that the region's political, strategic and cultural complexities required a specially tailored, more encompassing framework comprised of unilateral, bilateral, multilateral trade-offs and agreements. Especially significant in this regard was Egypt's offer in 1989 to become a signatory to the soon-to-be formalised Chemical Weapons Convention in return for security guarantees against the threat or use of other 'weapons of mass destruction', including nuclear weapons. The Mubarak Initiative (now increasingly being referred to as the Egyptian Initiative) subsequently extended the coverage of the proposed zone to include all biological, nuclear and chemical (BNC) weapons, later expanded to include the prohibition of ballistic missiles with a range of over 150km (WMDFZ).

Arguably, however, the impetus for a Middle East WMDFZ derived largely from the actions of great powers and within multilateral fora. Following intensive lobbying by Iran and a coalition of Arab states, the establishment of a broader WMDFZ became a core commitment of the 1995 NPT Review and Extension Conference, thereby making it possible to extend indefinitely the NPT beyond its intended 25-year life without a vote. The resolution called upon all states in the Middle East to work towards 'the establishment of

an effectively verifiable Middle East zone free of weapons of mass destruction, nuclear, chemical and biological, and their delivery systems' and to avoid any actions 'that preclude the achievement of this objective.' This resolution built upon an earlier, lesser-known but no less important commitment to the creation of such a zone made by the US and UK governments in connection with their decision to launch the 1991 Gulf War.

The Middle East WMDFZ concept has since gained the support of a wide range of international commissions and initiatives. In 2005, the Weapons of Mass Destruction Commission headed by Hans Blix stressed the importance of regional NWFZs to global security, 'particularly and most urgently in the Middle East'. Similarly in November 2009, the Australia-Japan sponsored International Commission on Nuclear Non-proliferation and Disarmament put the case even more bluntly, arguing that 'serious movement' towards the creation of a WMDFZ in the Middle East would 'make or break' the viability of the entire NPT regime. It is against this backdrop that the 2010 NPT RevCon concluded with a unanimous statement calling for a special conference to be hosted and facilitated outside of the region by December 2012.

In accounting for the current state of play and the difficulties that stood in the way of an agreement, participants drew on many factors, some internal, and others external to the region. These included: 'existential threats' to the state of Israel, the psychological effect of the ongoing conflict between Israel and Hamas, the potential role of civil society in the Arab states in the post-Gaddafi, post-Mubarak era, and the socio-economic impact of escalating sanctions on the Iranian people.

While no single theme dominated the discussion, participants wanted to focus on how these factors, be they negative or positive, were likely to impact on the WMDFZ proposal generally and on the proposed Helsinki Conference in particular. Both US President Obama's public pronouncements on nuclear abolition - largely rhetorical though they might be - and the region-wide civil protests that had taken place at different times in the Arab countries, but also in Israel and Egypt, were variously presented by different participants

as factors that might assist the negotiation and eventual establishment of a Middle East WMDFZ.

On the other hand, mistrust and fear were widely cited as impacting negatively on the prospects of the WMDFZ proposal. Some stressed the Israeli hard line in the Netanyahu era, others pointed to Iran's seemingly uncompromising position during the Ahmadinejad years. One of the participants described this as a psycho-sociological phenomenon that existed across and within the countries of the region. Attempting to shed light on the high levels of mutual mistrust and suspicion, he reminded others that 'politics is made by human beings'.

In this context, the role of the Abrahamic faiths was viewed somewhat ambivalently, with some stressing positive elements (e.g. the ruling issued by Iran's supreme leader on the illegitimacy of nuclear weapons), others pointing to the effect that religion has had in exacerbating Israel's profound sense of insecurity.

Key Obstacles to Negotiating a WMDFZ in the Middle East

The question of obstacles was the subject of detailed discussion in three smaller breakout groups. The key problems identified by the small groups were then presented in a plenary session.

There was widespread agreement that one of the major obstacles to the WMDFZ negotiating process lay in the failure to resolve the Palestinian-Israeli and broader Arab-Israeli conflicts, or at least the multiple problems confronting any attempt to decouple the task of negotiating a WMDFZ from larger issues of regional peace. Many participants noted a related obstacle, namely, that Israel, while endorsing the concept in principle in annual UN General Assembly votes for some decades, appears to have made its involvement in WMDFZ negotiations conditional on the establishment of bilateral peace settlements with the Palestinians and its neighbours before it will agree to begin negotiating on a WMDFZ. This sentiment is reflected in Israel's statement made immediately after the 2010 NPT Review Conference resolution on the Middle East.

The Israeli attachment of preconditions to any negotiations on a WMDFZ was in and of itself widely identified as a key obstacle

preventing progress. Some were of the view that if this condition continued to be applied, no progress would be made in time to avert nuclear weapons proliferation, and even potential use of nuclear weapons. It was thought unlikely that all of Israel's conflicts with its Arab or Iranian neighbours could be resolved in the short or medium term.

For some participants Israel's policy of ambiguity on nuclear possession was itself an obstacle in so far as it inhibited an open debate within Israel on the costs and benefits of nuclear deterrence. As one participant observed, 'The issue is not if Israel has or does not have nuclear weapons. Civil society knows that it does. Ambiguity has killed nuclear discourse in Israel.' Beyond Israel itself, the policy of ambiguity was believed by some participants to have allowed Western powers to avoid giving the impression that they supported nuclear proliferation in the region.

For others a key obstacle was Israel's perceived need to guarantee its survival through the possession of nuclear weapons - in other words nuclear weapons fulfilled a major objective which was to deter or defend against existential threats to the state of Israel.

Others still preferred to express the same problem by pointing to the unwillingness of some regional states, notably Iran, to recognise the existence of the state of Israel. However, some participants drew attention to proposals by the Arab League to recognise Israel as part of a peace settlement with the Palestinians, envisaging full recognition of Israel on the basis of Israeli withdrawal from lands occupied in the 1967 Middle East War. The so-called Arab Peace Initiative, originally put forward in Beirut in 2002 and reaffirmed in 2007, was said to be still on the table.

Inevitably much of the discussion centred on the lack of trust between states and peoples. As one participant noted, 'Fear cannot be put aside because it is one of the most powerful feelings people have.' Fear in turn tended to strengthen the hand of fundamentalists and those more generally drawn to military rather than diplomatic options. In conditions of mistrust and insecurity domestic constituencies were more inclined to elect or support nationalist or fundamentalist groups prepared to pursue hardline positions that invariably placed a premium on the use of force. In the words of one par-

ticipant: 'In the Islamic world, people are not convinced nuclear plans should be stopped. People want to be confident that there is a balance of fear between the nations.'

The small group discussions identified two other major problems:

- *The lack of a regional security regime* comparable to the kind of regional organisations and arrangements that exist in many other regions where NWFZs have been established (for example, Latin America, Africa, the South Pacific, Southeast Asia and Central Asia) - as several participants noted, the Madrid Peace Process did establish the Middle East Arms Control and Regional Security (ACRS) regional forum over the period 1992-1995 but the initiative was short-lived, and failed to include Iran.
- *The relative weakness of the UN and the NPT system* - the lack of adequate engagement by the international community on the issue and the domination of the UN Security Council by the permanent five nuclear weapon states (each with veto powers) have limited international pressure and encouragement to negotiate a Middle East WMDFZ (some pointed to the failure of the United States to exert its considerable influence to ensure the commencement of such negotiations).

Other obstacles identified, but with less support from fellow participants within each of the smaller groups, included:

- The wide diversity of norms and values of the governments and constituencies in the region, particularly the high level of religious polarisation;
- The instabilities caused by the 'Arab Spring', although as previously indicated these were also perceived as potentially beneficial if they led to genuine democratisation;

- The inadequate grasp of the issues involved by the populations of most countries in the region, especially with regard to the nature and likely consequences (regional and global) of nuclear weapons and other weapons of mass destruction.

Useful Practical Next Steps

Despite the many obstacles and looming difficulties, participants did nevertheless consider both in small groups and in plenary sessions practical steps that might be feasible in the short to medium term.

As a general proposition a distinct sense emerged in the course of the two-day dialogue that a vibrant and engaged civil society would be an important foundational step in promoting a WMDFZ both within and across national borders.

The proposed hosting of a parallel Helsinki civil society conference scheduled for 14-16 December, 2012 was warmly welcomed by many participants, though little was known about its agenda, organisation or likely participation. It was generally felt that this civil society initiative should go ahead regardless of whether or not governments met in Helsinki in December 2012 as intended.

Owing largely to time constraints, the Athens meeting did not consider in any depth the feasibility or desirability of establishing networks of actors either regionally or nationally. The suggestion was made that such coalitions could be comprised exclusively of civil society groups, or alternatively they could bring together a mixture of policy-makers, experts of various kinds and representatives of civil society organisations, including a range of religious and community groups. By the same token the mutual respect and understanding that existed between academics, serving and retired officials, other specialists and NGO representatives in plenary and smaller group sessions as well as during informal discussions made the notion of a wider and continuing dialogue a possibility worthy of further consideration.

Implicit in the interventions of several participants, particularly but not exclusively from Egypt, was the positive contribution that an informed and engaged public might be able to make. What peo-

ple had in mind was not only or even primarily peaceful demonstrations, but other forms of advocacy with particular reference to the media (including mainstream, independent and social media) as well as educational institutions. As one Egyptian put it, 'the key stumbling block in my country is a lack of public awareness, but it's also one of the only ways forward'. For others, reflecting not only on the Arab but also on the Israeli and Iranian experience, the 'youth and youth movements' were seen as critical to engendering the sort of shift necessary to gain wider public support.

International organisations, for example the IAEA and CTBTO, might offer useful implementing mechanisms and frameworks, but they were not seen in and of themselves as capable of taking the WMDFZ forward. One or two participants argued that the European Union appeared in late 2012 to have retreated from the discussions of the WMDFZ, notwithstanding the two EU funded seminars. The Union for the Mediterranean was in the view of some a more acceptable and perhaps more effective mechanism that might facilitate EU engagement with Middle Eastern states. Membership by Turkey, Cyprus and Greece, all of which have long-standing interests and relations with many Middle Eastern states, made this a more promising possibility.

A number of participants pointed to different regional working groups such as the ACRS initiative already referred to or the kind of UN-based regional initiatives that played a positive confidence and trust-building role in the construction of other nuclear weapons free zones.

Generally, however, the contribution of extra-regional states or organisations, including the United States, was not viewed favourably by most participants. This sentiment was reinforced in the minds of many by media reports surfacing days before the meeting in Athens suggesting that the US government had decided that the Helsinki Conference should be postponed.

The efforts of the UN Secretary General and the Finnish government were viewed more favourably. However, many participants doubted that either was capable of exercising the leadership role needed to define the objectives and modalities of the Helsinki Con-

ference. At issue was their capacity to act independently of the United States, and to a less extent Russia and the UK.

Whilst the role of religion in the Middle East did not feature prominently in the discussions - either as a positive or negative factor - interestingly two participants representing very different religious and political backgrounds put forward the idea of a 'Dialogue of Abrahamic Faiths' as one useful step that might emerge from the 'Athens Dialogue'. Both advocates of the idea offered personal and institutional support were such an initiative to proceed.

Instructively, this proposal met with no opposition from any of the participants, which did not mean that most of them regarded it as a high priority. For its part, the Centre for Dialogue welcomed the proposal, having done some ground work already in this area, and undertook to liaise with both parties with a view to exploring practical possibilities in 2013.

Other Short- to Medium-Term Initiatives

A number of short- to medium-term initiatives were proposed on the second day of the 'Athens Dialogue'.

Many participants expressed support for a number of steps that could be taken more or less immediately by all Middle Eastern states, each of which would serve to build confidence and trust between all states in the region.

- *Ratification by all states in the region of the Comprehensive Test Ban Treaty (CTBT)*. The current lack of ratification by three states in the region - Israel, Iran and Egypt - is simultaneously a regional and global obstacle to this treaty coming into force. On the other hand, ratifying the treaty would not adversely affect current security concerns, since none of the countries has so far declared any intention to conduct such tests, and importantly it would send a positive message that all countries were serious about seeking to negotiate a Middle East WMDFFZ.

- *A regional agreement on a Fissile Material Cut-off Treaty (FMCT) consistent with the proposed global treaty in this area.* None of the regional states has opposed such a treaty in the most recent discussions at the Conference on Disarmament (in contrast to the position of Pakistan). A regional agreement of the kind proposed would serve to freeze the current situation, and at the same time build confidence and buy time for the negotiation of a regional WMDFZ.
- *Accession to and ratification of the Chemical Weapons and Biological Weapons Conventions.* Such a step would be particularly important in the cases of Israel, Egypt and Syria, and could be done on a mutually agreed reciprocal basis.

Beyond these concrete steps, which do not in and of themselves presuppose the convening of the Helsinki Conference, participants pointed to several other steps that could usefully advance WMDFZ negotiations:

- A regionally agreed declaration that the governments of the region are committed to reducing and eliminating all weapons of mass destruction as part of their national and regional security policies;
- A regional agreement by governments not to attack nuclear installations anywhere in the region;
- A regional agreement on preventing weapons of mass destruction from coming into the possession of non-state actors; and
- A regional undertaking not to use or threaten to use nuclear weapons or other weapons of mass destruction.

The advocacy role of civil society was a recurring theme of the discussions over the three days. There was widespread support for efforts by civil society networks to work towards de-legitimising nuclear weapons within the region and increasing public awareness of the humanitarian and ecological consequences of nuclear weapons and other weapons of mass destruction, in line with recent initiatives by the governments of Norway, Mexico, Switzerland and Austria, as well as by the International Committee of the Red Cross (ICRC).

In the development of these networks particular mention was made of lawyers, religious leaders, doctors and other health professionals, scientists, academics, parliamentarians, youth groups, and women's organisations.

Given the absence of a region-wide security forum, some participants proposed the re-establishment of an interim regional security working group modelled in part on the ACRS, or the creation of other regional working groups dealing with one or more human security issues, in particular water, environment more broadly, economic cooperation, infrastructure development, and public health. Regional dialogue around any of these common concerns would serve to enhance trust and cooperation and pave the way for dialogue in politically more sensitive security issues.

Within the UN system, one idea proposed was for the establishment of a UN Middle East Regional Centre for Peace and Disarmament similar to UN Regional Centres for Peace and Disarmament in Africa and Asia-Pacific. One of the facilitators with special expertise in this area suggested that this could be achieved through UN General Assembly processes, and would provide an important resource for building regional confidence and developing a better understanding of issues and problems associated with nuclear and other weapons of mass destruction. It is worth noting that the UN Centre for Peace and Disarmament in Asia and the Pacific played a crucial role in facilitating negotiations for the Central Asian Nuclear Weapon Free Zone (Semipalatansk) Treaty in 2006.

As one group noted in its discussion:

We agreed on the recommendation to create a UN regional disarmament centre similar to those present in Africa, Latin America and Asia. This could play a big role in fostering confidence and building a network of expertise. We also mentioned the role of the P5+1. The Conference on Interaction and Confidence-Building Measures in Asia (CICA) can also be a relevant actor, because countries such as Turkey, Israel, Iran and Egypt are members of this group, and so it has the potential to be a building block for the overall process. Also the [International Committee of the] Red Cross has a role to play. The IAEA can play a bigger role in organising regional conferences on technical issues.

In the wake of media reports that the Helsinki Conference was unlikely to go ahead as planned in December 2012 (subsequently confirmed), participants were overwhelmingly of the view that the Conference should be convened as soon as possible. It was noted that at this stage only Israel and the United States appeared reluctant to proceed with the original timeline - based in large part on their respective responses to the 2010 Resolution and on their perceptions of the roadblocks to Helsinki. Several participants argued that for confidence in the NPT non-proliferation regime to be sustained by regional states it was imperative that the Conference be held prior to the next NPT PrepCom, scheduled for April 2013 (a timeline later reiterated by the UN Secretary-General in his 25 November, 2012 response to the US announcement). A commonly voiced fear was that failure to do so might well see the unravelling of the whole global non-proliferation regime.

The WMDFZ in the Wider Middle East Context

The Middle East has always been prone to internal and/or external rivalries and tensions - a situation that in the minds of most participants was unlikely to change anytime soon. The principal tensions identified as impacting on negotiations for a Middle East WMDFZ were:

- The Israel-Palestinian question (and the broader Arab-Israeli conflict);

- The dynamics between and within Iran, Israel and the West (particularly the United States and the European Union);
- The efforts of the P5+1 group which has set about addressing the Iran nuclear issue;
- The US-led 'war on terror' (including the Iraq & Afghanistan interventions), and
- Sunni-Shi'a tensions (including regional/sub-regional rivalries between Iran, Saudi Arabia, Turkey & potentially Egypt, as they jockey for regional supremacy) and the spill-over effects of this issue in Iraq, Syria, Bahrain and Lebanon.

While there was general consensus that conflicts in the Middle East have a considerable bearing on the WMDFZ negotiations, there was a division of opinion on whether progress on one front was likely to depend on progress on the other. Three main views emerged.

According to one view, progress on one front would create good will and flow over onto the other. As a confidence building measure, progress in the Palestinian-Israeli peace process would greatly enhance the prospects for a MEWMDFZ. Similarly, the implementation of a WMDFZ could assist with the easing of regional tensions. In this view, the value of the Helsinki Conference - while concerned primarily with non-proliferation and the WMDFZ - was its potential to instigate a process that could lead to an inclusive regional security regime/system.

A second, and opposing, view was that an agreement on the WMDFZ depended on first resolving specific local/sub-regional conflicts in the Middle East. Coupling the two - as the last 20 years have shown - has merely produced the perpetuation of the status quo with no progress on either front. These two issues were distinct and had to be dealt with along separate tracks. It was therefore necessary to treat the 'Zone' proposal separately from the peace process. Complicating this approach was the question of how exactly

the peace process would be handled in the course of negotiating a WMDFZ. On the other hand, successful negotiation of such a zone could provide a security umbrella or at least the goodwill needed to deal with other conflicts. In this sense, there was much to be gained from getting the Helsinki Conference under way at the earliest possible date.

The third view saw both tracks as separate yet mutually reinforcing with success along one track likely to be reflected along the other.

From the discussion on the potential role of an inclusive regional security forum and how this might aid efforts to establish a WMDFZ in the Middle East the following points emerged:

- As far as the Helsinki Conference was concerned, its mandate was to discuss weapons of mass destruction in the Middle East. While it could, technically, discuss other related issues (such as regional security), their inclusion would be counter-productive and could jeopardise the exercise altogether.
- External - or parallel - processes to the Helsinki Conference could be developed, thereby helping to connect a regional Free Zone to a regional security regime. Possible variations on this theme included:
  - A civil society conference to parallel the Helsinki Conference, whose brief would be to advocate, raise awareness, sustain momentum, generate new ideas, and generally set the broad agenda of discussion. Such parallel fora or conferences could over time produce an action plan that went beyond the elimination of weapons of mass destruction and incorporated at least some elements of an incipient regional security regime;
  - The creation of a Middle East common market which would directly benefit business organisations and in the process transform business activity into a vehicle for

peace (as has occurred with a number of regional organisations);

- Formation of civil society networks comprised of business groups, academics, lawyers, religious groupings, scientists and environmentalists, women's and youth organisations, each lending its support to the establishment of a Middle East WMDFZ – such networking would have to be properly resourced and need therefore additional external support. Several participants stressed the importance of mobilising the support of parliamentarians given the high profile of legislatures and their role in the ratification of treaties;
- Sustained outside pressure to be exerted by influential external players, notably the United States and other permanent members of the Security Council, on all regional powers to engage with the WMDFZ negotiating process;
- Establishment of a regional centre for peace and security in the Middle East;
- Organisation of an interfaith dialogue involving principally the three Abrahamic religious faiths (*i.e.* Islam, Judaism, Christianity); and
- Campaigning for ratification of the Chemical Weapons Convention (CWC), Biological Weapons Convention (BWC), as well as adoption of a 'No-first Use' pledge/policy by Middle East countries.

These steps were considered helpful, each in its own way, as confidence-building measures and as catalysts for the de-legitimisation of weapons of mass destruction. In other words, these steps were thought to be important not only politically but also psychologically. A major question that the dialogue did not have the time to

address fully was the extent to which these proposed measures depended entirely on multilateral agreements or whether there was scope for some unilateral initiatives.

A full list of recommendations arising from the Athens Dialogue can be found at Annex A on p. 59 of this Report.

POSTSCRIPT ON THE ATHENS DIALOGUE

REFLECTIONS ON RECENT DEVELOPMENTS AND FUTURE POSSIBILITIES

THE US ANNOUNCEMENT: REACTIONS AND IMPLICATIONS

THE most important development immediately following the Athens Dialogue was the US Department of State announcement on 23 November 2012 that the Helsinki Conference would not be convened as previously envisaged in December 2012. This was not entirely unexpected since Athens Dialogue participants had already been alerted through news reports and diplomatic sources that this was likely to happen, and had taken on board this possibility in their discussions and recommendations, particularly the recommendation that if the Helsinki Conference were not to be held immediately, then it should certainly be held as soon as possible.

The decision not to proceed with the Helsinki Conference in December 2012 has, in turn, provoked a number of reactions and responses from key players, including the United States' co-convenors for the Helsinki Process (the UN, Russia, and UK), the Middle East states themselves, the European Union, and the international community more widely. A number of initiatives have taken place at the civil society level, including an NGO Conference in Helsinki on the Middle East WMDFZ proposal, and the facilitating team for the Athens Dialogue has conducted further field work, sounding out views and perspectives in a number of countries (Egypt, Israel, the UK (London), Austria (Vienna), Finland (Helsinki) and Switzerland (Geneva)), and analysing media and other responses since both within the Middle East region and beyond.

The US announcement of 23 November cited as the principal reasons for not proceeding with the conference as previously envis-

aged the situation in the Middle East and ‘the fact that states in the region have not reached agreement on acceptable conditions for a conference.’¹ Since all states in the region with the exception of Israel had already publicly agreed to attend the conference before 23 November (Iran admittedly not until 6 November), it can reasonably be assumed that Israel was the state that had withheld its agreement on the conditions for the conference. It may also be the case that the December timeline was politically awkward for both the US and Israeli governments given their respective national elections, with President Obama under pressure from conservative Republicans concerned to portray him as insufficiently supportive of Israel, and the Israeli Prime Minister, Netanyahu, seeking to focus domestic audience’s attention on the claimed threat from Iran rather on potential peace initiatives that might include Iran.

It is reported that President Obama had assured Prime Minister Netanyahu in a meeting in late 2012 that he would not proceed with the Helsinki Conference if all parties were not in agreement that the necessary conditions for holding such a conference had been met. In keeping with these assurances, the State Department explained that the United States would ‘encourage states in the region to take a fresh look at the obstacles standing in the way of convening a conference and to begin to explore terms for a successful meeting.’ It went on to suggest: ‘This will require that all parties agree on the purpose and scope of a conference and on an agenda and process that takes into account the legitimate security interests of all states in the region’ and ‘operate[s] solely on the basis of consensus among regional parties.’

The US move not to hold the conference in 2012 was severely criticised by regional states (apart from Israel), the wider international community, and the disarmament and peace constituencies. It is instructive to note, however, that the Obama Administration was careful not to close the door on the MEWMDfZ initiative, pledging

---

¹ Victoria Nuland, Department Spokesperson, *2012 Conference on a Middle East Zone Free of Weapons of Mass Destruction*, Press Statement, PRN:2012/1840, US State Department, Washington, DC, November 23, 2012.

that it 'will continue to work with our partners to support an outcome in which states in the region approach this issue on the basis of mutual respect and understanding', and that 'the US fully supports the goal of a Middle East free of all weapons of mass destruction and we stand by our commitments.' The question therefore is whether in the coming months key governments, the UN and civil society groups will be able to maintain the momentum for convening the Helsinki Conference in the near term.

Certainly, the responses of relevant governments, the UN, non-proliferation experts, and civil society groups were generally emphatic in calling for the Helsinki Conference to be held without delay, and if at all possible before the next April 2013 NPT PrepCom Conference.

The NPT-designated fellow-convenors for the Helsinki Conference (Russia, the UK and the UN), while acquiescing with US pressure not to hold the conference in December, all issued statements calling for the Conference to be held at the earliest possible date in 2013. The UK, a close US ally, reaffirmed its support for a MEWMDFFZ, called for the convening of the conference 'as soon as possible', and endorsed Finnish efforts to reach a negotiated agreement on arrangements 'for a conference in 2013'². Russia, for its part, insisted that the conference should be held no later than April 2013³. The UN Secretary-General, Ban Ki-moon, called for the conference to take place in 'early 2013'⁴. The Finnish Ministry for

---

² United Kingdom Foreign Office, *Middle East Weapons of Mass Destruction Free Zone Conference*, Press Statement, London, 24 November 2012.

³ Kelsey Davenport and Daniel Horner, Meeting on Middle East WMD Postponed, *Arms Control Association*, December 2012, <http://www.armscontrol.org>, accessed 19/1/13. In explaining the Russian position, a Russian diplomat noted that while Russia had sought to fulfill the mandate to hold the conference in 2012, it also believed that the conference may be postponed upon request from regional countries.

⁴ Patrick Goodenough, U.N., Russia Want Canceled Mideast WMD Conference to Be Held Within Months, Centre for Nonproliferation Studies, November 26 2012, <http://cnsnews.com/news/article/>, accessed 19/1/13.

Foreign Affairs, for their part, reaffirmed their readiness to convene the conference and to continue their efforts 'to prepare the ground', while the Finnish facilitator, Ambassador Jaako Laajava, proposed to hold further multilateral consultations 'as soon as possible'⁵.

While the Israeli Government remained virtually silent on the subject of the postponement, other Middle East responses were generally critical, insisting that the conference should proceed in line with commitments that underpin the whole NPT regime. The Egyptian Foreign Ministry rejected 'the announced excuses' for postponing the Helsinki Conference, describing them as a 'breach of the decision' at the 2010 NPT Review Conference, and likely to have 'negative consequences on the review process'⁶. The Arab League Secretary-General, Nabil Elaraby, voiced similar concerns, arguing that the whole League rejected 'any attempts to postpone the conference' and emphasizing that Israel was the only regional state that had not expressed willingness to participate in the conference. Iran's nuclear envoy in Vienna, Ali Asghar Soltanieh, stated: 'It is a serious setback to the NPT and this is a clear sign that the U.S. is not committed to the obligation of a world free of nuclear weapons'⁷.

Beyond the region, the European Union also made its position clear. Catherine Ashton, EU High Representative for Foreign Affairs and Security Policy, expressed regret at the postponement and the hope that it will be 'convened as soon as possible', and pledged that the EU would remain actively engaged in supporting the Helsinki Process⁸. More recently, the European Parliament has passed a resolution calling on the UN, Finland, Russia, the UK, US, EU and EU Member States to work to ensure that the Middle East

---

⁵ Ministry of Foreign Affairs of Finland, *Press Release on Postponement of Helsinki Middle East Conference, November 2012*, Helsinki, 24/11/12.

⁶ Kelsey Davenport, *op. cit.*

⁷ Fredrik Dahl, Arabs criticize delay of Middle East nuclear talks, Reuters, 26/11/12, <http://reuters.com>, accessed 19/1/13.

⁸ Catherine Ashton, Press Statement, European Union, Brussels, 24/11/12.

WMD-free zone conference take place at the earliest possible date in 2013⁹. The EU Parliament Resolution highlighted ‘the importance of the ongoing dialogue on a Middle Eastern WMD-free zone with a view to exploring the broad framework and the interim steps that would strengthen regional peace and security’, and called on Middle Eastern states ‘to address the need to issue a call for a meeting to explore the terms for a successful conference’¹⁰.

At the civil society level, the international NGO Helsinki Conference, ‘The Middle East Without Weapons of Mass Destruction: Civil Society Input - The Way Forward’, organised by the Finnish Peace Union, went ahead on 14-16 December 2012 despite the postponement of the Helsinki Conference. In the words of one observer, after an initial ‘display of deep frustration’, the conference ended with a consensus resolution calling on all parties and the UN to take action at both governmental and civil society levels to successfully convene the conference, and adopted a civil society action plan framework to pursue this¹¹. The NGO conference was attended by one of the Athens Dialogue facilitators, Nicholas Taylor, who emphasized the role of civil society in getting states to the negotiation table. The Finnish Foreign Minister, Erkki Tuomioja, in ending the NGO conference, communicated the assessment of the Finnish facilitator, Jaakko Laajava, that the WMDFZ idea emanated from the region, and that it must be the regional states that act as the decision-makers. He went on to clarify that Finland’s role is to act on behalf of the convenors (US, Russia, UK, UN), and to proceed ‘on the assumption that there has been a readjustment of the timetable.’

The Athens Dialogue project involved a further field trip by Nicholas A.J. Taylor, to examine the positions of key Middle East-

---

⁹ Rachel Oswald, EU Urges 2013 Conference on Mideast WMD-Free Zone, *Global Security Newswire*, NTI, Jan 18 2013, <http://www.nti.rsvp1.com/gsn/article/eu>, accessed 19/1/13.

¹⁰ European Parliament, Resolution 2012/2890(RSP), 9/1/13, <http://www.europarl.europa.eu>, accessed 19/1/13.

¹¹ Xanthe Hall, WMD-free Middle East: Pushing the States to the Negotiating Table, Tlaxcala, 2/1/13, <http://www.tlaxcala-int.org/>, accessed 19/1/13.

ern countries and the wider international community. This was undertaken in November-December 2012 immediately after the Athens Dialogue. The field trip involved more than fifty meetings with current and former policy-makers, academics, scientists, religious scholars, as well as representatives of youth organisations and a range of other national and international non-governmental groups.

Common among Egyptian interlocutors was a firm commitment to the notion of a Middle East WMDFZ, particularly when viewed through a purely 'national security lens'. In the eyes of many Egyptians interviewed the key issue was not so much Israel's nuclear capability or the alleged Iranian programme, but the failure of the parties to reach a common position on the 'urgency and timing' of the Helsinki Conference. Whilst President Morsi has come out in support of the WMDFZ in the UN General Assembly and in a recent meeting of the Non-Aligned Movement, there appears to be little or no public debate at this time. The Muslim Brotherhood's policy platform is supportive of the Helsinki Process and the zone concept, but does not see it as a priority in Egypt's current political context. The Muslim Brotherhood envisages a 'coalition' of states both inside and outside the region. Morsi himself previously proposed a coalition of Saudi Arabia, Egypt and Turkey to broker a deal with Iran as part of the initiative, but has yet to actively pursue this idea, perhaps because of more urgent domestic priorities and a muted response from both the United States and the UK.

Several indicators pointed to the volatility of Egypt's current political climate. A number of youth movement leaders based in Cairo went so far as to argue that in the event that Morsi does not take a more proactive position in pursuit of regional talks on a WMDFZ, and that he fails to preserve Egypt's 'prestige', Egypt may have no option but to acquire its own nuclear weapon. Other voices made the point that the Brotherhood still has an 'immature' or 'underdeveloped foreign policy', given the absence of an effective political opposition during the Mubarak era.

There have also been some recent published responses from influential Egyptian specialists and diplomats on the Helsinki Conference postponement. Ambassador Mohamed Shaker from the Eryp-

tian Council of Foreign Affairs, who attended the NGO Helsinki Conference in December, strongly criticised the postponement, arguing that the reasons given for the postponement - reaching agreement on the conditions for the conference - were the very reasons why the conference should have gone ahead. In his view holding such a conference would itself provide an opportunity for participating governments to agree, *inter alia*, on what machinery is needed to establish a WMDFZ. Simply by sitting down together around the negotiating table regional governments would generate greater confidence and make people in the region feel less threatened¹².

Ambassador Dr Mahmoud Karem, also from the Egyptian Council of Foreign Affairs, has argued that the United States has to explain the decision to postpone the Helsinki Conference, for in his view the widespread feeling amongst Arab colleagues who participated in the 1995 and 2010 NPT Review Conferences is that the decision has 'sold out' the agreements reached at those conferences and cannot but have 'ripple effects in the Arab world'. The indefinite extension of the NPT, he argues, had been agreed on the understanding that the NPT depositories, particularly the United States, would deliver on their commitments¹³. Dr Karem pointed to the failure of the United States to conduct 'prior consultation' with Arab regional partners before announcing the Helsinki Conference postponement. In his view this might well result in retaliatory action by Arab states, citing as examples a possible boycott of the April 2013 NPT PrepCom meeting, and conceivably withdrawal from the NPT itself on the grounds that failure to make progress on the MEWMDFZ treaty has 'jeopardized the supreme interests of their countries'. Dr Karem concluded that the United States needed to move quickly to repair the damage, and announce a new date for the convening of the Helsinki Conference as soon as possible, as

---

¹² Xanthe Hall, *op. cit.*

¹³ Mahmoud Karem, The US must explain its postponement of a crucial NPT conference, *Open Democracy*, 5/1/13, <http://opendemocracy.net/>, accessed 19/1/13.

well as sending special envoys to meet with Arab countries on the issue.

During the field trip to Israel, it was generally difficult to engage in extended conversations about the MEWMDFZ issue, except with a small number of government officials and academics. This was in part due to sensitivities in discussing national security questions, and to what appeared to be limited understanding of or information on nuclear and WMD issues. The relative absence of public discourse in Israel on the matter of nuclear disarmament has been widely noted for a number of years, and is in part related to the Israeli government's longstanding policy of ambiguity regarding possession of nuclear weapons.

There have, however, been some direct outcomes from the Athens Dialogue in Israeli English-language forums. Writing in the *Times of Israel*, Hillel Schenker, an Athens Dialogue Israeli participant, noted that the Athens Dialogue 'represented the long-term approach, the quest for a new security regime in the Middle East, which will contain a verifiable nuclear and mass destruction weapons free zone' and that, to be viable, this needed to be accompanied by 'comprehensive Israeli-Arab peace'. Schenker contrasted this with the short-term thinking of the Netanyahu Government, which appears to be focused on short-term gains rather than long-term resolution of the conflict. In conclusion, Schenker talked about one of his own experiences in attending the Athens Dialogue:

The day before the conference began four of us - a Palestinian, Egyptian, Turkish MP and an Israeli - went to see the Temple of Poseidon, overlooking the Mediterranean Sea. One of the young female organisers said that it's a wonderful romantic sight at sundown that you have to see. She was right. And on the final day, before our trip back to Tel Aviv, we went to see the Acropolis, one of the wonders of the ancient world overlooking the city of Athens, which was dedicated to and named after the Goddess Athena.

According to legend, when the city was founded there was a competition between the Greek Gods Poseidon and Athena over who would be the patron God of the city. Poseidon, the God of the Sea, stood for glory, pride and military prowess, while Athena stood for civilisation, wisdom and culture. The citizens of the city, the first democracy in the

world, chose the Goddess Athena, thus the city is named Athens and not Poseidon.

We here in Israel have to decide - do we want to follow the route of Athena or Poseidon? Will Jerusalem continue to rely on the might of the IDF, a necessary counterpoint to the helplessness that Jews felt during the Holocaust, or will it also have the Athenian wisdom and foresight to actively seek a long-term resolution of the conflict?¹⁴

But there is no denying that by and large public sentiment in Israel is not to question the position of the government. The nuclear deterrent is widely seen as a necessary guarantee of last resort given that Israel is surrounded by neighbours who are not prepared by their words and actions to commit themselves unambiguously to Israel's short- and long-term security. Perhaps the most instructive assessment of the current state of mind in Israel was given by an Israeli commentator who met with Nicholas A.J. Taylor. In his view discussions about a Middle East zone free of nuclear and other WMD in the current state of affairs was a non-starter as the timing for such a probe was wrong:

The region has not stabilised after the political upheavals of two years ago. Arab governments are generally insecure. Egypt is probably in the final stage of adopting a new Islamist identity; Syria may be on the verge of disintegration; Iraq has not regained its independence, the Arab kingdoms are wary of Iranian hegemony; American-led international sanctions have not halted the clandestine Iranian program for a nuclear capability; and, after its elections next month when Netanyahu and his far right coalition government seem almost certain to be re-elected, Israel will raise the Iranian issue again.

In the light of these varied and competing pressures what might be the way ahead?

---

¹⁴ Hillel Schenker, Athens and Jerusalem, *The Times of Israel*, 23 November 2012, <http://blogs.timesofisrael.com/athens-and-jerusalem>, accessed 19/1/13.

PROSPECTS AND WAYS FORWARD

While the postponement of the Helsinki Conference suggests the way ahead will be strewn with obstacles, it would be premature to conclude that the door has been irrevocably shut on the possibility of Finland hosting such a conference in the foreseeable future.

It is at least conceivable that with elections out of the way in both Israel and the United States, and the new Constitution adopted in Egypt, some of the uncertainties will have been removed and key players may be able to give the issue the more concentrated attention it needs.

It is reasonable to assume that in the coming months international efforts to convene the Helsinki Conference will resume something of the earlier momentum, especially with the April 2013 PrepCom meeting helping to concentrate the mind.

The Athens Dialogue made it clear that overcoming mistrust and lack of confidence would be critical to any serious consideration of the WMDFZ proposal. It also made it clear that there is no simple or single solution to building trust and confidence. Some steps could be taken unilaterally, others bilaterally, and others still multilaterally. Some initiatives could be taken by governments, others by multilateral organisations, and others still by civil society (whether nationally or internationally). Certainly a great deal more public discussion is needed right across the region about current trends and future possibilities, in particular:

- the likelihood that nuclear and other weapons of mass destruction might proliferate in the region in the coming years;
- what the implications of such proliferation might be;
- the possibility that some may be tempted to use force to prevent one or other state acquiring such a capability, and what the costs of such a course of action might be.

To examine the probability of these and related scenarios and their likely consequences and at the same time to consider what more constructive options may be available will require a great deal of dialogue. This observation is very much in line with the findings and recommendations of the Athens Dialogue, which in fact grew out of the sense that efforts to establish a MEWMD free zone would benefit from greater cross-border understanding involving both state and non-state actors.

What is envisaged here is a sustained academic, political and public dialogue. Such dialogue will need to proceed at different speeds in different places and contexts. Sometimes the dialogue will take place within countries, sometimes regionally, and at other times internationally. This conclusion rests on two observations.

First, governments are less likely to give serious consideration to the negotiating process and to the content and modalities of any agreement if they lack the confidence that such an initiative has substantial domestic support. Secondly, there is reason to think that at least in some countries there are substantial differences of opinion on the specific approach to be taken and even on the wisdom of proceeding in this direction. In the medium- to long-term the airing of such differences may be helpful, especially if the dialogue helps to allay fears and open up possibilities for new and constructive thinking about the future of security in the Middle East.

The 'Athens Dialogue' organisers, the Centre for Dialogue and the European Public Law Organization, are aware of the complexities of the issues involved and the sharply diverging interests and attitudes within and between countries. They are nevertheless encouraged by this first attempt at a regional dialogue and believe there may be value in facilitating further national and regional dialogue initiatives around the proposal to establish a WMDFZ in the Middle East.

ANNEX A - SUMMARY OF RECOMMENDATIONS

A SUMMARY OF ATHENS DIALOGUE RECOMMENDATIONS

During the Dialogue process, several constructive and concrete proposals emerged.

Overwhelmingly, participants were of the view that the Helsinki Conference on the establishment of a Middle East zone free of nuclear weapons and all other weapons of mass destruction should be convened as soon as possible, and that encouragement should be given to new, and constructive thinking about the future security of the Middle East.

Recommendations fall under three broad domains, and are summarised below.

Domain 1: Increase and sustain civil society, academic, and political discussion and dialogue on the need for the establishment of a regional WMDFFZ.

This could be done by:

- 1.1 Including, in future conferences and meetings, as far as possible, a wide spectrum of civil society stakeholders and members of the policy-making community; such meetings can themselves perform a substantial confidence-building role;
- 1.2 Focusing on developing networks of lawyers, religious leaders, doctors and other health professionals, scientists, academics, parliamentarians, youth groups, and women's organisations;

- 1.3 Capitalising on the rise of the Arab protest movements of the last two years as an opportunity to educate younger generations on the WMDFZ;
- 1.4 Convening a dialogue explicitly between the three Abrahamic faiths, given their shared traditions and beliefs, to develop a common vision for future security;
- 1.5 Mobilising the support of parliamentarians for a WMDFZ;
- 1.6 Conducting further civil society conferences parallel to the Helsinki Conference whose brief would be to advocate, raise awareness, sustain momentum, generate new ideas, and generally set the broad agenda of discussion;
- 1.7 Conducting further research on the positive contribution that an informed and engaged public might be able to make to the idea of a WMDFZ, especially with reference to the media (including mainstream, independent and social media) and to educational institutions.

Domain 2: Increase, through a process of public education on a national as well as regional basis, awareness of the humanitarian and ecological consequences of nuclear weapons and other weapons of mass destruction.

This could be done through the above measures, and also by:

- 2.1 Establishing a UN Regional Centre for Peace and Security in the Middle East, which would provide an important resource for building regional confidence and developing a better understanding of issues and problems associated with nuclear and other weapons of mass destruction (also relevant to Domain 3);
- 2.2 Urging other organisations, such as the IAEA, to play a role in organising regional conferences on technical issues.

Domain 3: Increase trust and confidence-building measures within the region through concrete security initiatives.

This could be enhanced by regional (and external) states undertaking the following measures:

- 3.1 Giving renewed and urgent attention to addressing the Palestinian-Israeli and broader Arab-Israeli conflicts, as these were seen as major obstacles to the WMDFZ negotiating process;
- 3.2 Possibly reviving the so-called Arab Peace Initiative, originally put forward in Beirut in 2002 and reaffirmed in 2007;
- 3.3 Establishing a regional security group, modelled in part on the ACRS, and creating other regional working groups dealing with human security issues, in particular water, the environment, economic cooperation, infrastructure development, and public health. Regional dialogue around any of these common concerns would serve to enhance trust and cooperation and pave the way for dialogue in politically more sensitive security issues;
- 3.4 Harnessing the existing Conference on Interaction and Confidence-Building Measures in Asia (CICA) as a relevant actor, as countries such as Turkey, Israel, Iran and Egypt are members of this group. It has the potential to be a building block for broader processes;
- 3.5 Working with various EU agencies, especially the Union for the Mediterranean, to facilitate greater EU engagement with Middle Eastern states;
- 3.6 Producing a regionally agreed declaration that the governments of the region are committed to reducing and eliminating all weapons of mass destruction as part of their national and regional security policies;
- 3.7 Concluding a regional agreement by governments not to attack nuclear installations anywhere in the region;
- 3.8 Reaching a regional agreement on preventing weapons of mass destruction from coming into the possession of non-state actors;

- 3.9 Securing a regional undertaking by regional governments not to use or threaten to use nuclear weapons or other weapons of mass destruction;
- 3.10 Ratifying the Comprehensive Test Ban Treaty (CTBT);
- 3.11 Producing a regional agreement on a Fissile Material Cutoff Treaty (FMCT) consistent with the proposed global treaty in this area;
- 3.12 Acceding to and ratifying the Chemical Weapons and Biological Weapons Conventions;
- 3.13 Giving attention to the creation of a Middle East common market which would directly benefit business organisations and in the process transform business activity into a vehicle for peace;
- 3.14 Encouraging influential external players, notably the United States, other permanent members of the Security Council, the EU and middle powers to exert pressure, on all regional states to engage with the WMDFZ negotiating process.

ANNEX B - 'ATHENS DIALOGUE' PROGRAMME

ATHENS DIALOGUE

On the Proposal to Establish

A Middle East Zone
Free of Biological, Nuclear and Chemical Weapons
as well as Their Means of Delivery (WMDFZ)

Legraina/Sounio, 14-16 November, 2012

PROGRAMME

Sponsored by:

*La Trobe University's Centre for Dialogue, Australia,
and the European Public Law Organization (EPLO), Greece*

In association with:

*International Physicians for the Prevention for Nuclear War
(IPPNW)
and the University of Queensland, Australia*

Wednesday, 14 November 2012

20.00 Welcome Gala Dinner
Eden Beach Hotel, Anavyssos

Thursday, 15 November 2012

09.00 Pick up from the hotel and transfer to the EPLO premises

09.30 Registration

09.45 Welcome Addresses
Moderator: Michális S. Michael, Centre for Dialogue
Spyridon Flogaitis, European Public Law Organization (EPLO)
Joseph A. Camilleri, Centre for Dialogue

10.00 Introductory Session
Moderator: Michális S. Michael, Centre for Dialogue
Questions:

- Why have I agreed to participate in this dialogue?
- What, if any, are my expectations?

11.00 Introducing the concept of dialogue and guidelines for the conduct of the Athens Dialogue
Presentation: Joseph A. Camilleri, Centre for Dialogue

11.40 Morning coffee

12.00 Dialogue in Plenary: Imagining a future Middle East - 5, 10 or 20 years from now
Moderator: Joseph A. Camilleri, Centre for Dialogue
Questions:

- How might conflict and conflict resolution unfold in the period ahead?

- How are these two possibilities likely to be affected by the actual and potential presence of weapons of mass destruction in the region?
- Or is the present situation likely to remain unchanged?

13.30

Lunch

14.50

Plenary Discussion: The WMD Free Zone proposal - where have we come from and where are we now?

Moderator: Joseph A. Camilleri, Centre for Dialogue

Question:

- What are the most important ways the Middle East situation has changed (*i.e.* psychologically, politically, culturally, and strategically as well domestically, regionally, and internationally) over the last ten or so years?

16.05

Afternoon Coffee

16.20

Dialogue in Smaller Groups: The key obstacles and points of radical disagreement in negotiating the Middle East WMDFZ

Facilitators:

- Michális S. Michael, Centre for Dialogue (A)
- Michael Hamel-Green, Victoria University (B)
- Nicholas A.J. Taylor, Centre for Dialogue and the University of Queensland (C)

Questions:

- Are the key obstacles linked to existing conflicts in the Middle East? If so, which ones? And how?
- Are any of the key obstacles linked to the internal political situation of individual countries?
- Do competing great power interests (either individually or collectively) pose a major obstacle?
- Are there any other obstacles?

Note: Each group is asked to come up with a list of no less than two (2) and no more than five (5) key obstacles.

- 17.35 Break
- 17.45 Plenary Dialogue: Weighing up obstacles to and opportunities for establishing such a zone
Moderator: Joseph A. Camilleri, Centre for Dialogue
Questions:
 Thinking back to the last session -
- Is there agreement on what the key factors are?
  - If there is disagreement, can we identify clearly the nature and importance of the disagreement?
  - Do we see any opportunities for progress over the next 12 to 18 months?
- 18.45 Close of first Day of Athens Dialogue
- 20.00 Dinner
 Eden Beach Hotel Anavyssos

Friday, 16 November 2012

- 09.00 Pick up from the hotel and transfer to the EPLO premises
- 09.30 Dialogue in Plenary: The WMDFZ in the wider Middle East context
Moderator: Michális S. Michael, Centre for Dialogue
Questions:
- Does agreement on a WMDFZ depend on easing of tensions in the Middle East? If so, which are the principal conflicts or tensions that need to be considered?
  - Can progress on both fronts be pursued simultaneously? Or, is progress on one front a necessary condition for progress on the other?
  - Is there a role for an inclusive regional security forum? If so, how might it come about, and

- how might it assist efforts to establish a WMD free zone in the Middle East?
- 11.00 Morning coffee
- 11.15 Plenary Discussion: Proposals for moving forward - immediate to near term initiatives, activities and legal/technical aspects
- Questions:*
- What practical steps or initiatives might be taken by state and non-state actors to advance the negotiation process?
  - What might the Middle East WMDFZ look like?
- 12.45 Lunch
- 14.15 Dialogue in Smaller Groups: actors and ethical considerations
- Facilitators:*
- Michális S. Michael, Centre for Dialogue (A)
  - Michael Hamel-Green, Victoria University (B)
  - Nicholas A.J. Taylor, Centre for Dialogue and the University of Queensland (C)
- Questions:*
- How do we see the respective roles of governments, civil society organisations, and the academic or expert community in advancing the prospects of a Middle East WMDFZ?
  - What constructive role, if any, can international organisations (regional, plurilateral and global) play in this process?
  - What ethical considerations should govern the responses of these actors? Do the major religious traditions represented in the Middle East have a role to play in this regard? What of non-religious or secular perspectives?
- 15.45 Afternoon coffee
- 16.00 Dialogue in Plenary: key ideas, proposals and recommendations to have emerged from the dialogue

Moderator: Joseph A. Camilleri, Centre for Dialogue

18.00 Formal close of Athens Dialogue

20.00 Dinner

Eden Beach Hotel Anavyssos

ANNEX C - PARTICIPANTS

DIALOGUE PARTICIPANTS

Mr. Ahmed Abdelmaksoud Saada

International Physicians for the Prevention of Nuclear War
(IPPNW-Egypt)

Egypt

Mr. Ziad AbuZayyad

Palestine-Israel Journal

Palestine

Ms. Baria Ahmar

Parliamentarians for Nuclear Non-proliferation and Disarmament
(PNND)

Lebanon

H.E. Mr. Ahmed Al-Saati

Head of Bahrain Coalition in the House of Representatives

Bahrain

Prof. Mohammad Abu Asgarkhani

Centre for Graduate International Studies

University of Tehran

Iran

Prof. Aytuğ Atıcı

Member of the Grand National Assembly
of Foreign Affairs Committee

Turkey

Dr David Atwood

United Nations Institute for Disarmament Research
Switzerland

Dr. Eitan Barak

Hebrew University
Israel

Mr. Nasser H. Burdestani

International Campaign to Abolish Nuclear Weapons (ICAN)
Bahrain

Prof. Paolo Cotta-Ramusino

Pugwash Conference on Science and World Affairs
Italy

Prof. Thanos Dokos

Hellenic Foundation for European & Foreign Policy (ELIAMEP)
Greece

Mrs. Sharon Dolev

Greenpeace
and International Campaign to Abolish Nuclear Weapons (ICAN)
Israel

H.E. Mr. Abdel Raouf Elreedy

Honorary Chairman of the Egyptian Council for Foreign Affairs
Egypt

Mr. Denis Fedorov

First Secretary
Embassy of the Russian Federation to Athens
Greece

Prof. Spyridon Flogaitis
National and Capodistrian University of Athens
Director, European Public Law Organization (EPLO)
Greece

Dr. Jasim (Hussain) Ghuloom
Al-Wefaq Political Society
Bahrain

Mrs. Anissa E. Hassouna
Magdi Yacoub Heart Foundation
Egypt

Maj. Mirza Hatoqay
SO2 Arms Control & International Organizations,
Directorate of International-Affairs (DIA),
Jordan Armed Forces GHQ (JAF)
Jordan

Mr. Ammar Hijazi
Ministry of Foreign Affairs
Palestine

H.E. Prof. Joseph Joseph
Ambassador of the Republic of Cyprus to Greece
Cyprus

H. E. Dr. Gholamali Khoshroo
Former Deputy Foreign Minister for International and Legal Affairs
Iran

Grand Rabbi Dr Joseph Levi
Rabbi of Florence
Israel

Dr. Karim Makdisi
American University in Beirut
Lebanon

Prof. Ioannis Mazis

National and Capodistrian University of Athens
Greece

Dr. Raafat Misak

Desert Geomorphology Desert Research Center, Cairo /
Kuwait Institute for Research
Egypt / Kuwait

Mr. Mossi Raz

All for Peace
Israel

Dr. Nasser Saghafi Ameri

Center for Strategic Research in Tehran
Iran

Dr. Ahmed A. Saif

Sheba Center for Strategic Studies (SCSS)
Yemen

Mr. Hillel Schenker

Palestine-Israel Journal
Israel

Mr. Hazem Shabat

Palestinian Permanent Mission to the UN in Vienna
Austria

H.E. Ambassador Ali Asghar Soltanieh

Ambassador to the International Atomic Energy Agency (IAEA)
Iran

Mr. Paul Wilson

Counsellor and Deputy Permanent Representative of Australia
to the Conference on Disarmament in Geneva
Switzerland

Mr. Joseph Zelnik

Galilee International Management Institute
Israel

Facilitating Team:

Prof. Joseph Camilleri

Centre for Dialogue
La Trobe University
Australia

Prof. Michael Hamel-Green

Victoria University
Australia

Dr. Michális S. Michael

Centre for Dialogue
La Trobe University
Australia

Mr. Nicholas A.J. Taylor

Centre for Dialogue, La Trobe University
School of Political Science and International Studies,
University of Queensland
Australia

ANNEX D - POST-DIALOGUE PRESS RELEASE

PRESS RELEASE

26 November 2012

ATHENS DIALOGUE

*On Establishing in the Middle East
A Zone Free of Weapons of Mass Destruction
and their Means of Delivery*

Drop all preconditions and start parallel talks simultaneously on freeing the Middle East of nuclear and other weapons of mass destruction and negotiating an end to the Palestine crisis. This was one of the main conclusions of the November 14-16 Athens Dialogue which took place in Athens/Sounion, Greece and brought together Israeli, Palestinian, Arab, Iranian and other Middle Eastern civil society leaders, former diplomats, and some diplomatic representatives.

The dialogue meeting, attended by some 40 participants, was hosted and facilitated by the La Trobe University Centre for Dialogue (Melbourne) and the Athens-based European Public Law Organization. The two-day dialogue was moderated by the director of the Centre for Dialogue, Professor Joseph Camilleri, and its deputy director, Dr. Michális S. Michael. Its aim was to support the proposed Helsinki Conference on a Middle East zone free of weapons of mass destruction, sponsored jointly by the UN, United States, United Kingdom and Russian Federation and likely to take place later this year or early next year.

The gathering of Middle East representatives was marked by extraordinary respect and empathy between participants coming from the areas of conflict. Using the dialogue method developed and refined over many years by the Centre for Dialogue, the meeting generated a range of connections, new opportunities for networking and new ideas on ways forward for Middle Eastern governments and communities.

Proposals emerging out of the Dialogue included new confidence-building measures to promote Middle East denuclearisation, new regional structures to pursue such denuclearisation, and new civil society initiatives to encourage Middle Eastern governments to pursue negotiations. A particular proposal was the establishment of a UN Regional Centre for Peace and Security to match similar centres in other conflict-prone regions of the world.

The Athens Dialogue outcomes and possible next steps will be published and available online from mid-December.

Casting a shadow over the dialogue were the tragic events unfolding in Gaza and Israel. Yet, though emotions were strong, and many were preoccupied by these events, all participants were nonetheless committed to the idea of establishing such a zone, and to the need for practical meaningful steps to be taken over the coming 12 to 18 months. The meeting was overwhelmingly of the view that the an-

anticipated Helsinki Conference should proceed as planned, and if humanly possible in December 2012.

ABOUT THE AUTHORS

Joseph Anthony CAMILLERI is Professor of International Relations and founding Director of the Centre for Dialogue, La Trobe University, Melbourne. Author of over 20 books and more than 100 book chapters and journal articles, he has recently co-edited *Culture, Religion and Conflict in Muslim Southeast Asia: Negotiating Tense Pluralisms*, London: Routledge, 2012 and *Religion and Ethics in a Globalizing World: Conflict, Dialogue and Transformation* (Palgrave MacMillan, 2011). He has co-authored a major study *Worlds in Transition: Evolving Governance Across a Stressed Planet* (Edward Elgar 2009). Professor Camilleri is a Fellow of the Australian Academy of Social Sciences, and chairs the Editorial Committee of the scholarly journal *Global Change, Peace and Security*. He has convened some 20 major international conferences, delivered several keynote addresses on the theme of intercultural dialogue, and has led the development of several international dialogues. He has researched, lectured and given evidence to government and other enquiries on issues of security, disarmament, governance, human rights, and cultural and religious dialogue. He is the recipient of several grants and awards, including the Order of Australia Medal.

Michael HAMEL-GREEN is Professor at the College of Arts, Victoria University Melbourne. His research has focused on regional disarmament and arms control, with a particular focus on nuclear-weapon-free zones (NWFZs) and regional security issues. He has published a comprehensive study of the South Pacific Nuclear Weapon Free Zone (Rarotonga Treaty) and more general studies of nuclear free zone approaches for the United Nations Institute for Disarmament Research (UNIDIR). Recent publications include: N.A.J. Taylor, Joseph A. Camilleri and Michael Hamel-Green, *Dialogue on Middle East biological, nuclear and chemical weapons disarmament: Constraints and opportunities*, *Alternatives: Global,*

Local, Political, 38(1), 2013, 78-98; (with Peter Hayes), Paths to Peace on the Peninsula: The Case for a Japan-Korea Nuclear Weapon Free Zone, *Security Challenges*, 7 (2), 2011, 105-121; Nuclear-Free Zone Arctic: Models and Prospects, *Osteuropa*, 61 (2-3), 2011, 289-299; Les initiatives régionales pour un monde sans armes nucléaires, *Forum du désarmement* (2), 2011, 3-15; Peeling the orange: regional paths to a nuclear-weapon-free world, *Disarmament Forum* (2), 2011, 3-14; Nuclear-Weapon-Free-Zone initiatives: challenges and opportunities for regional cooperation on non-proliferation, *Global Change, Peace and Security*, 21 (3), 2009, 357-376.

Marianne HANSON is Associate Professor in International Relations and Director of the Rotary Centre for International Studies in Peace and Conflict Resolution at the University of Queensland. Her research focuses on global security, international law and international institutions, with a specialisation in arms control and disarmament and she has published widely on these issues. She is currently researching the implementation of rules and norms for averting nuclear weapons' possession and use, linking this to the foreign policies of the world's major states, and their relevance to empirical cases such as in Iraq, North Korea and Iran. Recent publications include: Advocating the elimination of nuclear weapons: The role of key individual and coalition states, in: Tanya Ogilvie-White and David Santoro (eds), *Slaying the nuclear dragon: Disarmament dynamics in the twenty-first century* (Athens, GA, United States: The University of Georgia Press, 2012, 56-84); Arms Control, in: Richard Devetak, Anthony Burke and Jim George (eds), *An introduction to international relations*, 2nd edn, Port Melbourne, VIC: Cambridge University Press, 2012, pp. 172-187; The Future of the NPT, *Australian Journal of International Affairs*, 59(3), September 2005.

Michális S. MICHAEL is Deputy Director of La Trobe University's Centre for Dialogue and has extensive experience in conflict resolution, Australian foreign policy, multiculturalism and dialogical discourse. Since 2005, Dr Michael has led, or co-led, a number of

research, educational and training projects pertaining to interfaith and intercultural dialogues at local, regional, national and international levels. Currently he leads a project under the rubric of Capacity Building for Reconciling Divided Communities. This project involves a series of community dialogues amongst conflict diasporas in Australia, as well as training workshops to skill the divided communities themselves as well as third party service providers. Publications include: *Resolving the Cyprus Conflict: Negotiating History* (Palgrave Macmillan, 2011); (co-edited) *Civilizational Dialogue and World Order: The Other Politics of Cultures, Religions and Civilizations in International Relations* (Palgrave Macmillan, 2009); (co-edited) *Asia-Pacific Geopolitics: Hegemony versus Human Security* (Edward Elgar, 2007).

Nicholas A.J. TAYLOR is a research associate at La Trobe University's Centre for Dialogue, and a doctoral researcher in the School of Political Science and International Studies at the University of Queensland. Taylor's primary teaching and research interest is the study of international and global ethics, particularly questions relating to: methods of killing in contemporary warfare; cosmopolitan responses to the weaponisation of the biosphere; armaments manufacturers' limits of responsibility; transboundary environmental harm; and the future of weapons technology. Recent publications include: N.A.J. Taylor, Joseph A. Camilleri and Michael Hamel-Green, Dialogue on Middle East biological, nuclear and chemical weapons disarmament: Constraints and opportunities, *Alternatives: Global, Local, Political*, 38(1), 2013, 78-98; N.A.J. Taylor, A rather delicious paradox: Corporate responsibility and the manufacture of armaments, in: Ralph Tench, William Sun and Brian Jones (eds.), *Corporate Social Irresponsibility: A Challenging Concept*, West Hampshire, UK: Emerald, 2012; and N.A.J. Taylor, High risk areas, resources and sustainability, in: Cary Krosinsky, Nick Robins, Stephen Viederman (eds.), *Evolutions in Sustainable Investing: Strategies, Funds and Thought Leadership*, New York: Wiley Publishers, 2011, 329-44.

ABOUT THE SPONSORING ORGANISATIONS

The Centre for Dialogue (La Trobe University) is primarily committed to research but also education and training, policy development and community engagement focusing on the philosophy, method and practice of dialogue, both historically and in the contemporary world.

Formally established by La Trobe University in September 2005, the Centre's research focuses primarily on:

- dialogue between cultures, religions and civilisations - relevant to many contemporary local, national and international conflicts; and
- dialogue between competing globalisation discourses and perspectives.

The Centre has developed an extensive programme in Australia and internationally, involving scholars and experts as well as practitioners in government, industry, labour, international organisations, professional associations and the community sector more generally. It conducts a number of dialogues both within Australia and internationally.

For further information visit: www.latrobe.edu.au/dialogue

The European Public Law Organization (EPLO) is an International Organisation established in 2007 with its headquarters in Athens, Greece. Its mission is the creation and dissemination of knowledge in public law, including, *inter alia*, national, comparative and European public law, human rights law, en-

vironmental law, and the promotion of European values throughout the world. To this effect, the EPLO organises and supports scientific, research, educational, training, teaching, institution building and other activities and provides assistance for democratic institutions in Europe and worldwide.

To date 13 countries, 2 International Organisations, 3 public bodies, as well as 62 Universities and Institutions from around the world are members of the Board of Directors of the EPLO. The EPLO has implemented more than 170 projects on the rule of law and democracy, justice reform, institution building, public administration reform, and civil society. The projects have been carried out all over the world: Europe, Mediterranean Countries, Balkan Area, Caucasus and Former Soviet States, Middle East, Central and South Asia, Africa, as well as Latin America and the Small Island Developing States. The work of the EPLO is scientifically supported by its European Scientific Council, the European Group of Public Law, a network of more than 210 judges, jurists, law academics and practitioners, leading figures of their field.

For more information visit: www.eplo.eu

The Centre for Dialogue and the European Public Law Organization wish to acknowledge the support provided by:

The University of Queensland (UQ) - located in Brisbane, Australia, is one of Australia's premier learning and research institutions, and is ranked within the top 1% of universities globally. It is home to one of the world's leading Schools in international politics and peace and conflict resolution, whose staff are widely recognized for their research and advocacy programmes, addressing a wide range of topics, including human rights protection and arms control and disarmament.

The International Physicians for the Prevention of Nuclear War (IPPNW) is a non-partisan federation of national medical groups in 62 countries, representing tens of thousands of doctors, medical stu-

dents, other health workers, and concerned citizens who share the common goal of creating a more peaceful and secure world freed from the threat of nuclear annihilation.

نشست آتن

پیرامون

خاورمیانه‌ای عاری از سلاح‌های هسته‌ای و سایر
سلاح‌های گشتار جمعی و همچنین وسایل پرتاب آن‌ها
(WMDFZ)

برگزار شده در سونیون، آتن، یونان
16-14 نوامبر 2012

گزارش

تهیه شده توسط

پروفسور جوزف ای. کامیلری

پروفسور مایکل هامل گرین

دانشیار ماریان هاتسون

دکتر میکالیس اس. مایکل

نیکلاس ای. جی. تیلور

فهرست مطالب

- 91..... پیش‌گفتار توسط سی.جی. وبر امانتری
- 95..... کلیات پروژه
- 97..... جغرافیای سیاسی WMDFZ در خاورمیانه
- 99..... پیش‌زمینه
99. چرا گفتگوی دیپلماتیک مسیر دوم (Track-Two) یا مسیر سوم (Track-Three)؟

نشست آتن

- 103..... روش و فرآیند
- 105..... محتوا
- 105..... تصور آینده
- 108..... طرح پیشنهادی WMDFZ: مسیری که تاکنون پیموده شده است
- 110..... موانع اصلی جهت مذاکره درباره WMDFZ در خاورمیانه
- 112..... گام‌های مفید و عملی بعدی
- 114..... سایر ابتکارات کوتاه‌مدت تا میان‌مدت
- 116..... WMDFZ در سطحی وسیع‌تر در خاورمیانه

ضمایم نشست آتن

- 121..... بیانیه آمریکا؛ واکنش‌ها و پیامدها
- 128..... چشم‌انداز و راه‌های پیش رو
- 131..... ضمیمه الف – خلاصه توصیه‌ها
- 135..... ضمیمه ب – برنامه نشست آتن
- 141..... ضمیمه ج – شرکت‌کنندگان
- 147..... ضمیمه د – بیانیه مطبوعاتی پس از نشست
- 149..... درباره نویسندگان
- 153..... درباره سازمان‌های حامی مالی

پیش‌گفتار

بمباران اتمی هیروشیما و ناکازاکی موجی از وحشت در جهان به راه انداخت و کاری کرد که بدترین خشونت‌های صورت گرفته بشر که در تمام طول تاریخ به ثبت رسیده بود در مقابل آن رنگ ببازد. تمام قوانین حقوق بشری، تمام آموزه‌های ادیان بزرگ و هر گونه احترام به کرامت انسان از دست رفت.

بزرگترین متفکران جهان، از جمله آلبرت اینشتین و برتراند راسل که "به‌عنوان عضوی از بشریت" سخن گفته‌اند هشدار داده‌اند که جنگ با سلاح‌های هسته‌ای "ممکن است به انقراض نژاد بشر بیانجامد". بدین ترتیب مسئولیت عظیمی بر دوش قدرت‌های هسته‌ای قرار گرفته تا این سلاح را از زرادخانه‌های خود خارج کنند و برای از بین بردن آن از روی زمین به همکاری با هم بپردازند.

دانستن این برای هر انسانی ناگوار خواهد بود که دولت‌ها حتی نزدیک به هفتاد سال پس رویدادی که همه پایه‌های تمدن را لرزاند مسئولیت آن را نپذیرفته‌اند، و هنوز غرامت آنرا نپرداخته و آنرا به رسمیت نشناخته‌اند.

بنا به گزارش تاریخ، فاتحان قرون وسطی نظیر آتیلا و چنگیزخان به همه کسانی که جرأت سرپیچی از آن‌ها را داشته‌اند اعلام می‌کردند که اگر یک شهر بر سر راه آن‌ها قرار بگیرد کاری می‌کنند که حتی یک خانه پابرجا نمانده و حتی یک انسان زنده نماند. ما اکنون به نقطه‌ای رسیده‌ایم که چنین توحشی در مقایسه با بیرحمی این بمب، کوچک به نظر می‌رسد.

این بمب می‌تواند تنها در یک لحظه هراسناک، نه تنها روستایی کوچک بلکه کلانشهرها را و نه تنها انسان بلکه تمام موجودات زنده را تا کوچک‌ترین سلول از بین برد و نه تنها به این نسل، بلکه به نسل‌های بی‌شمار آینده نیز لطمه بزند. این بمب می‌تواند هوایی را که ما به نسل بعد واگذار می‌کنیم مسموم نماید و باعث ایجاد ناهنجاری‌های مادرزادی در نسل‌های آینده شود. نسل‌هایی که رفاه آن‌ها مهم‌ترین امانتی است که همه ادیان و تمدن‌ها به دست ما داده‌اند.

با این حال دولت‌ها همچنان به این مسیر ادامه می‌دهند، در این امانت خیانت می‌کنند، انسانیت را کنار می‌گذارند و تمام آنچه را که چهل قرن تمدن، دین و فداکاری انسان‌ها به ما موخته است به دور می‌افکنند.

هنگامی که دولت‌های جهان از پایه‌ای ترین تعهدات خود غفلت می‌کنند، تمام بشریت به پرتگاهی هسته‌ای نزدیک می‌شوند که دوست و دشمن را با هم خواهد بلعید. به همین دلیل است که مسئولیت همه شهروندان دلسوز این است که آنچه را در توان دارند برای جلوگیری از تبدیل شدن این قرن به قرن ویرانی به‌کار بندند. در آغاز هیچ قرن دیگری بشر توان نابود کردن خود را نداشته است. اگر قرن بیستم قرن فرصت‌های از دست رفته برای نجات بشر از خطر کشتار هسته‌ای بود، قرن بیست و یکم آخرین فرصت

ماست. در صورتی که این فرصت از دست برود، همه بشریت، همه تمدن‌ها و همه ارزش‌های گرانقدر ما نابود شده است و هرگز دوباره احیا نمی‌شود. شهروندان دلسوز چه کاری می‌توانند انجام دهند؟ از جمله کارهایی که می‌توان انجام داد متحد شدن در شبکه‌های جامعه مدنی، برجسته‌سازی همگرایی همه آموزه‌های دینی در محکوم کردن این ظلم و ستم، بلند کردن صدای اعتراض به آن شدت که به راهروهای قدرت برسد و تلاش برای ایجاد یک منطقه عاری از سلاح‌های هسته‌ایست. نشست آتن یک گام مهم در این مسیر است. این نشست به دنبال ایجاد منطقه‌ای عاری از سلاح‌های کشتار جمعی در منطقه‌ای متلاطم و سرشار از تنش‌ها و سوء تفاهم‌ها است. بحث‌هایی که هم در سطح مفهومی و عملی صورت گرفت هوشیارانه و نویدبخش بود.

این‌ها همگی اهمیت طرح‌هایی نظیر نشست آتن را که هدف آن خارج کردن بمب از منطقه‌ای مملو از تنش و مستعد ابتلا به درگیری است یادآور می‌شود. نشست آتن این مشکل را در سطوح مختلف هم از نظر مفهومی و هم رویه‌ای مورد بررسی قرار داده که عبارتند از: موانع موجود بر سر ایجاد چنین مناطقی، عدم مقبولیت مفهوم بازدارندگی هسته‌ای، تجزیه و تحلیل تحولات در حال وقوع در جهان عرب، گنجاندن دیدگاه‌های بین دینی برای پرداختن به این مشکل، عوامل اقتصادی و فرهنگی موثر و تهیه طرح‌های بازبینی.

بی‌تردید این کار سهم قابل توجهی در کمک به ما برای درک بهتر مشکل و اجرای طرحی کاملاً جامع برای غلبه بر موانع متعدد بر سر راه دارد. شرکت‌کنندگان آگاه، به تمام تفاوت‌های ظریف چالش پیش روی ما عمیقاً حساسیت نشان داده و توجه ما را به راه حل‌های ممکن برای آینده جلب کرده اند، که این به سهم خود منطقه خاورمیانه عاری از سلاح‌های هسته‌ای و دیگر سلاح‌های کشتار جمعی را دست‌یافتنی‌تر می‌کند.

می‌دانیم که مشکلات زیادی وجود دارد، اما نشست آتن این نکته را به جهان نشان داد که این مشکلات حل‌ناشدنی نیست و می‌توان راهی را از دل مشکلات به سمت یک راه حل عملی پیدا کرد.

باید به تمام شرکت‌کنندگان تبریک گفت به ویژه مرکز گفتگوی دانشگاه لاتروب ملبورن، سازمان حقوق عمومی اروپا (EPLO) در آتن که حمایت مالی از این کنفرانس را با حمایت فدراسیون پزشکان بین‌المللی برای جلوگیری از جنگ هسته‌ای (IPPNW) بر عهده داشتند و همچنین دانشگاه کوئینزلند.

این نشست نمونه خوبی از این امر است که اگر افراد و گروه‌های دلسوز منابع خود را در خدمت این هدف که آینده بشریت به آن بستگی دارد، قرار دهند نتایج مطلوبی به دست خواهد آمد.

مهم این است که شتاب لازم برای اجرای گام‌های عملی که از این مباحث به دست آمده حفظ شود و این پیام از فرودست‌ترین سطوح جامعه به قله قدرت سیاسی منتقل شود.

نوشتن این پیش‌گفتار لذت ویژه‌ای به من می‌بخشد چرا که همواره کوشیده‌ام به پیشبرد درک این امر که این سلاح‌ها غیرقانونی هستند در تمام سطوح - از دیوان بین‌المللی دادگستری گرفته تا کلاس درس - کمک نمایم. درسی که می‌توان آن را به تمام سطوح جامعه آموخت این است که نگهداری از این سلاح‌های کشتار جمعی، خیانت به امانتی است ما نسبت به فرزندانمان و نسل‌های آینده داریم و خیانت در این امانت ما را به خطاکارترین نسل در تمام تاریخ بشر تبدیل می‌سازد.

عامل دیگری که این امر را به یکی از بزرگترین ضرورت‌ها تبدیل می‌کند این است که خطر هسته‌ای روز به روز افزایش می‌یابد. دسترسی الکترونیک به دانش علمی در رابطه با توسعه این سلاح‌ها هر روز در حال آسان‌تر شدن است. پرسنل علمی با دانش مورد نیاز برای ساخت سلاح با پیشنهادهای جذابی از طرف کسانی مواجه می‌شوند که تمایل دارند آن را به دست بیاورند. دولت‌ها و جنبش‌های تروریستی بیشتری این سلاح را به‌عنوان وسیله‌ای برای افزایش قدرت خود می‌بینند. مواد لازم برای ساخت آن‌ها به راحتی در دسترس است و همچنان نظارتی بر آن‌ها صورت نمی‌گیرد. تحقیق در مورد بهبود این سلاح‌ها همچنان ادامه دارد. اختلافات حل نشده بین دولت‌ها و اشخاص همچنان ادامه دارد و سازمان‌های تروریستی برای خرید مواد لازم و استخدام افراد دارای مهارت‌های علمی مورد نیاز بودجه فراوانی در اختیار دارند.

تمام شواهد موجود حاکی از این هستند که بشریت روز به روز از طریق نگهداری و توسعه زرادخانه‌هایی که باید چندین دهه پیش ممنوع می‌شد به سمت نابودی حرکت می‌کند. اما هنوز هم می‌توان از طریق اقدامی متحد و غیردولتی که نشست آتن یک نمونه برجسته از آن است به برچیدن این سلاح‌ها دست یافت.

سی.جی. ویرامانتزی

معاون سابق ریاست دیوان بین‌المللی دادگستری

28 ژانویه 2013

کلیات پروژه

در نوامبر سال 2012، مرکز گفتگوی دانشگاه لاتروب و سازمان حقوق عمومی اروپا (EPLO) یک نشست منطقه‌ای را در آتن بر اساس پیشنهاد ایجاد خاورمیانه عاری از سلاح‌های هسته‌ای و سایر سلاح‌های کشتار جمعی و همچنین وسایل پرتاب آن‌ها (WMD/FZ) برگزار نمودند.

این نشست که مقدمات آن از آوریل سال 2010 آغاز شده بود، محصول مشورت‌های گسترده با ذینفعان کلیدی در خاورمیانه و همچنین خارج از منطقه بود. کسانی که برای شرکت در این نشست دعوت شدند عمدتاً از کشورهای عربی، ایران، اسرائیل و ترکیه بودند. همچنین دعوت‌نامه‌های نیز برای افرادی که تخصص یا مسئولیت و یا کار پشتیبانی از کنفرانس هلسنیکی سازمان ملل متحد را بر عهده داشتند ارسال شده بود.

پیش‌بینی می‌شد که در پی انجام نشست آتن، گزارشی آماده شود که در آن یافته‌ها و توصیه‌ها گنجانده شود. قرار بود این گزارش برای افراد زیر فرستاده شود: دبیر کل سازمان ملل متحد بان کی مون، یاکو لایاوا معاون وزیر امور خارجه فنلاند که به‌عنوان مجری برگزاری مذاکرات بین‌دولتی عمل می‌کند، دولت‌های روسیه، انگلستان و ایالات متحده که به طور مشترک حمایت از برگزاری کنفرانس هلسنیکی سازمان ملل متحد را بر عهده دارند، و به سایر ذینفعان دولتی و غیردولتی. قرار بود این کار در زمان مناسب برای کنفرانس پیشنهادی هلسنیکی که برای دسامبر 2012 برنامه‌ریزی شده بود انجام گیرد. با توجه به اینکه اطلاعیه ایالات متحده و اطلاعیه‌های دیگر نشان می‌دهد که کنفرانس هلسنیکی به تعویق خواهد افتاد، سازمان‌های حمایت‌کننده در این گزارش برخی از مشاهدات خود را نیز در مورد تحولات اخیر و چشم‌انداز گفتگوها و مذاکرات آینده گنجانده‌اند.

نشست آتن چندین پیشنهاد به‌دست داد که می‌تواند برای پیشبرد هدف امنیت در خاورمیانه و کمک به مذاکرات WMD/FZ مورد بررسی قرار گیرد. این پیشنهادها که با در نظر گرفتن تعویق کنفرانس هلسنیکی اهمیت بیشتری می‌یابد، در ضمیمه الف، صفحه 131 این گزارش خلاصه و فهرست شده‌اند.

تشکر و قدردانی

هرچند آغازگر این پروژه مرکز گفتگو بود، اجرای آن بدون همکاری فعالانه سازمان حقوق عمومی اروپا میسر نمی‌شد. مرکز گفتگوی لاتروب مایل است تشکر صمیمانه خود را از EPLO به دلیل همراهی و همکاری در برگزاری نشست آتن، و به‌خاطر اختصاص دادن تعدادی از کارمندان خود برای تحقق موفقیت‌آمیز این رویداد اعلام نماید. مشخصاً مایلیم از کمک‌های سزاره کلمبو، یوستینو د چاوز، آکیس

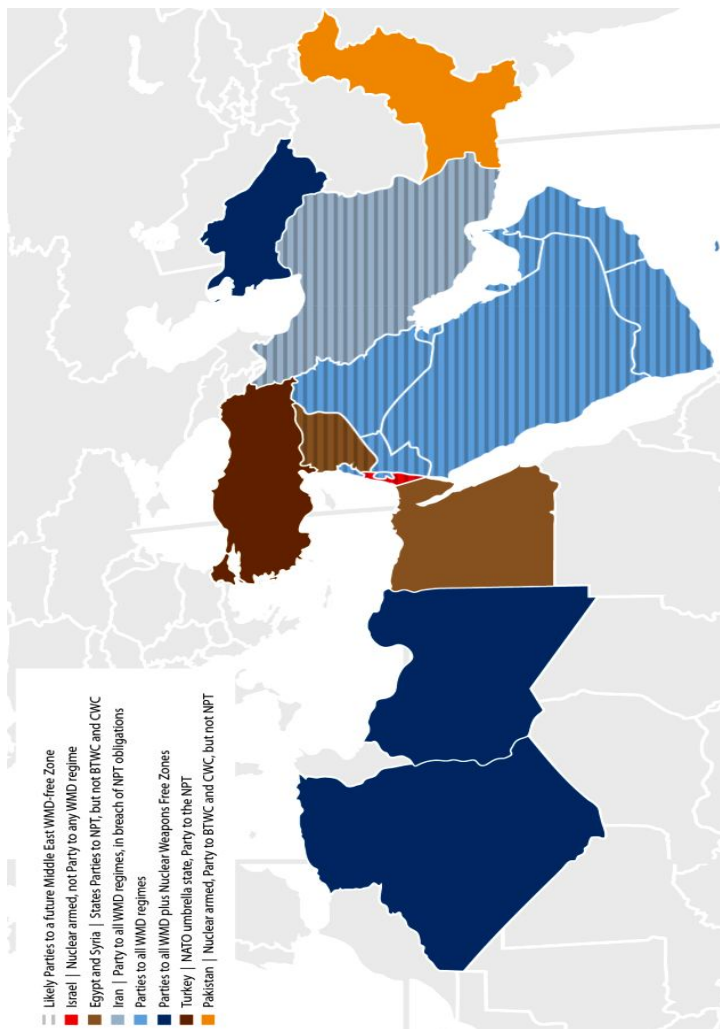

دیموگرونتاس، دامیانو گیامپانولی، جورج کالاتاس، ادواردو مینروا، گینورا رولی، فانی استاتولوپولو، کوستاس والکیاس و اتا وانکه تشکر نماییم.

باید تشکر ویژه خود را از خانم پیجی پروتوپسالتیس، معاون مدیر، و خانم آریادنه کوپیدامی، مدیر دفتر خدمات پشتیبانی مرکزی، و همچنین خانم آلیسیا فیومی، رئیس دفتر مسافرت و کنفرانس‌ها، به‌خاطر کمک فوق‌العاده‌شان در موفقیت کلی این رویداد اعلام نماییم.

دو سازمان حمایت‌کننده همچنین مایلند از فدراسیون پزشکان بین‌المللی برای جلوگیری از جنگ هسته‌ای (IPPNW) و دانشگاه کوئینزلند نیز قدردانی نمایند.

جغرافیای سیاسی WMDFZ در خاورمیانه

منبع: موسسه حقوق بین‌الملل و سیاست (ILPI)،

http://nwp.ilpi.org/wp-content/uploads/2011/12/ILPI_world_map_Middle-East.png

پیش‌زمینه

رهبری تیم پروژه را پروفیسور جوزف ای. کامپلری، استاد روابط بین‌الملل و مدیر مرکز گفتگوی دانشگاه لاتروب به عهده داشته است. سایر اعضای این تیم عبارتند از: پروفیسور مایکل هامل گرین (استاد دانشکده هنر دانشگاه ویکتوریا در ملبورن)؛ ماریان هانسون (دانشیار دانشکده علوم سیاسی و مطالعات بین‌المللی و مدیر مرکز سیار صلح و حل مناقشه در دانشگاه کونینزلند)، دکتر میکالیس اس. مایکل (معاون مرکز گفتگوی دانشگاه لاتروب)، نیکلاس ای. جی. تیلور (دانشیار پژوهشی مرکز گفتگوی دانشگاه لاتروب و پژوهشگر دکترا در دانشکده علوم سیاسی و مطالعات بین‌الملل دانشگاه کونینزلند) و پروفیسور اسپیردون فلوگاینیس (مدیر EPLO، استاد حقوق دولتی در دانشگاه آتن، قاضی دیوان عالی ویژه یونان، رئیس سابق دادگاه اداری سازمان ملل متحد و سرپرست سابق وزارت کشور یونان در سالهای 2007 و 2009).

چرا گفتگوی دیپلماتیک مسیر دوم (*Track-Two*) یا مسیر سوم (*Track-Three*)؟

جوزف مونتویل، یکی از مسئولان امور خارجی آمریکا برای نخستین بار از اصطلاح "دیپلماسی مسیر دوم" جهت اشاره به مفهوم زیر بهره گرفت:

... تعامل غیررسمی و دوستانه بین اعضای گروه‌ها و یا ملت‌های متخاصم با هدف تدوین استراتژی‌ها، تأثیرگذاری بر افکار عمومی، و سازماندهی منابع انسانی و مادی به‌گونه‌ای که ممکن است به حل و فصل مناقشه کمک کند.

دیپلمات‌ها و مقامات دیگر ممکن است در جلسات دیپلماسی مسیر دوم شرکت کنند اما آن‌ها این کار را با استفاده از ظرفیت "خصوصی" خود انجام می‌دهند. گفتگوهای مسیر دوم نمی‌تواند دولت‌ها را نسبت به اتخاذ سیاستی خاص یا اقدامی معین متعهد نماید. اما در حالی که کانال‌های رسمی در حال حاضر مؤثرترین راه برای پیگیری این هدف نیست این نوع مذاکره اغلب اوقات پشتیبانی ضمنی و گاه پشتیبانی عملی یک یا چند دولت را که مشتاق به کمک جهت حل مناقشه یا مشکل هستند با خود همراه دارد. آنچه که بین تمام شرکت‌کنندگان در گفتگوهای "مسیر دوم" مشترک است این است که آن‌ها در زمینه مذکور متخصص هستند، اعم از این‌که دست‌اندرکار (دیپلمات‌ها یا سیاست‌گذاران در حال خدمت یا بازنشسته) یا نظریه‌پردازان مختلف (دانشگاهیان، متخصصان مرتبط به مراکز، مؤسسات و اتاق‌های فکر) باشند. این افراد دقیقاً به خاطر موقعیت یا اعتبار ناشی از تخصص‌های خود و این واقعیت که دولت به حرف برخی از آن‌ها - اگر نگوییم همه‌شان - گوش می‌دهد، افراد بالقوه بانفوذی تلقی می‌شوند.

در مقابل، نشست‌ها یا جلسات "مسیر سوم" هرچند ممکن است شاهد حضور کارشناسان نیز باشند، اما این افراد صرفاً یا حتی عمدتاً به‌خاطر تخصص خود در کنار هم گرد نمی‌آیند. بلکه این افراد طیف وسیعی از صداهای موجود در جامعه مدنی را پوشش می‌دهند که ممکن است شامل نمایندگانی از گروه‌های حرفه‌ای، سازمان‌های مذهبی و اجتماعی، و انواع مختلف گروه‌های حمایت‌کننده باشند. گفتگوهای مسیر سوم شامل حضور دیپلمات‌ها و سیاستگذاران و حتی بر اساس ظرفیت "خصوصی" آنها نیست.

"نشست آتن" به‌عنوان یک نشست مرکب از دیپلماسی مسیر دوم و سوم طراحی و سازماندهی شد؛ به این معنا که ماهیت ترکیبی داشت و برخی از ویژگی‌های گفتگوهای مسیر دوم (از جمله کارشناسان ویژه و یا دیپلمات‌های در حال خدمت یا بازنشسته) را شامل می‌شد اما در عین حال یک عنصر کلیدی از مدل مسیر سوم را نیز در خود داشت، یعنی حضور قابل توجه نمایندگان جامعه مدنی بر اساس معیارهایی بجز تخصص.

تیم مجری، این مدل را بر اساس تجربه بسیار گسترده نظری و عملی مرکز گفتگو انتخاب کرد. این انتخاب بر ملاحظات مختلفی استوار بود که لازم است به دو مورد از آنها اشاره شود. اولاً این مسئله که تاکنون درباره ماهیت و پیامدهای سلاح‌های کشتار جمعی تعامل منطقه‌ای اندکی صورت گرفته است، و تقریباً هیچ تعاملی بر اساس اصول "گفتگو" و به‌ویژه مفاهیم احترام متقابل، آمادگی برای گوش دادن به دیدگاه‌های دیگران، و ظرفیت یافتن راه‌های جدید اندیشیدن و برقراری ارتباط در این خصوص انجام نشده است. بنا به ارزیابی ما، تلاش‌های قبلی عمدتاً به‌صورت کارگاه‌های آموزشی متعارف متشکل از دانشگاهیان و کارشناسان برگزار شده - و همزمان مشارکت چند سیاستگذار معدود نیز در آنها صورت گرفته - و یا در درجه اول به عنوان نشست‌های بین‌دولتی اما به‌طور کلی با تمرکزی واضح بر انتقال تخصص و یا تجزیه و تحلیل مواضع سیاست رسمی برگزار شده اند.

ملاحظه دوم از درس‌های آموخته شده از ابتکارات در مناطق دیگر ناشی می‌شود که نشان می‌دهد تعاملی که نه تنها شامل کارشناسان مختلف بلکه طیف گسترده‌تری از ذینفعان جامعه مدنی (از جمله سازمان‌های غیردولتی و همچنین گروه‌های مذهبی، اجتماعی و حرفه‌ای گوناگون) و اعضای جامعه سیاستگذاری باشد، به‌خودی خود می‌تواند نقش قابل توجهی در اعتمادسازی ایفا کند. نکته مهم اینکه چنین فرآیندی می‌تواند به ایجاد شرایط مطلوب مورد نیاز برای ایجاد ائتلاف کمک کند و این خود استراتژی‌ای است که موفقیت آن در تعدادی از طرح‌های بین‌المللی دیگر نظیر کنوانسیون مین‌های زمینی در سال 1997، کنوانسیون مهمات خوشه‌ای در سال 2008، و دادگاه کیفری بین‌المللی در سال 2002 به اثبات رسیده است.

در این پروژه سه مرحله اصلی پیش‌بینی شده است:

1. یک مقاله پژوهشی مفصل (به تازگی انتشار یافته): ان‌ای‌جی. نیلور، جوزف ای. کامیلری، و مایکل هامل گرین، گفتگو در مورد خلع سلاح‌های

بیولوژیکی، هسته‌ای و شیمیایی خاورمیانه: محدودیت‌ها و فرصت‌ها، *رامحل‌های جایگزین: جهانی، محلی، سیاسی*، 38 (1)، 2013، 78-98.

این مقاله به ارزیابی عواملی می‌پردازد که مانع از مذاکرات صورت گرفته تا به امروزه بوده اند. هدف از این کار شناسایی بازیگران اصلی است که تلاش‌های تقویت‌کننده متقابل آن‌ها برای هر گونه توافق احتمالی ضروری است. در این مقاله این نکته مطرح می‌شود که تلاش‌های کنونی برای مذاکره در مورد طرح WMDFZ در خاورمیانه می‌تواند درس‌های زیادی از مذاکرات موفقیت‌آمیز سایر مناطق عاری از سلاح هسته‌ای بیاموزد. با این حال مقاله مذکور بر این امر نیز صحنه می‌گذارد که شرایط خاورمیانه منحصر به فرد است و نیازمند رویکردی جامع‌تر می‌باشد. بنا به مباحث صورت گرفته، دستیابی به موفقیت در این منطقه به‌طور عمده به چشم‌اندازی چندبعدی وابسته است که توان و بینش طیف وسیعی از بازیگران دولتی و غیردولتی و البته جامعه مدنی در خاورمیانه را گرد هم می‌آورد، چرا که ایجاد اطمینان و اعتمادسازی در این منطقه کار خیلی پیچیده و پرزحمتی است و نمی‌توان آن را تنها در حوزه محاسبات سیاسی و ژئواستراتژیک دانست. نویسندگان نتیجه‌گیری کرده‌اند که توانمندسازی جوامع و سیاست‌های منطقه جهت شناسایی زمینه‌های بی‌اعتمادی و سوءتفاهم هم از منظر شکاف‌های استراتژیک و سیاسی و هم از حیث اختلافات فرهنگی و مذهبی برای گشایش امکان گفتگو و احترام متقابل، کلید اصلی ایجاد یک محیط مطلوب مذاکره است. مقاله منتشر شده به‌طور گسترده‌ای توزیع خواهد شد.

2. یک گزارش، که در اینجا ارائه شده است که خلاصه نتایج اولیه گفتگوی مسیر دوم/مسیر سوم را ارائه می‌کند. این گزارش همچنین شامل مجموعه‌ای از تأملات توسط تیم مجری و عمدتاً بر اساس کار میدانی گسترده‌ای در خاورمیانه، لندن، وین، هلسینکی و ژنو بوده که در ماه‌های نوامبر و دسامبر 2012 توسط نیکلاس ای. جی. تیلور انجام شده، و همچنین تحقیقات بعدی که توسط دیگر اعضای تیم پروژه صورت گرفته است.

این گزارش که به زبان ساده و عامه فهم نوشته شده و به زبان‌های فارسی، عبری و عربی ترجمه شده است، برای توزیع گسترده بین مقامات دولتی و اعضای پارلمان تمام کشورهای علاقه‌مند، سازمان‌های منطقه‌ای، از جمله اتحادیه اروپا، اتحادیه آفریقا و اتحادیه کشورهای عرب، بخش‌ها و سازمان‌های داخلی سازمان ملل، سازمان‌های منطقه‌ای خاورمیانه، مراکز تحقیقاتی و اتاق‌های فکر منطقه‌ای و گروه‌های جامعه مدنی (از جمله رسانه‌ها، و سازمان‌های مذهبی و حرفه‌ای) هم در خاورمیانه و هم در کشورهای دارای قدرت اعمال نفوذ بر نتایج (به‌ویژه انگلستان، ایالات متحده، چین، روسیه و غرب اروپا) در نظر گرفته شده است. همچنین

برنامهریزی لازم برای توزیع این گزارش در بین آوارگان خاورمیانه، به ویژه در استرالیا، اروپا و آمریکای شمالی در نظر گرفته شده است.

3. در حال حاضر جهت مرحله بعدی توسعه این پروژه، در نظر است یک رساله تکموضوعی به حجم یک کتاب یا یک ویژهنامه ضمیمه یک مجله بین‌المللی معتبر منتشر شود. هدف از این کار انجام یک بررسی بسیار عمیق‌تر نسبت به مطالعاتی است که تاکنون در خصوص ارتباط پیچیده میان اصول اخلاقی از یک سو و محدودیت‌ها و فرصت‌های سیاسی از سوی دیگر انجام شده که ادامه تلاش برای ایجاد یک منطقه عاری از سلاح‌های کشتار جمعی در خاورمیانه باید آن‌ها را در نظر داشته باشد. در اینجا بر نقش دولت‌ها، سازمان‌های چند جانبه، کسب و کار و جامعه مدنی تمرکز خواهد شد.

نشست آتن

روش و فرآیند

نشست آتن در مجموع 37 شرکت‌کننده داشت که عمدتاً از خاورمیانه بودند (نگاه کنید به ضمیمه ب). نمایندگان به غیر از تیم مجری استرالیا (4 نفر) که نشست را برگزار کردند، و تیم EPLO به شرح زیر بودند:

کشور	تعداد شرکت‌کنندگان
استرالیا	1 + تیم مجری (4)
بحرین	3
قبرس	1
کشور مصر	4
یونان	2 + تیم EPLO
ایران	4
اسرائیل	6
ایتالیا	1
اردن	1
لبنان	2
فلسطین	3
روسیه	1
سوئیس	1
ترکیه	1
یمن	1
جمع کل	36

شرکت‌کنندگانی که از خارج از منطقه دعوت شده بودند عمدتاً به دلیل تجربه و تخصص خود در زمینه کنترل تسلیحات و خلع سلاح، و یا به دلیل نقش تاریخی و یا بالقوه آن‌ها در منطقه (نظیر قبرس و ترکیه) دعوت شده بودند. افرادی که از خاورمیانه شرکت کرده بودند (که در اینجا ترکیه را هم لحاظ می‌کنیم)، به دلیل ظرفیت خود به‌عنوان متخصص در این زمینه دعوت شده، یا روشنفکران، رهبران سازمان‌های جامعه مدنی و دیپلمات‌های فعال یا بازنشسته را شامل می‌شدند.

در مواردی که وجود "شکاف" در شرکت‌کنندگان مشخص گردید، تیم پروژه به انجام فاز کار میدانی پروژه، کوشید چنین شکاف‌هایی را پر کند - این کار با درگیر کردن تعدادی از ذینفعان مربوطه به بحث و بررسی علاقه احتمالی آن‌ها درباره مشارکت آتی در پروژه "نشست آتن" صورت گرفت. برخی از شکاف‌ها را با توجه به اوضاع اجتماعی و سیاسی حاکم به‌ویژه در مورد سوریه نمی‌توان به‌راحتی پر کرد.

"نشست آتن" در مقر EPLO در منطقه کیپ سونیون برگزار شد، که مکانی خوش‌منظره و زیبا در سواحل یونان است و از مرکز آتن با خودرو یک ساعت فاصله دارد. سونیون با ترکیب هماهنگ دریا، زمین و تاریخ یونان - کیپ سونیون محل خرابه‌های معبد یونانی باستانی پوزنیدون، خدای دریا در اساطیر کلاسیک است - محلی ایده‌آل برای گفتگوهای فشرده و مداومی بود که در طول بیش از دو روز صورت گرفت.

این گفتگوها تا حدودی تحت‌الشعاع دو دسته تحولات قرار گرفت که شاید بی‌ارتباط با موضوع نشست هم نبودند: از سرگیری خصومت مسلحانه بین اسرائیل و حماس که منجر به مرگ 5 اسرائیلی و 158 فلسطینی شد، و اعلام ایالات متحده مبنی بر لغو یا حداقل به تعویق افتادن کنفرانس هلسینکی که برای دسامبر 2012 برنامه‌ریزی شده بود و انتظار آن هم می‌رفت. با وجود این تحولات نامساعد و احساسات شدیدی که لاجرم در میان شرکت‌کنندگان برانگیخته شد، نشست طبق برنامه‌ریزی پیش رفت.

تیم مجری پیش‌بینی کرده بود که گفتگوها به‌خوبی و بدون سخنرانی و ارائه‌های طولانی انجام شود، و در عوض به دنبال پرورش تعامل واقعی میان چشم‌اندازها و منافع مختلف و گاه به‌شدت واگرایانه‌ای بود که در بین شرکت‌کنندگان وجود داشت. ویژگی‌های کلیدی روش مورد استفاده برای این گفتگو به شرح زیر است:

1. در تمام جلسات عمومی، 36 شرکت‌کننده در اطراف میز گرد بزرگی در سالن اصلی کنفرانس قرار گرفتند - این کار امکان تماس رو در رو در روی شرکت‌کنندگان با یکدیگر را فراهم می‌کرد، تا نه تنها محتوای فکری بلکه در عین حال محتوای عاطفی مباحث نیز شناخته شود. از همه مهم‌تر این کار برای سنجش فضای کلی جلسه انجام شد؛

2. تمام جلسات عمومی توسط یک یا چند نفر از اعضای تیم مجری تعدیل می‌شد که بنا به تجربه طولانی خود در هدایت چنین گفتگو‌هایی، قادر به انجام این کار بودند؛

3. تمام جلسات عمومی با سخنرانی‌های کوتاه (معمولاً دو یا سه مورد) شروع می‌شد که هر کدام بیشتر از 5 دقیقه به‌طول نمی‌انجامید - در هر مورد ارائه‌دهندگان به دقت انتخاب شده بودند تا تعادلی در زمینه دیدگاه‌ها و سوابق افراد حاصل شود؛

4. علاوه بر جلسات عمومی، بحث‌های گروهی کوچکتری نیز برگزار گردید که امکان بررسی دقیق‌تر مسائل ویژه را فراهم می‌کرد و همچنین موجب تعامل عمیقتر می‌شد - گروه‌های کوچکتر با توجه ویژه به حضور دیدگاه‌ها و سوابق مختلف تشکیل شده بودند؛

5. هم بحث‌های عمومی و هم مباحث گروهی کوچک بر یک مجموعه سؤالات متمرکز بود که با دقت توسط تیم مجری آماده شده بود. این سؤالات در طول دوره دو روزه متناسب با پویایی گفتگوها اندکی تعدیل شد.

روش و ساختار گفتگو در "برنامه" منعکس شده بود که یک نسخه از آن در ضمیمه ب، در صفحه 135 آمده است.

محتوا

نشست با پرداختن به تعدادی سؤال کلی آغاز شد و به تدریج به سمت در نظر گرفتن موانع خاص مانع از ایجاد یک منطقه عاری از سلاح‌های کشتار جمعی در خاورمیانه حرکت کرد. این کار قبل از آن صورت گرفت که نهایتاً به بررسی شرایط فعلی و یا آتی منتهی به چنین پیامدی پرداخته شود. پیشرفت اصلی در ساختار گفتگو از مباحث کلی به مباحث خاص و از موانع به امکان‌های پیش رو بود.

تصور آینده

در اولین جلسه نشست، از شرکت‌کنندگان خواسته شد تصور کنند خاورمیانه و درگیری‌های مختلفی که در حال حاضر بر چشم‌انداز منطقه حاکم هستند ظرف پنج، ده، و یا حتی بیست سال آینده چگونه خواهد بود. هدف این بود که مشاهده شود شرکت‌کنندگان چه تصویری از آینده دارند و اینکه سلاح‌های کشتار جمعی ممکن است چه نقشی در شکل‌گیری وقایع ایفا کنند. آیا در اختیار داشتن چنین سلاح‌هایی در سال‌های آینده فراگیر می‌شود؟ آیا تلاش یک یا چند کشور برای به‌دست آوردن چنین سلاح‌هایی به آتشی که در حال حاضر در منطقه برافروخته است، دامن خواهد زد؟ آیا چنین سلاح‌هایی به‌راستی مورد استفاده قرار خواهند گرفت؟ یا ممکن است کشورهای

منطقه متقاعد به از بین بردن چنین سلاح‌هایی در خاور میانه شوند؟ افق بیست ساله با این هدف انتخاب شد که شرکت‌کنندگان را قادر سازد تا فراتر از محدودیت‌های قدرتمند کنونی که فضای مانور موجود برای بازیگران اصلی را محدود می‌کند بیان‌دیشند.

باید گفت که به نظر بسیاری از افراد این کار بسیار دشوار بود و اکثر آن‌ها قادر یا مایل نبودند اجازه دهند تصوراتشان آزادانه جریان یابد. ممکن است دلایل زیادی موجب این خودداری بوده باشد. بسیاری ترجیح دادند بر معضل امنیتی مربوط به فقدان دائمی اعتماد، به ویژه در میان بازیگران بزرگ در مناقشات منطقه‌ای، مخصوصاً اسرائیل، ایران و مصر و تا حد کمتری سوریه، لبنان، عربستان سعودی و دیگر کشورهای حاشیه خلیج فارس متمرکز شوند.

همان‌طور که انتظار می‌رفت، اسرائیل به عنوان تنها دولت دارای سلاح‌های هسته‌ای در منطقه در کانون بحث و گفتگو قرار داشت. از نظر شرکت‌کنندگان ایرانی و بسیاری از کشورهای عربی، استثناً قائل شدن برای اسرائیل و انزوای ناشی از آن در منطقه، اعم از اینکه خودخواسته بوده و یا از خارج القا شده باشد، منبع اصلی بی‌ثباتی و درگیری بوده و به همین دلیل به احتمال زیاد عامل تعیین‌کننده در نگرش دیگران نسبت به نقش آینده سلاح‌های کشتار جمعی در خاورمیانه است. در این زمینه به سه رابطه پرداخته شد که هر یک مشکلات خاص خود را دارند:

i. رابطه اسرائیل با ایران، که آن را به‌عنوان تهدید اصلی برای برتری منطقه‌ای، امنیت و حتی بقای خود می‌بیند؛

ii. رابطه اسرائیل با همسایگان عرب خود (به خصوص در حال حاضر با کشورهای مصر، سوریه، لبنان و عربستان سعودی و به‌طور کلی اتحادیه کشورهای عرب و سازمان همکاری‌های اسلامی)؛ و

iii. خط سیر احتمالی درگیری اسرائیل و فلسطین.

نکته دیگری که از این بحث ظاهر شد - و بعید است در آینده نزدیک تغییر کند - نقش جامعه مدنی در اسرائیل بود. علی‌رغم وجود یک جنبش فعال صلح (هر چند کوچک)، انتظار زیادی نمی‌رود که فرهنگ امنیتی و سیاسی اسرائیل تغییر بنیادینی داشته باشد. قابلیت‌های هسته‌ای اسرائیل تا حد زیادی به‌عنوان تابلو در جامعه اسرائیل باقی مانده است و تعداد اسرائیلی‌هایی که حاضرند "ضرورت استراتژیک" سلاح‌های هسته‌ای را مورد تردید قرار دهند - از جمله افراد متعلق به جناح چپ سیاسی - اندک است.

یکی از نگرانی‌های که از سوی بسیاری از افراد ابراز شد این بود که ادامه رفتار یک‌جانبه‌گرایانه اسرائیل دیگران را ترغیب می‌کند تا بازدارندگی هسته‌ای را به‌عنوان یک گزینه استراتژیک و سیاسی جذاب و حتی قابل قبول اتخاذ کنند. برخی استدلال می‌کنند که عدم تمایل کشورهای منطقه به انجام هرگونه حرکت جدی به سمت از بین

بردن سلاح‌های کشتار جمعی تاحدودی مربوط به عدم وجود یک چارچوب فراگیر امنیت منطقه‌ای است که بتواند به تنهایی اطمینان لازم را فراهم کند. منطق این امر را می‌توان به شرح زیر صورت‌بندی کرد: "وقتی سلاح‌های هسته‌ای برای اسرائیل مفید بوده است، چرا باید کشورهای دیگر گزینه هسته‌ای را کنار بگذارند؟" یک‌جانبه‌گرایی یک یا چند دولت منجر به تضعیف چشم‌انداز شکل‌گیری رویکردی چندجانبه به پیمان منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای شده است. از این حیث، شکست روند برگزاری کنفرانس هلسینکی سیاست یک‌جانبه‌گراییانه طراحی شده برای هم‌آوردی و یا مقابله با قابلیت‌های هسته‌ای اسرائیل را تقویت می‌کند. به این ترتیب ممکن است ایران و کشورهای دیگر از جمله عربستان سعودی، ترکیه و به‌طور بالقوه مصر نیز به دنبال همین راه بروند.

همچنین بر سر تحولات سریع در حال وقوع در نقاط مختلف جهان عرب (موسوم به "بهار عربی") بحث و گفتگو صورت گرفت که منجر به انقلاب عربی ("بهار") شد و پیامدهای آن در خصوص دموکراتیزه کردن به‌طور کلی، و نقش جامعه مدنی به‌طور خاص مورد بحث قرار گرفت. فعالیت‌های سیاسی و گسترش جنبش‌های جامعه مدنی در کشورهای مختلف عرب که بخشی از آن ناشی از رسانه‌های اجتماعی بود، از سوی بسیاری از افراد به‌عنوان یک علت خوش‌بینی قابل توجه در این زمینه مطرح شد. شرکت‌کنندگان توجه افراد را به دو پدیده جلب کردند. مسئله اول جمعیت به سرعت در حال افزایش بسیاری از کشورها است. بخش زیادی از این جمعیت را افراد جوانی تشکیل می‌دهند که سطوح بالای بسیج سیاسی را تجربه کرده‌اند، و از میان آن‌ها نسل جدیدی از رهبران پدیدار خواهد شد. از نظر برخی از شرکت‌کنندگان، به‌پا خاستن جنبش‌های اعتراضی عربی در چند سال گذشته فرصتی برای آموزش دادن به نسل جوان در مورد خطرات ناشی از سلاح‌های کشتار جمعی فراهم کرده است. از سوی دیگر، بسیاری از افراد سطوح مختلفی از عدم اطمینان را نسبت به نتایج میان‌مدت تا درازمدت این پدیده اعلام کرده‌اند: آیا افراد جوانی که در مناطق درگیر زندگی می‌کنند راحت‌تر یکدیگر را می‌پذیرند و یا ممکن است سطح سوء ظن و بی‌اعتمادی افزایش یابد؟ در این راستا، بسیاری از افراد به جریان‌های پیچیده و هم‌زمان پرورش اعتدال در بخشی از افراد و افراط‌گرایی در نزد افرادی دیگر اشاره کردند. مسئله‌ای که از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، نقشی است که اسلام و رشد جریان‌های مختلف اسلامی در آینده ایفا خواهند کرد.

تعداد کمی از شرکت‌کنندگان با فصاحت تمام و ایمان راسخ از این امکان سخن گفتند که سه دین ابراهیمی، با توجه به سنت‌ها و اعتقادات مشترک خود، ممکن است قادر به تدوین چشم‌انداز/پیمای مشترک با محوریت قاعده زرین اخلاقی، تقدس زندگی، همزیستی و احترام به اقلیت باشند. در صورت وجود شرایط صحیح و رهبری روشن، مذهب ممکن است قادر باشد به‌عنوان یک نیروی متقابل مفید عمل کرده و به خنثی‌سازی و یا حداقل بی‌اثر کردن افراط‌گرایی مذهبی و نظامی‌گری ناسیونالیستی دست بزند، و شاید راه را برای گزینه‌های امنیتی واجد خشونت کمتر، از جمله از بین بردن سلاح‌های کشتار جمعی و وسایل پرتاب آنها هموار سازد.

طرح پیشنهادی WMDFFZ: مسیری که تاکنون بیموده شده است

تیم مجری برای کمک به پیشبرد گفتگو، مقاله ای تهیه کرده بود که در آن تکوین پیشنهاد ایجاد WMDFFZ در خاورمیانه نیز ذکر شده بود. ما در اینجا تنها چند نقطه عطف مهم را به منظور نشان دادن بستر تاریخی نشست آتن مورد تأکید قرار می‌دهیم. ایجاد یک منطقه عاری از سلاح هسته‌ای (NWFZ) که منطقه خاورمیانه را پوشش دهد، برای اولین بار به‌طور رسمی در سال 1974 ارائه شد. این طرح که از سوی ایران (با هماهنگی مصر) در قالب یک قطعنامه به مجمع عمومی سازمان ملل متحد ارائه شد، پشتیبانی 128 کشور را به‌دست آورد و تنها میانمار (برمه) و اسرائیل با آن مخالفت کردند. پس از ارائه پیشنهاد متقابل اسرائیل در سال 1980 که مذاکرات مستقیم بین دولت‌ها را ترجیح می‌داد، مصر متن پیشنهادی خود را مورد تجدید نظر قرار داد و این متن برای اولین بار مورد قبول تمام دولت‌ها از جمله اسرائیل قرار گرفت. شایان ذکر است از آن زمان به بعد هر ساله یک قطعنامه مجمع عمومی سازمان ملل متحد در حمایت از مدالیته NWFZ و یا هر روشی دیگر به تصویب رسیده اما به رأی‌گیری گذاشته نشده است. از سال 1991 به بعد هر ساله قطعنامه‌ای با عباراتی مشابه در کنفرانس عمومی سالانه آژانس بین‌المللی انرژی اتمی نیز به تصویب می‌رسد. با گذشت زمان، طرفداران اصلی مفهوم NWFZ خاورمیانه به این دیدگاه رسیدند که پیچیدگی‌های سیاسی، استراتژیک و فرهنگی این منطقه نیازمند چارچوبی با طراحی ویژه و فراگیرتر متشکل از تفاهنامه‌ها و توافق‌نامه‌های یکجانبه، دو جانبه و چندجانبه است. در این زمینه پیشنهاد مصر در سال 1989 قابل توجه بود که این کشور را در ازای تضمین‌های امنیتی در مقابل تهدید و یا استفاده از دیگر «سلاح‌های کشتار جمعی» از جمله سلاح‌های هسته‌ای به یکی از امضاکنندگان کنوانسیون سلاح‌های شیمیایی (که قرار بود به‌زودی تدوین شود) تبدیل می‌کرد. سپس طرح مبارک (که در حال حاضر به‌طور فزاینده‌ای به آن طرح مصر گفته می‌شود) حوزه پیشنهادی مورد پوشش خود را گسترش داد و شامل تمام سلاح‌های بیولوژیکی، هسته‌ای و شیمیایی (BNC) شد و سپس باز هم گسترش یافت و منع موشک‌های بالستیک با برد بیش از 150 کیلومتر (WMDFFZ) را نیز در بر گرفت.

با این حال مسلماً انگیزه طرح WMDFFZ در خاورمیانه به‌طور عمده از اقدامات قدرت‌های بزرگ و در گفتگوهای چندجانبه ناشی شده است. پس از لابی‌های فشرده توسط ایران و ائتلافی از کشورهای عربی، در سال 1995 ایجاد WMDFFZ گسترده‌تر، به تعهد اصلی کنفرانس پیمان منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای تبدیل شد. در نتیجه این امکان فراهم گردید که NPT به مدت نامحدود و فراتر از 25 سال طول عمری که برای آن در نظر گرفته شده بود، تمدید گردد. این قطعنامه از تمام دولت‌های خاورمیانه می‌خواست برای "ایجاد منطقه‌ای عاری از سلاح‌های کشتار جمعی، هسته‌ای، شیمیایی و بیولوژیکی، و سیستم‌های پرتاب آن‌ها در خاورمیانه" و جلوگیری از هر گونه اقدامی "که مانع از دستیابی به این هدف شود" همکاری کنند. این قطعنامه بر اساس تعهدی کمتر شناخته شده اما با اهمیت پایه‌گذاری گردید که توسط دولت‌های

ایالات متحده و بریتانیا در ارتباط با تصمیم جهت به‌راه‌اندازی جنگ خلیج فارس در سال 1991 صورت گرفته بود.

از آن زمان به بعد مفهوم طرح WMDFZ در خاورمیانه از پشتیبانی طیف گسترده‌ای از کمیسیون‌ها و ابتکارات بین‌المللی برخوردار شد. در سال 2005، کمیسیون سلاح‌های کشتار جمعی به رهبری هانس بلیکس بر اهمیت NWFZ منطقه‌ای برای امنیت جهانی "به‌ویژه و از همه اضطراری‌تر در خاورمیانه" تأکید کرد. به همین ترتیب در نوامبر 2009، استرالیا و ژاپن به حمایت از کمیسیون بین‌المللی منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای و خلع سلاح برای اتخاذ لحنی صریح‌تر پرداختند با این استدلال که "حرکت جدی" جهت ایجاد طرح WMDFZ در خاورمیانه "موفقیت یا شکست" کارآمدی کل نظام NPT را تعیین می‌کند. بر همین اساس بود که کنفرانس بازنگری NPT در سال 2010 با صدور بیانیه‌ای به اتفاق آرا خواستار تشکیل یک کنفرانس ویژه به میزبانی و میانجی‌گری کشوری خارج از منطقه در دسامبر 2012 گردید.

شرکت‌کنندگان برای توضیح وضعیت موجود و مشکلاتی که بر سر راه دستیابی به توافق وجود دارد، عوامل بسیاری را پیش کشیدند که برخی از آن‌ها عوامل داخلی منطقه و سایر آن‌ها عوامل خارج از منطقه هستند. این موارد عبارت بودند از: "تهدید موجودیت" دولت اسرائیل، اثر روانی مخاصمه کنونی میان اسرائیل و حماس، نقش بالقوه جامعه مدنی در کشورهای عرب در دوران پس از قذافی، دوران پس از مبارک، و تأثیر اجتماعی و اقتصادی تحریم‌های روزافزون بر مردم ایران.

در حالی که در این گفتگوها هیچ موضوعی به تنهایی بر سایر موضوعات غلبه نداشت، شرکت‌کنندگان مایل به تمرکز بر روی تأثیر احتمالی منفی یا مثبت این عوامل بر پیشنهاد WMDFZ به‌طور کلی و بر کنفرانس هلسینکی به‌طور خاص بودند. شرکت‌کنندگان مختلف به‌صورت‌های گوناگون هر دو اطلاعیه عمومی اوپاما رئیس‌جمهور آمریکا درباره منع سلاح‌های هسته‌ای - اگر چه ممکن است تا حد زیادی لفاظی باشد - و اعتراضات مدنی سراسری را که در زمان‌های مختلف در کشورهای عربی و همچنین در اسرائیل و مصر رخ داده است به‌عنوان عواملی مورد اشاره قرار دادند که ممکن است به مذاکره و استقرار احتمالی طرح WMDFZ در خاورمیانه کمک کند.

از سوی دیگر، افراد زیادی از بی‌اعتمادی و ترس به عنوان عوامل دارای تأثیرگذاری منفی بر چشم‌انداز طرح WMDFZ یاد کردند. برخی بر مواضع سازش‌ناپذیر اسرائیل در دوره نتانیاهو تأکید کردند، برخی دیگر نیز به موضع به‌ظاهر غیر قابل انعطاف ایران در طول دوران احمدی‌نژاد اشاره داشتند. یکی از شرکت‌کنندگان این امر را نوعی پدیده روانی-جامعه‌شناختی توصیف کرد که در سراسر منطقه و در داخل کشورهای منطقه وجود داشته است. وی ضمن تلاش برای روشن کردن وجود میزان بالای بی‌اعتمادی و سوء ظن متقابل، به دیگران یادآور شد که "سیاست به‌دست انسان‌ها ساخته می‌شود".

در این زمینه، نقش ادیان ابراهیمی تا حدی دوگانه و با تأکید بر برخی عناصر مثبت آن در نظر گرفته شد (به عنوان مثال حکم صادره شده توسط رهبر ایران مبنی بر

نامشروع بودن سلاح‌های هسته‌ای)، برخی دیگر نیز به این مسئله اشاره داشتند که دین در تشدید حس عمیق ناامنی اسرائیل تأثیر داشته است.

موانع اصلی جهت مذاکره درباره WMDFZ در خاورمیانه

مسئله موانع در سه گروه کوچکتر مورد بحث مفصل قرار گرفت. سپس مشکلات کلیدی شناسایی شده توسط گروه‌های کوچک در یک جلسه عمومی ارائه شد. توافق گسترده‌ای در این خصوص وجود داشت که یکی از موانع اصلی بر سر راه فرآیند مذاکره WMDFZ، ناتوانی در حل درگیری فلسطین و اسرائیل و درگیری‌های گسترده‌تر اعراب و اسرائیل است؛ و یا حداقل مشکلات متعددی بر سر راه هر گونه تلاش برای جدا کردن مذاکرات مربوط به WMDFZ از مسائل کلان‌تر صلح در منطقه وجود دارد. بسیاری از شرکت‌کنندگان به یک مانع اشاره کردند یعنی اینکه اسرائیل در عین تأیید اصولی این مفهوم در رأی‌گیری‌های سالانه مجمع عمومی سازمان ملل متحد به مدت چند دهه، ظاهراً حضور خود در مذاکرات WMDFZ را مشروط به حل و فصل مسائل دو جانبه صلح با فلسطینی‌ها و همسایه‌ها پیش از موافقت با آغاز مذاکره در مورد WMDFZ نموده است. این احساس در بیانیه‌ای که اسرائیل بلافاصله پس از قطعنامه کنفرانس بازنگری پیمان منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای در 2010 منتشر کرد، مشهود است.

تعداد زیادی از افراد پیش شرط گذاشتن اسرائیل برای هر گونه مذاکره WMDFZ را مانعی مهم برای جلوگیری از پیشرفت آن شمردند. بعضی معتقد بودند که اگر این پیش‌شرط همچنان مطرح شود هیچ پیشرفت به‌موقعی برای جلوگیری از گسترش سلاح‌های هسته‌ای و حتی استفاده احتمالی از سلاح‌های هسته‌ای رخ نخواهد داد. تصور شرکت‌کنندگان این بود که بعید است که درگیری‌های اسرائیل با همسایگان عرب خود و یا ایران را بتوان در کوتاه‌مدت و یا میان‌مدت حل و فصل کرد.

از نظر برخی از شرکت‌کنندگان، سیاست ابهام‌آمیز اسرائیل در زمینه در اختیار داشتن سلاح هسته‌ای به‌خودی خود مانعی در برابر بحث آزاد در داخل اسرائیل در مورد هزینه‌ها و منافع بازدارندگی هسته‌ای می‌باشد. چنانکه یکی از شرکت‌کنندگان معتقد بود، "مسئله این نیست که آیا اسرائیل سلاح‌های هسته‌ای دارد یا خیر. جامعه مدنی می‌داند که دارد. وجود ابهام، گفتمان هسته‌ای در داخل اسرائیل را نافرجام ساخته است." بنا به نظر برخی از شرکت‌کنندگان سیاست ابهام فراتر از خود اسرائیل، به قدرت‌های غربی نیز اجازه داده تا از ارائه این تصور که آن‌ها از گسترش سلاح‌های هسته‌ای در منطقه حمایت می‌کنند، جلوگیری کنند.

از نظر برخی دیگر، مانع کلیدی عبارت است از برداشت اسرائیل نسبت به نیاز به تضمین بقای خود از طریق در اختیار داشتن سلاح‌های هسته‌ای - به عبارت دیگر، سلاح‌های هسته‌ای هدف مهمی را محقق می‌کنند که عبارت است از بازدارندگی و یا دفاع در برابر تهدید وجودی علیه دولت اسرائیل.

افراد دیگری نیز ترجیح می‌دادند مشکل مشابهی را با اشاره به عدم تمایل برخی از کشورهای منطقه، از جمله ایران جهت به رسمیت شناختن وجود دولت اسرائیل یادآور شوند. با این حال، برخی از شرکت‌کنندگان به پیشنهادهایی اشاره کردند که اتحادیه عرب جهت به رسمیت شناختن اسرائیل به عنوان بخشی از توافق صلح با فلسطینی‌ها ارائه کرده و به رسمیت شناختن کامل اسرائیل به عقب نشینی آن کشور از سرزمین‌های اشغالی در جنگ سال 1967 خاورمیانه منوط دانسته است. گفته شد که طرح موسوم به ابتکار صلح عربی که در ابتدا در بیروت و در سال 2002 ارائه شد و مجدداً در سال 2007 مورد تأیید قرار گرفت، همچنان بر روی میز است.

ناگزیر بحث و گفتگوهای زیادی در خصوص عدم اعتماد بین دولت‌ها و مردم صورت گرفت. همان‌طور که یکی از شرکت‌کنندگان اشاره کرد "ترس را نمی‌توان کنار گذاشت به دلیل آن که یکی از قوی‌ترین احساسات مردم است." ترس به نوبه خود منجر به تقویت بنیادگرایان می‌شود و به‌طور کلی در عوض گزینه‌های دیپلماتیک به گزینه‌های نظامی نیرو می‌بخشد. در شرایط بی‌اعتمادی و ناامنی، رأی‌دهندگان داخلی بیشتر تمایل به انتخاب و یا حمایت از گروه‌های ناسیونالیستی یا بنیادگرا دارند که موضوعی سازش‌ناپذیرانه دارند و همواره اصل را بر استفاده از زور قرار می‌دهند. به گفته یکی از شرکت‌کنندگان: "در جهان اسلام، مردم معتقد نیستند برنامه‌های هسته‌ای باید متوقف شود. مردم می‌خواهند مطمئن باشند توازن ترس در بین کشورها وجود دارد."

بحث‌های گروهی کوچک شناسایی دو معضل عمده دیگر را در پی داشت:

- **فقدان یک رژیم امنیت منطقه‌ای** مشابه سازمان‌ها و ترتیبات منطقه‌ای که در بسیاری از مناطق دیگر که در آن‌ها NWFZ استقرار یافته (به عنوان مثال آمریکای لاتین، آفریقا، اقیانوس آرام جنوبی، آسیای جنوب شرقی و آسیای مرکزی) وجود دارد - همان‌طور که چندین شرکت‌کننده اشاره کردند، روند صلح مادرید منجر به ایجاد انجمن‌های منطقه‌ای کنترل تسلیحات و امنیت منطقه‌ای خاورمیانه (ACRS) در طول دوره 1992-1995 گردید اما عمر این ابتکار کوتاه بود و نتوانست ایران را متقاعد به پیوستن کند.
- **ضعف نسبی سازمان ملل متحد و سیستم NPT** - عدم تعامل مناسب با جامعه بین‌المللی در مورد این موضوع و تسلط پنج دولت دارای سلاح هسته‌ای بر شورای امنیت سازمان ملل متحد (هر یک با حق وتو) فشار بین‌المللی و تشویق به مذاکره برای طرح WMDFZ در خاورمیانه را محدود کرده است (برخی به ناتوانی ایالات متحده به اعمال نفوذ قابل توجه خود برای کسب اطمینان از شروع چنین مذاکراتی اشاره کردند).

موانع دیگری نیز شناسایی شد اما این موارد در بین شرکت‌کنندگان هر یک از گروه‌های کوچکتر کمتر مورد حمایت قرار گرفت. از جمله:

- تنوع گسترده هنجارها و ارزش‌های دولت‌ها و رأی‌دهندگان در منطقه به‌ویژه سطح بالای قطبیت مذهبی؛
- ناپایداری‌های ناشی از "بهار عربی"، هر چند همانطور که قبلاً اشاره شد در صورتی که این امر به سمت دموکراتیزه کردن واقعی جامعه هدایت شود، به‌عنوان امری بالقوه سودمند تلقی می‌شود؛
- درک ناکافی از مسائل در میان جوامع بسیاری از کشورهای منطقه، به ویژه در خصوص ماهیت و عواقب احتمالی (منطقه‌ای و جهانی) سلاح‌های هسته‌ای و دیگر سلاح‌های کشتار جمعی.

گام‌های مفید و عملی بعدی

شرکت‌کنندگان چه در گروه‌های کوچک و چه در جلسات عمومی با وجود موانع و مشکلات فراوانی که بر سر راه وجود دارد، گام‌های عملی را که ممکن است در کوتاه‌مدت تا میان‌مدت قابل انجام باشد مد نظر قرار دادند.

به‌عنوان گزاره‌ای کلی می‌توان گفت در این نشست دو روزه درک روشنی از این امر به‌وجود آمد که جامعه مدنی پر جنب و جوش، گام بنیادین مهمی در ترویج WMDFZ هم در داخل مرزهای ملی و هم فراتر از آن خواهد بود.

پیشنهاد برگزاری کنفرانس موازی جامعه مدنی هلسنیکی که برای 14-16 دسامبر، 2012 برنامه‌ریزی شده بود به گرمی مورد استقبال بسیاری از شرکت‌کنندگان قرار گرفت، هر چند اطلاعات کمی در مورد دستور کار این کنفرانس، ساختار و یا شرکت‌کنندگان احتمالی در آن در دسترس بود. به‌طور کلی احساس می‌شد که این ابتکار جامعه مدنی باید بدون در نظر گرفتن این امر که آیا جلسه دولت‌ها در دسامبر 2012 در هلسنیکی برگزار خواهد شد یا خیر عملی شود.

نشست آتن عمدتاً به دلیل محدودیت‌های زمانی نتوانست امکان‌پذیری یا مطلوبیت ایجاد شبکه‌های بازیگران منطقه‌ای یا ملی را به‌طور عمیق بررسی کند. این مسئله مطرح شد که چنین ائتلاف‌هایی می‌تواند منحصراً از گروه‌های جامعه مدنی تشکیل شده و یا ترکیبی از سیاست‌گذاران، کارشناسان مختلف و نمایندگان سازمان‌های جامعه مدنی، از جمله طیفی از گروه‌های مذهبی و اجتماعی باشد. در همین راستا، احترام و درک متقابل موجود بین دانشگاهیان، مقامات در حال خدمت و بازنشسته، سایر کارشناسان و نمایندگان سازمان‌های غیردولتی در جلسات عمومی و گروه‌های کوچکتر و همچنین در حین بحث‌های غیررسمی باعث شد مفهوم یک گفتگوی گسترده‌تر و ادامه‌دار به‌عنوان امکانی ارزشمند بیش از پیش مد نظر قرار گیرد.

یکی از نکاتی که به‌طور ضمنی در بحث‌های چندین تن از شرکت‌کنندگان و به‌ویژه (اما نه انحصاراً) شرکت‌کنندگان مصری مشاهده می‌شد، کمک مثبتی است که مردم مطلع و فعال قادر به انجام آن هستند. چیزی که مردم در ذهن خود داشتند، تنها و یا حتی عمدتاً تظاهرات مسالمت‌آمیز نبود، بلکه سایر اشکال حمایت با اشاره خاص به رسانه‌ها (از جمله رسانه‌های اصلی، رسانه‌های مستقل و رسانه‌های اجتماعی) و همچنین مؤسسات آموزشی را نیز شامل می‌شد. همان‌طور که یکی از مصری‌ها گفت: "کلید مشکل در کشور من عدم آگاهی عمومی است. البته خود این مسئله یکی از راه‌های رو به جلو نیز هست". از نظر دیگران، نه تنها با توجه به تجربه اعراب بلکه همچنین با نگاه به تجربه اسرائیل و ایران، نقش "جوانان و جنبش‌های جوانان" در ایجاد نوع تغییر لازم جهت کسب حمایت گسترده‌تر عمومی حیاتی تلقی می‌شد.

سازمان‌های بین‌المللی نظیر آژانس بین‌المللی انرژی اتمی و سازمان پیمان منع جامع آزمایش‌های هسته‌ای نیز می‌توانند سازوکارها و چارچوب‌های اجرایی مفیدی را ارائه کنند اما تصور نمی‌شد که خود قادر به پیشبرد WMDFA باشند. یک یا دو شرکت‌کننده مدعی بودند که اتحادیه اروپا در اواخر سال 2012 علی‌رغم دو سمیناری که بودجه آن توسط این اتحادیه تأمین شده بود، طوری رفتار کرد که گویی از مباحث مربوط به WMDFA عقب نشینی کرده است. از نظر برخی اتحادیه کشورهای مدیترانه سازوکار قابل قبول‌تر و شاید مؤثرتری است که ممکن است تعامل اتحادیه اروپا با کشورهای خاورمیانه را تسهیل کند. عضویت ترکیه، قبرس و یونان در این اتحادیه که همگی منافع و روابط طولانی مدتی با بسیاری از کشورهای خاورمیانه داشته‌اند، این امکان را نویدبخش‌تر می‌سازد.

تعدادی از شرکت‌کنندگان به کارگروه‌های مختلف منطقه‌ای از قبیل ابتکار ACRS که قبلاً به آن اشاره شد یا انواعی از ابتکارات منطقه‌ای سازمان ملل متحد اشاره داشتند که در ایجاد حس اطمینان و اعتمادسازی جهت ایجاد سایر مناطق عاری از سلاح‌های هسته‌ای نقش داشته است.

اما به‌طور کلی از نظر اکثر شرکت‌کنندگان نقش دولت‌ها یا سازمان‌های خارج از منطقه از جمله ایالات متحده مثبت تلقی نمی‌شد. این احساس در ذهن بسیاری از این افراد بر اثر گزارش‌های رسانه‌ها در چند روز قبل از جلسه آتن مبنی بر تصمیم دولت آمریکا برای به تعویق انداختن کنفرانس هلسینکی تقویت گردید.

تلاش‌های دبیر کل سازمان ملل متحد و دولت فنلاند مطلوب‌تر تلقی می‌شد. با این حال، بسیاری از شرکت‌کنندگان شک داشتند هیچ یک از این دو قادر به اعمال نقش رهبری مورد نیاز برای تعریف اهداف و مدالیته کنفرانس هلسینکی باشند. مشکل ظرفیت آن‌ها جهت انجام فعالیت مستقل از ایالات متحده و به میزانی کمتر روسیه و انگلستان بود.

در حالی که نقش دین در خاورمیانه در مباحث چندان برجسته نبود - اعم از اینکه عاملی مثبت یا منفی تلقی شود - نکته جالب توجه این بود که دو شرکت‌کننده که زمینه‌های مذهبی و سیاسی بسیار متفاوتی را نمایندگی می‌کردند ایده "گفتگوی ادیان ابراهیمی" را به‌عنوان یکی از گام‌های مفید که ممکن است از "نشست آتن" به‌دست آید

پیشنهاد کردند. هر دوی آن‌ها طرفدار این ایده بودند که باید حمایت فردی و نهادی از چنین ابتکاری ادامه یابد.

نکته آموزنده این بود که پیشنهاد مذکور با مخالفت هیچ یک از شرکت‌کنندگان مواجه نشد که البته بدان معنی نبود که بسیاری از آنها آن را به‌عنوان اولوی ضروری در نظر گرفته باشند. مرکز گفتگو به نوبه خود از این پیشنهاد استقبال کرد و چون قبلاً کارهای بنیادینی در این زمینه انجام داده بود متعهد به برقراری ارتباط با هر دو طرف جهت بررسی امکان عملی این مسئله در سال 2013 گردید.

سایر ابتکارات کوتاه‌مدت تا میان‌مدت دیگر

چند ابتکار کوتاه‌مدت تا میان‌مدت در روز دوم "نشست آتن" پیشنهاد گردید. بسیاری از شرکت‌کنندگان از تعدادی از گام‌های فوق که امکان برداشتن آن‌ها کمابیش به‌صورت فوری توسط تمام کشورهای خاورمیانه فراهم است پشتیبانی کردند که هر یک از این گام‌ها در خدمت ایجاد اعتماد و اطمینان بین همه کشورهای منطقه است.

- تصویب پیمان منع جامع آزمایشهای هسته‌ای (CTBT) توسط همه کشورهای منطقه. عدم تصویب این پیمان توسط سه کشور در منطقه - اسرائیل، ایران و مصر - مانعی منطقه‌ای و هم‌زمان مانعی جهانی در برابر به اجرا درآمدن این پیمان است. از سوی دیگر، تصویب این پیمان هیچ تأثیر منفی بر نگرانی‌های امنیتی کنونی ندارد، چرا که هیچ یک از این کشورها تاکنون قصد انجام چنین کاری را اعلام نکرده‌اند، و از همه مهمتر اینکه این کار پیام مثبتی ارسال می‌کند مبنی بر این‌که همه کشورها در مورد مذاکرات WMDFZ در خاورمیانه جدی هستند.

- توافق منطقه‌ای در خصوص معاهده منع تولید مواد شکافت‌پذیر (FMCT) مطابق با معاهده جهانی پیشنهادی در این زمینه. هیچ یک از کشورهای منطقه (بر خلاف موضع پاکستان) مخالفت خود را با چنین معاهده‌ای در مباحث اخیر در کنفرانس خلع سلاح اعلام نکرده‌اند. یک توافق منطقه‌ای از نوع توافق پیشنهادی به متوقف کردن وضعیت در حالت کنونی و هم‌زمان اعتمادسازی و خرید زمان برای مذاکره WMDFZ منطقه‌ای کمک می‌کند.

- پیوستن و تصویب کنوانسیون سلاح‌های شیمیایی و بیولوژیک. چنین اقدامی به‌خصوص در مورد اسرائیل، مصر و سوریه مهم خواهد بود و می‌تواند بر اساس توافق متقابل طرفین انجام شود.

گذشته از این، گام‌های عینی که به‌خودی خود متضمن برگزاری کنفرانس هلسینکی نیستند، شرکت‌کنندگان به گام‌های دیگری که می‌تواند در پیشبرد مذاکرات WMDFZ مفید باشد نیز اشاره کردند:

- بیانیه ای مورد توافق میان کشورهای منطقه مبنی بر اینکه آن‌ها به کاهش و از بین بردن تمام سلاح‌های کشتار جمعی به‌عنوان بخشی از سیاست‌های امنیتی ملی و منطقه‌ای خود متعهد هستند؛
- یک توافق منطقه‌ای توسط دولت‌ها مبنی بر عدم حمله به تأسیسات هسته‌ای در هر نقطه از منطقه؛
- یک توافق منطقه‌ای در جلوگیری از این امر که سلاح‌های کشتار جمعی در دسترس بازیگران غیردولتی قرار بگیرد؛ و
- تعهد منطقه‌ای به عدم استفاده یا تهدید به استفاده از سلاح‌های هسته‌ای و یا دیگر سلاح‌های کشتار جمعی.

نقش حمایتی جامعه مدنی موضوعی بود که در طی سه روز بارها در مباحثات مطرح گردید. در راستای اقدامات اخیر دولت‌های نروژ، مکزیک، سوئیس و اتریش، و همچنین کمیته بین‌المللی صلیب سرخ (ICRC) در زمینه همکاری برای مشروعیت‌زدایی از سلاح‌های هسته‌ای در منطقه و افزایش آگاهی عمومی نسبت به پیامدهای انسانی و زیست‌محیطی سلاح‌های هسته‌ای و دیگر سلاح‌های کشتار جمعی، پشتیبانی گسترده‌ای برای تلاش‌های شبکه‌های جامعه مدنی وجود دارد.

در خصوص توسعه چنین شبکه‌هایی، مشخصاً به حقوقدانان، رهبران مذهبی، پزشکان و سایر متخصصان بهداشت و سلامت، دانشمندان، دانشگاهیان، نمایندگان مجلس، گروه‌های جوانان و سازمان‌های زنان اشاره گردید.

با توجه به فقدان یک انجمن امنیت منطقه‌ای، برخی از شرکت‌کنندگان پیشنهاد استقرار مجدد یک کارگروه موقت امنیت منطقه‌ای و تا حدودی طبق الگوی ACRS، و یا ایجاد سایر گروه‌های کاری منطقه‌ای در مواجهه با یک یا چند مورد از مسائل مربوط به امنیت انسانی، به‌ویژه امنیت آب و به‌طور گسترده‌تر محیط زیست، همکاری‌های اقتصادی، توسعه زیرساخت‌ها و سلامت عمومی را ارائه دادند. گفتگوی منطقه‌ای پیرامون هر یک از این دغدغه‌های مشترک موجب افزایش اعتماد و همکاری شده و راه را برای گفتگو در مورد مسائل حساس‌تر سیاسی و امنیتی هموار می‌کند.

یکی از ایده‌های پیشنهادی مربوط به درون نظام سازمان ملل متحد، تأسیس مرکز منطقه‌ای خاورمیانه جهت صلح و خلع سلاح وابسته به سازمان ملل متحد شبیه مراکز منطقه‌ای سازمان ملل متحد جهت صلح و خلع سلاح در آفریقا و آسیا-اقیانوس آرام بود. یکی از مجریان که تخصص ویژه‌ای در این زمینه دارد این نکته را مطرح کرد

که می‌توان از طریق فرآیندهای مجمع عمومی سازمان ملل متحد به این امر دست یافت و این کار منبع مهمی برای اعتمادسازی منطقه‌ای و ایجاد درک بهتر از مسائل و مشکلات مرتبط با سلاح‌های هسته‌ای و سایر سلاح‌های کشتار جمعی خواهد بود. شایان ذکر است که مرکز صلح و خلع سلاح در آسیا و اقیانوس آرام وابسته به سازمان ملل متحد نقش حیاتی در میانجی‌گری مذاکرات جهت پیمان منطقه آسیای مرکزی عاری از سلاح هسته‌ای (Semipalatansk) در سال 2006 ایفا کرد. چنانکه یکی از گروه‌ها در بحث خود اشاره کرد:

ما بر سر پیشنهاد ایجاد یک مرکز منطقه‌ای خلع سلاح سازمان ملل متحد مشابه مراکزی که در حال حاضر در آفریقا، آمریکای لاتین و آسیا وجود دارد، توافق کردیم. این امر می‌تواند نقش مهمی در اعتمادسازی و ایجاد شبکه‌ای از تجربه و تخصص بازی کند. ما همچنین به نقش گروه پنج به علاوه یک اشاره کردیم. کنفرانس تعامل و اقدامات اعتمادسازی در آسیا (CICA) نیز می‌تواند به‌عنوان بازیگری مرتبط در نظر گرفته شود، چرا که کشورهایمانند ترکیه، اسرائیل، ایران و مصر از اعضای این گروه هستند و لذا پتانسیل ایجاد زیربنای ساخت کلی فرایند دارا می‌باشد. همچنین [کمیته بین‌المللی] صلیب سرخ هم قادر به ایفای نقش است. آژانس بین‌المللی انرژی اتمی می‌تواند نقش بیشتری در سازماندهی همایش‌های منطقه‌ای در مورد مسائل فنی بازی کند.

با توجه به گزارش رسانه‌ها مبنی بر این‌که بعید است کنفرانس هلسینکی طبق برنامه‌ریزی در دسامبر 2012 برگزار شود (که سپس مورد تأیید قرار گرفت)، اکثر شرکت‌کنندگان معتقد بودند این کنفرانس باید در اسرع وقت تشکیل شود. همچنین در این مرحله به‌نظر می‌رسد تنها اسرائیل و ایالات متحده به تبعیت از جدول زمانی اولیه بی‌علاقه هستند - و این استدلال تا حدود زیادی در پاسخ‌های آن‌ها به قطعنامه 2010 و در برداشت‌های آن‌ها نسبت به موانع بر سر راه کنفرانس هلسینکی منعکس بود. چند تن از شرکت‌کنندگان معتقد بودند برای اینکه کشورهای منطقه به رژیم عدم گسترش سلاح‌های هسته‌ای NPT اعتماد کنند ضروری است که کنفرانس مذکور قبل از کمیته مقدماتی NPT که برای آوریل 2013 برنامه‌ریزی شده است برگزار شود (سپس جدول زمانی مربوطه توسط دبیر کل سازمان ملل متحد در پاسخ وی به اطلاعیه ایالات متحده در 25 نوامبر، 2012 ارائه گردید). اکثر افراد نگرانی خود را از این امر اعلام کردند که عدم انجام این کار ممکن است باعث فروپاشی کل رژیم عدم گسترش سلاح‌های هسته‌ای در جهان شود.

WMDfz در سطحی وسیع‌تر در خاورمیانه

خاورمیانه همواره مستعد ابتلا به رقابت و تنش‌های داخلی و یا خارجی بوده است - و از نظر بسیاری از شرکت‌کنندگان بعید است که چنین وضعیتی به زودی تغییر کند.

تنش‌های اصلی مورد شناسایی که بر مذاکرات WMDFZ خاورمیانه تأثیرگذار بودند عبارت بودند از:

- مسئله اسرائیل و فلسطین (و منازعه گسترده‌تر بین اعراب و اسرائیل)؛
- روابط بین ایران، اسرائیل و غرب (به ویژه ایالات متحده و اتحادیه اروپا)؛
- تلاش‌های گروه P5+1 جهت پرداختن به مسئله هسته‌ای ایران؛
- "جنگ با تروریسم" به رهبری ایالات متحده (از جمله مداخله نظامی در عراق و افغانستان)، و
- تنش‌های سنی- شیعه (از جمله رقابت‌های منطقه‌ای / زیرمنطقه‌ای بین ایران، عربستان سعودی، ترکیه و به‌طور بالقوه مصر چرا که این کشورها در پی دستیابی به برتری منطقه‌ای هستند) و کشیده شدن دامنه تأثیرات آن به عراق، سوریه، بحرین و لبنان.

در حالی که در این خصوص اجماع عمومی وجود داشت که درگیری در خاورمیانه تأثیر قابل توجهی بر مذاکرات WMDFZ دارد، بر سر این امر که آیا پیشرفت در یک جبهه احتمالاً به پیشرفت در جبهه‌های دیگر بستگی دارد یا خیر با اختلاف نظر مواجه بودیم. در این زمینه سه دیدگاه عمده مشخص شد.

با توجه به یک دیدگاه، پیشرفت در یک جبهه اراده مناسبی را فراهم می‌کند که به سایر جبهه‌ها نیز کشیده می‌شود. پیشرفت در روند صلح فلسطین و اسرائیل به‌عنوان اقدامی اعتمادسازانه تا حد زیادی چشم‌انداز MEWMDFZ را بهبود می‌بخشد. به همین ترتیب، اجرای WMDFZ می‌تواند به کاهش تنش‌های منطقه‌ای کمک کند. در این دیدگاه، کنفرانس هلسینکی - که در درجه اول به موضوع عدم گسترش سلاح‌های هسته‌ای و WMDFZ می‌پردازد - برای تحریک فرآیندی که می‌تواند منجر به نظام/رژیم امنیت منطقه‌ای فراگیر شود توان بالقوه‌ای دارد.

دیدگاه دوم که مخالف دیدگاه نخست بود حکایت از آن داشت که توافق بر سر WMDFZ نخست به حل و فصل درگیری‌های خاص محلی/زیرمنطقه‌ای در خاورمیانه وابسته است. چنانکه 20 سال گذشته نشان داده است، پیوند دادن این دو موضوع صرفاً به استمرار وضع موجود منجر شده و هیچ پیشرفتی در دو جبهه را سبب نگردیده است. این دو موضوع از هم متمایز بوده و باید از مسیرهای جداگانه‌ای به آن‌ها پرداخته شود. بنابراین لازم است با پیشنهاد "منطقه‌ای" به‌طور مجزا از روند صلح مواجه شد. امری که به پیچیده شدن این رویکرد می‌انجامد طرح این پرسش است که روند صلح دقیقاً چگونه در حین مذاکره بر سر WMDFZ کنترل می‌شود. از سوی دیگر، موفقیت مذاکره برای ایجاد منطقه‌ای عاری از سلاح‌های مذکور می‌تواند چتری

امنیتی و یا حداقل حسن نیت مورد نیاز برای مواجهه با منازعات دیگر را فراهم کند. به این معنا برگزاری کنفرانس هلسینکی در اولین زمان ممکن دستاوردهای زیادی خواهد داشت.

دیدگاه سوم این دو مسیر را جدا از هم و در عین حال دارای قدرت تقویت متقابل می‌داند که موفقیت در یک مسیر به احتمال زیاد در مسیر بعدی انعکاس می‌یابد. از بحث در مورد نقش بالقوه یک انجمن فراگیر امنیت منطقه‌ای و چگونگی یاری رساندن آن به تلاش برای ایجاد WMDFZ در خاورمیانه نکات زیر پدیدار شد:

- کنفرانس هلسینکی ضرورتاً به بحث در مورد سلاح‌های کشتار جمعی در خاورمیانه می‌پردازد. اما اگر کنفرانس مذکور به بحث در مورد سایر مسائل مربوطه (مانند امنیت منطقه‌ای) هم بپردازد، گنجاندن این مسائل غیرمفید بوده و باعث به خطر افتادن کل تلاش‌ها خواهد شد.
- می‌توان فرآیندهای خارجی - یا موازی - با کنفرانس هلسینکی را تدوین کرد، و به این ترتیب منطقه عاری از سلاح‌های هسته‌ای را به رژیم امنیت منطقه‌ای پیوند داد. گزینه‌های موجود در این خصوص عبارتند از:

- کنفرانس جامعه مدنی به موازات کنفرانس هلسینکی که هدف آن حمایت، افزایش آگاهی، حفظ حرکت، تولید ایده‌های جدید، و به‌طور کلی تعیین برنامه‌های گسترده بحث و بررسی است. این مجامع و کنفرانس‌های موازی می‌تواند در طول زمان یک دستور العمل تدوین کنند که از سطح از بین بردن سلاح‌های کشتار جمعی فراتر رفته و دست‌کم برخی از عناصر یک رژیم امنیت منطقه‌ای را در خود بگنجاند؛

- ایجاد یک بازار مشترک خاورمیانه‌ای که به‌طور مستقیم به نفع سازمان‌های کسب و کار بوده و در این فرآیند، فعالیت‌های کسب و کار را به وسیله‌ای در خدمت صلح تبدیل می‌کند (چنانکه این امر در تعدادی از سازمان‌های منطقه‌ای رخ داده است)؛

- تشکیل شبکه‌های جامعه مدنی متشکل از گروه‌های کسب و کار، دانشگاهیان، حقوقدانان، گروه‌های مذهبی، دانشمندان و سازمان‌های محیط زیست، زنان و جوانان، که هر یک حمایت خود را از استقرار طرح WMDFZ در خاورمیانه ارائه کنند - تأمین منابع این شبکه باید به‌درستی صورت بگیرد و بنابراین نیاز به حمایت خارجی بیشتری دارد. چند نفر از شرکت‌کنندگان بر اهمیت بسیج نمایندگان مجالس

قانونگذاری با توجه به نفوذ بالای این قانونگذاران و نقش آن‌ها در تصویب معاهدات تأکید داشتند؛

- فشار مداوم از سوی بازیگران بانفوذ خارجی به ویژه ایالات متحده و دیگر اعضای دائم شورای امنیت بر تمام قدرت‌های منطقه‌ای برای تعامل با روند مذاکرات WMDFZ؛
- ایجاد یک مرکز منطقه‌ای برای صلح و امنیت در خاورمیانه؛
- سازماندهی گفتگوی بین ادیان، عمدتاً شامل سه دین ابراهیمی (یعنی اسلام، یهودیت و مسیحیت)؛ و
- کارزار جهت تصویب کنوانسیون تسلیحات شیمیایی (CWC)، کنوانسیون سلاح‌های بیولوژیک (BWC)، و همچنین پذیرش تعهد/سیاست‌های "عدم استفاده پیشگیرانه" توسط کشورهای خاورمیانه.

این گام‌ها هر یک به شیوه خود، به‌عنوان اقدامات اعتمادسازی و به‌عنوان کاتالیزوری برای مشروعیت‌زدایی از سلاح‌های کشتار جمعی مفید تلقی شد. به عبارت دیگر، این گام‌ها نه تنها از لحاظ سیاسی بلکه همچنین به لحاظ روانی مفید دانسته شدند. پرسش مهمی که نشست زمان کافی برای پرداختن کامل به آن نداشت این بود که این اقدامات پیشنهادی تا چه حد به طور کامل به موافقت‌نامه‌های چندجانبه وابسته هستند یا اینکه آیا جایی برای برخی طرح‌های یکجانبه وجود دارد یا خیر.

فهرست کامل توصیه‌های حاصل از نشست آتن را می‌توان در ضمیمه الف در صفحه 131 این گزارش مشاهده کرد.

ضمایم نشست آتن

تأملاتی در خصوص تحولات اخیر و امکان‌های در دسترس آینده

بیانیه آمریکا؛ واکنش‌ها و پیامدها

مهمترین تحولی که بلافاصله پس از نشست آتن رخ داد بیانیه وزارت امور خارجه ایالات متحده در 23 نوامبر 2012 بود مبنی بر این‌که بنا به پیش‌بینی‌های به‌عمل آمده در دسامبر 2012 کنفرانس هلسنکی برگزار نمی‌شود. این امر کاملاً غیرمنتظره نبود چرا که قبلاً از طریق گزارش‌های خبری و منابع دیپلماتیک به شرکت‌کنندگان نشست آتن در خصوص احتمال این رخداد هشدار داده شده بود و شرکت‌کنندگان مذکور این احتمال را در بحث‌ها و توصیه‌های خود لحاظ کرده بودند، به‌ویژه این توصیه که اگر قرار است کنفرانس هلسنکی بلافاصله برگزار نشود، لازم است در اسرع وقت برگزار گردد.

تصمیم به عدم برگزاری کنفرانس هلسنکی در دسامبر 2012 به نوبه خود باعث واکنش و پاسخ جمعی از بازیگران کلیدی از جمله همکاران ایالات متحده در برگزاری فرآیند هلسنکی (سازمان ملل متحد، روسیه و انگلستان)، خود کشورهای خاورمیانه، اتحادیه اروپا و به‌طور گسترده‌تر جامعه بین‌المللی گردید. ابتکاراتی در سطح جامعه مدنی از جمله کنفرانس غیردولتی هلسنکی در خصوص پیشنهاد WMDFZ در خاورمیانه صورت گرفته است و تیم مجری نشست آتن دست به انجام کار میدانی بیشتری زده و نظرات و دیدگاه‌های موجود در برخی از کشورها (مصر، اسرائیل، انگلستان (لندن)، اتریش (وین)، فنلاند (هلسنکی) و سوئیس (ژنو)) را گردآوری کرده و به تجزیه و تحلیل رسانه‌ها و پاسخ‌های ارائه شده دیگر از آن زمان به بعد در منطقه خاورمیانه و هم فراتر از آن پرداخته است.

بیانیه 23 نوامبر ایالات متحده دلایل اصلی ذکر شده برای عدم برگزاری این کنفرانس طبق پیش‌بینی‌های قبلی را وضعیت خاورمیانه و این واقعیت دانست که "دولت‌های منطقه به توافقی درباره شرایط قابل قبولی برای یک کنفرانس نرسیده‌اند".¹ از آنجا که تمام کشورهای منطقه به استثنای اسرائیل علناً موافقت خود را برای شرکت در کنفرانس تا قبل از 23 نوامبر اعلام کرده بودند (ایران تا 6 نوامبر این کار را انجام

---

¹ ویکتوریا نولند، سخنگوی وزارت خارجه، کنفرانس 2012 در خصوص منطقه خاورمیانه عاری از سلاح‌های کشتار جمعی، بیانیه مطبوعاتی، PRN: 2012/1840، وزارت امور خارجه آمریکا، واشنگتن، DC، 23 نوامبر 2012.

نداد)، منطقاً می‌توان گفت اسرائیل دولتی بوده است که با شرایط مربوط به این کنفرانس موافق نبوده است. همچنین ممکن است جدول زمانی ماه دسامبر هم برای دولت ایالات متحده و هم دولت اسرائیل با توجه به انتخابات سراسری آن‌ها به لحاظ سیاسی نامناسب بوده باشد، چرا که رئیس‌جمهور اوباما از طرف جمهوری خواهان محافظه‌کار تحت فشار بوده است تا از وی چهره‌ای ترسیم شود که گویی حمایت کافی از اسرائیل به عمل نمی‌آورد. نتانیاهو نخست‌وزیر اسرائیل نیز به دنبال این بود که توجه مخاطبان داخلی را به جای طرح صلح احتمالی که ممکن است ایران را نیز شامل بشود به تهدید ادعایی از سوی ایران جلب کند.

گزارش شده است که رئیس‌جمهور اوباما، در جلسه‌ای در اواخر سال 2012 نخست‌وزیر نتانیاهو را مطمئن کرده بود که اگر همه طرفین معتقد نباشند که شرایط لازم برای برگزاری چنین کنفرانسی برآورده شده است، قصد برگزاری کنفرانس هلسینکی را ندارد. وزارت امور خارجه همگام با این تضمین توضیح داد که ایالات متحده دست به "تشویق کشورهای منطقه برای داشتن نگاهی نو به موانع پیش‌روی برگزاری یک کنفرانس می‌زند و شرایط لازم برای برگزاری نشست‌های موفق را بررسی خواهد کرد." سپس در ادامه اعلام می‌کند: "این امر نیازمند آن خواهد بود که همه طرف‌ها در مورد هدف و دامنه کنفرانس و همچنین در خصوص دستور کار و فرآیندی که منافع امنیتی مشروع همه کشورهای منطقه را لحاظ کند به توافق برسند" و "حتماً بر اساس اجماع در میان طرف‌های منطقه‌ای عمل کنند."

حرکت ایالات متحده مبنی بر عدم برگزاری این کنفرانس در سال 2012 به شدت مورد انتقاد کشورهای منطقه (به غیر از اسرائیل)، جامعه بین‌المللی و طرفداران خلع سلاح و صلح قرار گرفت. اما نکته آموزنده‌ای که باید در نظر داشت این بود که دولت اوباما مراقب بود تا باعث به بن‌رسیدن ابتکار MEWMDFZ نشود و متعهد شد "تا همچنان به همکاری با شرکای خود برای حمایت از نتیجه‌ای که موجب شود دولت‌های منطقه به این موضوع بر اساس احترام و درک متقابل برسند ادامه دهد" و اینکه "ایالات متحده به‌طور کامل از هدف خاورمیانه‌عاری از همه سلاح‌های کشتار جمعی پشتیبانی می‌کند و به تعهدات خود پایبند است." بنابراین سوال این است که آیا در ماه‌های آینده دولت‌های کلیدی، سازمان ملل متحد و گروه‌های جامعه مدنی قادر خواهند بود وضعیت را به سود برگزاری کنفرانس هلسینکی در کوتاه مدت حفظ کنند یا خیر. بدیهی است که واکنش دولت‌های مربوطه، سازمان ملل متحد، کارشناسان پیمان منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای و گروه‌های جامعه مدنی به‌طور کلی تأکید بر خواسته برگزاری بدون تأخیر کنفرانس هلسینکی و در صورت امکان قبل از کنفرانس کمیته مقدماتی NPT در آوریل 2013 بود.

سایر طرف‌های تعیین شده توسط NPT برای برگزاری کنفرانس هلسینکی (روسیه، انگلستان و سازمان ملل متحد)، در حالی که تحت فشار ایالات متحده با عدم برگزاری این کنفرانس در ماه دسامبر موافقت کردند، همگی بیانیه‌هایی صادر کردند و خواستار آن شدند که این کنفرانس در اولین فرصت ممکن در سال 2013 برگزار شود. انگلستان که از متحدان نزدیک ایالات متحده است، مجدداً بر حمایت خود از

MEWMDFZ تأکید کرد و خواستار برگزاری کنفرانس "در اسرع وقت" شد و تلاش‌های دولت فنلاند برای رسیدن به توافق در زمینه ترتیبات "کنفرانس در سال 2013" را مورد پشتیبانی قرار داد.² روسیه، به نوبه خود، اصرار داشت که این کنفرانس باید قبل از آوریل 2013 برگزار شود.³ بان کی مون دبیر کل سازمان ملل متحد، خواستار برگزاری کنفرانسی در "اوایل سال 2013" شد.⁴ وزارت امور خارجه فنلاند نیز به نوبه خود، مجدداً آمادگی خود را برای تشکیل این کنفرانس و ادامه تلاش برای "زمینه سازی" برای برگزاری آن اعلام نمود، در حالی که سفیر فنلاند یاکو لایاوا که مجری برگزاری کنفرانس است، پیشنهاد برگزاری مشورت‌های چندجانبه بیشتر "در اسرع وقت" را اعلام نمود.⁵

در حالی که دولت اسرائیل تقریباً در مورد موضوع تعویق مذکور سکوت کرد، سایر واکنش‌های دریافتی از خاورمیانه به‌طور کلی انتقادآمیز بود و اصرار می‌شد که این کنفرانس باید در راستای تعهداتی که زیر بنای کل رژیم NPT است برگزار شود. وزارت امور خارجه مصر "بهبان‌های اعلام شده برای تعویق کنفرانس هلسینکی" را رد کرد و آن‌ها را "نقض تصمیم" کنفرانس بازنگری پیمان منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای در سال 2010 دانست. او گفت که این کار احتمالاً "پیامدهای منفی بر فرآیند بازنگری دارد."⁶ نیل العربی دبیر کل اتحادیه عرب با ابراز نگرانی‌های مشابه عنوان کرد که اتحادیه عرب "هر گونه تلاش برای به تعویق انداختن این کنفرانس" را نمی‌پذیرد و تأکید نمود که اسرائیل تنها کشور منطقه بود که تمایل خود را به شرکت در این کنفرانس اظهار نمود. علی اصغر سلطانیه نماینده ایران در آژانس هسته‌ای در وین اظهار داشت: که "این امر شکستی جدی برای پیمان منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای

² وزارت امور خارجه بریتانیا، کنفرانس منطقه عاری از سلاح‌های کشتار جمعی خاورمیانه، بیانیه مطبوعاتی، لندن، 24 نوامبر 2012.

³ کلسی داونپورت و دانیل هورنر، نشست سلاح‌های کشتار جمعی خاورمیانه به تعویق افتاد، انجمن کنترل تسلیحات، دسامبر 2012، <http://www.armscontrol.org>، تاریخ دسترسی 2013/01/19. یک دیپلمات روسی در توضیح موضع روسیه اشاره کرد که گرچه روسیه تلاش کرده بود برگزاری این کنفرانس در سال 2012 صورت بگیرد، اما بر این باور بود که در این کنفرانس ممکن است به درخواست کشور‌های منطقه به تعویق بیفتد.

⁴ پاتریک گودیناف، سازمان ملل متحد، روسیه خواهان لغو کنفرانس خاورمیانه و سلاح‌های کشتار جمعی است که قرار است در ماه‌های آینده برگزار شود، مرکز مطالعات منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای، 26 نوامبر 2012، <http://cnsnews.com/news/article/>، تاریخ دسترسی 2013/01/19.

⁵ وزارت امور خارجه فنلاند، بیانیه مطبوعاتی به تعویق افتادن کنفرانس هلسینکی در مورد خاورمیانه، نوامبر 2012، هلسینکی، 12/11/24.

⁶ کلسی داونپورت، همان.

است و نشانه‌ای روشن است مبنی بر اینکه ایالات متحده به تعهد جهانی عاری از سلاح‌های هسته‌ای پایبند نیست⁷.

فرا تر از منطقه، اتحادیه اروپا نیز موضع خود را روشن نمود. کاترین اشتون نماینده عالی اتحادیه اروپا در امور خارجی و سیاست امنیتی از به تعویق انداختن این کنفرانس ابراز تأسف کرد و اظهار امیدواری نمود که "در اسرع وقت برگزار شود"، و قول داد اتحادیه اروپا همچنان فعالانه به فرآیند هلسینکی ادامه خواهد داد.⁸ به تازگی پارلمان اروپا قطعنامه‌ای به تصویب رسانده و از سازمان ملل متحد، فنلاند، روسیه، انگلستان، آمریکا، اتحادیه اروپا و کشورهای عضو اتحادیه اروپا خواسته است تا اطمینان حاصل کنند که کنفرانس منطقه عاری از سلاح‌های کشتار جمعی خاورمیانه در نزدیکترین زمان ممکن در 2013 برگزار شود.⁹ قطعنامه پارلمان اتحادیه اروپا بر "اهمیت گفتگوی مداوم در خصوص منطقه عاری از سلاح‌های کشتار جمعی در خاورمیانه با در نظر داشتن چارچوب وسیع و گام‌های موقت که صلح و امنیت منطقه‌ای را تقویت کند" تأکید نمود و از کشورهای خاورمیانه خواست "برای پاسخگویی به این نیاز فراخوانی را برای نشست‌های جهت بررسی شرایط مربوط به یک کنفرانس موفق صادر کنند"¹⁰.

در سطح جامعه مدنی، کنفرانس غیردولتی بین‌المللی هلسینکی "خاورمیانه عاری از سلاح‌های کشتار جمعی: سهم جامعه مدنی - راه پیش رو" که توسط اتحادیه صلح فنلاند سازمان‌دهی شده بود در 14-16 دسامبر 2012 و علی‌رغم به تعویق افتادن کنفرانس هلسینکی برگزار شد. به گفته یکی از ناظران، این کنفرانس "پس از نشان دادن سرخوردگی عمیق در ابتدای کار" با قطعنامه‌ای مورد اجماع به پایان رسید که از همه طرف‌ها و سازمان ملل متحد می‌خواست تا هم در سطح دولتی و هم در سطح جامعه مدنی دست به اقدام زده و کنفرانس مذکور را با موفقیت برگزار کنند و یک دستور العمل جامعه مدنی برای پیگیری آن به تصویب رساند.¹¹ یکی از مجریان نشست آتن یعنی نیکلاس نیلور در این کنفرانس غیردولتی شرکت کرد و بر نقش جامعه مدنی در کشاندن کشورها به پای میز مذاکره تأکید نمود. وزیر امور خارجه فنلاند، ارکی

7. فردریک دال، اعراب نسبت به تأخیر در مذاکرات هسته‌ای خاورمیانه انتقاد دارند، رویترز، 2012/11/26، <http://reuters.com>، تاریخ دسترسی 2013/01/19.

8. کاترین اشتون، بیانیه مطبوعاتی، اتحادیه اروپا، بروکسل، 2012/11/24.

9. راشل اسوالد، اتحادیه اروپا خواستار کنفرانس خاورمیانه عاری از سلاح‌های کشتار جمعی در سال 2013 است، مستند امنیت جهانی، NTI، 18 ژانویه 2013، <http://www.nti.rsvp1.com/gsn/article/eu>، تاریخ دسترسی 2013/01/19.

10. پارلمان اروپا، قطعنامه 2890/2012 (RSP)، 2013/01/09، <http://www.europarl.europa.eu>، تاریخ دسترسی 2013/01/19.

11. اگزانتیه هال، خاورمیانه عاری از سلاح‌های کشتار جمعی: کشاندن کشورها به پای میز مذاکره، تلاکسکالا، 2013/01/13، <http://www.tlaxcala-int.org/>، تاریخ دسترسی 2013/01/19.

تومیویا، در پایان کنفرانس غیردولتی، ارزیابی یاکو لایاوا مجری گفتگوها را به اطلاع حضار رساند مبنی بر اینکه ایده WMDFZ از این منطقه سرچشمه گرفته است و این کشورهای منطقه هستند که باید به‌عنوان تصمیم‌گیرنده عمل کنند. او در ادامه روشن کرد که نقش فنلاند اقدام به نمایندگی از برگزارکنندگان (آمریکا، روسیه، بریتانیا، سازمان ملل متحد) بوده و کار "با این فرض که جدول زمانی تغییر کرده است" ادامه خواهد یافت.

پروژه نشست آتن شامل یک سفر میدانی دیگر توسط نیکلاس ای.جی. تیلور برای بررسی مواضع کشورهای کلیدی خاورمیانه و جامعه بین‌المللی بود. این کار در نوامبر و دسامبر 2012 و بلافاصله پس از نشست آتن انجام شد. سفر میدانی شامل بیش از پنجاه جلسه با سیاست‌گذاران فعلی و سابق، دانشگاهیان، دانشمندان، علمای دینی و همچنین نمایندگانی از سازمان‌های جوانان و طیف وسیعی از سایر گروه‌های غیر دولتی در سطح ملی و بین‌المللی بود.

نکته‌ای که در میان طرفین مصری به چشم می‌خورد تعهد استوار به مفهوم WMDFZ در خاورمیانه بود. به خصوص زمانی که این امر صرفاً از منظر "امنیت ملی" مشاهده می‌شد. به نظر بسیاری از مصری‌هایی که مورد مصاحبه قرار گرفتند، مسئله اصلی توانایی هسته‌های اسرائیل یا برنامه ادعایی ایران نیست؛ بلکه ناتوانی طرفین برای رسیدن به موضعی مشترک در خصوص "فوریت و زمان‌بندی کنفرانس هلسینکی" است. در حالی که رئیس‌جمهور مرسی در مجمع عمومی سازمان ملل متحد و در نشست اخیر جنبش غیرمتعهدها به حمایت از WMDFZ پرداخت، به نظر می‌رسد در حال حاضر بحث‌های عمومی در این زمینه وجود ندارد یا اندک است. بستر سیاست اخوان المسلمین حمایت از روند هلسینکی و مفهوم منطقه عاری از این سلاح‌های هسته‌ای است، اما این امر را با توجه به اوضاع سیاسی کنونی مصر به‌عنوان اولویتی مهم مد نظر ندارد. اخوان المسلمین "ائتلاف" بین دولت‌های داخل و خارج از منطقه را پیش‌بینی کرده است. مرسی خود قبلاً پیشنهاد ائتلاف با عربستان سعودی، مصر و ترکیه جهت میانجی‌گری برای رسیدن به توافق با ایران را به‌عنوان بخشی از این طرح ارائه کرده است اما هنوز این ایده را به‌طور فعال دنبال نمی‌کند که این امر شاید به دلیل اولویت‌های فوری داخلی و عدم دریافت پاسخ از ایالات متحده و انگلستان باشد.

چندین تن از مصاحبه‌شوندگان به تغییرات فضای سیاسی فعلی مصر اشاره داشتند. تعدادی از رهبران جنبش جوانان مستقر در قاهره استدلال‌های تندی را مطرح می‌کنند و معتقدند در صورتی که مرسی موضع فعال‌تری را در پیگیری مذاکرات منطقه‌ای WMDFZ دنبال نکند، و نتواند "اعتبار" مصر را حفظ کند، ممکن است مصر هیچ گزینه‌ای جز به‌دست آوردن سلاح‌های هسته‌ای برای خود نداشته باشد. افراد دیگری معتقد بودند که با توجه به عدم وجود مخالفان سیاسی مؤثر در دوران مبارک، سیاست خارجی اخوان المسلمین هنوز "ناپخته" یا "توسعه نیافته" است.

همچنین اخیراً واکنش‌هایی از سوی کارشناسان و دیپلمات‌های بانفوذ مصری در خصوص به تعویق افتادن کنفرانس هلسینکی بروز داده شده است. محمد شاکر از

سفرای شورای امور خارجه مصر که در کنفرانس غیردولتی هلسینکی در ماه دسامبر شرکت کرده بود به شدت از به تعویق افتادن کنفرانس انتقاد کرد و این نکته را مطرح می‌کرد که دلایل به تعویق افتادن آن - یعنی رسیدن به توافق بر سر شرایط کنفرانس - دقیقاً همان دلایلی است که نشان می‌دهد چرا باید چنین کنفرانسی برگزار می‌شد. از نظر وی برگزاری چنین کنفرانسی خود فرصتی را برای شرکت دولت‌ها جهت رسیدن به توافقاتی از جمله در مورد ابزار مورد نیاز برای ایجاد WMDFZ فراهم می‌کرد. صرف نشستن دولت‌های منطقه در اطراف میز مذاکره، اعتماد بیشتری ایجاد می‌کرد و باعث می‌شد مردم منطقه کمتر احساس تهدید کنند.¹²

دکتر محمود کریم که او نیز از سفرای شورای امور خارجه مصر است مدعی است که ایالات متحده باید دلیل تصمیم به تعویق انداختن کنفرانس هلسینکی را توضیح دهد. زیرا به نظر وی به طور گسترده این احساس در میان همکاران عرب که در سال‌های 1995 و 2010 در کنفرانس بازنگری پیمان منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای شرکت داشتند پدید آمده که این تصمیم به توافق‌های به‌دست آمده در کنفرانس‌های مزبور "پشت کرده" و تأثیرات منفی آن در جهان عرب شیوع پیدا خواهد کرد. به نظر وی تمديد نامحدود پیمان منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای بر اساس این درک صورت گرفت که امانت‌داران آن پیمان به‌خصوص ایالات متحده، به تعهدات خود عمل را محقق می‌کنند.¹³ دکتر کریم به عدم انجام "مشاوره قبلی" ایالات متحده با شرکای عرب منطقه قبل از اعلام به تعویق افتادن کنفرانس هلسینکی اشاره کرد. به نظر او ممکن است این کار منجر به اقدام تلافی‌جویانه کشورهای عربی شود. او در این زمینه مثال تحریم احتمالی نشست کمیته مقدماتی NPT در آوریل 2013 و حتی احتمال خروج از NPT را ذکر نمود و دلیل آن را این دانست که ناتوانی در پیشبرد معاهده MEWMDZF "منافع عالی کشورها را به خطر انداخته است." دکتر کریم به این نتیجه رسید که لازم است ایالات متحده به سرعت دست به جبران آسیب و اعلام تاریخ جدید برای برگزاری کنفرانس هلسینکی در اسرع وقت، و همچنین فرستادن نمایندگان ویژه به کشورهای عربی برای ملاقات در این زمینه بزند.

در سفر میدانی به اسرائیل، به طور کلی انجام گفتگوهای طولانی در مورد موضوع MEWMDZF جز با تعداد کمی از مقامات دولتی و دانشگاهیان دشوار بود. این امر تا حدودی به دلیل حساسیت بحث در مورد پرسش‌های مربوط به امنیت ملی و به درک یا اطلاعات ظاهراً محدود در مورد مسائل هسته‌ای و سلاح‌های کشتار جمعی مربوط می‌شد. فقدان نسبی گفت‌وگوهای عمومی در اسرائیل در مورد موضوع خلع سلاح هسته‌ای به مدت چندین سال و به‌طور گسترده‌ای قابل مشاهده بود، و بخشی از آن به در پیش

12/گزارشته هال، همان.

13 محمود کریم، ایالات متحده باید دلیل به تعویق انداختن یک کنفرانس بسیار مهم NPT را توضیح دهد، *دموکراسی باز*، 2013/01/05، <http://opendemocracy.net/>، تاریخ دسترسی 2013/01/13.

گرفتن سیاست طولانی‌مدت ابهام از سوی دولت اسرائیل در مورد در اختیار داشتن سلاح‌های هسته‌ای مربوط می‌شد.

با این حال، تاثیر برخی از برون‌دادهای مستقیم حاصل از نشست آتن در انجمن‌های انگلیسی‌زبان اسرائیل پدیدار شده است. هیلال شنکر که یکی از شرکت‌کنندگان نشست آتن بود در تایمز اسرائیل اشاره می‌کند که نشست آتن "نشان‌دهنده رویکردی بلندمدت، برای ایجاد یک نظام امنیتی جدید در خاورمیانه است که شامل منطقه قابل تأیید عاری از سلاح‌های هسته‌ای و کشتار جمعی است" که ماندگاری آن در گرو "صلح جامع اعراب و اسرائیل" خواهد بود. شنکر این مسئله را با تفکر کوتاهمدت دولت نتانیاها در تقابل می‌بیند، که به نظر می‌رسد بر روی منافع کوتاهمدت به جای حل طولانی‌مدت مناقشه تمرکز نموده است. شنکر در پایان درباره یکی از تجربیات خود از شرکت در نشست آتن صحبت کرده است:

روز قبل از شروع کنفرانس چهار نفر از ما - یک فلسطینی، یک مصری، نخست‌وزیر ترکیه و یک اسرائیلی - به بازدید از معبد پوزنیون که مشرف به دریای مدیترانه است پرداختیم. یکی از برگزارکنندگان نشست که زن جوانی بود گفت غروب آفتاب در اینجا منظره فوق‌العاده عاشقانه‌ای را خلق می‌کند که باید حتماً آن را ببینید. حق با او بود. و در روز آخر، قبل از سفر به تل آویو، به بازدید از آکروپولیس یکی از شگفتی‌های جهان باستان پرداختیم که مشرف به شهر آتن بود و به افتخار آتنا الهه یونان برپا شده بود. بنا به افسانه‌ها، هنگامی که این شهر تأسیس شد بین خدایان یونانی یعنی آتنا و پوزنیون بر سر اینکه چه کسی خدای حامی شهر باشد، رقابت درگرفت. پوزنیون، خدای دریا نماد افتخار، غرور و مهارت نظامی است، در حالی که آتنا سمبل تمدن، حکمت و فرهنگ است. شهروندان این شهر که نخستین دموکراسی در جهان بود، الهه آتنا را انتخاب کردند و شهر را به نام آتنا نامگذاری کردند نه پوزنیون.

ما در اسرائیل باید تصمیم بگیریم آیا می‌خواهیم دنبال‌روی مسیر آتنا باشیم یا پوزنیون؟ آیا بیت‌المقدس همچنان به قدرت نیروهای دفاعی اسرائیل (IDF) تکیه می‌کند که به‌ناگزیر نقطه مقابل بی‌پناهی‌ای است که یهودیان در دوران هولوکاست تجربه کرده‌اند، و یا خرد و دوراندیشی آتن را نیز خواهد داشت و فعالانه به دنبال راه حل طولانی‌مدت برای مخاصمه خواهد بود؟¹⁴

اما جای انکار نیست که به‌طور کلی احساسات عمومی در اسرائیل عدم طرح پرسش درباره موضع دولت است. بازدارندگی هسته‌ای در نزد بسیاری از اسرائیلی‌ها به‌عنوان یک تضمین لازم و آخرین راه حل است زیرا اسرائیل توسط همسایگانی احاطه شده که نه در حرف و نه در عمل حاضر نیستند خود را به روشنی به امنیت کوتاهمدت و بلندمدت اسرائیل متعهد نمایند. شاید آموزنده‌ترین ارزیابی از ذهنیت فعلی توسط یک

14 هیلال شنکر، آتن و اورشلیم، تایمز اسرائیل، 23 نوامبر 2012،
<http://blogs.timesofisrael.com/athens-and-jerusalem>، تاریخ دسترسی 2013/01/19.

مفسر اسرائیلی ارائه شد که با نیکلاس ای. جی. تیلور ملاقات کرد. به نظر وی مباحث مربوط به خاورمیانه عاری از سلاح‌های هسته‌ای و کشتار جمعی در وضعیت کنونی امری ناشدنی است چرا که اکنون وقت چنین بحثی نیست:

منطقه پس از تحولات سیاسی دو سال گذشته به ثبات نرسیده است. دولت‌های عربی به‌طور کلی دچار ناامنی هستند. مصر احتمالاً در مرحله نهایی اتخاذ یک هویت جدید اسلامگرایانه است. سوریه ممکن است در شرف تجزیه باشد. عراق استقلال خود را به دست نیاورده است. شیخ‌نشین‌های عرب از هژمونی ایران در هراسند. تحریم‌های بین‌المللی به رهبری آمریکا علیه ایران نتوانسته برنامه مخفیانه این کشور جهت کسب توانایی هسته‌ای را متوقف کند؛ و پس از انتخابات در ماه آینده که نتایج آن دولت ائتلافی راست افراطی ظاهراً انتخاب مجدد خود را تقریباً قطعی کرده است، اسرائیل دوباره موضوع ایران را پیش خواهد کشید.

در پرتو این فشارهای گوناگون و رقیب، آینده پیش رو چیست؟

چشم‌انداز و راه‌های پیش رو

در حالی که به تعویق افتادن کنفرانس هلسینکی نشان می‌دهد که راه پیش رو با موانع فراوانی مواجه است، نمی‌توان خیلی زود نتیجه گرفت که راه میزبانی فنلاند برای چنین کنفرانسی در آینده قابل پیش‌بینی کاملاً بسته است. دست‌کم قابل تصور است که حال که انتخابات اسرائیل و ایالات متحده انجام شده و قانون اساسی جدید مصر نیز به تصویب رسیده است، برخی از ابهامات برطرف شده و بازیگران کلیدی ممکن است قادر باشند تمرکز بیشتری بر این موضوع معطوف نمایند.

معقول است که فرض کنیم که در ماه‌های آینده، تلاش‌های بین‌المللی برای تشکیل کنفرانس هلسینکی بخشی از شتاب قبلی خود را از سر خواهد گرفت، به‌خصوص با توجه به اینکه نشست آوریل 2013 کمیته مقدماتی NPT موجب تمرکز بر این امر خواهد شد.

نشست آتن روشن ساخت که جهت هرگونه توجه جدی به پیشنهاد WMDFZ غلبه بر بی‌اعتمادی و عدم اطمینان حیاتی است. همچنین این امر را نیز روشن کرد که هیچ راه حل ساده و یا منحصر به فردی برای ایجاد اعتماد و اطمینان وجود ندارد. برخی از گام‌ها را می‌توان به‌طور یکجانبه برداشت برخی دیگر را به‌صورت دوطرفه، و برخی نیز به‌صورت چندجانبه. برخی از ابتکارات می‌تواند توسط دولت‌ها انجام شوند، برخی دیگر توسط سازمان‌های چندجانبه، و بقیه نیز توسط جامعه مدنی (چه در سطح ملی و یا بین‌المللی). بدیهی است به گفتگوهای عمومی بیشتری در سراسر منطقه در مورد روند کنونی و امکان‌های آتی نیاز است. به‌ویژه:

- احتمال گسترش سلاح‌های هسته‌ای و سایر سلاح‌های کشتار جمعی در این منطقه در سال‌های آینده؛
- پیامدهای احتمالی گسترش سلاح‌های هسته‌ای؛
- این احتمال که برخی ممکن است وسوسه شوند با استفاده از زور مانع از دستیابی یک یا چند دولت به چنین توانایی شوند و هزینه‌های احتمالی آن.

بررسی احتمال این امر، سناریوهای مربوطه و عواقب احتمالی آن‌ها و در عین حال در نظر گرفتن اینکه چه گزینه‌های سازنده‌تر دیگری ممکن است موجود باشند، نیاز به گفتگوهای زیادی دارد. این امر تا حدود خیلی زیادی با یافته‌ها و توصیه‌های نشست آتن همخوانی دارد که در واقع حاصل پرورش این مفهوم است که تلاش برای ایجاد یک منطقه عاری از MEWMD از درک متقابل فرامرزی بین دو دولت و بازیگران غیردولتی بهره بیشتری می‌برد.

آنچه که در اینجا پیش‌بینی شده، یک گفتگوی پایدار آکادمیک، سیاسی و اجتماعی است. چنین گفتگویی لازم است در مکان‌ها و زمینه‌های مختلف با سرعت‌های مختلفی ادامه یابد. گاهی اوقات گفتگو در داخل کشور برگزار خواهد شد، گاهی در سطح منطقه و گاهی نیز در سطح بین‌المللی. این نتیجه‌گیری بر دو مشاهده استوار است.

اولاً احتمال دارد دولت‌ها در صورت عدم اطمینان از حمایت قابل توجه داخلی به روند مذاکره، محتوا و مدالیته هرگونه توافقی توجه جدی نکنند. ثانیاً، دلایلی وجود دارد که نشان می‌دهد حداقل در برخی از کشورها تفاوت‌های قابل توجهی در خصوص رویکرد خاصی که باید اتخاذ شود و حتی در زمینه دلیل اقدام در این راستا وجود دارد. شاید بحث در مورد چنین تفاوت‌هایی در میان‌مدت تا بلندمدت مفید باشد، به‌خصوص اگر این گفتگو موجب کاستن از نگرانی‌ها و گشایش امکان تفکر تازه و سازنده درباره آینده امنیت در خاورمیانه باشد.

برگزارکنندگان "نشست آتن" یعنی مرکز گفتگو و سازمان حقوق عمومی اروپا، از پیچیدگی مسائل دخیل و منافع و نگرش‌های به‌شدت واگرایانه در داخل و بین کشورها آگاه هستند. با این حال آن‌ها از این نخستین اقدام برای گفتگو منطقه‌ای خرسند و معتقدند که ممکن است تسهیل در برگزاری گفتگوهای ملی و منطقه‌ای برای ایجاد یک طرح WMDFFZ در خاورمیانه ارزشمند باشد.

ضمیمه الف - خلاصه توصیه‌ها

خلاصه‌ای از توصیه‌های نشست آتن

در طول نشست، چندین پیشنهاد سازنده و عینی ارائه شد.

دیدگاه اکثریت شرکت‌کنندگان این بود که باید کنفرانس هلسنکی در خصوص ایجاد منطقه عاری از سلاح‌های هسته‌ای و دیگر سلاح‌های کشتار در خاورمیانه در اسرع وقت برگزار شود، و باید تفکر تازه و سازنده در مورد آینده امنیت خاورمیانه مورد ترغیب قرار گیرد.

توصیه‌های مذکور در ذیل سه حوزه عمده قرار می‌گیرند و خلاصه آن‌ها در زیر آمده است.

حوزه 1: تقویت و حفظ بحث‌ها و گفتگوهای در سطوح جامعه مدنی، دانشگاهی و سیاسی مورد نیاز جهت استقرار WMDFZ منطقه‌ای.

این کار را می‌توان به روش‌های زیر انجام داد:

1-1 در همایش‌ها و جلسات آینده و تا آنجا که ممکن است، طیف وسیعی از ذینفعان جامعه مدنی و اعضای جامعه سیاستگذاری گنجانده شوند؛ چنین جلساتی می‌توانند نقش قابل توجهی در زمینه اعتمادسازی داشته باشند؛

2-1 تمرکز بر توسعه شبکه‌ای از حقوقدانان، رهبران مذهبی، پزشکان و سایر متخصصان بهداشت و سلامت، دانشمندان، دانشگاهیان، نمایندگان مجلس، گروه‌های جوانان و سازمان‌های زنان؛

3-1 بهره‌گیری از ظهور جنبش‌های اعتراضی عرب در دو سال گذشته به‌عنوان فرصتی برای آموزش نسل‌های جوان در زمینه WMDFZ؛

4-1 برگزاری گفتگوی صریح میان ادیان ابراهیمی سه‌گانه با توجه به سنت‌ها و باورهای مشترک آنها به منظور تدوین یک چشم‌انداز مشترک برای امنیت در آینده؛

5-1 جلب حمایت نمایندگان مجلس جهت WMDFZ؛

6-1 انجام کنفرانس‌های بیشتر از سوی جامعه مدنی به موازات کنفرانس هلسنکی که دستور کار آن حمایت، افزایش آگاهی، حفظ شتاب، تولید ایده‌های جدید، و به‌طور کلی مجموعه‌ای از مباحث گسترده باشد؛

7-1 انجام پژوهش‌های بیشتر در مورد نقش مثبتی که افراد مطلع و فعال می‌توانند در زمینه تحقق ایده WMDFZ انجام دهند، به ویژه با اشاره به رسانه‌ها (از جمله رسانه‌های اصلی، رسانه‌های مستقل و رسانه‌های اجتماعی) و مؤسسات آموزشی.

حوزه 2: افزایش آگاهی از پیامدهای انسانی و زیست محیطی سلاح‌های هسته‌ای و دیگر سلاح‌های کشتار جمعی از طریق فرآیند آموزش عمومی در سطح ملی و همچنین منطقه‌ای.

این امر می‌تواند از طریق اقدامات فوق و همچنین موارد زیر انجام شود:
 2-1 ایجاد مرکز منطقه‌ای صلح و امنیت سازمان ملل متحد برای خاورمیانه که می‌تواند منبع مهمی برای اعتمادسازی منطقه‌ای و ایجاد درک بهتر از مسائل و مشکلات مرتبط با سلاح‌های هسته‌ای و کشتار جمعی باشد (مربوط به حوزه 3)؛

2-2 واداشتن سازمان‌های دیگر از جمله آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، به ایفای نقش در سازماندهی کنفرانس‌های منطقه‌ای در خصوص مسائل فنی.

حوزه 3: افزایش اطمینان و اقدامات اعتمادسازی در منطقه از طریق ابتکارات عینی امنیتی.

این حوزه را کشورهای منطقه (و خارجی) با انجام اقدامات زیر می‌توانند تقویت نمایند:

3-1 توجه دوباره و فوری به مناقشات بین فلسطین و اسرائیل و در سطحی گسترده‌تر بین اعراب و اسرائیل چراکه این مسئله به‌عنوان مانعی عمده بر سر راه فرآیند مذاکره WMDFZ تلقی شده است؛

2-2 در صورت امکان احیای ابتکار موسوم به صلح عربی که در ابتدا در سال 2002 در بیروت مطرح شد و سپس مجدداً در سال 2007 طرح گردید؛

3-3 ایجاد یک گروه امنیت منطقه‌ای که تا حدودی بر اساس مدل ACRS ایجاد شده باشد و ایجاد سایر کارگروه‌های منطقه‌ای برای مواجهه با مسائل مربوط به امنیت انسانی، به‌خصوص آب، محیط زیست، همکاری‌های اقتصادی، توسعه زیرساخت‌ها و بهداشت عمومی. گفتگوی منطقه‌ای در مورد هر یک از این نگرانی‌های مشترک موجب تقویت اعتماد و همکاری می‌شود و راه را برای گفتگو در مورد مسائل امنیتی که از نظر سیاسی حساس‌تر هستند هموار می‌کند؛

4-3 همکاری با کنفرانس تعامل و اعتمادسازی در آسیا (CICA) به‌عنوان بازیگری مرتبط، چراکه کشورهایمانند ترکیه، اسرائیل، ایران و مصر از

- اعضای این گروه هستند. این کنفرانس پتانسیل آن را دارد که به زیربنای فرآیندهای گسترده‌تری تبدیل شود؛
- 3-5 همکاری با سازمان‌های مختلف اتحادیه اروپا، به ویژه با اتحادیه کشورهای مدیترانه، جهت تسهیل تعامل بیشتر اتحادیه اروپا با کشورهای خاورمیانه؛
- 3-6 تدوین اعلامیه مورد توافق کشورهای منطقه مبنی بر اینکه تمام دولت‌های منطقه متعهد به کاهش دادن و از بین بردن تمام سلاح‌های کشتار جمعی به عنوان بخشی از سیاست‌های امنیتی ملی و منطقه‌ای خود باشند؛
- 3-7 انعقاد یک توافق منطقه‌ای توسط دولت‌ها مبنی بر عدم حمله به تأسیسات هسته‌ای در هر نقطه از منطقه؛
- 3-8 دستیابی به یک توافق منطقه‌ای برای جلوگیری از قرار گرفتن سلاح‌های کشتار جمعی در اختیار بازیگران غیردولتی؛
- 3-9 ایجاد تعهد منطقه‌ای توسط دولت‌های منطقه مبنی بر عدم استفاده یا تهدید به استفاده از سلاح‌های هسته‌ای یا دیگر سلاح‌های کشتار جمعی؛
- 3-10 تصویب پیمان منع جامع آزمایش‌های هسته‌ای (CTBT)؛
- 3-11 تدوین معاهده منطقه‌ای منع تولید مواد شکافت‌پذیر (FMCT) مطابق با معاهده جهانی موجود در این زمینه؛
- 3-12 پیوستن و تصویب کنوانسیون‌های سلاح‌های شیمیایی و بیولوژیک؛
- 3-13 ایجاد یک بازار مشترک خاورمیانه که به‌طور مستقیم به نفع سازمان‌های کسب و کار بوده و در این فرآیند، فعالیت‌های کسب و کار را به وسیله‌ای در خدمت صلح تبدیل می‌کند؛
- 3-14 اعمال فشار خارجی مداوم از سوی بازیگران بانفوذ خارجی به ویژه ایالات متحده و دیگر اعضای دائم شورای امنیت، بر تمام قدرت‌های منطقه‌ای برای تعامل با روند مذاکرات WMD/FZ.

ضمیمه ب - برنامه "نشست آتن"

EPLO
European Public Law
Organization

Centre *for* Dialogue

نشست آتن

پیرامون خاورمیانه‌ای عاری از سلاح‌های هسته‌ای و سایر سلاح‌های کشتار جمعی و همچنین وسایل پرتاب آن‌ها (WMDFZ)

لگرانیا/سونیون، 14-16 نوامبر 2012

برنامه

مورد حمایت
مرکز گفتگوی دانشگاه لاتروب، استرالیا،
و سازمان حقوق عمومی اروپا (EPLO)، یونان

با همکاری:
فدراسیون پزشکان بین‌المللی برای جلوگیری از جنگ هسته‌ای (IPPNW)
و دانشگاه کوئینزلند، استرالیا

چهارشنبه، 14 نوامبر 2012

20:00 مراسم شام و خوشامدگویی
هتل ادن بیچ، آناویسوس

پنجشنبه، 15 نوامبر 2012

09:00 انتقال از هتل به محل EPLO
09:30 ثبت نام
09:45 سخنرانی خوشامدگویی
رئیس جلسه: میکالیس اس. مایکل، مرکز گفتگو
اسپردون فلوگایتیس، سازمان حقوق عمومی اروپا (EPLO)
جوزف ای. کامیلری، مرکز گفتگو
جلسه مقدماتی 10:00
رئیس جلسه: میکالیس اس. مایکل، مرکز گفتگو
پرسش‌ها:

- چرا موافقت کرده‌ام در این گفتگو شرکت کنم؟
- چه انتظاراتی از من می‌رود؟

11:00 معرفی مفهوم گفتگو و دستورالعمل انجام نشست آتن
ارائه: جوزف ای. کامیلری، مرکز گفتگو
11:40 صرف قهوه
12:00 گفتگوی عمومی: تصور آینده خاورمیانه ظرف 5، 10 یا 20 سال
آینده
رئیس جلسه: جوزف ای. کامیلری، مرکز گفتگو
پرسش‌ها:

- وضعیت مناقشات و حل آن‌ها در دوره پیش رو چگونه خواهد بود؟
- احتمال اینکه این دو موضوع تحت تأثیر حضور واقعی و بالقوه سلاح‌های کشتار جمعی در منطقه بگیرد، به چه میزان است؟
- یا وضع موجود احتمالاً تغییری نمی‌کند؟

13:30 ناهار
14:50 بحث عمومی: پیشنهاد منطقه عاری از سلاح‌های کشتار جمعی –
از کجا آمده‌ایم و اکنون کجا هستیم؟
رئیس جلسه: جوزف ای. کامیلری، مرکز گفتگو

پرسش:

- مهم‌ترین تغییرات اوضاع خاورمیانه (اعم از روانی، سیاسی، فرهنگی، و استراتژیک و همچنین در داخل کشور، در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی) در ده سال گذشته چه بوده اند؟

صرف قهوه

16:05

- گفتگو در گروه‌های کوچک‌تر: موانع و نکات کلیدی اختلافات عمده در خصوص مذاکره برای WMDFZ در خاورمیانه

16:20

محری:

- میکالیس اس. مایکل، مرکز گفتگو (الف)
- مایکل هامل گرین، دانشگاه ویکتوریا (ب)
- نیکلاس ای.جی. تیلور، مرکز گفتگو و دانشگاه کونینزلند (ج)

پرسش‌ها:

- آیا این موانع کلیدی به درگیری‌های موجود در خاورمیانه مرتبط است؟ اگر چنین است، کدامیک و چگونه؟

- آیا هیچ یک از موانع کلیدی به وضعیت سیاسی داخلی هر یک از کشورها مربوط می‌شود؟

- آیا رقابت قدرت‌های بزرگ بر سر منافع خود (اعم از فردی یا جمعی) مانع بزرگی است؟

- آیا موانع دیگری نیز وجود دارد؟
توجه: از هر گروه خواسته شده است فهرستی شامل حداقل دو (2) و حداکثر پنج (5) مانع کلیدی را تهیه کند.

استراحت

17:35

- گفتگوی عمومی: وزندهی به موانع و فرصت‌های ایجاد چنین منطقه‌ای

17:45

رئیس جلسه: جوزف ای. کامپلری، مرکز گفتگو

پرسش‌ها:

یادآوری مطالب آخرین جلسه -

- آیا بر سر عوامل کلیدی توافق وجود دارد؟
- در صورت وجود اختلاف نظر، آیا می‌توان به‌موضوع ماهیت و اهمیت اختلاف را شناسایی کرد؟
- آیا فرصت‌هایی برای پیشرفت در 12 تا 18 ماه آینده مشاهده می‌شود؟

پایان روز اول نشست آتن

18:45

20:00 شام
هتل ادن بیچ، آناویسوس

جمعه، 16 نوامبر 2012

09:00 انتقال از هتل به محل EPLO
09:30 گفتگوی عمومی: WMDFZ در سطحی وسیع‌تر در خاورمیانه
رئیس جلسه: میکالیس اس. مایکل، مرکز گفتگو
پرسش‌ها:

- آیا توافق بر سر WMDFZ به کاهش تنش‌ها در خاورمیانه بستگی دارد؟ اگر چنین است، درگیری‌ها یا تنش‌های اصلی که باید در نظر گرفته شود کدام است؟
- آیا می‌توان پیشرفت را به‌طور همزمان در هر دو جبهه دنبال کرد؟ یا پیشرفت در یک جبهه شرط لازم برای پیشرفت در جبهه دیگر است؟
- آیا می‌توان نقشی برای یک انجمن امنیت منطقه‌ای فراگیر قائل شد؟ اگر چنین است، چگونه می‌توان به آن دست یافت، و چنین انجمنی چه کمکی می‌تواند به تلاش برای ایجاد یک منطقه عاری از سلاح‌های کشتار جمعی در خاورمیانه نماید؟

11:00 صرف قهوه

11:15 بحث عمومی: پیشنهاد برای حرکت رو به جلو – ابتکارات، فعالیت‌های فوری و کوتاهمدت و جنبه‌های فنی/حقوقی
پرسش‌ها:

- بازیگران دولتی و غیردولتی برای پیشبرد روند مذاکرات قادر به برداشتن چه گام‌های عملی یا ابتکاراتی هستند؟
- طرح WMDFZ در خاورمیانه احتمالاً به چه صورت است؟

12:45 ناهار

14:15 گفتگو در گروه‌های کوچک‌تر: بازیگران و ملاحظات اخلاقی
مجری:

- میکالیس اس. مایکل، مرکز گفتگو (الف)
- مایکل هامل گرین، دانشگاه ویکتوریا (ب)
- نیکلاس ای. جی. تیلور، مرکز گفتگو و دانشگاه کوئینزلند (ج)

پرسش‌ها:

- نقش‌های مربوط به دولت‌ها، سازمان‌های جامعه مدنی و جامعه علمی یا متخصصان در پیشبرد چشم‌انداز WMDFZ خاورمیانه چیست؟
- سازمان‌های بین‌المللی (منطقه‌ای، چندجانبه و جهانی) قادر به ایفای چه نقش سازنده‌ای در این فرآیند هستند؟
- کدام ملاحظات اخلاقی باید بر پاسخ این بازیگران حاکم باشد؟ آیا سنت‌های بزرگ دینی که در خاورمیانه وجود دارند در این زمینه نقشی ایفا می‌کنند؟ دیدگاه‌های غیردینی یا سکولار چطور؟

صرف قهوه

15:45

گفتگوی عمومی: ایده‌ها، پیشنهادها و توصیه‌های کلیدی که از گفتگو حاصل آمده است

16:00

رئیس جلسه: جوزف ای. کامیلری، مرکز گفتگو

اختتامیه رسمی نشست آتن

18:00

شام

20:00

هتل ادن بیچ، آناویسوس

ضمیمه ج - شرکت‌کنندگان

شرکت‌کنندگان در گفتگو

آقای احمد عبدالقصد سعده
فدراسیون پزشکان بین‌المللی برای جلوگیری از جنگ هسته‌ای
(IPPNW - مصر)
مصر

آقای زیاد ابوزاید
مجله اسرائیل - فلسطین
فلسطین

خانم باریا احمر
نمایندگان مجلس حامی عدم گسترش و خلع سلاح هسته‌ای (PNND)
لبنان

آقای احمد آل ساعتی
رئیس ائتلاف بحرین در مجلس نمایندگان
بحرین

پروفسور محمد ابواصغر خانی
مرکز مطالعات عالی بین‌المللی
دانشگاه تهران
ایران

پروفسور آیتوگ آتیچی
عضو مجمع بزرگ ملی
کمیته امور خارجه
ترکیه

دکتر دیوید اتوود
مؤسسه تحقیقات خلع سلاح سازمان ملل متحد
سوئیس

دکتر ایوان باراک
دانشگاه عبری
اسرائیل

آقای ناصر ح. بوردستانی
کمپین بین‌المللی محو سلاح‌های هسته‌ای (ICAN)
بحرین

پروفسور پائولو کوتارامسینو
کنفرانس پاگواش در زمینه علوم و امور جهانی
ایتالیا

پروفسور تانتوس دوکوس
بنیاد یونان جهت سیاست اروپایی و خارجی (ELIAMEP)
یونان

خانم شارون دولف
صلح سبز
و کمپین بین‌المللی محو سلاح‌های هسته‌ای (ICAN)
اسرائیل

آقای عبدالرئوف الریدی
رئیس افتخاری شورای امور خارجه مصر
مصر

آقای دنیس فدروف
دبیر اول
سفارت فدراسیون روسیه در آتن
یونان

پروفیسور اسپیردون فلوگابیتیس
دانشگاه ملی و کابو دیستریای آتن
مدیر سازمان حقوق عمومی اروپا (EPLO)
یونان

دکتر جاسم (حسین) غلوم
جامعه سیاسی الوفاق
بحرین

خانم انسبیه ای. حسونا
بنیاد قلب مجدی یعقوب
مصر

سرگرد میرزا حتوقی
کنترل تسلیحات SO2 و سازمان‌های بین‌المللی،
اداره امور بین‌المللی (DIA)،
نیروهای مسلح اردن GHQ (JAF)
اردن

آقای عمار حجازی
وزیر امور خارجه
فلسطین

پروفیسور جوزف جوزف
سفیر جمهوری قبرس در یونان
قبرس

دکتر غلامعلی خوشرو
معاون سابق وزیر امور خارجه در امور بین‌المللی و حقوقی
ایران

خاخام اعظم دکتر جوزف لوی
خاخام فلورانس
اسرائیل

دکتر کریم مقدیسی
دانشگاه آمریکایی بیروت
لبنان

پروفسور ایوانیس مازیس
دانشگاه ملی و دانشگاه کاپودیستریای آتن
یونان

دکتر رفعت میثاق
ژنومورفولوژی کویر، مرکز پژوهش‌های کویر، قاهره / مؤسسه پژوهشی کویت
مصر / کویت

آقای موسی راز
همه برای صلح
اسرائیل

دکتر ناصر ثقفی عامری
مرکز تحقیقات استراتژیک در تهران
ایران

دکتر احمد / سیف
مرکز مطالعات استراتژیک سیا (SCSS)
یمن

آقای هیلل شنکر
مجله اسرائیل - فلسطین
اسرائیل

آقای هزم شبت
نماینده دائم فلسطین در سازمان ملل متحد در وین
اتریش

علی اصغر سلطانیه
سفیر ایران در آژانس بین‌المللی انرژی اتمی (IAEA)
ایران

آقای پاول ویلسون
مشاور و معاون نماینده دائم استرالیا
در کنفرانس خلع سلاح در ژنو
سوئیس

آقای جوزف زلنیک
مؤسسه بین‌المللی مدیریت گالیله
اسرائیل

تیم مجری:

پروفسور جوزف کامیلری
مرکز گفتگو
دانشگاه لاتروب
استرالیا

پروفسور مایکل هامل گرین
دانشگاه ویکتوریا
استرالیا

دکتر میکالینیس اس. مایکل
مرکز گفتگو
دانشگاه لاتروب
استرالیا

آقای نیکلاس ای. جی. تیلور
مرکز گفتگو، دانشگاه لاتروب
دانشکده علوم سیاسی و مطالعات بین‌المللی،
دانشگاه کوئینز لند
استرالیا

ضمیمه د – بیانیه مطبوعاتی پس از نشست

بیانیه مطبوعاتی

26 نوامبر 2012

نشست آتن

پیرامون خاورمیانه‌ای عاری از سلاح‌های هسته‌ای و سایر سلاح‌های کشتار جمعی و همچنین وسایل پرتاب آنها

تمام پیش‌شرطها را رها و مذاکرات موازی همزمان را برای رها کردن خاورمیانه از سلاح‌های هسته‌ای و سایر سلاح‌های کشتار جمعی آغاز کنید و دست به مذاکره برای پایان دادن به بحران فلسطین بزنید. این یکی از نتایج اصلی نشست آتن در 14-16 نوامبر بود که در آتن/سونیون، یونان برگزار شد و تعدادی از رهبران جامعه مدنی و دیپلمات‌های سابق، و برخی از نمایندگان دیپلماتیک اسرائیلی، فلسطینی، عرب، ایرانی و سایر کشورهای خاورمیانه را گرد هم آورد.

این نشست با حضور حدود 40 نفر برگزار شد و میزبانی و برگزاری آن را مرکز گفتگوی دانشگاه لاتروب (ملبورن) و سازمان حقوق عمومی اروپا واقع در آتن به‌عهده داشتند. ریاست این نشست دو روزه بر عهده مدیر مرکز گفتگو، پروفیسور جوزف کامیلری، و معاون ایشان دکتر میکالیس اس. مایکل بود. هدف آن حمایت از کنفرانس

پیشنهادی هلسینکی در خصوص منطقه عاری از سلاح‌های کشتار جمعی در خاورمیانه بود که حمایت مالی آن را سازمان ملل متحد، ایالات متحده آمریکا، انگلستان و روسیه به‌طور مشترک بر عهده داشته‌اند و احتمالاً در اواخر سال جاری یا اوایل سال آینده برگزار خواهد شد.

ویژگی گردهمایی نمایندگان خاورمیانه احترام و همدلی فوق‌العاده بین شرکت‌کنندگانی بود که از مناطق مختلفی که با منازعات مواجه هستند، آمده بودند. در این نشست با استفاده از روش گفتگو که در طول سالیان زیاد توسط مرکز گفتگو تدوین و اصلاح شده است، طیف وسیعی از ارتباطات، فرصت‌های جدید برای شبکه‌ها و ایده‌های جدید مربوط به راه‌های در پیش رو برای دولت‌ها و جوامع خاورمیانه برقرار شد.

پیشنهادهایی که از نشست حاصل شد شامل اقدامات جدید اعتمادسازی برای ترویج خلع سلاح هسته‌ای خاورمیانه، ساختارهای جدید منطقه‌ای جهت پیگیری خلع سلاح هسته‌ای، و ابتکارات جدید جامعه مدنی به منظور تشویق دولت‌های منطقه جهت پیگیری مذاکرات بود. یکی از این پیشنهادها، ایجاد مرکز منطقه‌ای صلح و امنیت سازمان ملل متحد مشابه با سایر مناطق مستعد درگیری در جهان بود.

نتایج نشست آتن و گام‌های ممکن بعدی از اواسط ماه دسامبر به‌صورت آنلاین منتشر شده و در دسترس خواهد بود.

اتفاقاتی که بر نشست سایه افکندند حوادث غم‌انگیزی بودند که در غزه و اسرائیل رخ داد. با این حال، علی‌رغم شدید بودن احساسات در بین افراد و این واقعیت که افراد زیادی دغدغه چنین رویدادهایی را داشتند، همه شرکت‌کنندگان به ایده ایجاد چنین منطقه‌ای، و نیاز به اقدامات عملی معنی‌دار در 12 تا 18 ماه آینده متعهد بودند. اکثر افراد شرکت‌کننده در نشست معتقد بودند که کنفرانس هلسینکی باید طبق برنامه‌ریزی، و در صورت امکان در دسامبر 2012 برگزار شود.

درباره نویسندگان

جوزف آنتونی کامیلری استاد روابط بین‌الملل و مدیر مؤسس مرکز گفتگوی دانشگاه لاتروب ملبورن است. ایشان که نویسنده بیش از 20 کتاب و بیش از 100 فصل کتاب و مقاله می‌باشند، به تازگی در ویرایش کتاب‌های فرهنگ، دین و تعارض در آسیای جنوب شرقی مسلمان: مذاکره پلورالیسم‌های زمانی، لندن: روتلج، 2012 و دین و اخلاق در دنیای جهانی شده: درگیری، گفتگو و دگرگونی (انتشارات پالگریو مک‌میلان، 2011) مشارکت داشته است. او از نویسندگان مطالعه مهم جهان در حال گذار: حکمروایی در حال تحول در سیاره سرشار از استرس (ادوارد الگار، 2009) بوده است. پروفیسور کامیلری عضو آکادمی علوم اجتماعی استرالیاست و ریاست کمیته تحریریه مجله علمی تغییر، صلح و امنیت جهانی را بر عهده دارد. وی بیش از 20 کنفرانس بین‌المللی برگزار نموده، چندین سخنرانی مهم در موضوع گفتگوی بین‌فرهنگی ارائه کرده، و زمینه‌ساز برگزاری گفتگوهای مختلف بین‌المللی شده است. وی به پژوهش، سخنرانی و ارائه شواهد مربوط به مسائل امنیت، خلع سلاح، حکمروایی، حقوق بشر و گفتگوی فرهنگی و مذهبی برای دولت و سایر نهادها پرداخته است. وی کمک‌های مالی و جوایز مختلفی از جمله مدال نظم استرالیا را کسب کرده است.

مایکل هامل گرین استاد دانشکده هنر دانشگاه ملبورن در ویکتوریا است. پژوهش‌های وی در مورد خلع سلاح منطقه‌ای و کنترل تسلیحات، با تمرکز خاص بر مناطق عاری از سلاح هسته‌ای (NWFZs) و مسائل مربوط به امنیت منطقه‌ای است. وی مطالعه جامعی را درباره منطقه عاری از سلاح هسته‌ای جنوب اقیانوس آرام (بیمان راروتونگا) و مطالعات عام‌تری را در خصوص رویکردهای مناطق عاری از سلاح‌های هسته‌ای جهت مؤسسه تحقیقات خلع سلاح سازمان ملل متحد (UNIDIR) منتشر نموده است. آثار منتشره اخیر وی عبارتند از: ان‌ای‌جی. تیلور، جوزف ای. کامیلری و مایکل هامل گرین، گفتگو در مورد خلع سلاح‌های بیولوژیکی، هسته‌ای و شیمیایی خاورمیانه: محدودیت‌ها و فرصت‌ها، *راهنمای جایگزین: جهانی، محلی، سیاسی*، 38 (1)، 2013، 78-98 (همراه با پیتر هیز)، به سوی صلح در شبه جزیره: منطقه عاری از سلاح هسته‌ای مطالعه موردی ژاپن-کره، *چالش‌های امنیتی*، 7 (2)، 2011، 105-121، منطقه عاری از سلاح هسته‌ای قطب شمال: مدل‌ها و چشم اندازها، *اوستروپا*، 61 (2-3)، 2011، 289-299، ابتکارات منطقه‌ای منع سلاح‌های هسته‌ای سازمان ملل متحد، *انجمن خلع سلاح* (2)، 2011، 3-15؛ پوست‌کندن پرتقال: مسیرهای منطقه‌ای به سمت جهان عاری از سلاح هسته‌ای، *انجمن خلع سلاح* (2)، 2011، 3-14، ابتکارات مناطق عاری از سلاح هسته‌ای: چالش‌ها و فرصت‌ها برای

همکاری‌های منطقه‌ای در زمینه منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای، تغییر، صلح و امنیت جهانی، 21 (3)، 2009، 376-357.

ماریان هانسون دانشیار روابط بین‌الملل و مدیر مرکز سیار مطالعات بین‌المللی صلح و حل مناقشه در دانشگاه کونینزلند است. پژوهش‌های ایشان در زمینه امنیت جهانی، حقوق بین‌الملل و نهادهای بین‌المللی، با تخصص در زمینه کنترل تسلیحات و خلع سلاح بوده و ایشان به‌طور گسترده مطالب فراوانی را در این زمینه منتشر کرده است. وی در حال حاضر در حال پژوهش در خصوص اجرای قوانین و هنجارها برای جلوگیری از در اختیار گرفتن و استفاده از سلاح‌های هسته‌ای، ارتباط دادن آن به سیاست خارجی کشورهای عمده جهان، و ارتباط آن‌ها به موارد تجربی از جمله عراق، کره شمالی و ایران است. آثار منتشره اخیر وی عبارتند از: دفاع از نابودی سلاح‌های هسته‌ای: نقش افراد کلیدی و ائتلاف کشورها، در: تانیا اوگیلوی- وایت و دیوید سانتورو (ویراستاران)، *کشتن اژدهای هسته‌ای: مکانیسم‌های خلع سلاح در قرن بیست و یکم (آتن، ایالات متحده آمریکا: انتشارات دانشگاه جرجیا، 2012، 56-84)*، کنترل تسلیحات، در: ریچارد دوتک، آنتونی برک و جیم جورج (ویراستاران)، *مقدمه‌ای بر روابط بین‌المللی، چاپ دوم، بندر ملبورن، ویکتوریا: انتشارات دانشگاه کمبریج، 2012، صص. 172-187*، آینده NPT، *مجله امور بین‌المللی استرالیا، 59 (3)*، سپتامبر 2005.

میکالیس اس. مایکل معاون مرکز گفتگو دانشگاه لاتروب بوده و تجربه فراوانی در زمینه حل تعارض، سیاست خارجی استرالیا، گفتن چندفرهنگی و گفتگویی دارد. دکتر مایکل از سال 2005 تاکنون به هدایت یا مشارکت در هدایت چندین پژوهش، پروژه آموزشی و تربیتی مربوط به گفتگوی بین ادیان و بین فرهنگ‌ها در سطوح محلی، منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی پرداخته است. وی در حال حاضر رهبری پروژه‌ای را تحت عنوان ظرفیت‌سازی برای اشتهی دادن جوامع چندپاره بر عهده دارد. این پروژه شامل مجموعه‌ای از گفتگوهای اجتماعی در میان آوارگان جنگی در استرالیا، و همچنین کارگاه‌های آموزش مهارت به جوامع چندپاره و همچنین ارائه‌دهندگان خدمات در آنها می‌باشد. آثار منتشره ایشان عبارتند از: *حل و فصل مناقشه قبرس: مذاکره با تاریخ (انتشارات پالگریو مک‌میلان، 2011)* (همکاری در ویرایش) *گفتگوی تمدن‌ها و نظم جهانی: شکل‌گیری از سیاست فرهنگ، مذهب و تمدن در روابط بین‌الملل (انتشارات پالگریو مک‌میلان، 2009)* و (همکاری در ویرایش) *جغرافیای سیاسی آسیا و اقیانوس آرام: هژمونی در مقابل امنیت انسانی (ادوارد الگار، 2007)*.

نیکلاس ای. جی. تیلور دانشیار پژوهشی در مرکز گفتگوی دانشگاه لاتروب و پژوهشگر دکتری در دانشکده علوم سیاسی و مطالعات بین‌الملل دانشگاه کونینزلند است. تحصیلات و علاقه پژوهشی اصلی تیلور مطالعه اخلاق بین‌المللی و جهانی، به‌ویژه مسائل مربوط به روش‌های کشتن در جنگ‌های معاصر؛ پاسخ جهانی‌وطنی به مسلح

کردن کره زیستی؛ محدودیت‌های مسئولیت تولیدکنندگان تسلیحات؛ آسیب‌های زیست‌محیطی فرامرزی و آینده تکنولوژی تسلیحاتی است. آثار منتشره اخیر وی عبارتند از: ان.ای.جی. تیلور، جوزف ای. کامیلری و مایکل هامل گرین، گفتگو در مورد خلع سلاح‌های بیولوژیکی، هسته‌ای و شیمیایی خاورمیانه: محدودیت‌ها و فرصت‌ها، *راهنمای جایگزین: جهانی، محلی، سیاسی*، 38 (1)، 2013، 78-98؛ ان.ای.جی. تیلور، پارادوکسی نسبتاً دلچسب: مسئولیت شرکت‌ها و تولید تسلیحات، در: رالف تنچ، ویلیام سان و برایان جونز (ویرایشگران)، *بی‌مسئولیتی اجتماعی شرکت‌ها: مفهومی چالشی، وست‌همپشایر، انگلستان: امرالد*، 2012؛ و ان.ای.جی. تیلور، مناطق در معرض خطر، منابع و پایداری در: کری کروزینسکی، نیک رابینز، استفان ویدرمان (ویرایشگران)، *تحولات در سرمایه‌گذاری پایدار: استراتژی‌ها، بودجه‌ها و اندیشه‌های رهبری*، نیویورک: انتشارات ویلی، 2011، 329-44.

درباره سازمان‌های حامی مالی

مرکز گفتگو (دانشگاه لاتروب) عمدتاً متعهد به پژوهش و همچنین آموزش و تعلیم، تدوین سیاست و تعامل اجتماعی با تمرکز بر فلسفه، روش و عمل گفتگو، هم به‌طور تاریخی و هم در جهان معاصر است. این مرکز که به‌طور رسمی توسط دانشگاه لاتروب و در سپتامبر 2005 تأسیس شده است، بر پژوهش‌های زیر متمرکز بوده است:

- گفتگو میان فرهنگ‌ها، ادیان و تمدن‌ها – که در مورد بسیاری از دریغی‌های محلی، ملی و بین‌المللی معاصر موضوعیت دارد و
- گفتگو بین گفتمان‌های و چشم اندازهای رقیب در زمینه جهانی شدن.

این مرکز برنامه‌های گسترده‌ای را در استرالیا و در سطح بین‌المللی تدوین کرده که شامل محققان و کارشناسان و همچنین افراد شاغل در دولت، صنعت، نیروی کار، سازمان‌های بین‌المللی، انجمن‌های حرفه‌ای و به‌طور کلی بخش‌های اجتماعی است. این مرکز چندین گفتگو را در استرالیا و در سطح بین‌المللی هدایت می‌کند.

برای کسب اطلاعات بیشتر از وبسایت زیر بازدید نمایید:
www.latrobe.edu.au/dialogue

سازمان حقوق عمومی اروپا (EPLO) یک سازمان بین‌المللی است که در سال 2007 تأسیس شده و دفتر مرکزی آن در آتن پایتخت یونان است. مأموریت آن خلق و نشر دانش در زمینه‌های حقوق عمومی، از جمله حقوق ملی، حقوق عمومی تطبیقی و اروپایی، حقوق بشر، حقوق محیط زیست، و ترویج ارزش‌های اروپایی در سراسر جهان است. سازمان حقوق عمومی اروپا به این منظور دست به سازماندهی و پشتیبانی علمی، پژوهشی، آموزشی، تربیتی، نهادسازی و فعالیت‌های دیگری زده و به نهادهای دموکراتیک در اروپا و در سراسر جهان کمک می‌کند.

EPLO
European Public Law
Organization

تا به امروز 13 کشور، 2 سازمان بین‌المللی، 3 نهاد عمومی و همچنین 62 دانشگاه و مؤسسه از سراسر جهان اعضای هیئت مدیره EPLO را تشکیل می‌دهند. این سازمان

بیش از 170 پروژه در زمینه حکومت قانون و دموکراسی، عدالت، اصلاحات، نهادسازی، اصلاحات مدیریت دولتی و جامعه مدنی به اجرا درآورده است. این پروژه‌ها در سراسر جهان از جمله اروپا، کشورهای مدیترانه، منطقه بالکان، قفقاز و کشورهای شوروی سابق، خاورمیانه، آسیای مرکزی و جنوب آسیا، آفریقا، و همچنین آمریکای لاتین و کشورهای جزیره‌ای کوچک در حال توسعه به اجرا درآمده است. کار سازمان حقوق عمومی اروپا به لحاظ علمی توسط شورای علمی اروپا، گروه حقوق عمومی اروپا و شبکه‌های متشکل از بیش از 210 قاضی، حقوقدان، افراد دانشگاهی و دست‌اندرکاران و افراد پیشرو در حوزه کاری خود مورد پشتیبانی قرار می‌گیرد.

برای کسب اطلاعات بیشتر از وبسایت زیر بازدید نمایید: www.eplo.eu

مرکز گفتگو و سازمان قانون عمومی اروپا مایلند از حمایت انجام شده توسط نهادهای زیر قدردانی نمایند:

دانشگاه کونینزلند (UQ) واقع در بریزبن استرالیا، یکی از مؤسسات برتر آموزشی و پژوهشی استرالیا بوده و از لحاظ رتبه‌بندی در سطح جهان جزء 1% دانشگاه‌های برتر است. این دانشگاه محل استقرار یکی از دانشکده‌های پیشرو در جهان در زمینه سیاست‌های بین‌المللی و صلح و حل و فصل تعارضات است که کارکنان آن به‌سبب پژوهش‌ها و برنامه‌های حمایتی خود کاملاً شناخته شده هستند و به طیف وسیعی از موضوعات، از جمله حمایت از حقوق بشر و کنترل تسلیحات و خلع سلاح می‌پردازند.

فدراسیون پزشکان بین‌المللی برای جلوگیری از جنگ هسته‌ای (IPPNW) یک فدراسیون غیرحزبی متشکل از گروه‌های ملی پزشکی در 62 کشور جهان، به نمایندگی از ده‌ها هزار نفر از پزشکان، دانشجویان پزشکی، سایر کارکنان بهداشت و درمان و شهروندان دلسوزی است که هدف مشترک آنها ایجاد جهانی صلح‌آمیزتر و امن و رها از خطر نابودی هسته‌ای است.

דיאלוג אתונה

בנושא

מזרח תיכון

מפורז מנשק גרעיני ונשק אחר

להשמדה המונית

כולל אמצעי האספקה שלהם (WMDFZ)

אשר נערך בסוניון, אתונה, יוון

בין התאריכים 14-16 בנובמבר 2012

דוח

הוכן על ידי

פרופ' ג'וזף א. קמילרי

פרופ' מייקל המל-גריין

פרופ' חבר מריאן הנסון

ד"ר מיכליס מייקל

ניקולס א.ג'. טיילור

תוכן העניינים

159	הקדמה מאת סי ג'יי וירנמטרי
163	מתאר הפרויקט
165	הגיאוגרפיה הפוליטית של WMDFZ במזרח התיכון
167	רקע
167	מדוע דיאלוג במסלול שני/מסלול שלישי?

דיאלוג אתונה

171	השיטה והתהליך
173	תוכן
173	דמיינו את העתיד
175	הצעת WMDFZ : כברת הדרך שעברנו עד עתה
177	מכשולי המפתח במשא ומתן על WMDFZ במזרח התיכון
179	השלבים הבאים השימושיים והמעשיים
181	יוזמות אחרות לטווח קצר עד בינוני
184	ה-WMDFZ בהקשר המזרח התיכוני הרחב יותר

הערה נוספת על דיאלוג אתונה

187	הודעת ארה"ב : תגובות והשלכות
193	תחזיות והדרך קדימה
197	נספח א - סיכום ההמלצות
201	נספח ב - 'תכנית דיאלוג' אתונה
207	נספח ג - משתתפים
213	נספח ד - הודעת העיתונות לאחר הדיאלוג
215	אודות הכותבים
219	אודות הארגונים נותני החסות

הקדמה

הירושימה ונגסקי התיירו לעולם מסכת זוועות אשר הפכו את הברוטליות הגרועה ביותר שנרשמה מימיה בהיסטוריה חיוורת עד חסרת משמעות. כל כלל בחוק האנושי, כל עקרון שנלמד על ידי הדתות הגדולות, כל שמץ של כבוד למין האנושי, אבדו לעולמים.

המוחות הגדולים של האנושות, אלברט איינשטיין וברנרד רוסל, שראו את עצמם "כשייכים למין האנושי", הזהירו שמלחמה שבה יהיה מעורב נשק גרעיני "תשים ככל הנראה קץ לקיומו של המין האנושי". כך, אחריות אדירה הועברה בירושה לכל מעצמה גרעינית, לסלק נשק זה מהארסנל שלה ולעמול בכוחות משותפים למגרו מעל פני האדמה.

על כל אדם להיעצב בשל העובדה שהממשלות לא הסכימו לקבל על עצמן אחריות כזו, אשר עדיין קיימת ולא מוזהה, קרוב לשבעים שנה לאחר האירוע שהרעיד את כל סיפי הציביליזציה.

דווח כי כובשים מימי הביניים כגון אטילה או ג'ינגס חאן הכריזו באוזני כל אלה שהעזו לקרוא עליהם תגר, שאם תהיה עיר שתעמוד בדרכם, לא יותר ולו בית אחד עומד על תילו ואף אדם לא יישאר בחיים. היום הגענו לנקודה שבה ברוטליות כזו מתגמדת בהשוואה לברוטליות של הפצצה.

היא יכולה, ברגע מפחיד אחד, להרוס לא רק כפרים קטנים, אלא מרכזי מטרופולין גדולים, לא רק אנשים, אלא כל יצור חי עד לתא החי הקטן ביותר, ולגרום נזק לא רק לדור הזה, אלא לדורות אין ספור בעתיד. היא יכולה להביא להרס האטמוספירה שאנו מנחילים לדורות אלה ולגרום למומים מולדים לעוד דורות רבים - דורות אשר רווחתם היא האמון הגדול ביותר שכל הדתות וכל הציביליזציות נותנים בנו.

ועדיין, ממשלות ממשיות במרוץ זה למרות הבגידה באמון זה, מוותרות על האנושיות שלנו ומנתצות את כל מה שארבעים מאות שנות ציביליזציה, דת והקרבה אנושית לימדו אותנו.

כאשר ממשלות העולם מוניחות בכך את החובות הבסיסיות ביותר שלהן, הן מקרבות את כלל האנושות אף יותר לתהום גרעינית אשר תבלע חבר ואויב יחדיו. אם כן, על כל האזרחים המודאגים מוטלת האחריות לעשות את מה שביכולתם להציל את המאה הזו מלהפוך למאה של אבדון. אף מאה אחרת לא התבררה כמאה שיש לה את הכוח להשמיד את עצמה. אם המאה העשרים הייתה מאה של הזדמנות שהוחמצה בהקשר להצללתנו מאסון גרעיני, המאה ה-21 היא המאה של הזדמנות האחרונה שלנו. אם הזדמנות זו תאבד, כל האנושות, כל הציביליזציות וכל הערכים המקודשים לנו ייעלמו ולא יהיו קיימים יותר.

מה יכול האזרח המודאג לעשות? אפשרויות הפעולה כוללות התלכדות ברשתות חברתיות אזרחיות, הדגשת הלכידות של כל הדתות לגינוי אכזריות מסוג זה, השמעת קול מחאה חזק מספיק שיהדהד במסדרונות השלטון, קול המבקש להקים אזור מפורז מנשק גרעיני, בין היתר.

דיאלוג אתונה הוא צעד משמעותי בכיוון הזה. הוא מבקש להכריז על אזור מפורז מנשק להשמדה המונית באזור הגועש ממתחים ואי הבנות. הן ברמה הקונספטואלית והן ברמה המעשית, הדיון אשר נערך היה מפוכח והרה אפשרויות.

כל זה מזכיר לנו את החשיבות של יוזמות כגון דיאלוג אתונה אשר מטרתן לסלק את הפצצה מאזור שופע במתחים ונוטה לסכסוכים. דיאלוג אתונה עסק בבעיה הזו ברמות שונות, הן מבחינה קונספטואלית והן מבחינה פרוצדורלית - וחקר את המכשולים הניצבים בדרכם של אזורים כאלה, בדיקת השבירות של מושג ההרתעה הגרעינית, ניתוח השינויים המתחוללים בעולם הערבי, הצגת פרספקטיבות בין דתיות המכבידות על הבעיה, פתירת הגורמים הכלכליים והתרבותיים שיש לקחת בחשבון ושרטוט תרשימי אימות.

זוהי אכן תרומה משמעותית המסייעת לנו להבין טוב יותר את הבעיה ולבנות סכמה מובנת מספיק על מנת להתגבר על המכשולים אין ספור העומדים בדרכנו.

המשתתפים המלומדים גילו רגישות רבה לכל הניואנסים של האתגר העומד בפנינו, הפנו את תשומת לבנו לאפשרויות העתידיות ותוך כדי תהליך, להביא את רעיון המזרח תיכון מפורז מנשק גרעיני ונשק אחר להשמדה המונית קרוב יותר למימוש. הבעיות, כפי שידוע לנו, הן רבות, אולם דיאלוג אתונה הוכיח לעולם את העובדה שניתן להתגבר עליהן וכי ניתן למצוא דרך בסבך הקשיים לקראת פתרון מעשי.

אנו מברכים את כל המשתתפים ובמיוחד את המרכז לדיאלוג של אוניברסיטת לה טרוב, מלבורן ואת ארגון החוק הציבורי האירופי (EPLO) באתונה, אשר נתן את חסותו לוועידה בתמיכתו של ארגון הפיזיקאים הבינלאומי למניעת מלחמה גרעינית (IPPNW) ואוניברסיטת קווינסלנד.

הדיאלוג הוא דוגמה לתוצאות אותן ניתן להשיג אם אזרחים וקבוצות שאכפת להם יקדישו את משאביהם למטרה זו בה תלוי המין האנושי.

חשוב שהמומנטום הנחוץ יישמר ליישום כל הצעדים המעשיים אשר עלו מדיונים אלה וכי מסר זה יועבר משכבות האוכלוסייה הצנועות ביותר ועד למגדלי השן של הכוח הפוליטי.

יש לי כבוד גדול לכתוב הקדמה זו משום שביקשתי לקדם את המודעות בכל הרמות לעובדה שנשק זה אינו חוקי - החל מבית המשפט הבינלאומי לצדק ועד לכיתת בית הספר. המסר שיש להפיץ בכל רמות האוכלוסייה הוא שהשמירה על נשק זה להשמדה המונית היא בגידה באמון שלנו כלפי הילדים שלנו והדורות לעתיד וכי בגידה כזו באמון תהפוך אותנו לדור האשם ביותר בכל תולדות המין האנושי.

גורם אחר ההופך זאת למשימה בעלת דחיפות רבה היא שהסכנה הגרעינית הולכת וגדלה מיום ליום. הידע המדעי בנושא הפיתוח נשק כזה הופך נגיש בקלות רבה יותר

באופן אלקטרוני. צוותים מדעיים בעלי ידע הנחוץ לבניית נשק מקבלים הצעות אטרקטיביות מאלה המבקשים לרכוש נשק כזה. יותר ויותר מדינות וארגוני טרור רואים בנשק כזה תוספת בעלת ערך ניכר לכוחן. החומרים לבנייתו של נשק כזה נגישים בקלות ונותרים ללא השגחה. המחקר בנושא שיפור הנשק נמשך. מחלוקות לא פתורות בין מדינות וגורמים אחרים ממשיכות לבעבע מתחת לפני השטח. מימון נדיב עומד לרשות ארגוני הטרור לרכישת החומרים הדרושים והעסקת המדענים הטובים ביותר.

כל הראיות הזמינות תומכת בטענה שהאנושות מתקרבת בצעדי ענק לקראת השמדתה, באמצעות התחזוקה ותכניות הפיתוח של ארסנלים, אשר צריך היה להשמיד אותם לפני שנים ושעדיין ניתן לעשות זאת באמצעות פעולה מאוחדת, לא ממשלתית, שבה דיאלוג אתונה מהווה דוגמה יוצאת מן הכלל.

סי ג'יי ורמנטרי

סגן הנשיא לשעבר של בית הדין הבינלאומי לצדק

28 בינואר 2013

מתאר הפרויקט

בחודש נובמבר 2012, המרכז לדיאלוג באוניברסיטת לה טרוב וארגון החוק הציבורי האירופי (EPLO) ארגנו דיאלוג אזורי באתונה בנושא ההצעה לפרז את המזרח התיכון מנשק גרעיני ונשק אחר להשמדה המונית ואמצעי האספקה שלו (WMDFZ).

הדיאלוג, שההכנות לו נמשכו מאז חודש אפריל 2012, היה תוצר של התייעצות אינטנסיבית עם בעלי תפקידי מפתח במזרח התיכון ומחוץ לאזור. אלה שהשתתפו בו נמנו בדרך כלל על מדינות ערב, איראן, ישראל ותורכיה. כמו כן, הוזמנו כמה אנשים הידועים במומחיותם, במערבותם או בתמיכתם בוועידת הלסינקי של האומות המאוחדות.

התכנון היה שבעקבות 'דיאלוג אתונה' יוכן דוח אשר יפרט את הממצאים וההמלצות. הדוח אמור להישלח למזכיר הכללי של האום, באן קי מון, לתת מזכיר המדינה של משרד החוץ של פינלנד ג'אאקו לאאג'בה, הפועל כמתווך במשאוי ומתן בין ממשלתיים בין ממשלות רוסיה, בריטניה וארה"ב, אשר יחדיו נותנות את חסותן לוועידת הלסינקי של האומות המאוחדות ולבעלי עניין ממשלתיים ולא ממשלתיים אחרים. דוח זה יהיה מוכן בזמן לוועידת הלסינקי המוצעת אשר מתוכננת להיערך בחודש דצמבר 2012. לאור הצהרות ארה"ב ואחרות המציינות שוועידת הלסינקי תידחה, הארגונים הנותנים את חסותם כללו בדוח זה מספר הבחנות על פיתוחים אחרונים ומחשבות על ציפיות לדיאלוג ומשא ומתן עתידיים.

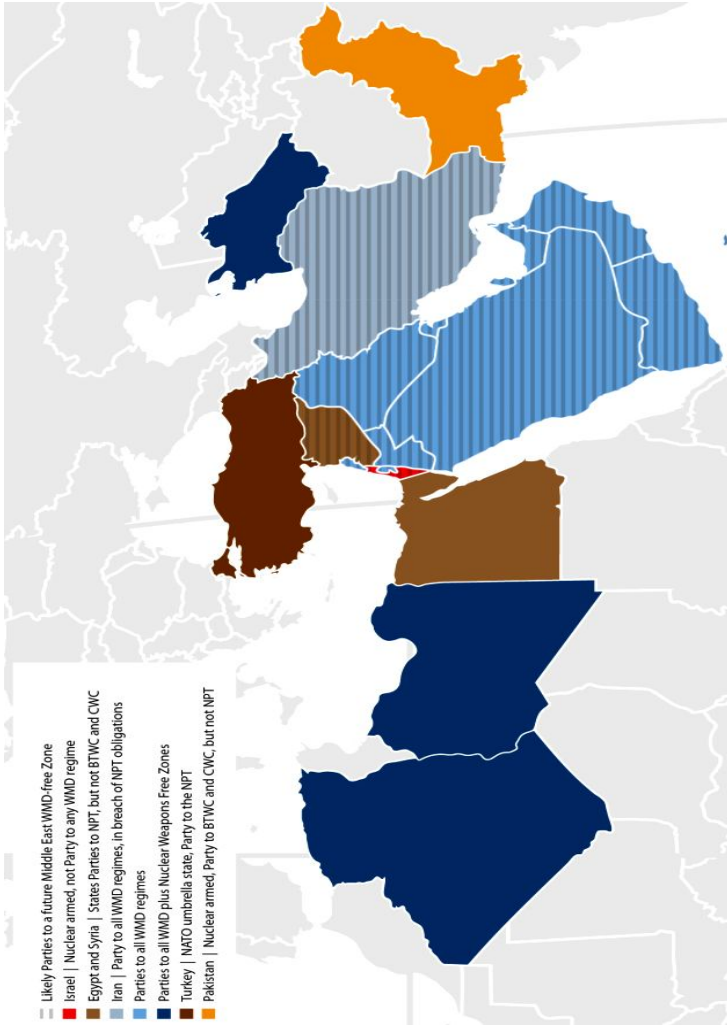
דיאלוג אתונה העלה מספר הצעות אשר יוכלו לשמש לקידום היעד של השגת בטחון במזרח התיכון ולסייע במשא ומתן בנושא ה-WMDFZ. הצעות אלה, אשר הינן אפילו יותר רלוונטיות בעקבות דחיית ועידת הלסינקי, מתומצתות ומובאות כנספח א', בעמוד 197 של דוח זה.

תודות

בעוד שהיה זה המרכז לדיאלוג שיזם את הפרויקט הזה, היישום שלו לא היה מתאפשר לולא שיתוף הפעולה הפעילה של ארגון החוק הציבורי האירופי. מרכז לה טרוב לדיאלוג מבקש להביע את תודתו הכנה ל-EPLO, על שהסכים לשמש כמארגן המשותף של דיאלוג אתונה ועל כך שהעמיד חלק מהצוות שלו לרשות הביצוע המוצלח של האירוע. במיוחד, אנו מבקשים להודות על תרומתם של סזאר קולומבו, ג'וסטינו דה שבס, אקיס דימ'ורונטס, דימאנו ג'יאמפאולי, ג'ורס קלטס, אדוראדו מינרבה, ג'נברה רולי, פאני סטולופולו, קוסטס ולצ'קיס, ואוטה ונקה.

תודה מיוחדת לגברת פיג'י פרוטופסלטיס, סגנית מנהלת, על הניהול, לגברת אדריאן קופידקי, מנהלת משרד שירותי התמיכה המרכזיים ולגברת אלסיה פיומי, ראש משרד הנסיעות והכנסים, על תרומתם הנהדרת להצלחה הכוללת של האירוע. שני הארגונים נותני החסות מבקשים גם להודות לתמיכת ארגון הפיזיקאים למניעת מלחמה גרעינית (IPPNW) ולאוניברסיטת לה טרוב.

הגיאוגרפיה הפוליטית של WMDFZ במזרח התיכון

מקורות: (ILPI) International Law and Policy Institute
http://mwp.ilpi.org/wp-content/uploads/2011/12/ILPI_world_map_Middle-East.png

רקע

בראש צוות הפרויקט עומד פרופ' ג'וזף א. קמילרי, פרופסור ליחסים בינלאומיים ומנהל המרכז לדיאלוג באוניברסיטת לה טרוב. חברי הצוות האחרים הם פרופ' מייקל המל-גריין (פרופסור מהקולג' לאומנויות באוניברסיטת ויקטוריה במלבורן); פרופסור חבר מריאן הנסון (בית הספר למדעי המדינה ומחקרים בינלאומיים ומנהל מרכז רוטרי לשלום ופתרון סכסוכים באוניברסיטת קווינסלנד), ד"ר מיקליז ס. מייקל (סגן מנהל המרכז לדיאלוג באוניברסיטת לה טרוב), ניקולאס א.ג'. טיילור (עמית מחקר במרכז לדיאלוג באוניברסיטת לה טרוב וחוקר לדוקטורט בבית הספר למדעי המדינה ומחקרים בינלאומיים, באוניברסיטת קווינסלנד) ופרופסור ספירידון פלוגטיס (מנהל ה-EPLO, פרופסור לחוק אדמיניסטרטיבי באוניברסיטת אתונה, שופט בבית המשפט העליון המיוחד ביוון, נשיא לשעבר של בית הדין האדמיניסטרטיבי של האומות המאוחדות ושר הפנים לשעבר של יוון בין השנים 2007 ל-2009).

מדוע דיאלוג במסלול שני/מסלול שלישי?

ג'וסף מונטויל, פקיד במשרד החוץ האמריקאי, השתמש בפעם הראשונה במונח "דיפלומטיה במסלול שני (דיפלומטיה לא רשמית)" בהתייחסו ל:

... אינטראקציה לא רשמית בין חברים בקבוצות או מדינות יריבות פוליטית, במחשבה לפתח אסטרטגיות, להשפיע על דעת הקהל ולארגן משאבים אנושיים וחומריים בדרכים אשר עשויות לסייע לפתור קונפליקט.

דיפלומטים ונושאי תפקידים אחרים עשויים להשתתף בפגישות לא רשמיות, אולם הם עושים זאת באופן פרטי. דיאלוגים במסלול שני אינם יכולים לחייב ממשלות לכל מדיניות פעולה מסוימת, אולם לעתים קרובות הם מקבלים תמיכה שבשתיקה ולפעמים גם תמיכה מעשית ממשלה אחת או יותר המשתוקקות לסייע לפתרון של קונפליקט או בעיה, אולם באותה עת אינן סבורות שהערוצים הרשמיים מהווים את הדרך היעילה ביותר להשגת מטרה זו. המשותף לכל המשתתפים בדיאלוגים ב'מסלול שני' הוא שהם מומחים בתחומם, בין אם להלכה או למעשה (דיפלומטים או קובעי מדיניות בשירות או בגמלאות), או תאורטיקנים מסוג זה או אחר (אנשי אקדמיה, מומחים המסופחים למרכזים, מוסדות ומכוני חשיבה). הם נחשבים כבעלי יכולת להשפעה בדיוק בשל המעמד או ההשקפה שהם שואבים

מהמומחיות שלהם והעובדה שכמה מהם, אם לא כולם, מקושרים בדרך זו או אחרת לממשלה.

לעומת זאת במסגרת פורומים או בפגישות 'מסלול שלישי', למרות שהם יכולים לכלול מומחים, הם לא נפגשים רק ואפילו לא בעיקר בשל מומחיותם. הם כוללים בעיקר מגוון רחב של קולות האוכלוסייה האזרחית, אשר עשויים לכלול נציגים של קבוצות מקצועיות, ארגונים דתיים וארגוני קהילה וקבוצות תמיכה מסוג זה או אחר. דיאלוגים במסלול שלישי לא כוללים דיפלומטים או קובעי מדיניות אפילו בחוגים הפרטיים שלהם.

'דיאלוג אתונה' תוכנן ואורגן כדיאלוג כלאיים במסלול שני/מסלול שלישי, כלומר, כינוס אשר יהיו לו מאפיינים מסוימים של דיאלוג במסלול השני (כולל במיוחד מומחים ודיפלומטים בהווה או בעבר), אולם באותה עת משלב אלמנט מפתח של מודל מסלול שלישי, כלומר ייצוג משמעותי של האוכלוסייה האזרחית בהתבסס על קריטריונים אחרים מלבד מומחיות.

הצוות המסייע בחר במודל זה על בסיס הניסיון התאורטי והמעשי הנרחב של המרכז לדיאלוג. בחירה זו התבססה על מספר שיקולים, אשר יש לציין שניים מהם. תחילה, האופי וההשלכות של הנשק להשמדה המונית הביאו עד עתה להתחייבות אזרחית מעטה יחסית, והתעלמות כמעט מוחלטת מעקרונות ה'דיאלוג' ובמיוחד מושגים של כבוד הדדי, מוכנות להקשיב לדעות של האחר ויכולת לחפש דרכים חדשות של חשיבה ותקשורת. להערכתנו, מאמצים קודמים נוהלו באופן נרחב כסדנאות עבודה קונבנציונליות אשר כללו ברובן אנשי אקדמיה ומומחים - לעתים בהשתתפות כמה קובעי מדיניות או בייחוד כפורום בין ממשלתי, אולם בדרך כלל עם התמקדות ברורה על שיתוף מומחיות או ניתוח של עמדות המדיניות הרשמיות. השיקול השני נובע מהלקחים שהופקו מן היוזמות באזורים אחרים, המציעים התחייבות הכוללת לא רק מומחים מתחומים שונים, אלא גם מקשת רחבה יותר של בעלי עניין בחברה האזרחית (כולל ארגונים לא ממשלתיים וקבוצות דתיות, קהילתיות ומקצועיות מסוגים שונים) וחברים בקהילת מקבלי ההחלטות היכולים בעצמם לקחת תפקיד משמעותי בבניית האמון. באופן חשוב, תהליך כזה יכול לסייע ליצור מצבים מועדפים הנחוצים לבניית קואליציה שימושית, אסטרטגיה אשר הוכחה כמשמעותית להצלחת מספר יוזמות בינלאומיות אחרות, כגון הוועדה בנושא המוקשים משנת 1977, הוועדה בנושא פצצות מצרר משנת 2008 ובית הדין הפלילי הבינלאומי, הפועל בהאג משנת 2002.

פרויקט זה לוקח בחשבון שלושה שלבים עיקריים:

1. מאמר מחקר מפורט (זה עתה פורסם):

N.A.J. Taylor, Joseph A. Camilleri and Michael Hamel-Green, Dialogue on Middle East biological, nuclear and

chemical weapons disarmament: Constraints and opportunities, *Alternatives: Global, Local, Political*, 38(1), 2013, 78-98.

המאמר מעריך את הגורמים אשר סיכלו את משאי המתן עד עתה על מנת לזהות את שחקני המפתח אשר מאמציהם ההדדיים חיוניים לכל הסכם אפשרי. הוא טוען שהמאמצים הנוכחיים בנושא ה-WMD/FZ במזרח התיכון יכולים ללמוד הרבה מהמשא ומתן המוצלח בנושא פירוז מנשק גרעיני באזורים אחרים. למרות זאת, הוא מכיר בעובדה שהנסיבות במזרח התיכון הן ייחודיות ודורשות גישה יותר הוליסטית. הוא טוען שההצלחה כאן תלויה בחלקה הגדול בפרספקטיבה רבת ממדים, המביאה בחשבון את האנרגיות והתובנות של מגוון מדינות ושחקנים שאינם מדינות, ובמיוחד האוכלוסייה האזרחית במזרח התיכון, איכן שביטחון ובניית אמון הם משימה מאוד מורכבות ודורשת שנראית שמורה לחישוב פוליטי או גאו-אסטרטגי בלבד. מסקנת הכותבים היא שיש לאפשר לאזרחים וארגונים מקומיים לזהות אזורים של חוסר אמון ואי הבנה בתחומים אסטרטגיים, פוליטיים, וגם מחלוקות תרבותיות ודתיות, על מנת לפתוח אפשרויות לדיאלוג וכבוד הדדי, המפתח ליצירת סביבת משא ומתן חיובית. המאמר שפורסם יופץ ברבים.

2. דוח, המוצג כאן, המסכם את התוצאות הראשוניות של הדיאלוג במסלול שני/מסלול שלישי. הוא גם כולל סדרת מחשבות של הצוות המסייע, בהתבסס בחלקו הגדול על עבודת שטח נרחבת במזרח התיכון, בלונדון, בווינה, בהליסינקי ובג'נבה, שנערכה במהלך החודשים נובמבר-דצמבר 2012 על ידי ניקולס א. ג'. טיילור ומחקר נוסף שהתבצע על ידי החברים האחרים בצוות הפרויקט.

הדוח, שנכתב בשפה נפוצה ותורגם לפרסית, עברית וערבית, תוכנן להפצה נרחבת לנושאי תפקידים בממשלה וחברי הפרלמנט של כל המדינות הקשורות, ארגונים אזרחיים, כולל האיחוד האירופי, האיחוד האפריקאי וליגת מדינות ערב, מחלקות וסוכנויות מפתח במערכת האומות המאוחדות; ארגונים אזרחיים במזרח התיכון; מרכזי מחקר אזרחיים ומוסדות חשיבה; וקבוצות של האוכלוסייה האזרחית (כולל אמצעי התקשורת, ארגונים דתיים ומקצועיים), הן במזרח התיכון והן במדינות אשר יכולות להפעיל את השפעתן על התוצאות (במיוחד בריטניה, ארצות הברית, סין, רוסיה ומערב אירופה). מתוכנן גם להפיץ את הדוח בקרב הפזורה המזרח תיכונית ובמיוחד באוסטרליה, אירופה וצפון אמריקה.

3. כשלב חדש בפיתוח פרויקט זה, תשומת הלב מתמקדת כעת על הכנת מונוגרפיה באורך ספר או כתבה מיוחדת בכתב עת בינלאומי מוביל. המטרה כאן היא לבדוק בצורה מעמיקה יותר ממה שנעשה עד עתה, את היחסים המורכבים בין עקרונות אתיים מצד אחד ואילווצים והזדמנויות פוליטיים מצד שני, אשר על המאמצים המתמשכים להשגת מזרה תיכון מפורז מנשק להשמדה המונית להביא בחשבון. ההתמקדות כאן תהיה על תפקידן של הממשלות, הארגונים הרב צדדיים, החברות והאוכלוסיה האזרחית.

דיאלוג אתונה

שיטה ותהליך

בדיאלוג אתונה השתתפו 37 משתתפים, בעיקר מהמזרח התיכון (ראה נספח ב'). מלבד הצוות המסייע האוסטרלי (4) אשר ניהל את הדיאלוג, וצוות ה-EPLO, הייצוג התחלק באופן הבא:

מדינה	מספר משתתפים
אוסטרליה	+1 הצוות המסייע (4)
בחריין	3
קפריסין	1
מצרים	4
יוון	+ 2 צוות ה-EPLO
איראן	4
ישראל	6
איטליה	1
ירדן	1
לבנון	2
הרשות הפלסטינית	3
רוסיה	1
שוויץ	1
טורקיה	1
תימן	1
סך הכול	36

משתתפים מחוץ לאזור הוזמנו בעיקר בשל המומחיות שלהם בנושא פירוק ובקרת נשק או בשל התפקיד ההיסטורי הנתפס או הפוטנציאלי שלהם באזור (כגון קפריסין וטורקיה). אלה שבאו מהמזרח התיכון (למטרה זו אנו כוללים את טורקיה), הוזמנו מתוקף תפקידם כמומחים בתחום, אינטלקטואלים, מנהיגים של ארגוני אוכלוסיה אזרחית, או דיפלומטים בשירות פעיל או בגימלאות. כאשר נתגלו 'פערים' בהשתתפות, צוות הפרויקט שאף לגשר עליהם במהלך מחקר השטח של הפרויקט - תוך גיוס של מספר בעלי עניין רלוונטיים לדיון ובדיקת אינטרס אפשרי להשתתפות עתידית בפרויקט 'דיאלוג אתונה'. לא ניתן היה לגשר על פערים מסוימים בקלות, בהתחשב במצב הפוליטי השולט, במיוחד במקרה של סוריה.

'דיאלוג אתונה' נערך במשרדים של ה-EPLO באזור קייפ סוניון, הפונים לנוף החוף היווני, שעה נסיעה ממרכז אתונה. סוניון היא מקום שבו משתלבים הים, היבשה וההיסטוריה היוונית - קייפ סוניון, הידוע כאתר חורבות של המקדש היווני העתיק של פוסידון, אל הים במיתולוגיה הקלסית - שימש כמקום אידאלי לדיונים אינטנסיביים ומתמשכים שנערכו במהלך יומיים.

במידה מסוימת, העפילו על דיונים שני אירועים, שאולי קשורים ביניהם: חידוש פעולות האיבה בין ישראל והחמאס אשר הסתיימו במות חמישה ישראלים ו-158 פלשתינים וההודעה של ארה"ב, שרבים חיכו לה, על כך שוועידת הלסינקי שתוכננה להתקיים בחודש דצמבר 2012 תבוטל או לפחות תידחה. למרות התפתחויות אלה, שלא סייעו למצב והרגשות העמוקים שהן עוררו באופן בלתי נמנע בקרב המשתתפים, הדיאלוג נמשך כמתוכנן.

צוות הסיוע קיווה שהדיאלוג לא יכלול נאומים ומצגות ארוכות והוא ביקש ליצור במקומם אינטראקציה אמיתית בין ההשקפות והאינטרסים השונים, המפולגים בחדות לעתים, המוצגים מסביב לשולחן הדיונים. מאפייני המפתח של השיטה ששימשה לדיאלוג זה היו הבאים:

1. במהלך כל ישיבות המליאה, 36 המשתתפים ישבו במעגל רחב באולם הכנסים הראשי - מה שאיפשר לכל המשתתפים להיות בקשר עיין ישיר זה עם זה, כדי להבחין לא רק בתכנים האינטלקטואליים, אלא גם בהלך הרגשות במהלך הדיונים, ובאופן חשוב, לאבחן את מצב הרוח של הפגישה בכללה;

2. חברי צוות הסיוע שימשו כיושבי הראש בכל ישיבות המליאה, והם תרמו למשימה את נסיונם המתמשך בניהול דיאלוגים כאלה;

3. תחילת כל ישיבת מליאה לוותה בכמה מצגות קצרות (בדרך כלל שתיים או שלוש), בנות 5 דקות כל אחד - שבהן הפרמטרים נבחרו בקפידה על מנת להשיג איזון בדיעות וברקע של הדוברים.

4. בנוסף לישיבות המליאה, תוכננו דיונים בקבוצות קטנות יותר כדי לאפשר בדיקה מדוקדקת יותר של סוגיות מסוימות, אולם גם כדי להשיג אינטראקציה מרוכזת יותר - הקבוצות הקטנות הורכבו תוך תשומת לב מיוחדת להצגת הדיעות והרקע של הדוברים.

5. הן ישיבות המליאה והן הדיונים בקבוצות קטנות התמקדו על סדרת שאלות אשר הוכנו בקפידה על ידי הצוות המסייע והותאמו בדרכים מינוריות במהלך שני ימי הדיאלוג, על מנת להביא בחשבון את הדינמיקה של הדיאלוג.

השיטה והמבנה של הדיאלוג משתקפים בתוכנית, אשר עותק ממנה נקרא נספח ב', עמוד 201.

תוכן

הדיאלוג החל על ידי הצגת מספר שאלות רחבות ועבר בהדרגה לדיון על המכשולים הספציפיים העומדים בדרכי התוכנית לפירוז המזרח התיכון מנשק להשמדה המונית ולבסוף נבדקו התנאים הנוכחיים והעתידיים שיביאו לתוצאה כזה. ההתקדמות העיקרית בדיאלוג המובנה הייתה מהכללי ליחודי ומהמכשולים לאפשרויות.

דמיינו את העתיד

במהלך הישיבה הראשונה של הדיאלוג, המשתתפים התבקשו לדמיין איך המזרח התיכון והסיכסוכים השונים השולטים כיום על הנוף האזורי ייראו בעוד חמש, עשר ואפילו עשרים שנה מהיום. הכוונה היתה לראות כיצד המשתתפים מדמיינים מה צופן העתיד ואיזה תפקיד יכול למלא הנשק להשמדה המונית בעיצוב מהלך האירועים. האם החזקת נשק כזה תתרחב בשנים הבאות? האם ניסיונות מצד מדינה אחת או יותר לרכוש נשק כזה מוסיפים דלק למדורה שכבר בוערת באזור? האם אכן ייעשה שימוש בנשק כזה? לחלופין, האם ניתן יהיה לשכנע את מדינות האזור לסלק נשק כזה מהאזור? תקופה של עשרים ושתיים שנים נבחרה כדרך לאפשר

למשתתפים לחשוב מעבר לאילוצים הקשים המגבילים את התמרונים הזמינים לרשותם של שחקני המפתח.

האמת היא שרבים סברו שהתרגיל היה קשה במיוחד ורובם סירבו או נתקלו בקשיים לתת דרור לדמיונם. ישנן כמה סיבות להססנות זו. רבים העדיפו להתמקד על דילמת הביטחון הקשורה להיעדרת הנמשכת של חוסר אימון, בעיקר בין השחקנים הראשיים בסיכסוך האזורי, ובמיוחד ישראל, איראן ומצרים ובמידה פחותה יותר סוריה, לבנון, ערב הסעודית ומדינות מפרץ נוספות.

כפי שנצפה, ישראל, כמדינת הנשק הגרעיני היחידה באזור, היוותה מוקד בדיון. עבור המשתתפים מאיראן ומשתתפים רבים ממדינות ערב, ההתבדלות של ישראל והבידוד הנלווה אליה באזור, בין אם נכפו על ישראל כמו ידיה או באופן חיצוני, מהווים את המקור העיקרי לאי יציבות ולסיכסוך, ולפיכך תהווה ככל הנראה את הגורם המכריע בעיצוב גישות של אחרים על התפקיד העתידי של הנשק להשמדה המונית במזרח התיכון. נסקרו שלוש מערכות יחסים, כל אחת בעייתית בדרכה שלה:

- i. יחסיה של ישראל עם איראן, אותם היא רואה כאיום העיקרי לעליונותה האזורית, לביטחונה ואפילו להישרדותה;
- ii. יחסיה של ישראל עם שכנותיה הערביות (במיוחד כיום, עם מצרים, סוריה, לבנון וערב הסעודית ובאופן כללי יותר מדינות הליגה הערבית והארגון לשיתוף פעולה אסלמי); ובנוסף
- iii. המסלול האפשרי של הסכסוך הישראלי-פלשתיני.

נקודה אחרת שעלתה במהלך הדיון - ואשר לא תשתנה בעתיד הקרוב - הייתה התפקיד של האוכלוסייה האזרחית בישראל. על אף קיומה של תנועת שלום פעילה (למרות שהיא קטנה בממדיה), ישנו סיכוי קטן שהביטחון והתרבות הפוליטית של ישראל ישתנו באופן קיצוני. היכולת הגרעינית של ישראל נשארת במידה רבה נושא שלא מדברים עליו בחברה הישראלית ומעט מאוד ישראלים, כולל אלה המשתייכים לתנועות השמאל, מוכנים להטיל ספק ב'נחיצות האסטרטגית' של הנשק הגרעיני.

הדאגה שהובעה על ידי רבים הייתה שחד הצדדיות המתמשכת של ישראל תשכנע אחרים לאמץ את ההרתעה הגרעינית כאסטרטגיה ודעה פוליטית חשובות ואפילו מעשיות. כמה טוענים שאי הרצון של מדינות האזור לבצע מהלכים רציניים לקראת פירוז הנשק להשמדה המונית קשור בחלקו להיעדר מסגרת בטחון אזורית כוללת, אשר יכלה לכונן את רמת האימון הנחוצה. ניתן לסכם את החשיבה בבסיס

כדלקמן: 'מכיוון שהנשק הגרעיני עבד עבור ישראל, מדוע שמדינות אחרות יוותרו על האופציה הגרעינית?' חד צדדיות מצד מדינה אחת או יותר תהווה את הגורם למניעתה של גישה רב צדדית. במובן זה, התמוטטות תהליך ועידת הלסינקי יחזק את המדיניות החד צדדית המתכננת להתאים או להתנגד ליכולת הגרעינית של ישראל. דבר זה יכול להביא לכך שאיראן ומדינות אחרות כולל ערב הסעודית, טורקיה ואולי מצרים, ילכו בעקבותיה של ישראל.

הדיון נסב גם על השינויים המהירים המתרחשים כיום בחלקים שונים של העולם הערבי אשר לוו על ידי המהפכה הערבית (הקרויים 'האביב הערבי') ומה יכולות להיות ההשלכות על הדמוקרטיזציה בכלל ותפקיד האוכלוסייה האזרחית במיוחד. רבים סבורים שהאקטיביזם הפוליטי ושגשוג תנועות האוכלוסייה האזרחית, הנתמכות על ידי המדיה החברתית, במדינות ערביות רבות, הם סיבה לאופטימיות משמעותית.

המשתתפים הצביעו על שתי תופעות. ראשית, האוכלוסיות הצומחות במהירות במדינות רבות מלוות כיום במספר גדול יותר של צעירים שיש להם ניסיון ברמות גבוהות של גיוס פוליטי ומהם יצמח דור חדש של מנהיגים. עבור כמה משתתפים, העלייה בתנועות המחאה הערביות בשנים האחרונות היוותה הזדמנות לחנך את הדורות הצעירים בנושא הסכנות של ה-WMD. מצד שני, רבים הביעו רמות שונות של אי ביטחון בתוצאות לטווח הבינוני - הארוך: האם אנשים צעירים החיים באזורי קונפליקט יסכימו לקבל זה את זה במהירות רבה יותר, או שרמת החשדנות ואי האיומן תעלה? בהקשר זה, רבים התייחסו לזרמים המורכבים אשר מאמצים מתינות מצד אחד וקיצוניות מצד שני. יש לציין במיוחד את חשיבות תפקיד האסלאם והצמיחה בזרמים האיסלמים השונים.

כמה משתתפים התבטאו ברהיטות והביאו אמונה עמוקה באפשרות שלושות דתות אברהם אלה, בהתחשב במסורות ובאמונות המשותפות שלהן, יוכלו לפתח חזון/מסר משותפים מסביב לכלל הזהב, קדושת החיים, דו קיום וכיבוד המיעוטים. אם יעמדו לרשותה התנאים המתאימים וההנהגה הנכונה, הדת יכולה לפעול כממתן כוח, המנטרל את עודף הקיצוניות הדתית והמיליטנטיות הלאומית ואולי תראה את הדרך לאפשרויות בטחון פחות אלימות, כולל סילוק ה-WMD ואמצעי האספקה שלו.

הצעת WMD/FZ : ככרת הדרך שעברנו עד עתה

כתרומה לדיאלוג, הצוות המסייע הכין מאמר לדיון, אשר, בין היתר, הביא בחשבון את ההתקדמות של ההצעה לכונן WMD/FZ במזרח התיכון. אנו בסך הכול מדגישים כמה אבני דרך חשובות על מנת למקם את דיאלוג אתונה בהקשר ההיסטורי שלו.

ההצעה לפרו את המזרח התיכון מנשק גרעיני (NWFZ) הועלתה בפעם הראשונה באופן רשמי בשנת 1974. ההצעה, אשר הועלתה להצבעה בעצרת הכללית של האו"ם על ידי איראן (בתיאום עם מצרים), זכתה לתמיכתן של 128 מדינות, כאשר מיאנמר (בורמה) וישראל היו המדינות היחידות שנמנעו. בהמשך להגשת הצעה נגדית על ידי ישראל בשנת 1980, התומכת במשא ומתן ישיר בין המדינות, מצרים שינתה את נוסח ההצעה שלה ובפעם הראשונה, היא התקבלה על ידי כלל המדינות - כולל ישראל. במידה ניכרת, מאז, החלטת העצרת הכללית של האו"ם לתמוך במודל NWFZ כזה או אחר, התקבלה בכל שנה ללא הצבעה. החלטה מנוסחת באופן דומה התקבלה בכל שנה בכנס של הסוכנות הבינלאומית לאנרגיה אטומית (IAEA), מאז שנת 1991.

עם הזמן, חסידי רעיון ה-NWFZ במזרח התיכון אימצו את ההשקפה שהמורכבויות הפוליטיות, האסטרטגיות והתרבויות של האזור דורשות מסגרת מותאמת אישית, מקיפה יותר, הכוללת שקלולי תמורות והסכמים חד צדדיים, דו צדדיים ורב צדדיים. בהקשר זה, חשובה במיוחד הצעתה של מצרים בשנת 1989 לשמש כחותם לכנס קרוב בנושא נשק כימי, בתמורה לערובות ביטחוניות כנגד האיום או השימוש בנשק אחר להשמדה המונית, כולל נשק גרעיני. יוזמת מובארק (הקרויה כיום יותר ויותר היוזמה המצרית) הרחיבה לאחר מכן את הכיסוי של האזור המוצע שיכלול את כל הנשק הביולוגי, הגרעיני והכימי (BNC) ואשר התרחבה מאוחר יותר להצעה לכלול איסור שימוש בטילים בליסטיים בטווח של יותר מ-150 ק"מ (WMDFZ).

אולם, ניתן לטעון שהגורם המניע ל-WMDFZ במזרח תיכון נובע במידה ניכרת מהפעולות של המעצמות הגדולות בתוך מסגרות רב צדדיות. כתוצאה משידול אינטנסיבי מצד איראן וקואליציה של מדינות ערב, כינון של WMDFZ נרחב יותר הפכה להתחייבות העיקרית של וועידת המעקב וההארכה של האמנה למניעת הפצת נשק גרעיני (NPT) בשנת 1995 וכך ניתן היה להאריך את האמנה מעבר ל-25 שנים ללא הצבעה. ההחלטה קראה למדינות במזרח התיכון לצעוד לקראת 'כינון של מזרח תיכון מפורז מנשק להשמדה המונית גרעיני, כימי וביולוגי ומערכות האספקה שלו' ולהימנע מכל פעולה 'שתסכל השגת מטרה זו'. ההחלטה התבססה על מחויבות קודמת, ידועה פחות אולם לא פחות חשובה, לכינון אזור כזה, שהתבצעה על ידי ממשלות ארה"ב ובריטניה בהקשר להחלטתן לפתוח במלחמת המפרץ בשנת 1991. מאז, רעיון ה-WMDFZ במזרח התיכון זכה לתמיכה של מגוון רחב של ועדות ויוזמות בינלאומיות. בשנת 2005, הועדה לנשק להשמדה המונית בראשות הנס בליקס הדגישה את החשיבות של ה-NWFZ האזורי לביטחון העולמי, 'במיוחד ובאופן דחוף ביותר במזרח התיכון'. באופן דומה, בחודש נובמבר 2009, הועידה הבינלאומית בנושא אי הפצה ופירוק של נשק גרעיני, שנערכה בחסות אוסטרליה ויפן, התבטאה באופן חריף יותר בטענה ש'התקדמות רצינית לקראת כינון WMDFZ במזרח התיכון תיקבע נחרצות את ההצלחה או הכישלון של הישימות

של תכנית הפצת הנשק הגרעיני בכללה. על רקע זה, וועידת המעקב וההארכה של האמנה למניעת הפצת נשק גרעיני (NPT) יצאה בהצהרה פה אחד, שקראה לקיום ועידה מיוחדת אשר תערך מחוץ לאזור עד לחודש דצמבר 2012.

בלקחה בחשבון את מצב העניינים הנוכחי והקשיים העומדים בדרך להסכם, המשתתפים העלו גורמים רבים, כמה מהם בתוך האזור וכמה מהם מחוצה לו. אלה כללו: 'איומים קיומיים' על מדינת ישראל, ההשפעה הפסיכולוגית של הסכסוך המתמשך בין ישראל לחמאס, התפקיד הפוטנציאלי של האוכלוסייה האזרחית במדינות ערב בעידן שלאחר קדאפי ומובארק וההשפעה הכלכלית חברתית של אמצאי העונש המחריפים על העם האיראני.

למרות שלא היה נושא מוביל בדיון, המשתתפים רצו להתמקד על השאלה כיצד גורמים אלה, חיוביים או שליליים, ישפיעו על הצעת WMDFZ באופן כללי ועל ועידת הלסינקי המוצעת במיוחד. הצהרותיו הפומביות של נשיא ארה"ב, ברק אובמה בנושא סילוק הנשק הגרעיני - עד כמה שהן רטוריות - והמחאות האזרחיות בכל האזור, אשר התרחשו בזמנים שונים במדינות ערב, אולם גם בישראל ובמצרים, הוצגו באופן שונה על ידי המשתתפים השונים כגורמים העשויים לסייע למשא ומתן ולכינון האפשרי של WMDFZ במזרח התיכון.

מצד שני, נאמר כי אי האימון והפחד משפיעים באופן שלילי על ההצלחה של הצעת ה-WMDFZ. כמה הדגישו את המדיניות הישראלית הקשוחה בעידן נתניהו, אחרים הצביעו על עמדתה הבלתי מתפשרת של איראן תחת כהונתו של אחמדינז'אד. אחד מהמשתתפים תיאר זאת כתופעה פסיכולוגית סוציולוגית הקיימת בין מדינות האזור ובתוכן. בניסיון לשפוך אור על הרמות הגבוהות של אי האימון והחשדנות, הוא הזכיר לאחרים ש'בני האדם הם אלה שעושים את הפוליטיקה'. בהקשר זה, התפקיד של דתות אברהם נסקר באופן אמביוולנטי, עם כמה גורמים חיוביים (לדוגמה, הפסיקה שניתנה על ידי המנהיג האיראני בדבר אי הלגיטימיות של נשק גרעיני), אחרים הדגישו את ההשפעה שיש לדת בהחמרת תחושת חוסר הביטחון העמוקה של ישראל.

המכשולים העיקריים למשא ומתן על WMDFZ במזרח התיכון

סוגית המכשולים היוותה נושא לדיון מעמיק בשלוש קבוצות קטנות יותר. בעיות המפתח שזוהו על ידי הקבוצות הקטנות הוצגו לאחר מכן בשיבת המליאה. הוסכם באופן נרחב כי אחד המכשולים העיקריים לתהליך המשא ומתן בנושא ה-WMDFZ הוא אי היכולת לפתור את הסכסוך הישראלי-פלשתיני והסכסוך הישראלי-ערבי הרחב יותר, או לפחות הבעיות המרובות העומדות בדרכו של כל ניסיון להפריד את המשימה של משא ומתן על WMDFZ מהבעיות הרחבות יותר של השלום האזורי. משתתפים רבים ציינו את המכשול הקשור, כלומר, שנראה שישראל, אשר תומכת ברעיון בעקרון במהלך ההצבעות בעצרת הכללית של

האו"ם בעשורים האחרונים, מתנה את מעורבותה במשא ומתן בנושא ה-WMDFZ בכינון הסדרי שלום דו צדדיים עם הפלשתינים ושכנותיה, לפני שתסכים להתחיל במשא ומתן בנושא זה. הרגשה זו משתקפת בהצהרה הישראלית שנעשתה מיד לאחר החלטת וועידת המעקב וההארכה של האמנה למניעת הפצת נשק גרעיני (NPT) במזרח התיכון.

היתה הסכמה רחבה שהעובדה שישראל מציבה תנאים מקדימים לכל משא ומתן בנושא WMDFZ, היא מכשול מפתח המונע התקדמות. כמה היו בדעה שאם ישראל תמשיך להציב תנאי זה, לא תהיה כל התקדמות בזמן לסיכול הפצת הנשק הגרעיני ואפילו לשימוש בנשק גרעיני. לא נראה שהסכסוכים של ישראל עם שכנותיה הערביות או עם איראן יוכלו להיפתר בטווח הקצר או הבינוני.

עבור כמה משתתפים, מדיניות ישראל בנושא החזקת נשק גרעיני היא מעורפלת ומהווה מכשול בכך שהיא בולמת דיון פתוח בתוך ישראל בנושא העלויות והתועלות של ההרתעה הגרעינית. כפי שציין אחד המשתתפים, 'העניין הוא לא האם יש לישראל נשק גרעיני או לא. האוכלוסייה האזרחית יודעת שיש לה. הערפול נטרל את השיח הגרעיני בישראל! מלבד ישראל, כמה משתתפים סברו שמדיניות הערפול אפשרה למעצמות המערב למנוע את הרושם שהן תומכות בהפצת הנשק הגרעיני באזור.

לדעת אחרים, מכשול המפתח הוא הצורך של ישראל להבטיח את הישרדותה באמצעות החזקת נשק גרעיני - במילים אחרות, הנשק הגרעיני משרת מטרה עיקרית שהיא ההרתעה או ההתגוננות בפני האיומים הקיומיים כנגד מדינת ישראל. משתתפים אחרים העדיפו לבטא את אותה בעיה באמצעות הדגשת אי הרצון של כמה מדינות באזור ובייחוד איראן, להכיר בקיומה של מדינת ישראל. אולם, כמה משתתפים הפנו את תשומת הלב להצעות של הליגה הערבית להכיר בישראל כחלק מהסדר שלום עם הפלשתינאים והביאו בחשבון הכרה מלאה בישראל על בסיס הנסיגה הישראלית מהשטחים שנכבשו במלחמת ששת הימים ב-1967. נאמר כי יוזמת השלום הערבית, אשר החלה בביירות בשנת 2002 ואושרה שנית בשנת 2007, עדיין בתוקף.

באופן בלתי נמנע, רוב הדיונים התמקדו בחוסר האימון בין המדינות והאנשים. כפי שציין אחד המשתתפים, 'לא ניתן להמעיט בחשיבותו של הפחד משום שזהו רגש חזק מאוד אצל אנשים'. הפחד נוטה לחזק את ידיהם של הקיצוניים ואלה בדרך כלל יותר נמשכים לאפשרויות הצבאיות מאשר לדיפלומטיה. בתנאים של חוסר אימון וחוסר ביטחון, ציבור הבוחרים מבית נוטה יותר לבחור או לתמוך בקבוצות לאומיות או קיצוניות, המוכנות לדבוק בעמדות קשוחות אשר שמות את הדגש על השימוש בכוח. וכפי שביטא זאת אחד המשתתפים: 'בעולם המוסלמי, אנשים לא משוכנעים שיש לעצור את תכניות הגרעין. אנשים רוצים להיות בטוחים שמאזן האימה בין המדינות נשמר!'

במהלך הדיונים בקבוצות הקטנות זוהו שתי בעיות עיקריות:

- היעדר תכנית בטחון אזורית בהשוואה לסוג הארגונים וההסכמים האזוריים הקיימים באזורים רבים אחרים שבהם כוננה תכנית ה-NWFZ (לדוגמה, דרום אמריקה, אפריקה, דרום פסיפיק, דרום אסיה ומרכז אסיה) - כפי שציינו כמה משתתפים, תהליך השלום של מדריד הקים מסגרת אזורית בנושא בקרת הנשק והביטחון האזורי במזרח התיכון (ACRS) במהלך השנים 1992-1995, אולם היוזמה דעכה ולא כללה את איראן.
- החולשה היחסית של האומות המאוחדות ומערכת ה-NPT - חוסר התחייבות מתאימה על ידי הקהילה הבינלאומית בנושא והעובדה שמועצת הביטחון של האו"ם נשלטת על ידי חמש מעצמות בעלות נשק גרעיני (אשר יש להן יכולת הטלת וטו) הגבילו את הלחץ הבינלאומי ואת החיזוק לשאת ולתת על WMDFZ במזרח התיכון (כמה הצביעו על כישלונה של ארצות הברית להפעיל את השפעתה המשמעותית להבטיח את תחילת משא ומתן זה).

מכשולים אחרים שזוהו, אולם זכו לתמיכה פחותה יותר בקרב המשתתפים בכל אחת מהקבוצות הקטנות, כללו:

- המגוון הרחב של נורמות וערכים של הממשלות וציבור הבוחרים באזור, במיוחד הרמה הגבוהה של קיצוניות דתית;
- אי היציבות שנגרמה כתוצאה מה'אביב הערבי', למרות שכפי שצוין קודם לכן, הן נתפשו גם כמועילות, במידה ויובילו לדמוקרטיזציה אמיתית;
- הבנה לא נכונה של הסוגיות הכרוכות, על ידי האוכלוסייה ברוב המדינות באזור, במיוחד בנוגע לאופי ולתוצאות (האזוריות והעולמיות) של הנשק הגרעיני ונשק אחר להשמדה המונית.

הצעדים הבאים השימושיים והמעשיים

למרות המכשולים הרבים והקשיים המאיימים, המשתתפים הביאו בחשבון, בקבוצות הקטנות ובישיבות המליאה, צעדים מעשיים אשר ניתן יהיה ליישם בטווח הקצר והבינוני. במהלך שני ימי הדיאלוג הללו, עלתה הצעה כללית שאוכלוסייה אזרחית, פעילה ומחויבת, תהיה צעד חשוב בקידום ה-WMDFZ בתוך המדינה ובין המדינות.

המשתתפים הציעו לארח ועידת האוכלוסייה האזרחית המקבילה לוועידת הלסינקי, אשר תוכננה ל-16-14 בדצמבר, 2012, למרות שמעט מאוד יודע על סדר היום שלה, הארגון שלה וההשתתפות בה. התחושה הכללית הייתה שיש לקדם את יוזמת האוכלוסייה האזרחית ללא קשר אם הממשלות ייפגשו או לא בהלסינקי בחודש דצמבר 2012 כמתוכנן.

בעיקר בשל מגבלות הזמן, דיאלוג אתונה לא חקר לעומק את הישימות או הרצון לכוון רשתות שחקנים אזוריים או לאומיים. הובאה הצעה שקואליציות כאלה יכללו קבוצות של אוכלוסייה אזרחית בלבד או לחלופין, ניתן יהיה לאחד ערב של קובעי מדיניות, מומחים מתחומים שונים ונציגים של ארגוני אוכלוסייה אזרחית, כולל מגוון של קבוצות דתיות וקהילתיות. בדומה לכבוד ההדדי ולהבנה ששררו בין אנשי האקדמיה, נושאי תפקידים בעבר ובהווה, מומחים אחרים ונציגים של ארגונים לא ממשלתיים במהלך ישיבות המליאה ובקבוצות ובמהלך הדיונים הלא רשמיים, כך הפך המושג של דיאלוג נרחב ומתמשך לאפשרות הראויה להילקח בחשבון.

התרומה החיובית שיתכן שתהיה לציבור מיוזע ומחויב נדונה באופן מרומוז בין כמה משתתפים ובייחוד, אולם לא רק, משתתפים ממצרים. המשתתפים חשבו לא רק על הפגנות למען השלום, אלא על צורות אחרות של תמיכה בפניה מסוימת לאמצעי התקשורת (כולל המדיה השלטת, העצמאית והחברתית) ולמוסדות החינוך. כמו שמשתתף ממצרים אמר זאת 'המפתח לחסימה המכשילה הזו במדינתי היא חוסר מודעות של הציבור, אולם זו גם אחת מהדרכים היחידות לצעוד קדימה'. עבור אחרים, המשקפים לא רק את ניסיון העולם הערבי, אלא גם את זה של הישראלים והאיראנים, 'הנוער ותנועות הנוער' ימלאו תפקיד מפתח בהבאת השינוי הנחוץ להשגת תמיכה ציבורית רחבה יותר.

ארגונים בינלאומיים, כמו לדוגמה ה-IAEA וה-ATBTO, עשויים להציע מנגנוני יישום ומסגרות שימושיים, אולם לא נראה שהם לבד יוכלו לקדם את תכנית ה-WMDFZ. משתתף אחד או שניים טענו שנראה כי האיחוד האירופי נסוג בסוף שנת 2012 מהשיחות בנושא ה-WMDFZ, למרות קיומם של שני ימי עיון שמומנו על ידי האיחוד האירופי. האיחוד הים תיכוני הוא, לדעת כמה משתתפים, מנגנון מקובל ואולי מעשי יותר שעשוי לקדם את התחייבות האיחוד האירופי כלפי מדינות המזרח התיכון. החברות של טורקיה, קפריסין ויוון באיחוד, כולן בעלות עניין מתמשך ויחסים עם מדינות רבות במזרח התיכון, הפכה זאת לאפשרות מבטיחה יותר.

מספר משתתפים ציינו את קבוצות העבודה האזוריות השונות כגון יוזמת ACRS או יוזמות אזוריות המבוססות על האו"ם אשר מילאו תפקיד בונה אמן בכינון אזורים אחרים חופשיים ממשק גרעיני.

אולם באופן כללי, התרומה של מדינות או ארגונים מחוץ לאזור, כולל ארצות הברית, לא נשקלה באופן חיובי על ידי רוב המשתתפים. תחושה זו התחזקה בקרב

משתתפים רבים, כתוצאה מדיווחי אמצעי התקשורת, שצצו כמה ימים לפני הפגישה באתונה ואשר דיברו על כך שממשלת ארה"ב החליטה על דחיית ועידת הלסינקי. המאמצים שנקטו על ידי מזכיר המדינה של ארה"ב וממשלת פינלנד זכו לאהדה רבה יותר. אולם, משתתפים רבים הביעו ספק שאף אחד מהגורמים לא יוכל להפעיל תפקיד מנהיגותי הנחוץ להגדרת היעדים והמודלים של ועידת הלסינקי. הנושא המוטל על הכף היה היכולת שלהם לפעול ללא קשר לארה"ב, רוסיה ובריטניה.

למרות שתפקיד הדת במזרח התיכון לא עלה באופן בולט בדיונים - כגורם חיובי או שלילי - באופן מעניין, שני משתתפים הבאים מרקע דתי ופוליטי שונה מאוד, הדגישו את רעיון 'הדיאלוג של דתות אברהם' כצעד מעשי העלול לעלות מ'דיאלוג אתונה'. שניהם תמכו ברעיון שתמיכה אישית ומוסדית היא היוזמה שיש לקדם. הצעה זו לא זכתה לכל התנגדות מצד המשתתפים, אולם אין זה אומר שרובם החשיבו זו כקדימות ראשונית. המרכז לדיאלוג, מצדו, קיבל בברכה את ההצעה, לאחר שערך עבודת שטח בתחום והתחייב לשמור על קשר עם שני הצדדים, כדי לבדוק אפשרויות מעשיות במהלך שנת 2013.

יוזמות אחרות לטווח קצר עד בינוני

מספר יוזמות לטווח קצר עד בינוני הוצעו במהלך היום השני של 'דיאלוג אתונה'. משתתפים רבים הביעו תמיכה במספר צעדים שניתן יהיה לבצע באופן מידי פחות או יותר על ידי כל מדינות המזרח התיכון ואשר כל אחד מהם ישמש לבנית אימון בין כל המדינות באזור.

- **אשרור על ידי כל המדינות באזור של האמנה למניעת ניסויים גרעיניים (CTBT).** כיום, היעדר אשרור על ידי שלושת המדינות באזור - ישראל, איראן ומצרים - מהווה בו זמנית מכשול אזורי ועולמי לכניסה לתוקף של אמנה זו. מצד שני, אשרור האמנה ישפיע לרעה על החששות הנוכחיים בנושא הביטחון, משום שאף אחת מהמדינות לא הצהירה עד עתה על כוונתה לנהל ניסויים כאלה ובייחוד, הצהרה כזו תהווה מסר חיובי שכל המדינות שוקלות ברצינות משא ומתן על WMDFZ במזרח התיכון.
- **הסכם אזורי בנושא אמנה בדבר הקפאת החומרים הבקיעים (FMCT)** העולה בקנה אחד עם אמנה עולמית המוצעת באזור זה. אף אחת ממדינות האזור לא התנגדה לאמנה כזו בדיונים האחרונים ביותר שנערכו בוועידה בנושא פירוק נשק (בניגוד לעמדתה של פקיסטן). הסכם אזורי מהסוג

המוצע ישמש להקפאת המצב הנוכחי ובו בעת לבנית אימון ועל מנת להרוויח זמן למשא ומתן על WMDFZ אזורי.

- קבלת האמנות בנושא נשק כימי וביולוגי ואשרורן. צעד כזה יהיה חשוב באופן משמעותי במקרים של ישראל, מצרים וסוריה ויתבצע על בסיס הסכמה הדדית.

מעבר לצעדים ממשיים אלו, אשר אינם מניחים מראש את כינוס וועידת הלסינקי, המשתתפים הצביעו על כמה צעדים אחרים אשר יקדמו באופן מעשי את המשא ומתן בנושא ה-WMDFZ.

- הצהרה בהסכמה אזורית, שממשלות האזור מחויבות להפחתה או לסילוק כל הנשק להשמדה המונית, כחלק מהמדיניות הלאומית והאזורית שלהן בנושא בטחון;

- הסכם אזורי של הממשלות שלא לתקוף מתקני גרעין בשום מקום באזור;

- הסכם אזורי בנושא מניעת נפילת נשק להשמדה המונית לידיהם של גורמים לא מדיניים; ובנוסף

- התחייבות אזורית שלא להשתמש או לאיים להשתמש בנשק גרעיני או בנשק אחר להשמדה המונית.

תפקיד האוכלוסייה האזרחית בתמיכה ברעיון היה נושא שעלה שוב ושוב בדיונים במהלך שלושת הימים. ישנה תמיכה רחבה במאמצים של רשתות האוכלוסייה האזרחית לפעול לדה-לגיטימציה של הנשק הגרעיני באזור ועליה ברמת המודעות הציבורית בנושא התוצאות האנושיות ואקולוגיות של נשק גרעיני ונשק אחר להשמדה המונית, בקו אחד עם יוזמות אחרונות של ממשלות נורבגיה, מקסיקו, שווייץ, אוסטריה וארגון הצלב האדום הבינלאומי (ICRC). בנושא הרחבת רשתות אלה הושם דגש מיוחד על עורכי דין, מנהיגי דת, רופאים ומומחי רפואה אחרים, מדענים, אנשי אקדמיה, חברי כנסת, קבוצות נוער וארגוני נשים.

בהתחשב בעובדה שלא קיימת מסגרת אזורית בנושא ביטחון, כמה משתתפים הציעו הקמה מחדש של קבוצת עבודה בנושא ביטחון אזורי בתקופת ביניים, אשר תשאב את המודל שלה מ-ACRS, או כינון של קבוצת עבודה אזורית אחרת העוסקת בסוגיות ביטחון האדם, במיוחד מים, סביבה ובאופן נרחב יותר, שיתוף פעולה כלכלי, פיתוח תשתיות ובריאות הציבור. דיאלוג אזורי סביב לדאגות

משותפות אלה ישמש לחיזוק האימון ושיתוף הפעולה ויסלול את הדרך לדיאלוג בסוגיות בטחון פוליטיות רגישות יותר.

דעה אחת שהועלתה היא להקים במסגרת האו"ם מרכז אזורי של האו"ם לשלום ופירוק מנשק במזרח התיכון, בדומה למרכזים האזוריים של האו"ם לשלום ופירוק מנשק באפריקה ובאסיה-פסיפיק. אחד מיושבי הראש, בעל מומחיות מיוחדת בתחום, הציע כי ניתן יהיה להשיג זאת באמצעות תהליכים בעצרת הכללית של האו"ם וזה יהווה משאב משמעותי לבניית אימון אזורי והשגת הבנה טובה יותר של הסוגיות והבעיות הקשורות לנשק גרעיני ונשק אחר להשמדה המונית. יש לציין שמרכז האו"ם לשלום ופירוק מנשק באסיה ובפסיפיק מילא תפקיד מרכזי בקידום המשא ומתן לחתימה על האמנה לפירוז אזור מרכז אסיה מנשק גרעיני (Semipalatansk) בשנת 2006.

כפי שקבוצה אחת ציינה במהלך הדיון:

אנו מסכימים להמלצה לכוון מרכז אזורי של האו"ם לפירוק מנשק, בדומה לאלה הפועלים באפריקה, דרום אמריקה ואסיה. מרכז כזה יכול למלא תפקיד משמעותי בבניית אמון והקמת רשת מומחים. אנו גם מזכירים את תפקיד מדינות ה-P5+1: ארצות הברית, רוסיה, בריטניה, צרפת, סין וגרמניה. הוועדה בנושא צעדי האינטראקציה ובניית האימון באסיה (CICA) יכולה להיות אף היא גורם רלבנטי, משום שמדינות כגון טורקיה, ישראל, איראן ומצרים חברות בקבוצה זו ויש לה פוטנציאל לשמש אבן הפינה בתהליך הכולל. גם ארגון הצלב האדום הבינלאומי ממלא תפקיד בזירה. ה-IAEA יכול למלא תפקיד חשוב יותר בארגון כנסים אזוריים בנושאים טכניים.

לאור הדיווחים באמצעי התקשורת שוועידת הלסינקי לא התקיים במועד המתוכנן, דצמבר 2012 (אשר אושרו לאחר מכן), המשתתפים היו באופן מכריע בדעה שיש לכנס את הוועידה בהקדם האפשרי. יש לציין כי בשלב זה, רק ישראל וארצות הברית מוכנות להמשיך עם לוח הזמנים המקורי - בהתבסס במידה רבה על התגובות שלהן להחלטה משנת 2010 ועל תפיסתן את מפת הדרכים להלסינקי. כמה משתתפים טענו שעל מנת שמדינות האזור יביעו אימון ויתמכו בתכנית אי ההפצה של NPT, חשוב שהוועידה תיערך לפני קיומה של וועידת המעקב וההארכה של האמנה למניעת תפוצת נשק גרעיני (NPT) הבאה שתיערך באפריל 2013 (מועד ששונה לאחר מכן על ידי המזכיר הכללי של האו"ם ב-25 בנובמבר, 2012, בתגובה להודעת ארה"ב). המשתתפים הביעו ברובם את החשש מהעובדה שאם לא תכנס הוועידה, כל תכנית אי ההפצה העולמית תפסיק להתקיים.

ה-WMDFZ בהקשר של המזרח התיכון

מאז ומתמיד שלטו במזרח התיכון יריבויות ומתחים פנימיים ו/או חיצוניים - מצב אשר לדעת רוב המשתתפים לא ישתנה בקרוב. המתחים העיקריים שזוהו כבעלי השפעה על המשא ומתן בנושא ה-WMDFZ במזרח התיכון היו:

- הסוגיה הישראלית - פלשתינית (הסיכסוך הערבי-ישראלי הנרחב);
- הדינמיקה בין איראן, ישראל והמערב (במיוחד ארצות הברית והאיחוד האירופי);
- מאמצי מדינות ה-P5+1 אשר יושמו בנושא הטיפול בסוגית הנשק הגרעיני של איראן;
- 'המלחמה בטרור' בראשות ארה"ב (כולל הפעולות בעירק ואפגניסטן), ובנוסף
- המתחיות בין הסונים והשיעים (כולל יריבויות אזוריות/תת אזוריות בין איראן, ערב הסעודית, טורקיה ובאופן פוטנציאלי מצריה, תוך שהן מתחרות על עליונות אזורית) וזליגת ההשפעות של סוגיה זו לעירק, סוריה, בחריין ולבנון.

בעוד שהייתה הסכמה כללית על כך שהסכסוכים במזרח התיכון מכבידים באופן משמעותי על המשא ומתן בנושא ה-WMDFZ, הדעות נחלקו בשאלה האם התקדמות בחזית אחת תהיה תלויה בהתקדמות בחזית השנייה. הובעו שלוש השקפות עיקריות.

לפי השקפה אחת, התקדמות בחזית אחת תיצור רצון כנה ותשפיע על השנייה. כצעד בונה אימוץ, ההתקדמות בתהליך השלום הפלשתיני-ישראלי תקדם באופן ניכר את הצלחת ה-MEWMDFZ. באופן דומה, ההשלכות של ה-WMDFZ יכולות לסייע להפגת המתחים האזוריים. לפי השקפה זו, הערך של וועידת הלסינקי - העוסקת בעיקר באי הפצה ו-WMDFZ - היה הפוטנציאל שלה לבדוק תהליך אשר יביא לתכנית/מערכת בטחון אזוריות כוללות.

השקפה שנייה, העומדת בניגוד, הייתה שהסכם בנושא WMDFZ תלוי בפתרון קודם של סכסוכים מקומיים/תת אזוריים ספציפיים במזרח התיכון. שילוב שתי הדעות - כפי שהראו 20 השנים האחרונות - בקושי יצר המשך של המצב הקיים, ללא התקדמות באף אחת מהחזיתות. שתי סוגיות אלה היו נפרדות ונבדקו

במסלולים שונים. לפיכך, היה צורך לטפל בהצעת 'אזור' בנפרד מתהליכי השלום. מה שעוד יותר סיבך גישה זו הייתה השאלה כיצד בדיוק יתנהל תהליך השלום במהלך המשא ומתן בנושא ה-WMDFZ. מצד שני, משא ומתן מוצלח בנושא 'אזור' כזה יספק מטריית ביטחון או לפחות את הרצון הטוב הנחוץ לטיפול בסכסוכים האחרים. במובן זה, ניתן להרוויח הרבה מקיום ועידת הווייטנאם במועד הקרוב ביותר.

השקפה שלישית טענה ששני המסלולים הם נפרדים ועדיין מחזקים יחדיו אחד את השני, לאור העובדה שהצלחת מסלול אחד תשפיע בהכרח על הצלחת המסלול השני.

מן הדיון בנושא התפקיד הפוטנציאלי של מסגרת ביטחון אזורי כולל וכיצד הדבר יכול לסייע למאמצים לכוון WMDFZ במזרח התיכון, עלו הנקודות הבאות:

- במה שנוגע לוועידת הווייטנאם, יש לה מנדט לדון על נשק להשמדה המונית במזרח התיכון. על אף שהיא יכולה מבחינה טכנית לדון על סוגיות אחרות הקשורות (כגון ביטחון אזורי), הכללת סוגיות כאלה לא תביא תועלת ועלולה לחבל בכלל הנושא.

- ניתן לכוון תהליכים חיצוניים או מקבילים לוועידת הווייטנאם ובכך לסייע לחבר אזור מפורז מנשק לתכנית הביטחון האזורי. מגוון האפשרויות בנושא זה כללו:

- כנס של האוכלוסייה האזרחית במקביל לוועידת הווייטנאם, אשר מטרתו תהיה לתמוך, להעלות את המודעות, לנצל את המומנטום, להעלות רעיונות חדשים ובאופן כללי, לקבוע לוח זמנים רחב יותר לדיון. ועידות או מסגרות מקבילים כאלה יכולים, במהלך הזמן, לקבוע תכנית פעולה מעבר לסוגית סילוק הנשק להשמדה המונית ולכלול לפחות כמה יסודות של תכנית ביטחון אזורית בחיתוליה.

- יצירת שוק משותף במזרח התיכון אשר יביא תועלת ישירה לארגונים עסקיים ותוך כך, תהפוך את הפעילות העסקית למנוף לשלום (כפי שקרה במספר ארגונים אזוריים);

- יצירת רשתות אוכלוסייה אזרחית המורכבות מקבוצות עסקיות, אנשי אקדמיה, קבוצות דתיות, מדענים ומומחי סביבה, ארגוני נשים ונוער, אשר כל אחד מהם נותן כתף לכינון WMDFZ במזרח התיכון - יש לצייד רשת כזו במשאבים ולפיכך היא זקוקה לתמיכה חיצונית נוספת. כמה משתתפים הדגישו את החשיבות של גיוס

התמיכה של חברי פרלמנט בהתחשב בפרופיל הגבוה של הרשויות המחוקקות ותפקידן באשרור האמנות;

- יש להפעיל לחץ מתמשך מבחוץ, על ידי שחקנים היצוניים בעלי השפעה, במיוחד ארצות הברית וחברות קבועות אחרות במועצת הביטחון, על כל המעצמות האזוריות כדי שיתחילו את תהליך המשא ומתן בנושא ה-WMD/FZ;

- כינון של מרכז אזורי לשלום ולביטחון במזרח התיכון;

- ארגון של דיאלוג בין דתי הכולל את שלושת דתות אברהם (דהיינו, אסלאם, יהדות ונצרות); ובנוסף

- ניהול מסע אשרור אמנת הנשק הכימי (CWC), אמנת הנשק הביולוגי (BWC) ואימוץ התחייבות/מדיניות שלא להשתמש ראשונים בנשק גרעיני ('No-first Use') על ידי מדינות המזרח התיכון.

נטען כי צעדים אלה יסייעו, כל אחד בדרכו, כצעדים לבנית אימון וזרוזים לדה-לגיטימציה של נשק להשמדה המונית. במילים אחרות, צעדים אלה נראו חשובים לא רק מבחינה פוליטית אלא גם מבחינה פסיכולוגית. שאלה חשובה שלא ניתן היה לטפל בה במלואה במהלך הדיאלוג, מפאת קוצר הזמן, הייתה המידע שבה צעדים אלה שהוצעו תלויים לחלוטין בהסכמים רב צדדיים או שהיה מקום לכמה יוזמות חד צדדיות.

רשימה מלאה של המלצות הנובעות מדיאלוג אתונה ניתן למצוא בנספח א' בעמוד 197 של דוח זה.

הערה נוספת על דיאלוג אתונה

מחשבות על ההתפתחויות האחרונות והאפשרויות העתידיות

הודעת ארה"ב: תגובות והשלכות

ההתפתחות החשובה ביותר מיד לאחר דיאלוג אתונה הייתה הודעת מועצת המדינה של ארה"ב ב-23 בנובמבר 2012, שוועידת הלסינקי לא תתכנס במועד שמתוכנן, בחודש דצמבר 2012. הודעה זו לא הייתה הפתעה גמורה משום שמשותפי דיאלוג אתונה קיבלו זה מכבר הודעה באמצעות דיווחי עיתונות ומקורות דיפלומטים שזה מה שעומד לקרות והם לקחו בחשבון את האפשרות בדיוניהם והמלצותיהם, במיוחד את ההמלצות שאם וועידת הלסינקי לא תיערך באופן מידי, יש לערוך אותה בהקדם האפשרי.

ההחלטה שלא לקיים את וועידת הלסינקי בחודש דצמבר 2012, גררה מספר תגובות מצד שחקני מפתח, כולל הגורמים שניהלו את תהליך הלסינקי בשיתוף עם ארצות הברית (האו"ם, רוסיה ובריטניה), מדינות המזרח התיכון עצמן, האיחוד האירופי והקהילה הבינלאומית באופן נרחב יותר. מספר יוזמות נלקחו ברמת האוכלוסייה האזרחית, כולל כינוסי של ארגון לא ממשלתי בהלסינקי בנושא הצעת ה-WMD/FZ במזרח התיכון, הצוות המסייע לדיאלוג אתונה ערך עבודת שטח נוספת והציג דעות והשקפות במספר מדינות, מצרים, ישראל, בריטניה (לונדון), אוסטרליה (וינה), פינלנד (הלסינקי) ושווייץ (ג'נבה) וניתח מאז את אמצעי התקשורת ותגובות אחרות במזרח התיכון ומחוצה לו.

הודעת ארה"ב מה-23 בנובמבר טענה שהסיבה העיקרית לאי קיום הוועידה הוא המצב במזרח התיכון ו'העובדה שהמדינות באזור לא הגיעו להסכם על התנאים המקובלים לוועידה'.¹ מכיוון שכל מדינות האזור מלבד ישראל הסכימו באופן ציבורי להשתתף בוועידה לפני 23 בנובמבר (יש להודות שאיראן לא אישרה את השתתפותה עד ל-6 בנובמבר), ניתן להניח שישאל הייתה המדינה שמנעה את הסכמתה לתנאי הוועידה. ייתכן שהסיבה היא שהמועד בחודש דצמבר לא התאים

---

¹ Victoria Nuland, Department Spokesperson, *2012 Conference on a Middle East Zone Free of Weapons of Mass Destruction*, Press Statement, PRN:2012/1840, US State Department, Washington, DC, November 23, 2012.

מבחינה פוליטית לממשלות ארה"ב וישראל בשל הבחירות הקרבות בארצן, כאשר הנשיא אובמה נתון בלחץ מצד הרפובליקנים השמרנים, בטענה שאינו תומך מספיק בישראל וראש הממשלה הישראלי, נתניהו, ביקש למקד את תשומת הלב קהל המצביעים המקומי על טענת האיום מצד איראן, במקום על יוזמות שלום אפשריות אשר ייתכן שיכללו את איראן.

דווח כי הנשיא אובמה הבטיח לראש הממשלה נתניהו, במהלך פגישה שהתקיימה בסוף שנת 2012, שלא יקיים את וועידת הלסינקי, אם כל הצדדים לא יסכימו שהתנאים הנחוצים לקיום וועידה כזו מולאו. תוך שמירה על הבטחות אלה, מחלקת המדינה הסבירה שארצות הברית מעודדת את מדינות האזור לבחון מחדש את המכשולים העומדים בדרך לקיום וועידה ולהתחיל לבדוק את התנאים לוועידה מוצלחת. הוא גם הציע: 'היה צורך שכל הצדדים יסכימו על המטרה וההיקף של הוועידה ועל סדר היום והתהליך המביאים בחשבון את אינטרסי הביטחון הלגיטימיים של כל המדינה באזור ויפעלו על בסיס קונצנזוס בין הצדדים האזוריים בלבד!'

מהלך ארה"ב שלא לקיים את הוועידה ב-2012 זכה לביקורת נוקבת של מדינות האזור (מלבד ישראל), הקהילה הבינלאומית הנרחבת ומחוזות הבחירה בנושא פירוק נשק ושלום. אולם, יש לציין כי הצוות של אובמה נקט בזהירות שלא לסגור את הדלת על נושא ה-MEWMDFZ בטענה שהוא 'ימשיך לעבוד עם כל השותפים לתמוך בתוצאה שבה המדינות באזור יטפלו בסוגיה הזו על בסיס על כבוד והבנה הדדיים' וכי 'ארה"ב תומכת באופן מלא ביעד של מזרח תיכון מפורז מנשק להשמדה המונית ואנו עומדים בהתחייבויותינו'. לפיכך, השאלה היא האם בחודשים הקרובים, ממשלות מפתח, האו"ם וקבוצות אוכלוסייה אזרחית יוכלו לשמור על המומנטום לכינוס וועידת הלסינקי בקרוב.

ללא ספק, תגובות הממשלות הרלוונטיות, האו"ם, מומחים למניעת הפצה וקבוצות של החברה האזרחית היו אמפתיות באופן כללי לכינוס ועידת הלסינקי ללא דיחוי ואם הדבר אפשרי, לפני קיומה של וועידת המעקב וההארכה של האמנה למניעת תפוצת נשק גרעיני (NPT) הבאה שתיערך באפריל 2013.

הגורמים שניהלו את תהליך הלסינקי, שמונו על ידי ה-NPT (האו"ם, רוסיה ובריטניה), אשר קיבלו ללא עוררין את הלחץ של ארה"ב שלא לקיים את הוועידה בדצמבר, שחררו הצהרות הקוראות לקיום הוועידה בתאריך מוקדם ככל האפשר בשנת 2013. בריטניה, בת בריתה הקרובה של ארה"ב, חזרה ואישרה את תמיכתה ב-MEWMDFZ, קראה לקיום וועידה 'מהר ככל האפשר' ותמכה במאמציה של פינלנד להגיע להסכם על ההסדרים לוועידה בשנת 2013.² רוסיה, מצידה, עמדה

² United Kingdom Foreign Office, *Middle East Weapons of Mass Destruction Free Zone Conference*, Press Statement, London, 24 November 2012.

על כך שהוועידה תתקיים לא יאוחר מחודש אפריל 2013³ המזכיר הכללי של האום, באן קי מון, קרא לקיום הוועידה בתחילת שנת 2013.⁴ משרד החוץ של פינלנד, מצדו, חזר ואישר את מוכנותו לזמן וועידה ולהמשיך במאמציו 'להכנת השטח' ואילו המתווך הפיני, השגריר ג'אקו לאאג'בה, הציע לקיים דיונים רב צדדיים נוספים 'מהר ככל האפשר'.⁵

בעוד שממשלת ישראל שמרה על שתיקה בנושא הדחיה, התגובות האחרות במזרח התיכון הביעו ביקורת ועמדו על כך שקיום הוועידה צריך להתבצע בקו אחד עם ההתחייבויות המחזקות את כלל תכנית ה-NPT. משרד החוץ המצרי דחה את 'התירוצים שנתנו' לדחיית וועידת הלסינקי ותיאר אותם 'כהפרת החלטה', במהלך וועידת המעקב וההארכה של האמנה למניעת תפוצת נשק גרעיני (NPT) וכי ככל הנראה יהיו להם 'השלכות שליליות על תהליך המעקב'.⁶ המזכיר הכללי של הליגה הערבית, נביל אלערבי, השמיע חששות דומים וטען שהליגה 'דוחה כל ניסיון לדחות את הוועידה' והדגיש שישאל הייתה המדינה היחידה באזור שלא הביעה את נכונותה להשתתף בוועידה. שליח איראן בנושא הגרעין בווינה, עלי אסגר סולטניה, הצהיר: 'זהו מכשול רציני עבור ה-NPT וסימן ברור שארה"ב אינה מחויבת לרעיון של עולם מפורז מנשק גרעיני'.⁷

מלבד האזור, גם האיחוד האירופי הביע את עמדתו הברורה. קטרין אשטון, נציגת האיחוד האירופי לענייני חוץ ומדיניות הביטחון, הביעה את צערה על הדחייה ואת תקוותה שהיא תכונס ב'הקדם המידי' והבטיחה שהאיחוד האירופי ישמור על

---

³ Kelsey Davenport and Daniel Horner, Meeting on Middle East WMD Postponed, *Arms Control Association*, December 2012, <http://www.armscontrol.org>, accessed 19/1/13.

בהסברת העמדה הרוסית, דיפלומט רוסי ציין שרוסיה ביקשה למלא את המנדט שניתן לה לערוך את הוועידה ב-2012, היא גם סבורה שהוועידה עשויה להידחות בהמשך לבקשה של מדינות האזור.

⁴ Patrick Goodenough, U.N., Russia Want Canceled Mideast WMD Conference to Be Held Within Months, Centre for Nonproliferation Studies, November 26 2012, <http://cnsnews.com/news/article/>, accessed 19/1/13.

⁵ Ministry of Foreign Affairs of Finland, *Press Release on Postponement of Helsinki Middle East Conference, November 2012*, Helsinki, 24/11/12.

⁶ Kelsey Davenport, *op. cit.*

⁷ Fredrik Dahl, Arabs criticize delay of Middle East nuclear talks, Reuters, 26/11/12, <http://reuters.com>, accessed 19/1/13.

מחויבותו הפעילה בתמיכה בתהליך הלסינקי⁸. לאחרונה, הפרלמנט האירופי העביר החלטה הקוראת לאו"ם, פינלנד, רוסיה, בריטניה, ארה"ב והמדינות החברות באיחוד האירופי לפעול להבטיח שוועידה בנושא מזרח תיכון מפורז מ-WMD תתקיים במועד המוקדם ביותר האפשרי במהלך שנת 2013⁹. החלטת הפרלמנט האירופי מדגישה את 'החשיבות של דיאלוג מתמשך בנושא פירוז המזרח התיכון מ-WMD במטרה לבדוק את המסגרת הרחבה ואת הצעדים הזמניים אשר יחזקו את השלום והביטחון באזור, וקראה למדינות המזרח התיכון ל'טפל בצורך לכנס ישיבה לבדוק את התנאים להצלחת הוועידה'¹⁰.

ברמת האוכלוסייה האזרחית, וועידת הלסינקי הבינלאומית של ארגונים לא ממשלתיים, 'המזרח התיכון ללא נשק להשמדה המונית: תרומת האוכלוסייה האזרחית - הדרך קדימה', שאורגנה על ידי איחוד השלום הפיני, התנהלה בין התאריכים 14-16 בדצמבר 2012, למרות דחית וועידת הלסינקי. לדברי משקיף אחד, לאחר הבעת 'התסכול העמוק' מהעובדה שהוועידה הסתיימה ללא החלטת קונצנזוס הקוראת לכל הצדדים ולאו"ם לנקוט צעדים ברמה הממשלתית וברמת האוכלוסייה האזרחית, לכנס בהצלחה את הוועידה ולאמץ מסגרת לתוכנית פעולה של האוכלוסייה האזרחית להשיג זאת.¹¹ בוועידת ארגונים לא ממשלתיים זו נכח אחד מיושבי הראש של דיאלוג אתונה, ניקולאס טיילור, אשר הדגיש את תפקידה של האוכלוסייה האזרחית בהבאת המדינות לשולחן המשא ומתן. שר החוץ הפיני, ארקי טואומיוג'ה, מסר בתום וועידת הארגונים הלא ממשלתיים, את הערכתו של יושב הראש הפיני, ג'אקו לאאג'בה, שרעיון ה-WMDFREE נבע מהאזור וכי יהיה זה על מדינות האזור לשמש כמקבלות ההחלטות. הוא המשיך והבהיר כי תפקידה של פינלנד הוא לפעול בשם מکنסות הוועידה (ארה"ב, רוסיה, בריטניה והאו"ם) ולהמשיך בהשערה שמועדי הוועידה עודכנו מחדש.

פרויקט דיאלוג אתונה היה כרוך בנסיעת שטח נוספת של ניקולאס א. ג'. טיילור לבדיקת עמדות מדינות המפתח במזרח התיכון ובקרב הקהילה הבינלאומית הרחבה יותר. מסע זה נערך בחודשים נובמבר - דצמבר 2012, מיד לאחר דיאלוג אתונה.

⁸ Catherine Ashton, Press Statement, European Union, Brussels, 24/11/12.

⁹ Rachel Oswald, EU Urges 2013 Conference on Mideast WMD-Free Zone, *Global Security Newswire*, NTI, Jan 18 2013, <http://www.nti.rsvp1.com/gsn/article/eu>, accessed 19/1/13.

¹⁰ European Parliament, Resolution 2012/2890(RSP), 9/1/13, <http://www.europarl.europa.eu>, accessed 19/1/13.

¹¹ Xanthe Hall, WMD-free Middle East: Pushing the States to the Negotiating Table, *Tlaxcala*, 2/1/13, <http://www.tlaxcala-int.org/>, accessed 19/1/13.

נסיעת השטח הייתה כרוכה ביותר מחמישים פגישות עם קובעי מדיניות בהווה ובעבר, אנשי אקדמיה, מדענים, חכמי דת ונציגים של ארגוני נוער ומגוון של קבוצות לא ממשלתיות לאומיות ובינלאומיות.

בקרב בני השיח המצריים הייתה מחויבות עמוקה למושג של WMDFZ במזרח התיכון, במיוחד כאשר הוא נצפה מנקודת המבט של הביטחון הלאומי בלבד. בעיני רוב המצרים שרואיינו, סוגית המפתח לא הייתה כל כך היכולת הגרעינית הישראלית או תכנית הגרעין האיראנית לכאורה, אלא אי יכולת הצדדים להגיע לעמדה משותפת בנושא ה'דחיפות והתזמון' של וועידת הלסינקי. בעוד שהנשיא מורסי תמך ב-WMDFZ בעצרת הכללית של האו"ם ובפגישה שהתקיימה לאחרונה עם ארגון המדינות הבלתי מזדהות, לא נראה שהיה דיון ציבורי כלל או מעט באותו זמן. פלטפורמת מדיניות האחים המוסלמים תומכת בתהליך הלסינקי ובמושג ה'אזור', אולם לא רואה זאת כעדיפות בהקשר הפוליטי הנוכחי של מצרים. האחים המוסלמים מביאים בחשבון 'קואליציה' של מדינות בתוך האזור ומחוצה לו. מורסי עצמו הציע בעבר קואליציה של ערב הסעודית, מצרים וטורקיה, במטרה לרקום עסקה עם איראן כחלק מהיזומה, אולם לא יישם את רעיונו עדיין, בשל הקדימויות הדחופות מבית וכתגובה אילמת לארצות הברית ולא"ם.

כמה משתנים הצביעו על אווירת אי היציבות הפוליטית הנוכחית במצרים. מספר מנהיגי תנועות נוער מקהיר טענו שבמידה שמורסי לא ינקוט בעמדה פרואקטיבית יותר להמשך השיחות האזוריות בנושא ה-WMDFZ וייכשל בשמירת היוקרה של מצרים, לא תהיה לה ברירה אלא לרכוש נשק גרעיני משל עצמה. קולות אחרים טענו כי לאחים המוסלמים עדיין אין מדיניות חוץ 'בשלה' או מפותחת, בהתחשב בהיעדר התנגדות פוליטית אפקטיבית במהלך תקופת מובארק.

לאחרונה התפרסמו גם כמה תגובות מצד מומחים ודיפלומטים מצריים בעלי השפעה בנושא דחית וועידת הלסינקי. השגריר מוחמד שאקר מהמועצה המצרית לענייני חוץ, אשר השתתף בוועידת הלסינקי לארגונים לא ממשלתיים בדצמבר, ביקר בחריפות את הדחייה וטען כי הסיבות שנתנו לכך - השגת הסכם על התנאים לוועידה - מהוות אותן הסיבות מדוע היה צריך לקיים אותה. לדעתו, קיום וועידה כזו יספק הזדמנות לממשלות המשתתפות להסכים, בין היתר, על המנגנון הנחוץ לכינון WMDFZ. באמצעות ישיבה מסביב לשולחן המשא ומתן, הממשלות האזוריות יקבלו בטחון רב יותר ויגרמו לאנשים באזור להרגיש פחות מאוימים¹².

השגריר, ד"ר מוחמד כארם, גם כן מהמועצה המצרית לענייני חוץ, טען כי ארצות הברית לא נימקה את ההחלטה לדחות את וועידת הלסינקי, משום שלדעתו, ההרגשה הנפוצה בקרב עמיתיו הערבים אשר השתתפו בוועידת המעקב וההארכה של האמנה למניעת תפוצת נשק גרעיני (NPT) בשנת 1995 ו-2010, היא שההחלטה 'העמידה למכירה פומבית' את כל ההסכמים שנחתמו בוועידות אלה

¹² Xanthe Hall, *op. cit.*

ואשר היו להם 'השפעות מרחיקות לכת על העולם הערבי'. הוא טען שההרחבה הלא מוגדרת של ה-NPT הוסכמה תוך הבנה שנאמני ה-NPT, במיוחד ארצות הברית, יעמדו בהתחייבויותיהן¹³. ד"ר כארם הצביע על כישלונה של ארצות הברית לנהל 'התייעצות מוקדמת' עם שותפיה האזוריים הערביים, לפני ההכרזה על דחית וועידת הליסינקי. לדעתו, זה יכול היה להביא לפעולת תגמול של מדינות ערב ומצטט את הדוגמה של חרם אפשרי על וועידת המעקב וההארכה של האמנה למניעת תפוצת נשק גרעיני (NPT) שתתקיים באפריל 2013 ואפילו פרישה מה-NPT, בטענה שאי ההתקדמות בנושא אמנת MEWMDFZ 'חיבלה באינטרסים העליונים של המדינות שלהם'. ד"ר כארם סיכם שעל ארצות הברית לתקן במהירות את הנזק ולהכריז על מועד אחר לכינוס וועידת הליסינקי, בהקדם האפשרי, ולשלוח שליח מיוחד שייפגש עם מדינות ערב בנושא זה.

במהלך נסיעת השטח לישראל, היה קשה לעסוק בשיחות נרחבות בנושא סוגית ה-MEWMDFZ, מלבד עם מספר קטן של נושאי תפקידים ממשלתיים ואנשי אקדמיה. זה היה בחלקו בשל הרגישות שבדיון על סוגיות בטחון לאומי ומה שנראה כהבנה או מידע מוגבלים על סוגיות הגרעין וה-WMD. ההיעדר היחסי של שיח ציבורי בישראל בנושא פירוק הנשק הגרעיני צוין בהרחבה מזה מספר שנים וקשור בחלקו למדיניות המתמשכת המעורפלת של הממשלה הישראלית בנושא החזקת נשק גרעיני.

אולם, כמה תוצאות ישירות הושגו במהלך דיאלוג אתונה בפורומים הישראליים באנגלית. כתב הטיימס בישראל, הילל שנקר, משתתף ישראלי בדיאלוג אתונה, ציין כי דיאלוג אתונה ייצג גישה לטווח ארוך, חיפוש אחר תכנית ביטחון חדשה במזרח התיכון, אשר תכלול אזור מפורז מנשק גרעיני ונשק להשמדה המונית בר אימות, ועל מנת שתהיה ישימה, יש ללוות אותה ב'שלום ישראלי-ערבי כולל'. שנקר העמיד זאת בניגוד לחשיבה לטווח קצר של ממשלת נתניהו, שנראה כי היא מתמקדת על רווחים לטווח קצר מאשר לפתרון לטווח הארוך של הסכסוך. לסיכום, שנקר שוחח על אחת מהחוויות שעברו עליו במהלך דיאלוג אתונה:

יום לפני שהחל הכנס, ארבעה מאתנו - פלשתיני, מצרי, טורקי ממפלגת MP וישראלי - הלכנו לראות את מקדש פוסידון, הצופה לים התיכון. אחת מהמארגנות הצעירות אמרה שהנוף בשקיעה מאוד רומנטי וכדאי לנו לראות אותו. היא צדקה. ביום האחרון לכנס, לפני החזרה לתל אביב, הלכנו לראות את אקרופוליס, אחד מפלאי העולם העתיק, הצופה על העיר אתונה, אשר נקראה על שם האלה אתנה. לדברי האגדה, כאשר העיר הוקמה, נערכה תחרות בין האלים היווניים פוסידון ואתנה, מי יהיה האל שיפרוש את חסותו על העיר. פוסידון, אל הים, טען לתהילה, גאווה ולכך

¹³ Mahmoud Karem, The US must explain its postponement of a crucial NPT conference, *Open Democracy*, 5/1/13, <http://opendemocracy.net/>, accessed 19/1/13.

שהוא לוחם אמיץ לב ואילו אתנה טענה לציביליזציה, חוכמה ותרבות. אזרחי העיר, הדמוקרטיה הראשונה בעולם, בחרו באלה אתנה וכך נקראה העיר אתונה ולא פוסידון. עלינו להחליט כאן בישראל - האם אנחנו רוצים ללכת בדרכה של אתנה או של פוסידון? האם ירושלים תמשיך להסתמך על כוח ההרתעה של צה"ל, התשובה הנחוצה לחוסר האונים שהיהודים חשו בעת השואה, או האם היא תאפשר לחוכמה ולתובנה האתונאית להביא לפתרון לטווח ארוך לקונפליקט?¹⁴

אולם אין ספק שישנה דעה בציבור הרחב בישראל שלא להטיל ספק בעמדת הממשלה. ההתרעה הגרעינית נראית באופן נרחב כערובה נחוצה של המוצא האחרון, בשל העובדה שישראל מוקפת בשכנותיה אשר אינן מוכנות, לדבריהן ואם נשפוט לפי מעשיהן, להתחייב באופן ברור לביטחון לטווח קצר וארוך של מדינת ישראל. אולי ההערכה המאלפת ביותר של הלך הרוחות הנוכחי בישראל ניתנה על ידי הפרשן הישראלי שנפגש עם ניקולאס א. ג'. טיילור. לדעתו, הדיון על אזור מפורז מנשק גרעיני ונשק אחר להשמדה המונית במזרח התיכון במצב העניינים הנוכחי נידון לכישלון מלכתחילה, משום שהתזמון למבחן כזה היה שגוי:

האזור לא התייצב בעקבות המהפכים הפוליטיים שאירעו לפני שנתיים. ממשלות ערב הן לא בטוחות באופן כללית. מצרים נמצאת ככל הנראה בשלב האחרון של אימוץ זהות אסלאמית חדשה; סוריה עשויה להיות על סף התפרקות; עירק עוד לא החזירה לעצמה את עצמאותה ואיחוד הנסיכויות הערביות נזהר מההגמוניה האיראנית; סנקציות בראשות אמריקאית לא עצרו את התכנית החשאית האיראנית לבניית יכולת גרעינית; ולאחר הבחירות בחודש הבא, כאשר ישנו סיכוי גדול שנתניהו וקואליציית הממשלה הימנית שלו יבחרו מחדש, ישראל תעלה את סוגיית איראן שנית.

לאור הלחצים השונים והמתחרים, מה יכולה להיות הדרך הלאה?

תחזיות וציפיות

בעת שדחית וועידת הלסינקי מצביעה על כך שהדרך קדימה תהיה זרועה במכשולים, יהיה זה מוקדם להסיק שהדלת נסגרה ללא חזרה על האפשרות שפינלנד תארח וועידה כזו בעתיד הנראה לעיין. לפחות סביר שבעקבות הבחירות בישראל ובארצות הברית והחוקה החדשה במצרים, יהיה צורך להסיר מידה מסוימת של אי בהירות ועל שחקני המפתח יהיה להקדיש תשומת לב רבה יותר לסוגיה.

¹⁴ Hillel Schenker, Athens and Jerusalem, *The Times of Israel*, 23 November 2012, <http://blogs.timesofisrael.com/athens-and-jerusalem>, accessed 19/1/13.

סביר להניח כי בחודשים הבאים, מאמצים בינלאומיים לזמן את וועידת הלסינקי יחדשו את המומנטום המוקדם, במיוחד בעקבות וועידת המעקב וההארכה של האמנה למניעת תפוצת נשק גרעיני (NPT) שתתקיים באפריל 2013, שתסייע להשיבה על הנושא.

דיאלוג אתונה הבהיר שההתגברות על אי האימון וחוסר הביטחון תהיה חיונית לכל שיקול רציני של הצעת WMDFZ. הוא גם הבהיר שאין פתרון פשוט או יחיד לבניית אמון וביטחון. יש לנקוט כמה צעדים באופן חד צדדי, כמה צעדים אחרים באופן דו צדדי וכמה צעדים אחרים באופן רב צדדי. כמה יוזמות יכולות להילקח על ידי ממשלות, יוזמות אחרות על ידי ארגוני רב צדדיים ואחרות עדיין על ידי האוכלוסייה האזרחית (בין אם לאומית או בינלאומית). ברור שיש צורך בדיונים ציבוריים נוספים באזור, בנושא המגמות הנוכחיות והאפשרויות העתידיות ובמיוחד:

- הסבירות שנשק גרעיני ונשק אחר להשמדה המונית יופץ באזור בשנים הבאות;
- מה יכולות להיות ההשלכות של הפצה כזו;
- האפשרות שאנשים מסוימים ינסו להשתמש בכוח כדי למנוע ממדינה כזו או אחרת לרכוש יכולת כזו ומה יכולות להיות העלויות של דרך פעולה כזו.

לבדוק את הסבירות של פעולות כאלה, התסריטים הקשורים ותוצאותיהם ובו בעת, לשקול אלו אפשרויות בונות עשויות להיות זמינות, דבר שידרוש דיאלוג מרוכז. הבחנה זו היא בקו אחד עם הממצאים וההמלצות של דיאלוג אתונה, אשר בעצם התבסס על הרעיון שמאמצים לכוון אזור מפורז MEWMD יזכה להבנה גדולה יותר ברחבי הגבולות, המערבת שחקנים מדינתיים ולא מדינתיים. מה שמוטל על הכף כאן הוא דיאלוג אקדמי, פוליטי וציבורי בר קיימא. יהיה צורך לקיים דיאלוג כזה במהירויות שונות, במקומות שונים ובהקשרים שונים. לעיתים הדיאלוג יתקיים ברמה המדינית, לעיתים ברמה האזורית ולעיתים ברמה הבינלאומית. מסקנה זו מתבססת על שתי הבחנות.

ראשית, הסבירות שממשלות ישקלו באופן רציני את תהליך המשא ומתן ואת התכנים והמודלים של כל הסכם, היא נמוכה, אם הן לא יהיו סבורות שיוזמה כזו תזכה לתמיכה רבה מבית. שנית, ישנה סיבה לסבור שלפחות בכמה מדינות, ישנם הבדלי דעות משמעותיים בנושא הגישה הספציפית שיש לנקוט ואפילו על השאלה האם זה חכם להמשיך בכיוון זה. בטווח הבינוני עד הארוך, ייתכן שקיומם של

הבדלים אלה יסייע, במיוחד אם הדיאלוג עוזר להפיג פחדים ולפתוח אפשרויות לחשיבה חדשה וקונסטרוקטיבית בנושא עתיד הביטחון במזרח התיכון. מארגני 'דיאלוג אתונה', המרכז לדיאלוג וארגון החוק הציבורי האירופי, מודעים למורכבות הסוגיות הקשורות ולאינטרסים ולעמדות המשתנים באופן ניכר בתוך המדינות ובין המדינות. אולם הם מעודדים מניסיון הדיאלוג האזורי הראשון ומאמינים שיהיה ערך בארגון יוזמות דיאלוג נוספות לאומיות ואזורית מסביב להצעה להקים WMDFZ במזרח התיכון.

נספח א' - סיכום ההמלצות

סיכום של המלצות דיאלוג אתונה

במהלך הדיאלוג, עלו כמה הצעות מועילות ומוחשיות.

באופן מכריע, המשתתפים היו בדעה שיש לזמן את וועידת הסינטיז בנושא כינון של מזרח תיכון מפורז מנשק גרעיני וכל נשק אחר להשמדה המונית מהר ככל האפשר וכי יש לעודד חשיבה חדשה ומועילה בנושא הביטחון העתידי של המזרח התיכון.

ההמלצות נחלקות לשלושה תחומים נרחבים ומסוכמות להלן.

תחום 1: להעלות את רמת הדיון והדיאלוג של האוכלוסייה האזרחית, האקדמי והפוליטי ולשמר אותו בנושא כינון WMDFZ אזורי.

ניתן לעשות זאת על ידי:

- 1.1 הכללה, בוועידות ופגישות עתידיות, ככל האפשר, של מיגוון רחב של בעלי עניין מקרב האוכלוסייה האזרחית וחברים בקהילות מקבלי ההחלטות; פגישות כאלה יכולות למלא תפקיד משמעותי בבניית אימון;
- 1.2 התמקדות על פיתוח רשתות של עורכי דין, מנהיגי דת, רופאים ומומחי רפואה אחרים, מדענים, אנשי אקדמיה, חברי פרלמנט, קבוצות נוער וארגוני נשים;
- 1.3 לנצל את עליית תנועות המחאה הערביות בשנתיים האחרונות כהזדמנות להנך את הדורות הצעירים יותר בנושא WMDFZ;
- 1.4 לכנס דיאלוג במפורש בין שלושת דתות אברהם, בהתחשב במסורת ובאמונות המשותפות שלהן, לכינון חזון משותף לביטחון עתידי;
- 1.5 גיוס תמיכת חברי פרלמנט ל-WMDFZ;
- 1.6 עריכת וועידות אוכלוסייה אזרחית נוספות, במקביל לוועידת הסינטיז, אשר מטרתן תהיה לתמוך, להעלות את המודעות, לנצל את המומנטום, ליצור רעיונות חדשים ובאופן כללי, לקבוע סדר יום נרחב לדיון;
- 1.7 עריכת מחקר נוסף בנושא התרומה החיובית שיכולה להיות לציבור מיועד ומחויב בנושא ה-WMDFZ, במיוחד בהקשר למדיה (כולל המדיה השלטת, העצמאית והחברתית)

תחום 2: להגביר את המודעות, באמצעות תהליך של חינוך הציבור על בסיס לאומי ואזורי, בנושא התוצאות האנושיות והסביבתיות של הנשק הגרעיני ונשק אחר להשמדה המונית.

ניתן לבצע זאת באמצעות הצעדים לעיל וגם באמצעות:

- 2.1 הקמה של מרכז אזורי של האו"ם לשלום ובטחון במזרח התיכון, אשר יספק מקור חשוב לבניית אימון אזורי והבנה טובה יותר של הסוגיות והבעיות הקשורות לנשק גרעיני ונשק אחר להשמדה המונית (מתייחס גם לתחום 3);
- 2.2 לדחוק בארגונים אחרים, כגון ה-IAEA, למלא תפקיד בארגון וועידות אזוריות בסוגיות טכניות.

תחום 3: להגביר את רמת הביטחון וצעדים בוני אימון באזור, באמצעות יוזמות ביטחון מוחשיות.

ניתן לקדם זאת על ידי כך שהמדינות האזוריות (ומחוץ לאזור) ינקטו בצעדים הבאים:

- 3.1 יקדישו תשומת לב מיוחדת ודחופה לטיפול בסכסוך הפלשתיני-ישראלי ובסכסוך הערבי-ישראלי הרחב יותר, משום שאלה מהווים את המכשולים עיקריים העומדים בדרכו של תהליך המשא ומתן בנושא ה-WMD/FZ;
- 3.2 להחיות מחדש את מה שקרוי יוזמת השלום הערבית, אשר החלה בביירות בשנת 2002 ואושרה שנית בשנת 2007;
- 3.3 להקים קבוצת בטחון אזורית, בחלקה על בסיס מודל ה-ACRS וליצור קבוצות עבודה אזוריות אחרות העוסקות בסוגיות בטחון האדם, במיוחד מים, סביבה, שיתוף פעולה כלכלי, פיתוח תשתיות ובריאות הציבור. דיאלוג אזורי סביב דאגות משותפות אלה ישמש לקידום האימון והשיתוף הפעולה ויסלול את הדרך לדיאלוג בסוגיות ביטחון פוליטיות רגישות יותר;
- 3.4 לרתום את הוועידה הקיימת בנושא פעולת הגומלין וצעדי בניית אימון באסיה (CICA) כשחקן בעל לעניין, משום שמדינות כמו טורקיה, ישראל, איראן ומצרים חברות בקבוצה זו. יש לה את הפוטנציאל לשמש אבן יסוד לתהליכים רחבים יותר;
- 3.5 עבודה עם סוכנויות שונות של האיחוד האירופי ובמיוחד עם האיחוד הם תיכנון, כדי לקדם מחויבות גדול יותר של האיחוד האירופי כלפי מדינות המזרח התיכון;

- 3.6 לצאת בהצהרה, בהסכמה אזורית, על כך שממשלות האזור מחויבות להפחתה וסילוק של כל הנשק להשמדה המונית, כחלק ממדיניות הביטחון הלאומית והאזורית שלהן;
- 3.7 לחתום על הסכם אזורי בין הממשלות, שלא לתקוף מתקני גרעין בשום מקום באזור;
- 3.8 להגיע להסכם אזורי על מניעה שנשק להשמדה המונית יגיע לידיהם של שחקנים לא מדינתיים;
- 3.9 להבטיח שממשלות האזור יתחייבו שלא להשתמש או לאיים להשתמש בנשק גרעיני או נשק אחר להשמדה המונית;
- 3.10 אשרור של האמנה הנרחבת למניעת ניסויים גרעיניים (CTBT);
- 3.11 הסכם אזורי בנושא אמנה בדבר הקפאת החומרים הבקיעים (FMCT), העולה בקנה אחד עם אמנה עולמית המוצעת באזור זה;
- 3.12 הצטרפות לאמנות בנושא נשק כימי ונשק ביולוגי ואשרורן;
- 3.13 יצירת שוק משותף במזרח התיכון, אשר תביא תועלת ישירה לארגונים עסקיים ותוך כך, תהפוך את הפעילות העסקית למנוף לשלום;
- 3.14 עידוד שחקנים חיצוניים בעלי השפעה ובמיוחד ארצות הברית, חברות קבועות אחרות במועצת הביטחון, האיחוד האירופי והמעצמות הבינוניות, להפעיל לחץ על כל מדינות האזור להתחיל בתהליך המשא ומתן בנושא ה-WMD/FZ.

נספח ב' - תכנית 'דיאלוג אתונה'

EPLO
European Public Law
Organization

Centre *for* Dialogue

דיאלוג אתונה

בנושא ההצעה

לכונן פירוז של המזרח התיכון
מנשק ביולוגי, גרעיני וכימי
ואמצעי האספקה שלהם (WMDFZ)
לגראינה/סוניו, 14-16 בנובמבר, 2012

תכנית

בחסות:

המרכז לדיאלוג באוניברסיטת לה טרוב, אוסטרליה
וארגון החוק הציבורי האירופי (EPLO), יוון

בשיתוף עם:

ארגון הפיזיקאים למניעת מלחמה גרעינית (IPPNW)
ואוניברסיטת קווינסלנד, אוסטרליה

יום רביעי, ה-14 בנובמבר 2012

ארוחת ערב גאלה	20.00
מלון עדן ביץ', אנביסוס	

יום חמישי, ה-15 בנובמבר 2012

איסוף מהמלון והסעה למשרדי EPLO	09.00
רישום	09.30
ברוכים הבאים	09.45
יושב ראש: מיקליס ס. מייקל המרכז לדיאלוג ספירידון פלוגאטיס, ארגון החוק הציבורי האירופי (EPLO) ג'וזף א. קמילירי, המרכז לדיאלוג ישיבת הקדמה	10.00
יושב ראש: מיקליס ס. מייקל המרכז לדיאלוג שאלות:	
▪ מדוע הסכמתי להשתתף בדיאלוג זה? ▪ מהן הציפיות שלי, אם בכלל?	11.00
הצגת המושג דיאלוג וקיום מנחים לניהול דיאלוג אתונה הרצאה: ג'וזף א. קמילירי, המרכז לדיאלוג קפה בוקר	11.40
דיאלוג בישיבת מליאה: דמיין את העתיד במזרח התיכון - 5, 10 או 20 שנים מהיום	12.00
יושב ראש: ג'וזף א. קמילירי, המרכז לדיאלוג שאלות:	
▪ כיצד הסכסוך ופתרון הקונפליקט עשויים להיפתר בתקופה הבאה? ▪ כיצד שתי אפשרויות אלה יושפעו ככל הנראה מהקיום הנוכחי והפוטנציאלי של נשק להשמדה המונית באזור? ▪ או האם המצב הנוכחי לא ישתנה?	13.30
ארוחת צהרים	14.50
דיון בישיבת מליאה: הצעת אזור מפורז מ-WMD - מאיפה הגענו ואיפה אנחנו נמצאים כעת?	
יושב ראש: ג'וזף א. קמילירי, המרכז לדיאלוג	

שאלה:

- מהן הדרכים החשובות ביותר בהן השתנה המצב במזרח התיכון (דהיינו, מבחינה פסיכולוגית, פוליטית, תרבותית ואסטרטגית, ומבחינה מקומית, אזורית ובינלאומית) במהלך עשר השנים האחרונות?

קפה אחה"צ

16.05

- דיאלוג בקבוצות קטנות יותר: מכשולי המפתח ונקודות אי הסכמה קיצונית במשא ומתן בנושא WMDFZ במזרח התיכון יושבי ראש:

16.20

- מייקלס ס. מייקל, המרכז לדיאלוג (א)
- מייקל המל-גרין, אוניברסיטת ויקטוריה (ב)
- ניקולס א.ג. טיילור, המרכז לדיאלוג ואוניברסיטת קווינסלנד (ג)

שאלות:

- האם מכשולי המפתח קשורים לסיכסוכים הקיימים במזרח התיכון? אם כן, אלו? וכיצד?
  - האם כל אחד ממכשולי המפתח הללו קשור למצב הפוליטי הפנימי של אותה מדינה?
  - אם התחרות של אינטרסי המעצמות הגדולות (ביחד או בנפרד) מהווה מכשול ניכר?
  - האם ישנם מכשולים אחרים?
- הערה: כל קבוצה מתבקשת ליצור רשימה של לפחות שני (2) מכשולים ולא יותר מחמישה (5) מכשולים.

הפסקה

17.35

- דיאלוג בישיבת מליאה: שקילת המכשולים וההזדמנויות לכינון אזור כזה

17.45

יושב ראש: ג'וזף א. קמילירי, המרכז לדיאלוג

שאלות:

- במחשבה על הישיבה האחרונה -
- האם יש הסכמה מהם גורמי המפתח?
- אם אין הסכמה, האם אנו יכולים לזהות את האופי והחשיבות של אי הסכמה זו?
- האם אנו מזהים כל הזדמנות להתקדמות במהלך 12 עד 18 החודשים הבאים?

תום היום הראשון של דיאלוג אתונה

18.45

ארוחת ערב

20.00

מלון עדן ביץ' אנביסוס

יום שישי, ה-16 בנובמבר 2012

- 09.00 איסוף מהמלון והסעה למשרדי EPLO
- 09.30 דיאלוג בישיבת מליאה: ה-WMDFZ בהקשר רחב יותר של המזרח התיכון
- יושב ראש: מיקליס ס. מייקל המרכז לדיאלוג שאלות:
- האם הסכם בנושא ה-WMDFZ תלוי בהפגת המתחים במזרח התיכון? אם כן, מהם הסכסוכים או המתחים העיקריים שיש לקחת בחשבון?
  - האם ניתן להתקדם בשתי החזיתות בו זמנית? או, האם התקדמות בחזית אחת היא תנאי הכרחי להתקדמות בחזית השנייה?
  - האם יש מקום לקיום פורום אזורי כולל בנושא בטחון? אם כן, כיצד לקיימו וכיצד הוא עשוי לסייע למאמצים לכונן אזור מפרוז מ-WMD במזרח התיכון?
- 11.00 קפה בוקר
- 11.15 דיון בישיבת מליאה: הצעות להתקדמות - יוזמות בטווח המידי עד הקרוב, פעולות והיבטים חוקיים/טכניים שאלות:
- אלו צעדים או יוזמות מעשיים יכולים לנקוט שחקנים מדינתיים ולא מדינתיים לקידום תהליך המשא ומתן?
  - איך ייראה WMDFZ במזרח התיכון?
- 12.45 ארוחת צהרים
- 14.15 דיאלוג בקבוצות קטנות יותר : שחקנים ושיקולים אתיים יושבי ראש:
- מיקליס ס. מייקל, המרכז לדיאלוג (א)
  - מייקל המל-גרין, אוניברסיטת ויקטוריה (ב)
  - ניקולס א.ג'. טיילור, המרכז לדיאלוג ואוניברסיטת קווינסלנד (ג)
- שאלות:
- כיצד אנו רואים את תפקידי הממשלות הקשורות, ארגוני האוכלוסייה האזרחית וקהילות אנשי האקדמיה או המומחים, בקידום היעדים של WMDFZ במזרח התיכון?
  - איזה תפקיד מועיל, אם ישנו, יכול להיות לארגונים בינלאומיים (אזוריים, רב צדדיים ועולמיים) בתהליך זה?

▪ מהם השיקולים האתיים שעשויים לחול על תגובות שחקנים אלה? האם למסורות הדתות העיקריות במזרח התיכון יש תפקיד בהקשר זה? מה בנוגע להשקפות לא דתיות או חילוניות?	15.45
- קפה אחה"צ - דיאלוג בישיבת מליאה: רעיונות מפתח, הצעות והמלצות שינבעו מהדיאלוג	16.00
- יושב ראש: ג'וזף א. קמילירי, המרכז לדיאלוג - סיום רשמי של דיאלוג אתונה	18.00
- ארוחת ערב - מלון עדן ביץ' אנביסוס	20.00

נספח ג' - משתתפים

משתתפי הדיאלוג

מר אחמד אבדלמקסוד סעדה
ארגון הפיזיקאים הבינלאומי למניעת מלחמה גרעינית
(IPPNW - מצרים)
מצרים

מר זיאד אבוזיאד
עיתון פלשתיין-ישראל
הרשות הפלסטינית

הגברת בריה עמר
חברי פרלמנט למניעת הפצה ופירוק נשק גרעיני (PNND)
לבנון

H.E. מר אחמד אל-סאאתי
ראש קואליציית בחריין בבית הנבחרים
בחריין

פרופ' מוחמד אבו אסגרקני
המרכז לימודים בינלאומיים
אוניברסיטת טהראן
איראן

פרופ' אייטוג אטיקי
חבר האסיפה הלאומית הגדולה של טורקיה
של הוועדה לענייני חוץ
טורקיה

ד"ר דויד אטווד
המכון האמריקאי למחקר בנושא פירוק נשק
שוויץ

ד"ר איתן ברק
האוניברסיטה העברית
ישראל

מר נאסר בורדסטני
התנועה הבינלאומית לסילוק נשק גרעיני (ICAN)
בחרין

פרופ' פאולו קוטה-רמוסינו
וועידת פוגווש (Pugwash) בנושא מדע ועסקים עולמיים
איטליה

פרופ' טנוס דוקוס
הקרן ההלבית למדיניות אירופית ומדיניות חוץ (ELIAMEP)
יוון

גברת שרון דולב
גרינפיס
והתנועה הבינלאומית לסילוק נשק גרעיני (ICAN)
ישראל

H.E. מר עבדל ראוף אלרידי
יושב ראש המועצה המצרית לענייני חוץ
מצרים

מר דניס פדורוב
מזכיר ראשי
שגרירות הפדרציה הרוסית באתונה
יוון

פרופ' ספירידון פלוגייטיס
National and Capodistrian University of Athens
מנהל ארגון החוק הציבורי האירופי (EPLO)
יוון

ד"ר ג'סימ (חוסין) גלום
Al-Wefaq Political Society
בחריין

הגברת אניסה א. חסונה
Magdi Yacoub Heart Foundation
מצרים

רב סרן מירזה חטוקי
SO2 Arms Control & International Organizations,
Directorate of International-Affairs (DIA),
Jordan Armed Forces GHQ (JAF),
ירדן

מר עמר חיג'י
משרד החוץ
הרשות הפלסטינית

H.E. פרופ' ג'וזף ג'וזף
שגריר הרפובליקה של קפריסין ביוון
קפריסין

H. E. ד"ר גולמלי קושרו
סגן שר החוץ לשעבר לעניינים בינלאומיים וחוק
איראן

רבי ד"ר יוסף לוי
רב העיר פירנצה
ישראל

ד"ר כארים מקדיסי
האוניברסיטה האמריקאית בביירות
לבנון

פרופ' יואניס מזיס
National and Capodistrian University of Athens
יוון

ד"ר רעפאת מיזק
Desert Geomorphology Desert Research Center, Cairo /
Kuwait Institute for Research
מצרים/כווית

מר מוסי רוז
כולם לשלום
ישראל

ד"ר נאסר סגפי אמרי
מרכז למחקר אסטרטגי בטהרן
איראן

ד"ר אחמד א. סאיף
מרכז שבע למחקרים אסטרטגים (SCSS)
תימן

מר הילל שנקר
עיתון פלשתין-ישראל
ישראל

מר חזאם שבת
המשלחת הפלשתינית הקבועה לאו"ם בווינה
אוסטריה

H.E השגריר עלי אשגר סולטניה
השגריר לסוכנות האנרגיה האטומית הבינלאומית (IAEA)
איראן

מר פול וילסון
 יועץ ונציג קבוע של בית הנבחרים באוסטרליה
 לוועידה בנושא פירוק מנשק בג'נבה
 שוויץ

מר ג'וזף זלניק
 מוסד גליל לניהול בינלאומי
 ישראל

צוות מסייע:

פרופ' ג'וזף קמילרי
 המרכז לדיאלוג
 אוניברסיטת לה טרוב
 אוסטרליה

פרופ' מייקל המל-גרין
 אוניברסיטת ויקטוריה
 אוסטרליה

ד"ר מיקליס ס. מייקל
 המרכז לדיאלוג
 אוניברסיטת לה טרוב
 אוסטרליה

מר ניקולאס א. ג'. טיילור
 המרכז לדיאלוג, אוניברסיטת לה טרוב
 בית הספר למדעי המדינה ולימודים בינלאומיים
 אוניברסיטת קווינסלנד
 אוסטרליה

נספח ד - הודעת עיתונות לאחר נעילת הדיאלוג

הודעת עיתונות

26 בנובמבר 2012

דיאלוג אתונה

בנושא פירוז המזרח התיכון

מנשק גרעיני ונשק אחר להשמדה המונית ואמצעי האספקה שלהם

ותרו על כל התנאים המקדימים והתחילו שיחות מקבילות בו זמנית בנושא פירוז המזרח התיכון מנשק גרעיני ונשק אחר להשמדה המונית ומשא ומתן לסיום המשבר הפלשתיני. זו הייתה אחת המסקנות העיקריות של דיאלוג אתונה שנערך בין התאריכים 14 עד 16 לנובמבר באתונה/סוניון, יוון וכלל מנהיגי מקרב האוכלוסייה האזרחית, דיפלומטים לשעבר וכמה נציגים דיפלומטים מישראל, פלשתיין, ארצות ערב, איראן ומדינות אחרות במזרח התיכון.

שני ארגונים, המרכז לדיאלוג באוניברסיטת לה טרוב (מלבורן) וארגון החוק הציבורי האירופי הממוקם באתונה אירחו וניהלו את ישיבות הדיאלוג, בהן השתתפו כ-40 משתתפים. פרופ' ג'וזף קמילרי, מנהל המרכז לדיאלוג וד"ר מיקליס ס. מייקל, סגן מנהל המרכז, שימשו כיושבי ראש של הדיאלוג שנערך במשך

יומיים. מטרת הדיאלוג הייתה לתמוך בוועידת הלסינקי המוצעת בנושא פירוח של המזרח התיכון מנשק להשמדה המונית, אשר נערכת בחסות האו"ם, ארצות הברית, בריטניה והפדרציה הרוסית ואשר ככל הנראה תתקיים השנה או בתחילת השנה הבאה.

התכנסותם של נציגים מהמזרח התיכון התאפיינה בכבוד ואמפתיה יוצאי דופן בין המשתתפים אשר הגיעו מאזורי הקונפליקט. בשימוש בשיטת דיאלוג שפותחה ושופרה במשך שנים רבות על ידי המרכז לדיאלוג, נקשרו קשרים רבים, הזדמנויות חדשות לפיתוח רשת קשרים עסקיים וחברתיים ורעיונות חדשים להתקדמות עבור הממשלות והקהילות במזרח התיכון.

ההצעות שהועלו במהלך הדיאלוג כללו צעדים בנוי אימון לקידום פירוק המזרח התיכון מנשק גרעיני, מבנים אזוריים חדשים לשמירה על פירוק כזה ויוזמות חדשות של האוכלוסייה האזרחית לעודד את ממשלות המזרח התיכון להמשיך במשא ומתן. הצעה מיוחדת הייתה לכונן מרכז אזורי של האו"ם לשלום ובטחון, בדומה למרכזים באזורים אחרים בעולם שבהם קיים קונפליקט.

תוצאות דיאלוג אתונה והצעדים הבאים האפשריים יפורסמו ויהיו זמינים באינטרנט החל מאמצע דצמבר.

מה שהעכיר את אוירת הדיאלוג היו האירועים הטרגיים שקרו בעזה ובישראל. ועדיין, על אף הרגשות העזים והעובדה שמשתתפים רבים היו טרודים באירועים אלה, כל המשתתפים התחייבו לרעיון של כינון אזור כזה ולצורך בנקיטת צעדים מעשיים במהלך 12 עד 18 החודשים הבאים. המשתתפים בישיבות היו באופן ניכר בדעה שוועידת הלסינקי הקרובה צריכה להתקיים כמתוכנן ואם אפשר, בחודש דצמבר 2012.

אודות הכותבים

ג'וזף אנטוני קמילרי הוא פרופסור ליחסים בינלאומיים ומקים המרכז לדיאלוג באוניברסיטת לה טרוב, מלבורן. הוא כתב מעל 20 ספרים ויותר מ-100 פרקים בספרים ומאמרים בכתבי עת, לאחרונה הוא פרסם במשותף את

Culture, Religion and Conflict in Muslim Southeast Asia: Negotiating Tense Pluralisms, London: Routledge, 2012 and *Religion and Ethics in a Globalizing World: Conflict, Dialogue and Transformation* (Palgrave MacMillan, 2011).

הוא כתב במשותף מחקר חשוב

Worlds in Transition: Evolving Governance Across a Stressed Planet (Edward Elgar 2009).

פרופ' קמילרי הוא חבר באקדמיה האוסטרלית למדעי החברה, יושב ראש של וועדת העורכים של כתב העת המלומד *Global Change, Peace and Security*. הוא כינס כ-20 וועידות בינלאומיות חשובות, נתן כמה הרצאות מפתח בנושא דיאלוג בין תרבותי והביא לכינון של כמה דיאלוגים בינלאומיים. הוא ערך מחקרים, הרצה ומסר עדויות במהלך חקירות ממשלה ואחרות בסוגיות בטחון, פירוק מנשק, שלטון, זכויות האדם ודיאלוג תרבותי ודתי. הוא קיבל כמה פרסים כולל מדליית ה-Order of Australia.

מייקל המל-גריין הוא פרופסור בקולג' לאומנויות באוניברסיטת ויקטוריה, מלבורן. מחקרו התמקד בפירוק מנשק ובקרת נשק אזוריים, עם התמקדות מיוחדת על אזורים מפורזים מנשק גרעיני (NWFZs) וסוגיות בטחון אזוריות. הוא פרסם מחקר מקיף בנושא אזור מפורז מנשק גרעיני בדרום הפסיפיק (אמנת ררוטונגה (Rarotonga)) וכמה מחקרים כלליים בנושא גישות לפירוק אזורים מנשק גרעיני עבור המוסד האמריקאי למחקר בנושא פירוק מנשק (UNIDIR). פרסומיו האחרונים כוללים:

N.A.J. Taylor, Joseph A. Camilleri and Michael Hamel-Green, Dialogue on Middle East biological, nuclear and chemical weapons disarmament: Constraints and opportunities, *Alternatives: Global, Local, Political*, 38(1), 2013, 78-98; (with Peter Hayes), Paths to Peace on the Peninsula: The Case for a Japan-Korea Nuclear Weapon Free Zone, *Security Challenges*, 7 (2), 2011, 105-121; Nuclear-Free Zone Arctic: Models and Prospects, *Osteuropa*, 61 (2-

3), 2011, 289-299; Les initiatives régionales pour un monde sans armes nucléaires, *Forum du désarmement* (2), 2011, 3-15; Peeling the orange: regional paths to a nuclear-weapon-free world, *Disarmament Forum* (2), 2011, 3-14; Nuclear-Weapon-Free Zone initiatives: challenges and opportunities for regional cooperation on non-proliferation, *Global Change, Peace and Security*, 21 (3), 2009, 357-376.

מריאן הגסון היא פרופסור חבר ליחסים בינלאומיים ומנהלת מרכז רוטרי ללימודים בינלאומיים בנושא שלום ופתרון סכסוכים באוניברסיטת קווינסלנד. המחקר שלה התמקד בסוגיות הביטחון העולמי, החוק הבינלאומי ומוסדות בינלאומיים, עם התמחות בבקרה ופירוק נשק והיא פרסמה פרסומים רבים בנושאים אלה. כיום, היא עורכת מחקר על יישום הכללים והנורמות למניעת החזקה ושימוש בנשק גרעיני ומקשרת אותו למדיניות החוץ של המדינות הגדולות בעולם והרלוונטיות למקרים אמפיריים כגון, עירק, צפון קוריאה ואיראן. פרסומיה האחרונים כוללים: תמיכה בסילוק נשק גרעיני: התפקיד של מדינות המפתח בנפרד ומדינות הקואליציה, ב:

Tanya Ogilvie-White and David Santoro (eds), *Slaying the nuclear dragon: Disarmament dynamics in the twenty-first century* (Athens, GA, United States: The University of Georgia Press, 2012, 56-84); Arms Control, in: Richard Devetak, Anthony Burke and Jim George (eds), *An introduction to international relations*, 2nd edn, Port Melbourne, VIC: Cambridge University Press, 2012, pp. 172-187; The Future of the NPT, *Australian Journal of International Affairs*, 59(3), September 2005.

מיקליס ס. מייקל הוא סגן מנהל המרכז לדיאלוג באוניברסיטת לה טרוב והוא בעל ניסיון נרחב בפתרון סכסוכים, במדיניות החוץ האוסטרלית, ברב-תרבותיות ובשיח דיאלוגי. מאז שנת 2005, ערך ד"ר מייקל, בנפרד ובמשותף, מספר מחקרים, פרויקטים חינוכיים ותכניות הכשרה הקשורות לדיאלוגים בין דתיים ובין תרבותיים ברמות מקומיות, אזוריות, לאומיות ובינלאומיות. כיום הוא מנהל פרויקט בתחום בנית יכולות להתפייסות בקהילות חצויות. הפרויקט כרוך בסדרת דיאלוגים בקהילה בין פזורות הקונפליקט באוסטרליה וסדנאות הכשרה להכשרת הקהילות עצמן וספקי שירות של צד שלישי. פרסומיו כוללים:

Resolving the Cyprus Conflict: Negotiating History (Palgrave Macmillan, 2011); (co-edited) *Civilizational Dialogue and World Order: The Other Politics of Cultures, Religions and Civilizations*

in International Relations (Palgrave Macmillan, 2009); (co-edited) *Asia-Pacific Geopolitics: Hegemony versus Human Security* (Edward Elgar, 2007).

ניקולאס א. ג'. טיילור הוא עמית מחקר במרכז לדיאלוג באוניברסיטת לה טרוב וחוקר לדוקטורט בבית הספר למדעי המדינה ולימודים בינלאומיים באוניברסיטת קווינסלנד. תחום ההוראה והמחקר הראשי של טיילור הוא חקר אתיקות בינלאומיות ועולמיות, במיוחד סוגיות הקשורות לשיטות הרג בלוחמה של היום; תגובות קוסמופוליטיות להצבת נשק בביוספירה; מגבלות האחריות של יצרני נשק; הנזק הסביבתי החוצה גבולות וטכנולוגית הנשק העתידית. פרסומיו האחרונים כוללים:

N.A.J. Taylor, Joseph A. Camilleri and Michael Hamel-Green, Dialogue on Middle East biological, nuclear and chemical weapons disarmament: Constraints and opportunities, *Alternatives: Global, Local, Political*, 38(1), 2013, 78-98; N.A.J. Taylor, A rather delicious paradox: Corporate responsibility and the manufacture of armaments, in: Ralph Tench, William Sun and Brian Jones (eds.), *Corporate Social Irresponsibility: A Challenging Concept*, West Hampshire, UK: Emerald, 2012; and N.A.J. Taylor, High risk areas, resources and sustainability, in: Cary Krosinsky, Nick Robins, Stephen Viederman (eds.), *Evolutions in Sustainable Investing: Strategies, Funds and Thought Leadership*, New York: Wiley Publishers, 2011, 329-44.

אודות הארגונים נתני החסות

המרכז לדיאלוג (אוניברסיטת לה טרוב) עוסק בעיקר במחקר, אולם גם בחינוך והכשרה, פיתוח מדיניות והתחייבויות קהילתיות המתמקדות על התיאוריה, השיטות והתרגול של דיאלוג, הן באופן היסטורי והן בעולם העכשווי. המרכז הוקם על ידי אוניברסיטת לה טרוב בשנת 2005 ומתמקד בעיקר במחקר בנושאים:

Centre for Dialogue

- דיאלוג בין תרבויות וציביליזציות - הרלוונטי לסכסוכים הנוכחיים המקומיים, הלאומיים ובינלאומיים;
- דיאלוג בין שיח ופרספקטיבות מתחרות של גלובליזציה.

המרכז פיתח תכנית נרחבת באוסטרליה וברמה הבינלאומית, המעסיקה אנשי אקדמיה, מומחים ועוסקים במקצוע בתחום המשלתי, התעשייתי, תחום העבודה, ארגונים בינלאומיים, איגודים מקצועיים ובתחום הקהילה באופן כללי יותר. הוא מנהל מספר דיאלוגים באוסטרליה וברמה הבינלאומית.

לפרטים נוספים, בקרו ב: dialogue/au.edu.latrobe.www

ארגון החוק הציבורי האירופי (EPLO) הוא ארגון בינלאומי שהוקם בשנת 2007 ואשר משרדיו שוכנים באתונה, יוון. משימתו היא כינון והפצה של ידע בנושא חוק ציבורי, כולל, בין היתר, חוק ציבורי לאומי, השוואתי ואירופי, חוק זכויות האדם, חוקי הסביבה וקידום הערכים האירופים ברחבי העולם. למטרה זו, ה-EPLO מארגן ותומך בפעילויות מדעיות, מחקר, פעילויות חינוכיות, הכשרה, הוראה, הקמת מוסדות ופעולות אחרות ומספק סיוע למוסדות דמוקרטיה באירופה וברחבי העולם.

נכון להיום, 13 מדינות, 2 ארגונים בינלאומיים, 3 גורמים ציבוריים ו-62 אוניברסיטאות ומוסדות ברחבי העולם חברים במועצת המנהלים של ה-EPLO. ה-EPLO יזם יותר מ-170 פרויקטים בנושא חוק ודמוקרטיה, רפורמה במערכת הצדק, הקמת מוסדות, רפורמה באדמיניסטרציה הציבורית ואוכלוסייה אזרחית.

הפרויקטים התבצעו בכל רחבי העולם: אירופה, ארצות אגן הים התיכון, אזור הבלקן, קווקז וברית המועצות לשעבר, המזרח התיכון, מרכז ודרום אסיה, אפריקה וגם בדרום אמריקה ומדינות איים קטנים מתפתחות. פעילותו של ה-EPLO נתמכת באופן משמעותי על ידי המועצה המדעית האירופית, הקבוצה האירופית לחוק ציבורי, רשת של יותר מ-120 שופטים, משפטנים, אנשי אקדמיה בתחום המשפט והעוסקים במקצוע, דמויות מובילות בתחום.

לפרטים נוספים בקר ב: eu.eplo.www

המרכז לדיאלוג וארגון החוק הציבורי האירופי מבקשים להודות לארגונים הבאים על תמיכתם:

אוניברסיטת קווינסלנד (UQ) - הממוקמת בבריסבן, אוסטרליה, היא אחת ממוסדות הלימוד והמחקר המובילים ומדורגת ב-1% העליון של האוניברסיטאות בעולם. היא מהווה משכנם של בתי הספר המובילים בעולם בנושא פוליטיקה בינלאומית, שלום ופתרון בעיות ואנשי הצוות שלה בעלי שם בתחום המחקר ותוכניות התמיכה שלהם, המטפלות במגוון רחב של סוגיות, כולל הגנת זכויות האדם, בקרה ופירוק נשק.

ארגון הפיזיקאים הבינלאומי למניעת מלחמה גרעינית (IPPNW) הוא פדרציה לא חלוצית של קבוצות רפואיות לאומיות ב-62 מדינות, המייצגת עשרות אלפי רופאים, סטודנטים לרפואה, עובדים אחרים בתחום הרפואה ואזרחים מודאגים, החולקים גורל משותף של יצירת עולם שלו ובטוח יותר ללא איום בהשמדה גרעינית.

حوار أثينا

حول

إقامة منطقة شرق أوسط خالية من أسلحة الدمار الشامل
النووية وأسلحة الدمار الشامل الأخرى وطرق إيصالها
(WMDFZ)

المشاركون في أول أيام حوار أثينا – سونيون، أثينا، اليونان،
16-14 نوفمبر 2012

تم إعداد التقرير
بواسطة

Joseph A. Camilleri الأستاذ

Michael Hamel-Green الأستاذ

Marianne Hanson الأستاذ المساعد

Michális S. Michael الدكتور

Nicholas A.J. Taylor

المحتويات

225	توطئة بواسطة CG WEERAMANTRY
229	مخطط المشروع
	الجغرافيا السياسية لإقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل (WMDfZ) في الشرق الأوسط
231	الأوسط
233	خلفية
233	لماذا حوار المسار الثاني/المسار الثالث؟
	حوار أثينا
237	المنهج والعملية
239	المحتوى
239	تصور المستقبل
	مقترح إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل (WMDfZ): الطريق الذي تم قطعه إلى الآن
241	العقبات الرئيسية في التفاوض بشأن إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل (WMDfZ) في الشرق الأوسط
244	الخطوات العملية التالية المفيدة
246	المبادرات الأخرى قصيرة ومتوسطة الأجل
248	إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل في سياق الشرق الأوسط الأكبر
250	ملحق حول حوار أثينا
255	إعلان الأمم المتحدة: ردود الفعل والآثار
262	التوقعات والطرق المستقبلية
265	الملحق أ - ملخص التوصيات
269	الملحق ب - برنامج "حوار أثينا"
275	الملحق ج - المشاركون
281	الملحق د - بيان صحفي بعد الحوار
283	نبذة عن المؤلفين
287	حول المنظمات الراعية

توطئة

تسببت قنبلتنا هيروشيما وناجازاكي في وجود موجة من الرعب في جميع أنحاء العالم والتي جعلت الأعمال الأكثر وحشية على مدار التاريخ تبدو تافهة للغاية إذا ما قورنت بهما. فقد ضاعت جميع القوانين الإنسانية، وكل مبدأ من مبادئ الديانات العظيمة، وكل جانب من جوانب احترام الإنسان.

وقد حذر أعظم العباقرة في العالم، من بينهم ألبرت أينشتاين وبرتراند راسل، بكونهم "ينتمون إلى الجنس البشري" من أن الحروب باستخدام الأسلحة النووية "قد تضع نهاية للجنس البشري". وبالتالي ارتبط وجود مسؤولية كبيرة بكل طاقة نووية للتخلص من هذا السلاح من ترسانات الأسلحة وللعمل مع بعضنا البعض لإزالته من على وجه الأرض. ويجب أن يشعر كل إنسان بالحزن تجاه حقيقة أن الحكومات لم تقبل بهذه المسؤولية، والتي ظلت معلقة وغير مفردة لما يقرب من سبعين عامًا بعد هذا الحدث الذي هز الحضارة بأكملها.

وذكر أن فاتحي العصور الوسطى أمثال أتيليا وجانكيز خان أعلنوا لجميع من تجرأوا على تحديهم أنه إذا ما وقعت مدينة في طريقهم، فلن يبقى منزل واحد سليمًا ولن يظل إنسان منهم على قيد الحياة. ولقد وصلنا الآن إلى مرحلة تبدو فيها هذه الوحشية أمرًا بسيطًا إذا ما قورنت بوحشية القنبلة.

فهي غير قادرة، في لحظة واحدة مربعة، على تدمير القرى الصغيرة فحسب، ولكنها قادرة على تدمير مدن حضرية شاسعة، ولا تقضي على الإنسان فحسب، ولكنها تقضي على جميع الكائنات الحية حتى الخلايا الدقيقة، كما أنها لا تلحق الضرر بالجيل الحالي فقط، ولكنها تضر الأجيال القادمة أيضًا. فهي قادرة على تسميم الجو الذي نورثه لهذه الأجيال وتتسبب في حدوث تشوهات خلقية للأجيال القادمة – الأجيال التي تأتمننا جميع الأديان والحضارات على توفير الخير لها.

ومع ذلك تستمر الحكومات في هذا المسار، بغض النظر عن خيانة هذه الأمانة، والتخلي عن إنسانيتنا، والإلقاء بما علمته إيانا حضارتنا التي تمتد إلى أكثر من أربعين قرنًا من الزمان وديننا والتضحية البشرية في القمامة.

وعندما تتجاهل حكومات العالم التزاماتها الأساسية، فإن الإنسانية بالكامل تقترب من الهاوية النووية التي سوف تقضي على الأعداء والأصدقاء معًا. وبالتالي فإن المسؤولية تنتقل إلى عاتق جميع المواطنين المعنيين للقيام بأقصى ما في وسعهم للحفاظ على هذا القرن من الزمان من أن يصبح قرن الهلاك. فإنه لم يزرغ من قبل قرن جديد من الزمن تمتلك فيه الإنسانية القدرة لتدمير نفسها. وإذا كان القرن العشرين هو قرن الفرصة الضائعة لما يتعلق بحفظنا من الخطر النووي، فإن القرن الواحد والعشرين هو قرن الفرصة الأخيرة. وإذا ضاعت هذه الفرصة، فسوف تضيع إنسانيتنا وحضارتنا وقيمنا الغالية بالكامل، ولن تعود أبدًا.

ما الذي يتعين على المواطن المعني القيام به؟ من بين العديد من الإجراءات يمكننا الترابط معاً في شبكات المجتمع المدني، وإلقاء الضوء على ما تنص عليه جميع التعاليم الدينية في إدانة هذه الوحشية، وتصعيد موجة من الاحتجاجات قوية بالدرجة الكافية للوصول إلى مقاليد السلطة، بغرض إنشاء منطقة خالية من الأسلحة النووية، بالإضافة إلى العديد من الأمور الأخرى.

ويمثل حوار أثينا خطوة مهمة في هذا الاتجاه. فهو يسعى إلى إيجاد منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل في منطقة تغلي من الاضطرابات وسوء الفهم. ومن الناحية النظرية والعملية، كانت المناقشات التي أجريت جديّة وملينة بالإمكانات.

كل ذلك يوضح لنا أهمية المبادرات مثل حوار أثينا الذي يهدف إلى القضاء على القنابل النووية من منطقة مفعمة بالاضطرابات ومعرضة إلى الصراعات. تتناول حوار أثينا هذه المشكلة على عدة مستويات من الناحية المفاهيمية والإجرائية – واستعرض العواقب التي تقف في وجه هذه المناطق، والتحقيق في صعوبة تنفيذ مفهوم الردع النووي، وتحليل التحول الواقع في العالم العربي، ومناقشة المنظور الديني لربطه بالمشكلة، والكشف عن العوامل الاقتصادية والثقافية التي يجب أخذها بعين الاعتبار ووضع خطط للتحقق.

وهذه تعد بالفعل مساهمة كبيرة تساعدنا على فهم المشكلة بصورة أفضل ووضع نظام شامل بالدرجة الكافية للتغلب على العقبات المتعددة التي تقف في وجهها.

وقد تعامل المثقفون من المشاركين بحساسية شديدة تجاه جميع الفروق البسيطة الواردة في التحدي الذي نواجهه، ووجهوا انتباهنا إلى الاحتمالات المستقبلية، والعملية التي من شأنها جعل هدف إيجاد منطقة شرق أوسط خالية من الأسلحة النووية ومن أسلحة الدمار الشامل الأخرى أقرب إلى التحقيق.

المشاكل، التي نعرفها، عديدة ولكن حوار أثينا أوضح للعالم أن تلك المشاكل ليست مستعصية وأنه يمكن البحث في الصعوبات لإيجاد حل يمكن تنفيذه.

وستتم تهنئة جميع المشاركين وبالأخص مركز الحوار بجامعة لاتروب، وجامعة ملبورن، ومنظمة القانون العام الأوروبي بأثينا، الذين قاموا برعاية المؤتمر بدعم من رابطة الأطباء الدوليين لمنع الحروب النووية وجامعة كوينزلاند.

الحوار عبارة عن مثال للنتائج التي يمكن تحقيقها إذا قام الأفراد المعنيون والمجموعات المعنية بتجميع مواردهم في هذا السبب الذي يعتمد عليه مستقبل الإنسانية.

من المهم الحفاظ على الزخم اللازم من أجل تنفيذ الخطوات العملية التي اندمجت من هذه المناقشات ومن أجل نقل هذه الرسالة من المستويات الدنيا في المجتمع إلى رؤساء السلطة السياسية.

ويسعدني بصورة خاصة أن أكتب هذه المقدمة حيث إنني أرغب في دعم الإدراك على جميع المستويات بأن هذه الأسلحة غير قانونية – بداية من محكمة العدل الدولية ووصولاً إلى الفصول الدراسية. والدرس الذي سينتشر في جميع مستويات المجتمع هو أن الاحتفاظ بأسلحة الدمار الشامل هذه هو خيانة للأمانة التي نحفظها لأولادنا وللأجيال القادمة في المستقبل، وأن خيانة هذه الأمانة ستجعلنا الجيل الأكثر ذنباً في تاريخ البشرية.

والعامل الآخر الذي يجعل هذه المهمة بالغة الأهمية هو أن الخطر النووي يزداد من يوم لآخر. وقد أصبح من الممكن الوصول بسهولة إلى المعرفة العلمية المتعلقة بتطوير

هذه الأسلحة إلكترونيًا. ذلك ويتلقى العلماء الذين يمتلكون المعرفة المطلوبة لتطوير الأسلحة عروضًا جذابة من الجهات الراغبة في الحصول عليها. وترى الكثير من الدول والحركات الإرهابية الأسلحة على أنها إضافة قيمة لقوتهم. وتتوافر المواد الخاصة بتصنيع هذه الأسلحة بسهولة وتظل غير خاضعة للمراقبة. وتستمر الأبحاث المتعلقة بتحسين الأسلحة. وتستمر الصراعات التي لم يتم حلها بين الدول والكيانات في الغليان. وتتوافر الكثير من الموارد المالية للمنظمات الإرهابية من أجل شراء المواد اللازمة والاستعانة بالمهارات العلمية المطلوبة.

وتدعم جميع الأدلة المتاحة الافتراض بأن الإنسانية تقترب يومًا بعد الآخر من دمارها من خلال الاحتفاظ بترسانات الأسلحة وتطويرها بصورة مخططة والتي قد تم حظرها منذ عقود والتي يظل بالإمكان القضاء عليها من خلال الإجراءات الموحدة غير الحكومية، والتي يعد حوار أثينا مثالاً واضحًا عليها.

CG WEERAMANTRY

نائب الرئيس الأسبق لمحكمة العدل الدولية

28 يناير 2013

مخطط المشروع

في نوفمبر عام 2012، عقد مركز الحوار التابع لجامعة لاتروب ومنظمة القانون العام الأوروبي حوارًا إقليميًا في أثينا بخصوص اقتراح إقامة منطقة شرق أوسط خالية من الأسلحة النووية وأسلحة الدمار الشامل الأخرى وطرق إيصالها (منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل).

وقد كان الحوار، الذي تم التحضير له منذ أبريل عام 2010، نتاجًا لعملية التشاور الواسعة مع أهم المساهمين من الشرق الأوسط ومن خارج المنطقة أيضًا. وقد تم اختيار الأشخاص الذين وجهت إليهم الدعوة بصورة كبيرة من الدول العربية وإيران وإسرائيل وتركيا. كما وجهت الدعوات إلى أشخاص قليلين آخرين معروفين بخبرتهم أو بمساهماتهم أو بدعمهم لمؤتمر هلسنكي المقترح التابع للأمم المتحدة.

وقد كان من المتوقع أن يصدر عن "حوار أثينا" تقرير يوضح النتائج والمقترحات. وكان سيتم توجيه التقرير إلى: الأمين العام للأمم المتحدة بان كي مون، ومساعد وزير الشؤون الخارجية الفنلندية جاكو لاجافا، الذي يعمل كمنسق للمفاوضات الحكومية، والحكومات الروسية والبريطانية والأمريكية التي تعمل معًا كرعاة مشتركين لمؤتمر هلسنكي التابع للأمم المتحدة وللمساهمين ذوي الصلة من الجهات الحكومية والجهات غير الحكومية. وسيتم ذلك حين انعقاد مؤتمر هلسنكي المقترح الذي كان محددًا انعقاده في ديسمبر عام 2012. وفي ضوء البيانات الأمريكية وغيرها من البيانات التي تشير إلى تأجيل مؤتمر هلسنكي، قامت المنظمات الراحية بتضمين عدد من الملاحظات في هذا التقرير بخصوص أحدث التطورات والانعكاسات على التوقعات الخاصة بالحوار المستقبلي والمفاوضات.

وقد نتج عن حوار أثينا عدد من المقترحات التي يمكن دراستها لدعم الهدف المتعلق بالأمن في الشرق الأوسط والمساعدة في المفاوضات المتعلقة بإقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل (WMD/FZ). وقد تم تلخيص هذه المقترحات، التي ستكون ذات صلة أكبر بعد عقد مؤتمر هلسنكي المؤجل، وسردها في الملحق أ، في الصفحة 265 من هذا التقرير.

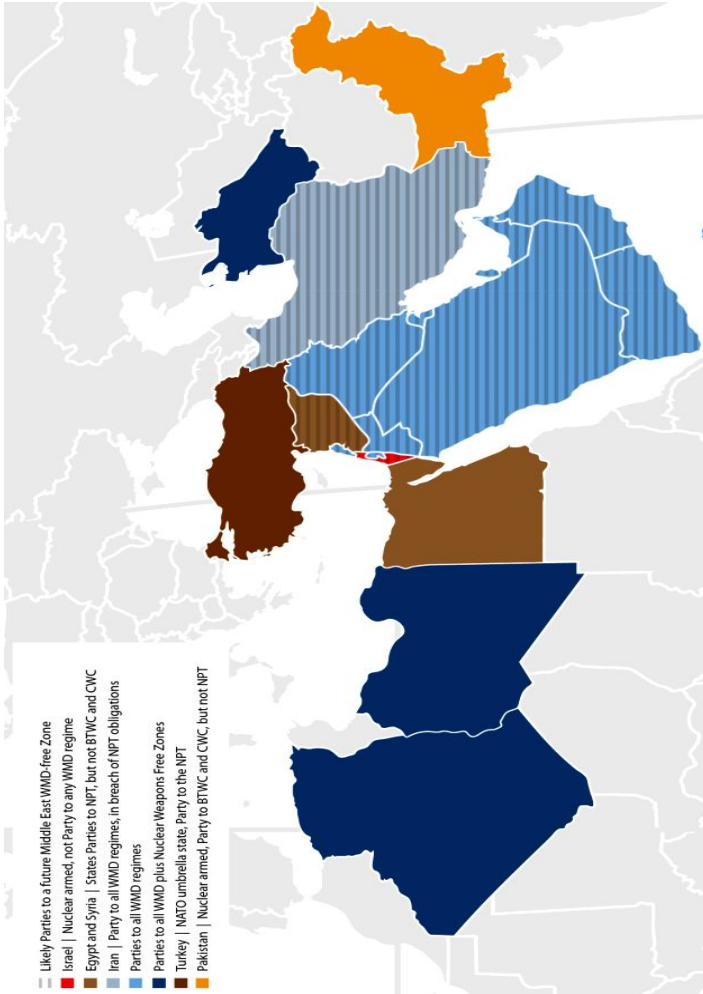
شكر وتقدير

على الرغم من أن مركز الحوار هو الذي باذر بهذا المشروع، إلا أن تنفيذه لم يكن ليتحقق بدون التعاون الفعال لمنظمة القانون العام الأوروبي. ويرغب مركز الحوار التابع لجامعة لاتروب في التوجه بالشكر إلى منظمة القانون العام الأوروبي لموافقتها على أن يكون منظمًا مساعدًا لحوار أثينا، وتخصيص جزء من موظفيه لتنفيذ الحدث بنجاح. ونرغب بصورة خاصة في التوجه بالشكر والتقدير على مساهمة كل من: Cesare

Damiano، Colombo، Justino De Chavez، وAkis Dimogerontas، وGinevra Roli، وEdoardo Minerva، وGeorge Kalathas، وGiampaoli، وUta Wancke، وKostas Vlachakis، وFani Stathoulopoulou، وPiji Protopsaltis، كما يجب التوجه بالشكر الخاص إلى نائب مدير الإدارة السيدة Ariadne Kopidaki، ورئيس مكتب السفر والمؤتمرات Alessia Fiumi مقابل مساهمتهم الرائعة في النجاح الإجمالي للحدث.

كما تود المنظمات الراحية في التوجه بالشكر والتقدير للدعم الذي قدمته رابطة الأطباء الدوليين لمنع الحروب النووية وجامعة كوزيلاند.

الجغرافيا السياسية لإقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل (WMDFZ) في الشرق الأوسط

المصدر: المعهد الدولي للقانون والسياسة
http://nwp.ilpi.org/wp-content/uploads/2011/12/ILPI_world_map_Middle-East.png

خلفية

يترأس فريق المشروع الأستاذ Joseph A. Camilleri، أستاذ العلاقات الدولية ومدير مركز الحوار بجامعة لاتروب. أعضاء الفريق الآخرون هم: الأستاذ Michael Hamel-Green (أستاذ بكلية الفنون بجامعة فيكتوريا، بملبورن)؛ والأستاذ المساعد Marianne Hanson (كلية العلوم السياسية والدراسات الدولية ومدير مركز روتاري للسلام وحل الصراعات بجامعة كوينزلاند)، والأستاذ Michális S. Michael (نائب مدير مركز الحوار بجامعة لاتروب)، و Nicholas A.J. Taylor (باحث مساعد بمركز الحوار بجامعة لاتروب، وباحث دكتوراه بكلية العلوم السياسية والدراسات الدولية بجامعة كوينزلاند)، والأستاذ Spyridon Flogaitis (مدير منظمة القانون العام الأوروبي، وأستاذ القانون الإداري بجامعة أثينا، وقاضي بالحكمة العليا الخاصة باليونان، والرئيس السابق للمحكمة الإدارية للأمم المتحدة، ووزير الشؤون الداخلية السابق باليونان في الفترة من 2007 إلى 2009).

لماذا حوار المسار الثاني/المسار الثالث؟

استخدم Joseph Montville، موظف بالخدمة الخارجية الأمريكية، مصطلح "دبلوماسية المسار الثاني" للمرة الأولى للإشارة إلى:

...التعامل غير الرسمي بين أعضاء المجموعات أو الأمم المعارضة بهدف تطوير إستراتيجيات والتأثير على الرأي العام وتنظيم موارد مادية وإنسانية بطرق قد تساعد على حل الصراع.

ويمكن أن يشارك الدبلوماسيون والمسؤولون الآخرون في اجتماعات المسار الثاني ولكنهم يقومون بذلك بصفتهم "الشخصية". ولا تُلزم حوارات المسار الثاني الحكومات بأي سياسة معينة أو بأي إجراء معين، ولكنها عادة ما تحصل على الدعم الضمني وأحياناً الدعم الفعلي من قبل حكومة أو أكثر من الحكومات التي تتحمس للمساعدة على حل الصراع أو المشكلة، ولكنها لا تشعر بأن القنوات الرسمية تقدم الطريقة الأكثر فعالية لمتابعة هذا الهدف في ذلك الوقت. الشيء المشترك بين جميع المشاركين في حوارات "المسار الثاني" هو أنهم جميعاً خبراء في مجالاتهم، سواء كانوا مهنيين (دبلوماسيين أو صانعي سياسات يمارسون العمل أو متقاعدين) أو واضعي نظريات من أي نوع (أكاديميين، ومتخصصين يعملون بالمراكز والمعاهد ومراكز التفكير). ويتم اعتبارهم بأنهم لديهم القدرة على التأثير خاصة بسبب الحالة أو السمعة الناتجة من خبرتهم وحقيقة أن بعضهم، إن لم يكن كلهم، لديهم تأثير على الحكومة.

وعلى العكس فإن منتديات أو اجتماعات "المسار الثالث"، لا تعقد بسبب خبرة المشاركين فيها فقط أو في المقام الأول، على الرغم من أنها قد تشتمل على خبراء. ولكنها تشتمل على مجموعة من أصوات المجتمع المدني، التي قد تتضمن ممثلين عن المجموعات المهنية أو المنظمات الدينية والمجتمعية، ومجموعات تأييد من أي نوع. ولا تتضمن حوارات "المسار الثالث" الدبلوماسيين أو صانعي السياسة ولا حتى بصفتهم "الشخصية".

وقد تم تصميم "حوار أثينا" وتنظيمه كحوار مختلط يجمع بين حوار المسار الثاني والمسار الثالث، وهذا يعني وجود اجتماع يشتمل على بعض خصائص حوارات المسار الثاني (وذلك يشمل بصورة خاصة الخبراء والدبلوماسيين الذين يمارسون العمل أو المتقاعدين) ولكنه يشتمل في نفس الوقت على عنصر أساسي من نموذج المسار الثالث، وهو تمثيل المجتمع المدني بالتحديد بناءً على معايير أخرى غير الخبرة فقط.

وقد اختار الفريق المنسق هذا النموذج بناءً على جميع الخبرات النظرية والعملية الواسعة لمركز الحوار. وقد تم اتخاذ هذا القرار بناءً على العديد من الاعتبارات، ويوجد اثنان منهما يستحقان الذكر: الاعتبار الأول، هو أن طبيعة وآثار أسلحة الدمار الشامل لم تجذب إلى الآن سوى مستوى قليل نسبيًا من المشاركة الإقليمية، ولم تجذب على الإطلاق أي مشاركة تحركها مبادئ "الحوار"، وأفكار الاحترام المتبادل، والاستعداد لسماع وجهة نظر الطرف الآخر، والقدرة على اكتشاف طرق جديدة للتفكير والتواصل. وفي تقييمنا، فإن الجهود السابقة قد أجريت بصورة كبيرة كورش عمل تقليدية يشكل أغليبتها الأكاديميون والخبراء - وفي بعض الأوقات كان يشارك القليل من صانعي السياسة، أو كمنتدى حكومي دولي، ولكنه وبصورة عامة كان يركز بوضوح على مشاركة الخبرة أو تحليل المواقف السياسية الرسمية.

ويأتي الاعتبار الثاني من الدروس المستفادة من المبادرات في الجوانب الأخرى، التي تقترح أنه بإمكان المشاركة، التي لا تقتصر فقط على العديد من الخبراء ولكن التي تتضمن أيضًا نطاقًا أكبر من المساهمين في المجتمع المدني (وذلك يشمل المنظمات غير الحكومية والمجموعات الدينية والمجتمعية والمهنية من مختلف الأنواع) وأعضاء مجتمع صناعة السياسة، أن تمثل بذاتها دورًا قويًا لبناء الثقة. ومن المهم أن هذه العملية بإمكانها المساعدة على إيجاد الظروف الإيجابية المطلوبة لتشكيل تحالف مفيد، وهي إستراتيجية أثبتت أهميتها في نجاح عدد من المبادرات الدولية الأخرى، مثل اتفاقية الألغام الأرضية عام 1997، واتفاقية الذخائر العنقودية في عام 2008، والمحكمة الجنائية الدولية في عام 2002.

يتصور هذا المشروع ثلاث مراحل رئيسية:

1. بحث تفصيلي (تم نشره مؤخرًا): N.A.J. Taylor، و Joseph A. Camilleri، و Michael Hamel-Green، حوار حول نزع الأسلحة البيولوجية والنووية والكيميائية في الشرق الأوسط: القيود والفرص، والبدائل: عام، محلي، سياسي، 38(1)، 2013، 78-98.

يقيم المقال العوامل التي تسببت في إعاقة المفاوضات إلى الآن من أجل تحديد الجهات الفعالة الرئيسية التي تعد جهودهم الداعمة بصورة متبادلة ضرورية لأي اتفاقية نهائية. كما يزعم المقال أن الجهود المبذولة في التفاوض من أجل إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل (WMDs) في الشرق الأوسط يمكنها تعلم المزيد من نجاح المفاوضات المتعلقة بالمناطق الخالية من الأسلحة النووية الأخرى. ولكنه يقر بالرغم من ذلك بأن الظروف في الشرق الأوسط فريدة من نوعها وتتطلب اتباع منهج أكثر تكاملاً. ويزعم أيضاً، أن النجاح في ذلك سيعتمد بصورة كبيرة على منظور متعدد الأبعاد يجمع الطاقات والآراء من مجموعة من الجهات الفعالة من الدول ومن غير الدول، وخصوصاً المجتمع المدني في الشرق الأوسط، حيث يصعب بناء الثقة والائتمان ويتطلب وجود مهمة تعتبر حفاظاً للحسابات السياسية والجغرافية الإستراتيجية فقط. وانتهى المؤلفون إلى أن الحل في إيجاد بيئة إيجابية للتفاوض يكمن في تمكين المجتمعات والحكومات في المنطقة لتحديد جوانب الارتياح وسوء الفهم في النواحي الإستراتيجية والسياسية، وأيضاً في النواحي الثقافية والدينية، من أجل إيجاد فرص للحوار والاحترام المتبادل. سيتم توزيع البحث المنشور على نطاق واسع.

2. تقرير، معروض في هذا المستند، يلخص النتائج الأولية لحوار المسار الثاني/المسار الثالث. يشتمل أيضاً على مجموعة من الأفكار الخاصة بالفريق المنسق القائمة بصورة كبيرة على العمل الميداني الممتد في الشرق الأوسط ولندن وفيينا، وقد تم إجراؤه في شهر نوفمبر وديسمبر عام 2012 بواسطة Nicholas A.J. Taylor، بالإضافة إلى بحث إضافي أجراه أعضاء آخرون في فريق المشروع. تمت كتابة التقرير بلغة يسهل استيعابها وتمت ترجمته إلى اللغة الفارسية والعربية والعربية، وهو مصمم ليتم توزيعه على نطاق واسع على المسؤولين الحكوميين وأعضاء البرلمان في جميع الدول المهتمة، والمنظمات الإقليمية، وذلك يشمل الاتحاد الأوروبي والاتحاد الإفريقي وجامعة الدول العربية، والأقسام والهيئات الرئيسية في نظام الأمم المتحدة، والمنظمات الإقليمية في الشرق الأوسط، ومراكز البحث الإقليمية ومراكز الفكر، ومجموعات المجتمع المدني (وذلك يشمل الإعلام والمنظمات الدينية والمهنية) في الشرق الأوسط وفي الدول القادرة على التأثير على النتائج (وبصورة خاصة المملكة المتحدة، والولايات المتحدة الأمريكية، والصين، وروسيا، ودول أوروبا الغربية). ومن المخطط توزيع التقرير على الجاليات الشرق أوسطية في الشتات، وبصورة خاصة في أستراليا وأوروبا وأمريكا الشمالية.

3. وفي المرحلة التالية من تطوير هذا المشروع، يتم في الوقت الحالي اعتبار التحضير لكتاب يشتمل على بحث دراسي متخصص أو إصدار خاص لجريدة

دولية رائدة. ويهدف ذلك إلى البحث بتعمق أكبر فيما تم إلى الآن من العلاقة المعقدة بين المبادئ لأخلاقية من ناحية والقيود والفرص السياسية من ناحية أخرى، والتي يجب أخذها بعين الاعتبار في الجهود المستمرة لإنشاء منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل في الشرق الأوسط. وسيتم التركيز على دور الحكومات، والمنظمات متعددة الأطراف، ومجتمع الأعمال والمجتمع المدني.

حوار أثينا

المنهج والعملية

يشتمل حوار أثينا على 37 مشاركاً تم اختيار أغليبيتهم من الشرق الأوسط (انظر الملحق ب). وبخلاف الفريق الأسترالي المنسق (4) الذي أجرى الحوار، وفريق منظمة القانون العام الأوروبي، كان التمثيل كما يلي:

الدولة	عدد المشاركين
أستراليا	1 + فريق التنسيق (4)
البحرين	3
قبرص	1
مصر	4
اليونان	2 + فريق منظمة القانون العام الأوروبي
إيران	4
إسرائيل	6
إيطاليا	1
الأردن	1
لبنان	2
فلسطين	3
روسيا	1
سويسرا	1
تركيا	1
اليمن	1
الإجمالي	36

وقد تمت دعوة مشاركين من خارج المنطقة بسبب خبرتهم في مجال الرقابة على الأسلحة ونزع السلاح، أو بسبب دورهم التاريخي أو المحتمل الملاحظ في المنطقة (مثل قبرص وتركيا). ومن بين الذين وجهت لهم الدعوة من الشرق الأوسط (ولهذا الغرض نقوم بتضمين تركيا)، فقد تمت دعوتهم بصفقتهم متخصصين في المجال أو مفكرين أو قادة في منظمات المجتمع المدني أو دبلوماسيين متقاعدين يمارسون العمل.

وفي حال وجود "فجوات" في المشاركة، فقد فكر فريق المشروع في تعويض هذه الفجوات في مرحلة العمل الميداني في المشروع - عن طريق إشراك عدد من المساهمين المرتبطين في المناقشة والبحث في الاهتمام المحتمل في المشاركة في المستقبل في مشروع "حوار أثينا". ولكن يتعذر تعويض بعض الفجوات بالنظر إلى الموقف السياسي السائد، وخاصة في سوريا.

سينعقد "حوار أثينا" في مقرات منظمة القانون العام الأوروبي في منطقة كاب سونيون، وهو موقع ساحر على الساحل اليوناني، يبعد ساعة واحدة بالقيادة من وسط أثينا. وتشتهر مدينة سونيون بالمزيج المتجانس من البحر والأرض والتاريخ اليوناني - وتعرف منطقة كاب سونيون بكونها موقعاً لأطلال معبد بوسايدون اليوناني القديم، وهو إله البحر في الأسطورة التاريخية - وهو موقع مثالي للمحادثات القوية المتواصلة التي تستمر أكثر من يومين.

وإلى حد ما، لم تظهر هذه المحادثات إلى العلن بسبب تطورين جديدين في الأوضاع، قد يكونان غير مرتبطين وهما: استمرار الاعتداءات المسلحة بين إسرائيل وحماس الذي أدى إلى مقتل 5 إسرائيليين و158 فلسطينياً، والإعلان الأمريكي المتوقع بلغاء مؤتمر هلسنكي المحدد عقده في ديسمبر 2012 أو تأجيله على أقل تقدير. وعلى الرغم من هذين التطورين السلبيين، والانفعالات القوية المتوقعة التي تسببت فيها بين المشاركين، إلا أن الحوار استمر كما هو مخطط له.

لقد تصور الفريق المنسق دائماً أن الحوار سيبتعد عن الخطب المكتوبة والمقدمات الطويلة، وسيسعى إلى إيجاد تفاعل حقيقي بين وجهات النظر والاهتمامات المختلفة، والتي أحياناً ما تصبح متباينة بصورة كبيرة، الممثلة على طاولة الحوار. السمات الرئيسية للمنهج المستخدم لهذا الحوار كانت كالتالي:

1. في جميع الجلسات المنعقدة بكامل هيئتها، جلس الستة والثلاثون مشاركاً على طاولة واحدة كبيرة في قاعة المؤتمرات الرئيسية - مما مكن من وجود اتصال مباشر بالأعين بين المشاركين، وذلك ليس فقط لإدراك أفضل لمضمون المداخلات على المستويين الفكري والانفعالي أيضاً، والأهم من ذلك، لقياس الجو العام للاجتماع ككل؛

2. ترأس جميع الجلسات المنعقدة بكامل هيئتها عضو واحد أو أكثر من الفريق المنسق، الذين تمكنوا من جلب خبرتهم الكبيرة في تنفيذ هذه الحوارات؛

3. وتم إلقاء مقدمات قصيرة (عادة اثنان أو ثلاث) في بداية جميع الجلسات المنعقدة بكامل هيئتها، لا تزيد مدة كل واحدة منها عن 5 دقائق - وفي كل مناسبة كان يتم اختيار المقدمين بعناية لتحقيق التوازن في وجهات النظر والخلفيات؛

4. وبالإضافة إلى الجلسات المنعقدة بكامل هيئتها، تم اتخاذ إجراءات تحضيرية لعقد مجموعات نقاش صغيرة للسماح بالبحث التفصيلي لبعض المشاكل المحددة، ولكن لتوفير التفاعل القوي أيضًا، تم تشكيل المجموعات الصغيرة مع الاهتمام بصورة خاصة بعرض الآراء والخلفيات.

5. وقد ركزت كل من الجلسات المنعقدة بكامل هيئتها والمجموعات الصغيرة على مجموعة من الأسئلة التي تم تحضيرها بعناية بواسطة فريق التنسيق، وتم إدخال بعض التغييرات البسيطة عليها طوال اليومين لاعتبار ديناميكيات الحوار.

وينعكس منهج الحوار وهيكله في البرنامج، والذي توجد نسخة منه في الملحق ب، في الصفحة 269.

المحتوى

بدأ الحوار بطرح عدد من الأسئلة العامة وانتقل تدريجيًا إلى مناقشة العقبات المحددة التي تعيق إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل في الشرق الأوسط، قبل القيام في النهاية باستعراض الأوضاع الحالية أو المستقبلية التي تساعد على الوصول إلى هذه النتيجة. وقد كان التقدم في الحوار المنظم يتم من العام إلى الخاص ومن العقبات إلى الإمكانيات.

تصور المستقبل

في الجلسة الأولى من الحوار، طلب من المشاركين تصور وضع الشرق الأوسط والصراعات المختلفة التي تسيطر في الوقت الحالي على الطبيعة الإقليمية بعد خمسة أو عشرة أو حتى عشرين عامًا من الآن. وكان الغرض من ذلك معرفة تصور المشاركين لما يخبئه المستقبل والدور الذي ستلعبه أسلحة الدمار الشامل في صياغة مسار الأحداث. هل سينتشر امتلاك هذه الأسلحة في الأعوام القادمة؟ هل محاولات امتلاك دولة واحدة أو أكثر لهذه الأسلحة سيضيف الوقود إلى النيران المشتعلة حاليًا في المنطقة؟ هل سيتم استخدام هذه الأسلحة بالفعل؟ عوضًا عن ذلك، هل سيتم إقناع الدول الإقليمية بالتخلص من هذه الأسلحة في المنطقة؟ تم اختيار فترة تبلغ عشرين عامًا كطريقة لتمكين

المشاركين من التفكير فيما يتجاوز القيود القوية التي تحد في الوقت الحالي من هامش المناورات المتاحة للاعبين الأساسيين.

ويمكن القول بوضوح إن العديد من المشاركين قد وجدوا صعوبة في ذلك، فلم يكن معظمهم مستعدًا أو قادرًا على تخيل الأمر. هناك العديد من الأسباب وراء هذا التحفظ. حيث يفضل العديد التركيز على المشكلة الأمنية المرتبطة بالغياب المستمر للثقة، خاصة بين الشخصيات الرئيسية في الصراعات الدينية، وبالأخص إسرائيل وإيران ومصر، وعلى نحو بسيط سوريا ولبنان والمملكة العربية السعودية ودول الخليج الأخرى. وكما هو متوقع، فقد كانت إسرائيل هي محل التركيز في المناقشة، بكونها الدولة الوحيدة في المنطقة التي تمتلك الأسلحة النووية. وبالنسبة للمشاركين الإيرانيين والعديد من المشاركين العرب، فإن استثناء إسرائيل والعزل في المنطقة المترتب على ذلك، سواء كان بصورة ذاتية أو لأسباب خارجية، كان هو المصدر الرئيسي لعدم الاستقرار والصراع، وبالتالي مرشحة للعب دور عامل الحسم في مواقف الآخرين تجاه الدور المستقبلي لأسلحة الدمار الشامل في الشرق الأوسط. وتمت مناقشة ثلاث علاقات، كل منهما يمثل مشكلة خاصة، وهي:

- i. علاقة إسرائيل بإيران، والتي تراها كتهديد رئيسي لسياستها الإقليمية وأمنها وحتى على وجودها؛
- ii. علاقة إسرائيل بالدول العربية المجاورة (خاصة في الوقت الحالي، مصر وسوريا ولبنان والمملكة العربية السعودية، وبصورة عامة جامعة الدول العربية ومنظمة التعاون الإسلامي؛
- iii. المسار المحتمل للصراع الإسرائيلي الفلسطيني.

ومن النقاط الأخرى التي برزت من هذه المناقشة – التي من المحتمل أن تتغير في المستقبل القريب – كان دول المجتمع المدني داخل إسرائيل. وعلى الرغم من حركة السلام النشطة (ولكن الصغيرة)، فهناك توقع أن تتغير ثقافة إسرائيل الأمنية والسياسية بصورة جذرية. وتظل قدرة إسرائيل النووية إلى حد كبير موضوعًا محظورًا داخل المجتمع الإسرائيلي، وهناك القليل من الإسرائيليين، من بينهم الذين ينتمون إلى حزب اليسار السياسي، المستعدون لمناقشة "الحاجة الإستراتيجية" للأسلحة النووية.

والمخاوف التي عبر عنها العديد كانت تتمثل في أن استمرار إسرائيل في التوجه الأحادي من شأنه أن يقنع جهات أخرى باتخاذ الردع النووي كخيار سياسي وإستراتيجي جذاب، وقابل للتطبيق. لدى البعض، فإن عدم رغبة الدول الإقليمية في اتخاذ أية إجراءات جادة نحو التخلص من أسلحة الدمار الشامل كانت مرتبطة بصورة جزئية بعدم وجود إطار عمل أممي إقليمي شامل، والذي باستطاعته وحده توفير المستوى اللازم من الثقة. ويمكن صياغة المنطق الأساسي كما يلي: "بما أن إسرائيل نجحت في بناء ترسانة نووية، فلماذا يتعين على الدول الأخرى التخلي عن الخيار النووي؟" لقد كان من المتوقع

أن يتسبب التوجه الأحادي المتبع في دولة واحدة أو أكثر في إضعاف المنظور المتعلق بالمنهج متعدد الأطراف لمنع الانتشار. وفي هذا السياق، فإن توقف عملية مؤتمر هلسنكي من شأنه تعزيز سياسات التوجه الأحادي الموضوعة لمماثلة القدرة النووية لإسرائيل أو مواجهتها. وقد يتسبب ذلك في قيام إيران، ومن المحتمل دول أخرى، من بينها المملكة العربية السعودية وتركيا، ومن المحتمل مصر، في القيام بنفس الأمر. كما تركزت المناقشة أيضاً على التحولات السريعة قيد التقدم في أجزاء مختلفة من العالم العربي (ما يسمى "بالربيع العربي") التي بشرت بالثورة العربية ("الربيع")، والآثار التي سترتب على تحقيق الديمقراطية بصورة عامة، ودور المجتمع المدني بصورة خاصة. وقد اعتبر العديد في الدول العربية النشاط السياسي وانتشار حركات المجتمع المدني، الممكن بصورة جزئية بواسطة الإعلام الاجتماعي، على أنه مدعاة للتفاؤل.

وقد لفت المشاركون الانتباه إلى ظاهرتين. الأولى، هي أن التعداد السكاني الآخذ في الارتفاع بسرعة كبيرة في العديد من الدول بات يصاحبه زيادة في عدد الشباب الذي مر بمستويات مرتفعة من الحراك السياسي، والذين سيخرج منهم جيل جديد من القادة. وبالنسبة لبعض المشاركين، فإن ازدياد حركات الاحتجاج في الدول العربية في الأعوام القليلة الماضية كان بمثابة فرصة لتثقيف الأجيال الشابة بمخاطر أسلحة الدمار الشامل. ومن الناحية الأخرى، عبر العديد عن مستويات مختلفة من الشك فيما يتعلق بالنتائج المتوسطة إلى طويلة الأجل: هل سيتقبل الشباب الذين يعيشون في مناطق الصراع بعضهم البعض بسهولة أم ستزداد مستويات الشك والارتياح؟ وفي هذا السياق، أشار العديد إلى التيارات المعقدة التي تدعم التوسط لدى البعض والتي تدعم التطرف عند البعض الآخر في نفس الوقت. ويعد الدور المستقبلي للإسلام ونمو التيارات الإسلامية المختلفة ذا أهمية خاصة.

وقد تحدث بعض المشاركين ببلاغة وإقناع ملحوظين عن احتمال قدرة الديانات الإبراهيمية الثلاث، بالنظر إلى التعاليم والاعتقادات المشتركة بينهم، على تطوير رؤية/رسالة عامة حول الحكم الذهبي وقدس الحياة والتعايش واحترام الأقليات. ومع الأخذ في الاعتبار الظروف الصحيحة والقيادة الواضحة، فإن الدين قد يتمكن من العمل كقوة مضادة تعمل على القضاء على تجاوزات التعصب الديني والنزعة العسكرية القومية أو التقليل منها على الأقل، وربما يعمل على تحديد الاتجاه الصحيح للتقليل من فرص اللجوء للعنف لفرض الأمن، وذلك يشمل القضاء على أسلحة الدمار الشامل وطرق إيصالها.

مقترح إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل (WMD/FZ): الطريق الذي تم قطعه إلى الآن

كمساهمة في الحوار، أعد فريق التنسيق ورقة نقاش، والتي أخذت بعين الاعتبار تطور مقترح إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل (WMD/FZ) في الشرق الأوسط،

إلى جانب أمور أخرى. ونحن لا يتجاوز عملنا سوى إلقاء الضوء على بعض المراحل المهمة من أجل وضع حوار أثينا في سياقه التاريخي.

لقد تم اقتراح إقامة منطقة خالية من الأسلحة النووية في منطقة الشرق الأوسط للمرة الأولى في عام 1974. وتم اقتراحه في صورة قرار إلى الجمعية العامة للأمم المتحدة بواسطة إيران (بالتعاون مع مصر)، وقد حظي المقترح بالدعم من 128 دولة، مع امتناع مانيمار (بورما) وإسرائيل فقط. وبعد تقديم مقترح إسرائيلي مضاد في عام 1980 الذي يؤيد المفاوضات المباشرة بين الدول، قامت مصر بمراجعة النص الخاص بمقترحها وحظيت للمرة الأولى على قبول جميع الدول، بما فيهم إسرائيل. ومن المدهش أنه من ذلك الحين يتم تمرير قرار من الأمم المتحدة يدعم إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل بصيغة أو بأخرى كل عام وبدون تصويت. ومنذ عام 1991 يتم تمرير قرار بصياغة مماثلة كل عام في المؤتمر العام السنوي للوكالة الدولية للطاقة الذرية.

وبمرور الوقت، رأى المؤيدون لمفهوم إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل في الشرق الأوسط أن التعهيدات السياسية والإستراتيجية والثقافية في المنطقة تتطلب إطار عمل أكثر شمولاً ومصمماً بصورة خاصة يتكون من اتفاقيات ومبادلات أحادية الجانب وثنائية الجانب ومتعددة الجوانب. وفي هذا الصدد بالتحديد جاء العرض المصري في عام 1989 للتوقيع على المعاهدة التي أصبحت رسمية بعد فترة وجيزة باسم اتفاقية الأسلحة الكيميائية مقابل ضمانات أمنية ضد تهديد استخدام "أسلحة الدمار الشامل" الأخرى، بما في ذلك الأسلحة النووية. وقد قامت مبادرة مبارك (التي يشار إليها الآن باسم المبادرة المصرية) بتعميد تغطية المنطقة المقترحة لتتضمن جميع الأسلحة البيولوجية والنووية والكيميائية، وتم تمديدها بعد ذلك لتتضمن حظر القذائف الباليستية بمدى يزيد عن 150 كم (منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل).

ومع ذلك، فإنه يمكن القول أن القوة الدافعة لإقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل (WMDFZ) في الشرق الأوسط مشتقة بصورة كبيرة من إجراءات الدول العظمى وفي مندييات متعددة الجوانب. فبعد الضغط الكبير من إيران وتحالف الدول العربية، أصبحت إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل (WMDFZ) على نطاق أكبر تشكل التزاماً أساسياً في مؤتمر استعراض وتمديد معاهدة عدم انتشار الأسلحة النووية عام 1995، وبالتالي إتاحة تمديد معاهدة عدم انتشار الأسلحة النووية بصورة غير محددة تتجاوز فترتها المخصصة التي تبلغ 25 عاماً بدون تصويت. وقد طالب هذا القرار من جميع الدول في الشرق الأوسط العمل نحو "إقامة منطقة شرق أوسط خالية من أسلحة الدمار الشامل والأسلحة النووية والكيميائية والبيولوجية وأنظمة تسليمها ويمكن التحقق منها بفعالية" وتجنب أي إجراءات "من شأنها إعاقة تحقيق هذا الهدف". وقد بُني هذا القرار على التزام آخر قبله، غير معروف على نفس القدر، ولكنه لا يقل أهمية عنه، بإقامة هذه المنطقة من قبل الحكومتين الأمريكية والبريطانية لما يتعلق بقرارهما بشأن حرب الخليج عام 1991.

ومنذ ذلك الحين يحوز مفهوم إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل (WMDFZ) في الشرق الأوسط على دعم مجموعة كبيرة من المبادرات واللجان الدولية. وفي عام 2005، أكدت اللجنة المعنية بأسلحة الدمار الشامل برئاسة Hans

Blix على أهمية إقامة مناطق إقليمية خالية من أسلحة الدمار الشامل بالنسبة للأمن الدولي، "خاصة وبالأهم في الشرق الأوسط". وبالمثل في عام 2009، قامت اللجنة الدولية المعنية بعدم انتشار السلاح النووي ونزعه، برعاية أستراليا واليابان، بعرض هذه القضية بقوة أكبر، وذكرت بأن "التحرك الجاد" نحو إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل (WMDFZ) في الشرق الأوسط من شأنه أن "يُنجح أو يُفشل" القدرة على تطبيق نظام معاهدة عدم انتشار الأسلحة النووية بالكامل. وعلى هذه الخلفية أُختتم مؤتمر استعراض معاهدة عدم انتشار الأسلحة النووية عام 2010، ببيان متفق عليه بالإجماع يطالب بعقد مؤتمر خاص تتم إقامته وتنسيقه خارج المنطقة بحلول شهر ديسمبر عام 2012.

وبالنظر إلى الحالة الحالية للدور والصعوبات التي حالت دون عقد اتفاقية، ناقش المشاركون من العديد من العوامل، بعضها من داخل المنطقة والبعض الآخر من خارجها. وذلك يتضمن: "التهديدات بإزالة دولة إسرائيل من الوجود"، والتأثير النفسي للصراع المستمر بين إسرائيل وحماس، والدور المحتمل للمجتمع المدني في الدول العربية في مرحلة ما بعد القذافي وما بعد مبارك، والتأثير المجتمعي والاقتصادي لتصعيد العقوبات على الشعب الإيراني.

وعلى الرغم من أنه لم تسيطر على المناقشة فكرة واحدة، إلا أن المشاركين رغبوا في التركيز على كيفية تأثير هذه العوامل، سواء كانت إيجابية أو سلبية، على مقترح إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل (WMDFZ) بصورة عامة وعلى مؤتمر هلسنكي المقترح بصورة خاصة. وقد قام العديد من المشاركين المختلفين بعرض كل من التصريحات العامة لرئيس الولايات المتحدة أوباما المتعلقة بإزالة الأسلحة النووية – المنمقة أكثر من اللازم – والاحتجاجات المدنية في جميع أنحاء المنطقة التي حدثت في أوقات مختلفة في الدول العربية، وفي مصر وإسرائيل أيضاً، كعوامل قد تساعد في التفاوض وإقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل في الشرق الأوسط في النهاية.

ومن الناحية الأخرى، ذكر الارتياح والخوف بصورة كبيرة على أنه يؤثر بالسلب على التوقعات الخاصة بمقترح إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل (WMDFZ). وقد أكد البعض على السياسة الإسرائيلية المتعنتة في فترة ولاية نتنياهو، وأشار البعض الآخر إلى الموقف الإيراني المتعنت خلال فترة ولاية أحمدني نجاد. وقد وصف أحد المشاركين هذا الأمر كظاهرة نفسية اجتماعية وجدت في جميع أنحاء المنطقة. وفي محاولة لإلقاء الضوء على المستويات المرتفعة من الارتياح والشك المتبادل، ذكر الآخرون أن "السياسة من صنع الإنسان".

وفي هذا السياق، تم استعراض الديانات الإبراهيمية بصورة مترددة بعض الشيء، مع تأكيد البعض على العناصر الإيجابية (مثل القرار الذي أصدره المرشد الأعلى الإيراني بخصوص عدم شرعية الأسلحة النووية)، وأشار البعض الآخر إلى تأثير الدين على تزايد شعور إسرائيل بعدم الأمان.

العقبات الرئيسية في التفاوض بشأن إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل (WMDFZ) في الشرق الأوسط

لقد كانت مسألة العقبات هي موضوع المناقشة التفصيلية في ثلاث مجموعات صغيرة. وقد تم بعد ذلك عرض المشاكل الرئيسية التي تم تحديدها بواسطة المجموعات الصغيرة في جلسة منعقدة بكامل هيئتها.

وقد كان هناك اتفاق بين العديد من المشاركين بأن إحدى العقبات الرئيسية في عملية التفاوض نحو إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل (WMDFZ) تكمن في فشل حل الصراع الفلسطيني الإسرائيلي والصراع العربي الإسرائيلي بصورة أشمل، أو على الأقل المشاكل المتعددة التي تواجه أي محاولة لفصل مهمة التفاوض بشأن إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل عن المشاكل الأكبر المتعلقة بالسلام الإقليمي. وقد أشار العديد من المشاركين إلى عقبة واحدة ذات صلة، وهي أن إسرائيل على الرغم من تأييدها لهذا بصورة نظرية في التصويت بالجمعية العامة للأمم المتحدة كل عام منذ بضع عقود، إلا أنه يبدو أنها تشترط اشتراكها في المفاوضات الخاصة بإقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل (WMDFZ) بعقد اتفاقيات سلام ثنائية مع الفلسطينيين والدول المجاورة لها قبل البدء في التفاوض بخصوص إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل. وينعكس هذا الرأي في التصريح الإسرائيلي الذي تم على الفور بعد إصدار القرار في مؤتمر استعراض معاهدة عدم انتشار الأسلحة النووية عام 2010 بخصوص الشرق الأوسط.

وقد أشير بصورة كبيرة إلى أن تمسك إسرائيل بالشروط المسبقة لأي مفاوضات بخصوص إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل يعد بحد ذاته عقبة رئيسية تحول دون التقدم. ويرى البعض أنه إذا استمرت هذه الحالة، فإنه لن يتم إحداث أي تقدم في الوقت المناسب لمنع انتشار الأسلحة النووية، ولا حتى الاستخدام المحتمل للأسلحة النووية. ويعتقد أنه من غير المرجح أن يتم حل جميع صراعات إسرائيل مع الدول العربية المجاورة لها وإيران على المدى القصير أو المتوسط.

وبالنسبة لبعض المشاركين، تشكل سياسة إسرائيل الغامضة بخصوص امتلاك الأسلحة النووية في حد ذاتها عقبة إلى الآن حيث إنها منعت إجراء حوار مفتوح داخل إسرائيل حول تكاليف ومزايا الردع النووي. وكما لاحظ أحد المشاركين، "المشكلة لا تتمثل في ما إذا كانت إسرائيل تمتلك أسلحة نووية أم لا. فالمجتمع المدني يعلم أنها تمتلك الأسلحة النووية. ولكن الغموض قضى على الحوار النووي داخل إسرائيل." وبخلاف إسرائيل ذاتها، فإن بعض المشاركين يعتقدون أن سياسة الغموض سمحت للقوى الغربية بتجنب إعطاء الانطباع بأنهم يدعمون انتشار الأسلحة النووية في المنطقة.

وبالنسبة لآخرين، كانت العقبة الرئيسية تتمثل في حاجة إسرائيل الملحوظة إلى ضمان وجودها من خلال امتلاك الأسلحة النووية - وبمعنى آخر، فإن الأسلحة النووية تحقق هدفًا رئيسيًا وهو الردع والحماية من التهديدات بإزالة دولة إسرائيل من الوجود.

والبعض الآخر ما زال يفضل التعبير عن نفس المشكلة عن طريق الإشارة إلى عدم رغبة بعض الدول الإقليمية، وخصوصًا إيران، في الاعتراف بوجود دولة إسرائيل.

وعلى الرغم من ذلك، فقد لفت المشاركون الانتباه إلى المقترحات الخاصة بجامعة الدول العربية للاعتراف بإسرائيل كجزء من اتفاق السلام مع الفلسطينيين، الذي يتصور الاعتراف الكامل بدولة إسرائيل على أساس انسحاب إسرائيل من الأراضي المحتلة في حرب الشرق الأوسط عام 1967. كما ذكر أن ما يسمى بمبادرة السلام العربية، التي تم اقتراحها في الأساس في بيروت عام 2002 وتم التأكيد عليها مرة أخرى في عام 2007، ما زالت قائمة على طاولة الحوار.

وكما هو متوقع، فقد تركزت معظم النقاشات على غياب الثقة بين الدول والشعوب. وكما ذكر أحد المشاركين "لا يمكن تجنب الخوف لأنه من أقوى المشاعر لدى الشعوب". ولكن الخوف يقوي من قبضة المتطرفين والأشخاص الآخرين الذين يميلون إلى الخيارات العسكرية بدلاً من الخيارات الدبلوماسية. وفي ظل وجود الارتياح وعدم الأمان كان جمهور الناخبين المحليين يميلون إلى انتخاب أو دعم المجموعات الوطنية أو المتعصبة المستعدة لاتخاذ مواقف متعنتة والتي دائماً ما تضع أولوية لاستعمال القوة. وذكر أحد المشاركين: "في العالم الإسلامي، لا تقتنع الشعوب بأنه يجب إيقاف الأهداف النووية. فالشعوب تريد أن تكون واثقة من وجود توازن في الخوف بين الأمم". وقد حددت مجموعات النقاش الصغيرة مشكلتين رئيسيتين أخريين وهما:

- غياب النظام الأمني الإقليمي مقارنة بنوع المنظمات والترتيبات الإقليمية التي تتواجد في العديد من المناطق الأخرى التي تم فيها إقامة مناطق خالية من أسلحة الدمار الشامل (مثل أمريكا اللاتينية، وإفريقيا، وجنوب المحيط الهادئ، وجنوب آسيا وأسيا الوسطى) - وكما أشار العديد من المشاركين، فإن عملية السلام في مدريد لم تنجح في إقامة المنتدى الإقليمي لتحديد الأسلحة والأمن القومي بالشرق الأوسط طوال الفترة من 1992 حتى 1995، ولكن المبادرة لم تستمر لفترة طويلة، وفشلت في ضم إيران.

- الضعف النسبي للأمم المتحدة ونظام معاهدة عدم انتشار الأسلحة النووية - وقد أدى غياب الاشتراك المناسب للمجتمع الدولي في المشكلة وهيمنة الدول الخمس الدائمة التي تمتلك الأسلحة النووية على مجلس الأمن التابع للأمم المتحدة (كل دولة منهم تمتلك حق الفيتو) إلى الحد من الضغط الدولي والتشجيع على التفاوض بشأن إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل في الشرق الأوسط (وقد أشار البعض إلى فشل الولايات المتحدة في استعمال تأثيرها الكبير لضمان بدء هذه المفاوضات).

وقد تم تحديد عقبات أخرى، ولكنها حظيت على القليل من الدعم من المشاركين الآخرين من داخل كل مجموعة صغيرة، وقد تضمنت:

- الاختلاف الكبير في المبادئ والقيم لدى الحكومات وجمهور الناخبين في المنطقة، خاصة المستوى المرتفع من الاستقطاب الديني؛
- حالة عدم الاستقرار التي أحدثها "الربيع العربي"، على الرغم من أنه يتم اعتباره على أنه قد يكون مفيداً إذا ما أدى إلى ديمقراطية حقيقية، كما تمت الإشارة من قبل؛
- السيطرة غير الكافية على المشاكل تحدث بسبب السكان في معظم دول المنطقة، خاصة فيما يتعلق بطبيعة الأسلحة النووية وأسلحة الدمار الشامل الأخرى والعواقب المحتملة لها (على الصعيد الإقليمي والدولي).

الخطوات العملية التالية المفيدة

على الرغم من العديد من العواقب والصعوبات الواضحة، إلا أن المشاركين في المجموعات الصغيرة وفي الجلسات المنعقدة بكامل هيئتها درسوا خطوات عملية قد يمكن تحقيقها على المدى القصير والمتوسط.

كمقترح عام ظهر اتجاه واضح طوال الحوار الذي امتد إلى يومين وهو أن إشراك المجتمع المدني وتنشيطه سيشكل خطوة تأسيسية مهمة في تعزيز إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل عبر جميع الحدود الوطنية.

وقد تم الترحيب بالاستضافة المقترحة لمؤتمر هلسنكي للمجتمع المدني الموازي والذي كان محددًا لإقامته في الفترة من 14 إلى 16 ديسمبر 2012 من قبل العديد من المشاركين، على الرغم من أنه لم يعلم الكثير عن أجندته أو تنظيمه أو المشاركة المحتملة به. وقد كان هناك شعور عام بأنه يجب المضي قدماً في هذه المبادرة الخاصة بالمجتمع المدني بغض النظر عن اجتماع الحكومات في هلسنكي في ديسمبر عام 2012 كما هو محدد أم لا.

وبسبب ضيق الوقت في اجتماع أثينا، لم تكن الدراسة المعمقة لإمكانية أو الرغبة في إنشاء شبكات من الجهات الفعالة سواء إقليمياً أو دولياً أمراً ممكناً. وأشار الاقتراح إلى أن هذه التحالفات قد تقتصر على مجموعات المجتمع المدني فقط، أو قد تشمل على مزيج من صانعي السياسة والخبراء من مختلف المجالات وممثلي منظمات المجتمع المدني، بما في ذلك عدد من المجموعات الدينية والمجتمعية. بالإضافة إلى ذلك، فإن الاحترام والفهم المتبادل الموجود بين الأكاديميين والمسؤولين الذين يمارسون العمل والمتقاعدين والمتخصصين الآخرين وممثلي المنظمات غير الحكومية في الجلسات المنعقدة بكامل هيئتها وفي جلسات المجموعات الصغيرة، إلى جانب المناقشات غير الرسمية جعلت من فكرة وجود حوار مستمر وأكثر شمولاً أمراً ممكناً يستحق المزيد من الاعتبار.

وقد كان واضحاً بصورة ضمنية من مداخلات العديد من المشاركين، وخاصة من مصر، ولكن ليس منها فقط، المساهمة الإيجابية التي يمكن أن يقوم بها عموم الشعوب الذين يمتلكون المعرفة والذين يتم إشراكهم. فإن ما يدور في عقول الشعوب لا يقتصر

فقط على المظاهرات السلمية ولا حتى يشكل أولوية لديهم، ولكن هناك أشكال أخرى من التأييد مع الإشارة بصورة خاصة إلى الإعلام (وذلك يشمل الإعلام التقليدي والمستقل والإعلام الاجتماعي) بالإضافة إلى المؤسسات التعليمية. وكما ذكر أحد المصريين "العقبة الرئيسية في بلدي هي غياب الوعي العام، ولكنها أيضاً واحدة من الطرق الوحيدة لإحراز التقدم". وبالنسبة لآخرين، ليس فقط بالإشارة إلى التجربة العربية، ولكن إلى التجربة الإسرائيلية والإيرانية، فإنهم يعتبرون "الشباب والحركات الشبابية" عاملاً في غاية الأهمية لإيجاد نوع التغيير اللازم للحصول على دعم شعبي أكبر.

وقد تقدم المنظمات الدولية، مثل الوكالة الدولية للطاقة الذرية واللجنة التحضيرية لمنظمة معاهدة الحظر الشامل للتجارب النووية، آليات تنفيذ وأطر عمل مفيدة، ولكنها لا تعتبر في حد ذاتها قادرة على التقدم بعملية إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل. وقد ذكر مشارك أو اثنان أن الاتحاد الأوروبي قد انسحب في نهاية عام 2012 من المناقشات المتعلقة بإقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل، على الرغم من الحقتين الدراسييتين اللتين تم تمويلهما من قبل الاتحاد الأوروبي. وقد اعتبر البعض الاتحاد من أجل البحر الأبيض المتوسط آلية مقبولة بصورة أكبر وربما أكثر فعالية قد تساعد على تنسيق اشتراك الاتحاد الأوروبي مع دول الشرق الأوسط. وقد ساهمت عضوية كل من تركيا وقبرص واليونان، والتي لها جميعاً مصالح وعلاقات طويلة الأجل مع العديد من دول الشرق الأوسط في جعل ذلك فرصة واحدة.

كما أشار عدد من المشاركين إلى مجموعات العمل الإقليمية المختلفة مثل مبادرة تحديد الأسلحة والأمن القومي بالشرق الأوسط التي تم الإشارة لها من قبل، أو نوع المبادرات الإقليمية التابعة للأمم المتحدة التي لعبت دوراً إيجابياً في بناء الثقة والائتمان في إقامة مناطق أخرى خالية من الأسلحة النووية.

ومع ذلك، وبصورة عامة، لم يؤيد معظم المشاركين مساهمة المزيد من المنظمات أو الدول الإقليمية، من بينها الولايات المتحدة الأمريكية. وقد تعزز هذا الرأي في عقول العديد من الأشخاص بواسطة التقارير الإعلامية التي ظهرت قبل أيام من الاجتماع في أثينا والتي أشارت إلى أن حكومة الولايات المتحدة الأمريكية قررت أنه يجب تأجيل مؤتمر هلسنكي.

أما جهود الأمين العام للأمم المتحدة والحكومة الفنلندية فقد لاقت تأييداً أكبر. ومع ذلك، فقد شكك العديد من المشاركين في أن يقدر أي منهما على ممارسة دور القيادة المطلوب لتحديد الأهداف والصياغات في مؤتمر هلسنكي. حيث يوجد جدل بشأن قدرتهما على العمل بصورة مستقلة عن الأمم المتحدة، وعن روسيا والمملكة المتحدة، ولكن بدرجة أقل.

وعلى الرغم من أن دور الدين في الشرق الأوسط لم يبرز بصورة كبيرة في المناقشات – كعامل إيجابي أو سلبي – إلا أنه وبصورة رائعة قام مشاركان يمثلان خلفية دينية وسياسية مختلفة بعرض فكرة "حوار الديانات الإبراهيمية" كخطوة مفيدة قد تظهر من "حوار أثينا". وقد عرض الشخصان المؤيدان للفكرة تقديم الدعم الشخصي والمؤسسي في حال الاستمرار في هذه المبادرة.

ومن الناحية الإرشادية، لم يلاق هذا المقترح أي معارضة من أي من المشاركين، ولكن ذلك لا يعني أن معظمهم اعتبر ذلك كأولوية قصوى. وقد رحب مركز الحوار من جانبه بالعرض، بكونه قد قدم بالفعل العمل الجاد في هذا المجال، وتعهد بالتنسيق مع الطرفين بهدف استكشاف الفرص العملية في عام 2013.

المبادرات الأخرى قصيرة ومتوسطة الأجل

تم اقتراح عدد من المبادرات قصيرة ومتوسطة الأمد في اليوم الثاني من "حوار أثينا". عبر العديد من المشاركين عن دعمهم لعدد من الخطوات التي يمكن تنفيذها على الفور إلى حد ما بواسطة جميع دول الشرق الأوسط، ويعمل كل منهم على بناء الثقة بين جميع دول المنطقة.

- *إقرار جميع دول المنطقة بمعاهدة الحظر الشامل للتجارب.* إن عدم إقرار ثلاث دول في المنطقة في الوقت الحالي - وهي إسرائيل وإيران ومصر - يمثل عقبة إقليمية ودولية في نفس الوقت نحو تنفيذ هذه المعاهدة. ومن الناحية الأخرى، فإن التصديق على المعاهدة لن يفاقم المخاوف الأمنية الحالية، بما أنه لم تعلن أي من الدول إلى الآن أي رغبة في إجراء هذه الاختبارات، والأهم من ذلك هو أنها سترسل برسالة قوية بأن جميع الدول تسعى بجد في التفاوض من أجل إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل في الشرق الأوسط.
- *اتفاقية إقليمية بخصوص معاهدة وقف إنتاج المواد الانشطارية تتوافق مع المعاهدة الدولية المقترحة في هذا المجال.* لم تقترح أي من الدول الإقليمية هذه المعاهدة في أحدث المناقشات التي جرت في المؤتمر المعني بنزع السلاح (على عكس موقف باكستان). اتفاقية إقليمية من النوع المقترح ستعمل على تجسيد الموقف الحالي، وبناء الثقة في نفس الوقت وكسب الوقت للتفاوض بشأن إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل الإقليمية.
- *إضافة إلى اتفاقيات الأسلحة النووية والأسلحة البيولوجية والتصديق عليها.* هذه الخطوة مهمة بصورة خاصة في حالة إسرائيل ومصر وسوريا، ويمكن تنفيذها على أساس ثنائي متفق عليه بصورة متبادلة.

وبخلاف هذه الخطوات الملموسة، التي لا تفترض في حد ذاتها عقد مؤتمر هلسنكي، فقد أشار المشاركون إلى العديد من الخطوات الأخرى التي قد تكون مفيدة في الدفع بالمفاوضات الخاصة بإقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل إلى الأمام:

- إعلان متفق عليه إقليمياً بالتزام حكومات المنطقة بتقليل جميع أسلحة الدمار الشامل أو القضاء عليها كجزء من السياسات الأمنية الوطنية والإقليمية الخاصة بهم؛
- اتفاق إقليمي بين الحكومات بعدم مهاجمة المنشآت النووية في أي مكان في المنطقة؛
- اتفاق إقليمي بخصوص منع وصول أسلحة الدمار الشامل إلى الجهات من غير الدول؛
- تعهد إقليمي بعد استخدام الأسلحة النووية أو أسلحة الدمار الشامل الأخرى أو التهديد باستخدامها.

لقد تكررت فكرة الدور المؤيد للمجتمع المدني في المناقشات على مدار الأيام الثلاثة. كما كان يوجد دعم واسع الانتشار لجهود شبكات المجتمع المدني للعمل من أجل عدم إجازة الأسلحة النووية داخل المنطقة وزيادة الوعي العام بالتوابع الإنسانية والبيئية للأسلحة النووية وأسلحة الدمار الشامل الأخرى، بصورة تتماشى مع أحدث المبادرات الخاصة بحكومات النزويج والمكسيك وسويسرا والنمسا، والخاصة باللجنة الدولية للصليب الأحمر.

ولتطوير هذه الشبكات تمت الإشارة بصورة خاصة إلى المحامين ورجال الدين والأطباء وأخصائيي الصحة الآخرين والعلماء والأكاديميين ونواب البرلمان والمجموعات الشبابية ومنظمات النساء.

وبالنظر إلى غياب المنتدى الأمني في جميع أنحاء المنطقة، اقترح بعض المشاركين إعادة تأسيس مجموعة عمل مرحلية للأمن الإقليمي المشكلة بصورة جزئية على غرار مجموعة بتحديد الأسلحة والأمن القومي، أو إنشاء مجموعات عمل إقليمية أخرى تتعامل مع قضية واحدة أو أكثر من قضايا الأمن البشري، وخاصة المياه والبيئة بصورة عامة والتعاون الاقتصادي وتطوير البنية التحتية والصحة العامة. وسيعمل الحوار الإقليمي حول أي من هذه المخاوف العامة على تحسين مستوى الثقة والتعاون كما سيمهد الطريق للحوار في المشاكل الأمنية الأكثر حساسية سياسياً.

وفي نظام الأمم المتحدة، تم اقتراح فكرة لإقامة مركز إقليمي في الشرق الأوسط تابع للأمم المتحدة للسلام ونزع السلاح يماثل المراكز الإقليمية التابعة للأمم المتحدة للسلام ونزع السلاح في إفريقيا ومنطقة آسيا والمحيط الهادئ. وقد اقترح أحد المنسقين الذي يمتلك الخبرة الخاصة في هذا المجال أنه يمكن تحقيق ذلك من خلال عمليات الجمعية العامة للأمم المتحدة، والتي ستوفر موردًا مهمًا لبناء الثقة الإقليمية وإيجاد فهم أفضل للأمر والمشاكل المرتبطة بالأسلحة النووية وأسلحة الدمار الشامل الأخرى. ومن الجدير بالذكر أن مركز السلام ونزع السلاح التابع للأمم المتحدة في آسيا والمحيط

الهادئ قد لعب دوراً مهماً في تنسيق المفاوضات من أجل معاهدة إقامة منطقة خالية من الأسلحة النووية في آسيا الوسطى (سيميبالاتينسك) في عام 2006. وكما أشارت مجموعة في مناقشتها:

لقد اتفقنا على توصية بإنشاء مركز إقليمي تابع للأمم المتحدة لنزع السلاح يماثل تلك الموجودة في إفريقيا وأمريكا اللاتينية وآسيا. وقد يلعب ذلك دوراً كبيراً في دعم الثقة وإنشاء شبكة من الخبرة. كما ذكرنا دور مجموعة الخمسة زائد واحد. كما يمكن أن يعمل المؤتمر المعنى بالتفاعل وتدابير بناء الثقة في آسيا كجهة فعالة، بسبب عضوية دول مثل تركيا وإسرائيل وإيران ومصر في هذه المجموعة، ولذلك فمن الممكن أن تعمل كعنصر أساسي في العملية بالكامل. كما يوجد دور [للجنة الدولية] للصليب الأحمر. كما يمكن للوكالة الدولية للطاقة الذرية أن تلعب دوراً أكبر في تنظيم المؤتمرات الإقليمية حول المشاكل الفنية.

وبعد ظهور التقارير الإعلامية التي أشارت إلى احتمال عدم عقد مؤتمر هلسنكي كما كان مخططاً له في ديسمبر 2012 (الأمر الذي تؤكد لاحقاً)، رحب المشاركون بفكرة ضرورة عقد المؤتمر في أقرب وقت ممكن. كما لوحظ في هذه المرحلة معارضة إسرائيل والولايات المتحدة الأمريكية فقط على متابعة الجدول الزمني الأصلي – وذلك بناءً على الردود الخاصة بكل منهما على قرار عام 2010 وعلى تصورهم للعقبات التي تقف أمام عقد مؤتمر هلسنكي. وذكر العديد من المشاركين أنه لدعم الثقة في نظام معاهدة عدم انتشار الأسلحة النووية لدى الدول الإقليمية كان يتحتم إقامة المؤتمر قبل اللجنة التحضيرية التالية لمعاهدة عدم انتشار الأسلحة النووية، المحدد إقامتها في أبريل عام 2013 (وقد ذكر الجدول الزمني مرة أخرى فيما بعد بواسطة الأمين العام للأمم المتحدة في رد منه على إعلان الولايات المتحدة الأمريكية في 25 نوفمبر 2012). وقد كانت هناك مخاوف عامة من أن عدم القيام بذلك من شأنه أن يحل نظام عدم انتشار الأسلحة الدولي بالكامل.

إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل في سياق الشرق الأوسط الأكبر

لقد كان الشرق الأوسط عرضة دائماً للمنافسات والصراعات الداخلية و/أو الخارجية – وهو موقف لا يرى معظم المشاركين أنه سيتغير في الوقت القريب. والصراعات الرئيسية المحددة على أنها تؤثر على المفاوضات المتعلقة بإقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل في الشرق الأوسط هي:

- القضية الفلسطينية الإسرائيلية (والصراع العربي الإسرائيلي بصورة أكبر)؛
- الديناميات بين وداخل إيران وإسرائيل والغرب (خاصة الولايات المتحدة الأمريكية والاتحاد الأوروبي)؛

- جهود مجموعة الخمسة زائد واحد التي بدأت في التعامل مع المشكلة النووية الإيرانية؛
- "الحرب على الإرهاب" التي ترأستها الولايات المتحدة الأمريكية (تشمل التدخلات في العراق وأفغانستان)، و
- الصراعات بين السنة والشيعة (وذلك يشمل التنافس الإقليمي/ دون الإقليمي بين إيران والمملكة العربية السعودية وتركيا ومن الممكن أن تنضم إليهم مصر، حيث تتنافس على السيادة الإقليمية) وتأثيرات هذه المشكلة في العراق وسوريا والبحرين ولبنان.

وعلى الرغم من وجود إجماع بأن الصراعات في الشرق الأوسط تؤثر بصورة كبيرة على المفاوضات المتعلقة بإقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل، إلا أنه كان يوجد انقسام في الرأي حول ما إذا كان التقدم على جبهة واحدة سيعتمد على التقدم من الجبهة الأخرى أم لا. وظهرت ثلاثة آراء رئيسية.

وفقاً لأحد الآراء، فإن التقدم على جبهة واحدة سيوجد حسن النية وسينتقل إلى الجبهة الأخرى. وكأحد التدابير لبناء الثقة، فإن التقدم في عملية السلام الفلسطينية الإسرائيلية سيحسن بصورة كبيرة من احتمالات إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل في الشرق الأوسط. وبالمثل، فإن إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل سيساعد على التقليل من الصراعات الإقليمية. ومن هذا الجانب، فإن قيمة مؤتمر هلسنكي – المعني بصورة رئيسية بعدم انتشار الأسلحة وإقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل – تكمن في قدرته على إيجاد عملية يمكنها أن تؤدي إلى وجود نظام شامل للأمن الإقليمي. أما الرأي الثاني، المعارض، فيتمثل في أن الاتفاق بشأن إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل يعتمد في المقام الأول على حل الصراعات المحلية/ دون الإقليمية الخاصة في الشرق الأوسط. وقد أدى الجمع بين الأمرين – كما ظهر في العشرين عاماً الماضية – إلى استمرار الوضع الراهن بدون إحراز أي تقدم في أي من الجبهتين. وقد كانت هاتان المشكلتان واضحتين ويجب التعامل معهما في طريقتين متوازيتين منفصلين. وبالتالي كان يجب التعامل مع مقترح "المنطقة" بصورة منفصلة عن عملية السلام. وما يعقد هذا المنهج هو كيف سيتم التعامل بالضبط مع عملية السلام في مسار المفاوضات من أجل إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل. ومن الناحية الأخرى، فإن نجاح المفاوضات في هذه المنطقة قد يوفر مظلة أمنية أو على الأقل حسن النية المطلوب للتعامل مع الصراعات الأخرى. وفي هذا السياق، ستكون هناك فائدة كبيرة من عقد مؤتمر هلسنكي في أقرب وقت ممكن.

أما الرأي الثالث فقد اعتبر المسارين منفصلين لكنها يدعمان بعضهما البعض بصورة متبادلة حيث إن نجاح المسار الأول من المحتمل أن ينعكس على الآخر.

ومن المناقشة التي جرت حول الدور المحتمل لمنتدى الأمن الإقليمي الشامل وكيف يمكن لذلك أن يدعم الجهود في إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل في الشرق الأوسط ظهرت النقاط التالية:

- فيما يتعلق بمؤتمر هلسنكي، فإن الغرض منه كان مناقشة أسلحة الدمار الشامل في الشرق الأوسط. وعلى الرغم من أنه كان قادراً، من الناحية الفنية، على مناقشة المشاكل المرتبطة (مثل الأمن الإقليمي)، إلا أن تضمينها سيكون له تأثير معاكس وقد يعرض العملية بالكامل للخطر.

- ومن الممكن وضع عمليات خارجية أو موازية لمؤتمر هلسنكي، تساعد على توصيل المنطقة الخالية من أسلحة الدمار الشامل الإقليمية بنظام أممي إقليمي. الصور المختلفة المحتملة لهذه الفكرة تتضمن:

- مؤتمر مجتمع مدني يوازي مؤتمر هلسنكي، والذي يعمل الموجز الخاص به على الدعم، وزيادة الوعي، والحفاظ على الزخم، وإيجاد أفكار جديدة، ووضع أجندة عامة للمناقشة. هذه المنتديات أو المؤتمرات الموازية من شأنها أن تضع بمرور الوقت خطة عمل تتجاوز التخلص من أسلحة الدمار الشامل وتشتمل على الأقل على بعض عناصر نظام الأمن الإقليمي الابتدائي؛

- إنشاء سوق مشترك في الشرق الأوسط والذي سيفيد بصورة مباشرة منظمات الأعمال وسيفيد أيضاً في تحويل نشاط الأعمال إلى وسيلة سلام (كما حدث في عدد من المنظمات الإقليمية)؛

- تشكيل شبكات من المجتمع المدني تتكون من مجموعات أعمال، وأكاديميين، ومحامين، ومجموعات دينية، وعلماء، وعلماء بيئة، ومنظمات للنساء والشباب، تعمل كل منها على الدعم من أجل إنشاء منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل في الشرق الأوسط - ويجب إمداد هذه الشبكات بالموارد المناسبة وهي تحتاج بالتالي إلى المزيد من الدعم الخارجي. وقد أكد العديد من المشاركين على أهمية حشد دعم أعضاء البرلمان نظراً لشهرة الجهات التشريعية بين العامة ودورهم في التصديق على المعاهدات؛

- الضغط الخارجي المستمر بواسطة الجهات الخارجية المؤثرة، وبالأخص الولايات المتحدة الأمريكية والأعضاء الآخرين الدائمين في مجلس

الأمّن، وجميع القوى الإقليمية للاشتراك في عملية التفاوض بشأن إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل؛

- إقامة مركز أمني للأمن والسلام في الشرق الأوسط؛
- تنظيم حوار بين الأديان يضم بصورة رئيسية الديانات الإبراهيمية الثلاث (أي الإسلامية والمسيحية واليهودية)؛ و
- تنظيم حملات للتصديق على اتفاقية الأسلحة الكيميائية، واتفاقية الأسلحة البيولوجية، بالإضافة إلى انتهاج سياسة/ تعهد "عدم المبادأة بالاستعمال" بواسطة دول الشرق الأوسط.

وقد اعتبرت هذه الخطوات مفيدة، كل في مجالها، كتدابير لبناء الثقة وكعوامل تحفيز لعدم إجازة أسلحة الدمار الشامل. بمعنى آخر، اعتُبرت هذه الخطوات مهمة ليس فقط من الناحية السياسية، ولكن من الناحية النفسية أيضاً. والسؤال الذي لم يتوافر الوقت الكافي في الحوار لتناوله بالكامل هو مدى اعتماد هذه التدابير المقترحة بالكامل على الاتفاقيات متعددة الجوانب أو ما إذا كان هناك نطاق لبعض المبادرات ثنائية الجانب.

يمكن العثور على قائمة كاملة بالتوصيات التي نتجت من حوار أثينا في الملحق أ في الصفحة 265 من هذا التقرير.

ملحق حول حوار أثينا

الانعكاسات على أحدث التطورات والفرص المستقبلية

إعلان الأمم المتحدة: ردود الفعل والآثار

التطور الأهم الذي تلا حوار أثينا على الفور كان إعلان وزارة الخارجية الأمريكية في 23 نوفمبر عام 2012 بأن مؤتمر هلسنكي لن يعقد كما كان محددًا له في ديسمبر 2012. ولم يكن ذلك غير متوقع بالكامل، بما أنه قد تم تنبيه المشاركين في حوار أثينا بالفعل من خلال التقارير الإخبارية والمصادر الدبلوماسية باحتمال حدوث ذلك، وتناولوا هذا الاحتمال في مناقشاتهم وتوصياتهم، خصوصًا التوصية بضرورة عقد مؤتمر هلسنكي في أقرب وقت ممكن، في حال عدم انعقاده.

وبدوره، أثار القرار بعدم متابعة مؤتمر هلسنكي في ديسمبر 2012 عددًا من ردود الأفعال والاستجابات من الجهات الرئيسية، وذلك يشمل المنظمين المساعدين للولايات المتحدة الأمريكية في مؤتمر هلسنكي (الأمم المتحدة وروسيا والمملكة المتحدة)، ودول الشرق الأوسط نفسها، والاتحاد الأوروبي، والمجتمع الدولي بصورة أشمل. وقد جرت بعض المبادرات على مستوى المجتمع المدني، بما في ذلك مؤتمر للمنظمات غير الحكومية في هلسنكي حول مقترح إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل في الشرق الأوسط، وقد أجرى فريق التنسيق لحوار أثينا المزيد من العمل الميداني، واستنباط الآراء ووجهات النظر في عدد من الدول (مصر، وإسرائيل، والمملكة المتحدة (لندن)، والنمسا (فيينا)، وفنلندا (هلسنكي)، وسويسرا (جنيف))، وتحليل وسائل الإعلام والردود الأخرى بعد ذلك داخل منطقة الشرق الأوسط وخارجها.

وأشار إعلان الولايات المتحدة الأمريكية في 23 نوفمبر إلى أن الأسباب الرئيسية وراء عدم متابعة المؤتمر كما كان متوقعًا له تتمثل في الوضع في الشرق الأوسط و"حقيقة أن دول المنطقة لم تصل إلى اتفاق حول الشروط المقبولة لعقد مؤتمر¹". وبما أن جميع دول المنطقة باستثناء إسرائيل أعلنت موافقتها على حضور المؤتمر قبل 23 نوفمبر (في الحقيقة لم تقم إيران بذلك إلا في السادس من نوفمبر)، فإنه يمكن الافتراض على نحو معقول أن إسرائيل كانت الدولة التي علقت موافقتها بخصوص شروط المؤتمر.

---

¹ Victoria Nuland، المتحدثة باسم وزارة الخارجية الأمريكية، المؤتمر المعني بإقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل في الشرق الأوسط عام 2012، بيان صحفي، PRN:2012/1840، وزارة الخارجية الأمريكية، واشنطن دي سي، 23 نوفمبر 2012.

كما يحتمل أن يكون السبب أن الجدول الزمني في شهر ديسمبر كان مضطرباً من الناحية السياسية بالنسبة لحكومة الولايات المتحدة الأمريكية وحكومة إسرائيل بالنظر إلى الانتخابات الوطنية الخاصة بكل منهما، حيث كان الرئيس أوباما يعاني من الضغط من الحزب الجمهوري المحافظ المهتم بتصويره على أنه لا يقدم الدعم الكافي لإسرائيل، وكان رئيس الوزراء الإسرائيلي نتنياهو يسعى إلى جعل الجمهور المحلي يركز على التهديد المزعوم من إيران بدلاً من التركيز على مبادرات السلام المحتملة التي قد تتضمن إيران.

ونقل أن الرئيس أوباما قد أكد إلى رئيس الوزراء نتنياهو في اجتماع في نهاية عام 2012 أنه لن يكمل مؤتمر هلسنكي إذا لم تتفق جميع الدول على أنه تم استيفاء جميع الشروط اللازمة لعقد هذا المؤتمر. وللوفاء بهذه الضمانات، وأوضحت وزارة الخارجية أن الولايات المتحدة الأمريكية "تشجع دول المنطقة على إعادة النظر في العقوبات التي تقف في طريق عقد المؤتمر والبدء في البحث في الشروط اللازمة لنجاحه". واقترحت: "سيتطلب ذلك موافقة جميع الأطراف على الغرض من المؤتمر ونطاقه وعلى الأجندة والعملية التي تعتبر الاهتمامات الأمنية المشروعة لجميع دول المنطقة و"التي تعمل فقط على أساس الإجماع بين جميع الأطراف في المنطقة".

وقد وجهت انتقادات حادة إلى تحرك الولايات المتحدة نحو عدم عقد المؤتمر في عام 2012 من قبل الدول الإقليمية (بخلاف إسرائيل) والمجتمع الدولي بصورة أشمل، والجمهور المؤيد لنزع السلاح والسلام. ومن الجدير بالذكر، أنه على الرغم من ذلك، إلا أن إدارة أوباما كانت حريصة بعدم قفل الباب أمام مبادرة إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل في الشرق الأوسط، متعهداً بأنها "ستستمر في العمل مع شركائها لدعم نتيجة تتعامل فيها دول المنطقة مع هذه المسألة على أساس الاحترام والفهم المتبادلين"، وأن "الولايات المتحدة تدعم بالكامل هدف إقامة منطقة شرق أوسط خالية من جميع أسلحة الدمار الشامل كما أنها تفي بالتزاماتها". والسؤال هنا هو ما إذا كانت الحكومات الرئيسية والأمم المتحدة ومجموعات المجتمع المدني ستتمكن خلال الأشهر القادمة من الحفاظ على الزخم اللازم لعقد مؤتمر هلسنكي في المستقبل القريب.

وبالتأكيد، كانت ردود الحكومات ذات الصلة، والأمم المتحدة، والخبراء في مجال عدم انتشار الأسلحة، ومجموعات المجتمع المدني مؤكدة بصورة عامة على المطالبة بعقد مؤتمر هلسنكي بدون تأخير، وعقده قبل مؤتمر اللجنة التحضيرية لمعاهدة عدم انتشار الأسلحة النووية المحدد له شهر أبريل 2013، إن أمكن.

قامت معاهدة عدم انتشار الأسلحة النووية بتعيين رعاة مماثلين لمؤتمر هلسنكي (روسيا والمملكة المتحدة والأمم المتحدة)، وفي الوقت الذي كانت تتعرض فيه للضغط من الولايات المتحدة الأمريكية لكي لا يتم عقد المؤتمر في ديسمبر، فقد أصدر الجميع بيانات تطالب بعقد المؤتمر في أقرب وقت ممكن في عام 2013. وأكدت المملكة المتحدة، الحليف القريب للولايات المتحدة الأمريكية، على دعمها لإقامة منطقة خالية من

² مكتب خارجية المملكة المتحدة، مؤتمر إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل في الشرق الأوسط، بيان صحفي، لندن، 24 نوفمبر 2012.

أسلحة الدمار الشامل في الشرق الأوسط، وطالبت بعقد المؤتمر "في أقرب وقت ممكن"، كما أيدت الدعم الفنلندي للوصول إلى اتفاق تم التفاوض عليه حول الترتيبات "لعقد المؤتمر في 2013". ومن جانبها، أصرت روسيا على ضرورة عقد المؤتمر قبل أبريل 2013³. وطالب الأمين العام للأمم المتحدة بان كي مون بعقد المؤتمر في بداية عام 2013⁴. وأكدت وزارة الشؤون الخارجية الفنلندية من جانبها على استعدادها لعقد المؤتمر ومتابعة جهودها "للتحضير"، بينما اقترح المنسق الفنلندي، السفير جاكو لاجافا، عقد المزيد من المشاورات ثنائية الجانب "في أقرب وقت ممكن"⁵.

بينما التزمت الحكومة الإسرائيلية الصمت الفعلي بشأن موضوع التأجيل، وجاءت الردود من الشرق الأوسط منتقدة بصورة عامة، وتؤكد على ضرورة متابعة المؤتمر إلى جانب الالتزامات التي تدعم نظام معاهدة انتشار الأسلحة النووية بالكامل. وقد رفضت وزارة الخارجية المصرية "الأعذار المعلنة" لتأجيل مؤتمر هلسنكي، واصفة إياها "بانتهالك للقرار" الصادر من مؤتمر استعراض معاهدة عدم انتشار الأسلحة النووية عام 2010، ومن المحتمل أن يكون لها "عواقب سلبية في مؤتمر المراجعة"⁶. كما عبر الأمين العام للجامعة العربية نبيل العربي عن مخاوف مماثلة، ذاكراً أن جميع أعضاء الجامعة يرفضون "أي محاولات لتأجيل المؤتمر" وأكد على أن إسرائيل كانت الدولة الإقليمية الوحيدة التي لم تعبر عن نيتها في المشاركة في المؤتمر. وصرح المبعوث النووي الإيراني في فيينا، علي أصغر سلطانية قانلاً: "إنها انتكاسة كبيرة في معاهدة عدم انتشار السلاح النووي، وهو علامة واضحة على أن الولايات المتحدة الأمريكية لا تقي بالتزامها نحو إيجاد عالم خالٍ من الأسلحة النووية"⁷.

ومن خارج المنطقة، أعرب الاتحاد الأوروبي أيضاً عن موقفه بصورة واضحة. وقد عبر الممثل السامي للاتحاد الأوروبي المعني بالشؤون الخارجية والسياسة الأمنية، كاترين أشتون، عن الأسف تجاه التأجيل وتأمل في "أن يعقد في أقرب وقت ممكن"

³ Daniel Horner و Kelsey Davenport، تم تأجيل الاجتماع الخاص بإقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل في الشرق الأوسط، منظمة الرقابة على الأسلحة، ديسمبر 2012، <http://www.armscontrol.org>، تم الحصول عليها في 19/11/13. تفسيراً لموقف روسيا، أشار دبلوماسي روسي إلى أنه على الرغم من أن روسيا فكرت في تنفيذ التزامها بعقد المؤتمر في 2012، إلا أنها رأت أيضاً أنه يمكن تأجيل المؤتمر بناءً على طلب من الدول الإقليمية.

⁴ Patrick Goodenough، الأمم المتحدة، ترغب روسيا في عقد المؤتمر الخاص بإقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل في الشرق الأوسط الذي تم إلغائه خلال أشهر، مركز الدراسات الخاص بعدم انتشار الأسلحة، 26 نوفمبر 2012. <http://cnsnews.com/news/article/>، تم الحصول عليها في 19/11/13.

⁵ وزارة الشؤون الخارجية في فنلندا، بيان صحفي حول تأجيل مؤتمر هلسنكي في الشرق الأوسط، نوفمبر 2012، هلسنكي، 24/11/12.

⁶ Kelsey Davenport، *op. cit.*

⁷ Fredrik Dahl، العرب ينتقدون تأجيل المحادثات النووية في الشرق الأوسط، رويترز، 26/11/12، <http://reuters.com>، تم الحصول عليها في 19/11/13.

وتعهدت بأن الاتحاد الأوروبي سيستمر في الدعم الفعال لعملية هلسنكي⁸. وقام البرلمان الأوروبي مؤخراً بتمرير قرار يطالب كلا من الأمم المتحدة وفنلندا وروسيا والمملكة المتحدة والولايات المتحدة الأمريكية والاتحاد الأوروبي والدول الأعضاء في الاتحاد الأوروبي بالعمل على ضمان عقد المؤتمر المعني بإقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل في الشرق الأوسط في أقرب وقت ممكن في عام 2013⁹. وأوضح قرار البرلمان الأوروبي "أهمية الحوار المستمر حول إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل في الشرق الأوسط بغرض استكشاف إطار العمل الشامل والخطوات المؤقتة التي من شأنها دعم السلام والأمن الإقليمي"، كما طالب من دول الشرق الأوسط "التعامل مع الحاجة إلى المطالبة بعقد اجتماع لاستكشاف الشروط الخاصة بعقد مؤتمر ناجح"¹⁰.

وعلى مستوى المجتمع المدني، فقد تمت متابعة مؤتمر هلسنكي الدولي للمنظمات غير الحكومية، "الشرق الأوسط بدون أسلحة الدمار الشامل" مساهمات المجتمع المدني - الطريق إلى الأمام"، في الفترة من 14 إلى 16 ديسمبر 2012 على الرغم من تأجيل مؤتمر هلسنكي. وذكر أحد المراقبين، أنه بعد مقدمة "أظهرت الإحباط"، اختتم المؤتمر بقرار بالإجماع يطالب جميع الأطراف والأمم المتحدة باتخاذ الإجراءات على المستوى الحكومي ومستوى المجتمع المدني لعقد المؤتمر بنجاح، كما انتهجت إطاراً لخطة عمل المجتمع المدني لمتابعة ذلك.¹¹ وقد حضر مؤتمر المنظمات غير الحكومية أحد المنسقين في حوار أثينا، وهو Nicholas Taylor، الذي أكد على دور المجتمع المدني في إقناع الدول بالجلوس على مائدة المفاوضات. وقد نقل وزير الخارجية الفنلندي، أركي توميويوا، في نهاية مؤتمر المنظمات غير الحكومية تقييم المنسق الفنلندي جاكو لاجافا بأن فكرة إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل قد انبثقت من المنطقة، ويجب أن تعمل الدول الإقليمية كصناع القرار. وأوضح أن دور فنلندا هو العمل بالنيابة عن الرعاة (الولايات المتحدة الأمريكية والمملكة المتحدة والأمم المتحدة)، والمتابعة "على افتراض أنه حدث تغيير في الجدول الزمني".

واشتمل مشروع حوار أثينا على رحلة ميدانية بواسطة Nicholas A.J. Taylor، وبحثت الأوضاع في دول الشرق الأوسط والمجتمع الدولي بصورة أشمل. وقد تم ذلك في الفترة من نوفمبر إلى ديسمبر 2012 بعد حوار أثينا مباشرة. وقد اشتملت الرحلة الميدانية على أكثر من خمسين اجتماعاً مع صانعي السياسة الذين يمارسون العمل في الوقت

⁸ Catherine Ashton، بيان صحفي، الاتحاد الأوروبي، بروكسل 24/11/12.

⁹ Rachel Oswald، الاتحاد الأوروبي بحث على إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل في الشرق الأوسط في عام 2013، NTI، Global Security Newswire، 18 يناير 2013، <http://www.nti.rsvp1.com/gsn/article/eu>، تم الحصول عليها في 19/1/13.

¹⁰ البرلمان الأوروبي، قرار (RSP) 2012/2890، 9/1/13.

<http://www.europarl.europa.eu>، تم الحصول عليها في 19/1/13.

¹¹ Xanthe Hall، منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل في الشرق الأوسط، دفع الدول للجلوس على مائدة المفاوضات، Tlaxcala، 2/1/13، <http://www.tlaxcala-int.org/>، تم الحصول عليها في 19/1/13.

الحالي أو المتقاعدین، والأکادیمیین، والعلماء، وعلماء الدین، بالإضافة إلى ممثلین من المنظمات الشبائیة ومجموعة من المجموعات غیر الحكومية الأخرى الوطنية والدولية. وقد كان هناك التزام صارم بین المتحدثین المصریین بفكرة إقامة منطقة خالیة من أسلحة الدمار الشامل فی الشرق الأوسط، خاصة عند النظر إلى الموضوع من "جهة الأمن الوطني". ويرى العديد من المصریین من الذین أجريت معهم مقابلات أن المشكلة الرئيسية لیست القدرة النوویة لإسرائیل أو البرنامج الإیرانی المزعوم، ولكنها تكمن فی فشل الأطراف فی الوصول إلى موقف مشترك بخصوص "أهمية وتوقيت" مؤتمر هلسنکی. وعلى الرغم من دعم الرئیس مرسی لإقامة منطقة خالیة من أسلحة الدمار الشامل فی الجمعیة العامة للأمم المتحدة وفی الاجتماع الأخير لحركة عدم الانحياز، إلا أنه یوجد القلیل من الجدال العام أو لا یوجد على الإطلاق فی هذه المرة. ومن الجدير بالذكر أن المنهج السیاسی لجماعة الإخوان المسلمین يدعم عملية عملیة هلسنکی ومفهوم إقامة المنطقة الخالیة من أسلحة الدمار الشامل، ولكنها لا تعتبرها أولویة فی السیاق السیاسی المصری الحالي. ویصور الإخوان المسلمون فكرة إقامة "تحالف" بین الدول من داخل المنطقة وخارجها. وقد اقترح الرئیس مرسی بصورة شخصیة من قبل إنشاء تحالف بین المملكة العربیة السعودیة ومصر وتركیا للاتفاق مع ایران كجزء من المبادرة، ولكنه لا یزال یتعین علیه متابعة هذه الفكرة بفعالیة، ربما بسبب وجود أولویات إقليمية أكثر أهمية والصمت من جانب الولايات المتحدة الأمريكية والمملكة المتحدة. وقد أشارت العديد من المؤشرات إلى تقلب المناخ السیاسی الحالي فی مصر. وقد ذكر عدد من قادة الحركات الشبائیة فی القاهرة أنه فی حال عدم اتخاذ الرئیس مرسی لموقف أكثر فعالیة فی السعی لإقامة محادثات إقليمية بشأن إقامة منطقة خالیة من أسلحة الدمار الشامل، وفشله فی الحفاظ على "هیبة" مصر، فقد لا یتوفر لمصر خيار آخر سوى امتلاك الأسلحة النوویة. وأشارت آراء أخرى إلى أن جماعة الإخوان المسلمین ما زال لديها "سیاسة خارجیة غیر ناضجة" أو "غیر منطوقة"، وذلك بالنظر إلى غیاب الموقف السیاسی الفعال فی فترة حکم مبارک.

كما نشرت مؤخراً بعض الردود من مجموعة من المتخصصین والدبلوماسیین المصریین المؤثرین حول تأجیل مؤتمر هلسنکی. وقد وجه السفير محمد شاکر من المجلس المصری للشؤون الخارجیة، الذی حضر مؤتمر هلسنکی للمنظمات غیر الحكومية فی شهر دیسمبر، انتقادات قویة للتأجیل، وذكر أن الأسباب المقدمه للتأجیل، وهی الوصول إلى اتفاق بشأن شروط عقد المؤتمر، كانت هی الأسباب الرئيسية لضرورة عقد المؤتمر. ورأى من وجهة نظره أن عقد هذا المؤتمر یوفر فی حد ذاته فرصة لكي توافق الحكومات المشاركة على الآلیة المطلوبة لإقامة منطقة خالیة من أسلحة الدمار الشامل، بالإضافة إلى أمور أخرى. وأن مجرد جلوسهم مع بعضهم البعض على مائدة المفاوضات سیوجد مستوى أكبر من الثقة بین الحكومات الإقليمية ویجعل شعوب المنطقة تشعر بتهدید أقل¹².

كما ذكر السفير الدكتور محمد كريم، من المجلس المصري للشؤون الخارجية أيضاً، أنه يتعين على الولايات المتحدة الأمريكية أن تفسر قرار تأجيل مؤتمر هلسنكي، لأنه يرى من وجهة نظره أن الشعور السائد بين الزملاء العرب الذين شاركوا في مؤتمرات استعراض معاهدة عدم انتشار الأسلحة النووية عام 1995 و2010 هو أن القرار هو تراجع عن الاتفاقيات التي تم الوصول إليها في هذه المؤتمرات ولن يحدث سوى "تأثيرات متتابعة في العالم العربي". وذكر أن التمديد غير المحدد لمعاهدة عدم انتشار الأسلحة النووية، قد تم الاتفاق عليه بناءً على الاتفاق بأن الجهات الضامنة لمعاهدة عدم انتشار الأسلحة النووية، خاصة الولايات المتحدة الأمريكية، ستفي بالتزامها¹³. وأشار الدكتور كريم إلى عدم قيام الولايات المتحدة الأمريكية بإجراء "مفاوضات سابقة" مع الشركاء العرب الإقليميين قبل إعلان تأجيل مؤتمر هلسنكي. ويرى من وجهة نظره أن ذلك قد يؤدي أيضاً إلى وجود إجراءات انتقامية من جانب الدول العربية، ذكراً على سبيل المثال احتمال مقاطعة اجتماع اللجنة التحضيرية لمعاهدة عدم انتشار الأسلحة النووية في أبريل 2013، واحتمال الانسحاب من معاهدة عدم انتشار الأسلحة النووية ذاتها على أساس أن عدم التقدم في معاهدة إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل في الشرق الأوسط "قد عرض المصالح العليا لدولهم للخطر". واختتم دكتور كريم حديثه بأنه يتعين على الولايات المتحدة الأمريكية التحرك بسرعة لإصلاح هذا الضرر، والإعلان عن تاريخ جديد لعقد مؤتمر هلسنكي في أقرب وقت ممكن، بالإضافة إلى إرسال مبعوثين خاصين للاجتماع مع الدول العربية بخصوص هذه المشكلة.

وخلال الرحلة الميدانية إلى إسرائيل، كان من الصعب للغاية إجراء مناقشات مطولة بخصوص موضوع إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل في الشرق الأوسط، إلا مع عدد قليل من المسؤولين الحكوميين والأكاديميين. ويرجع ذلك بصورة جزئية إلى حساسية مناقشة الأمور المتعلقة بالأمن القومي، وما بدا أنه فهم محدود للأمور المتعلقة بأسلحة الدمار الشامل أو الأسلحة النووية أو التوافر المحدود للمعلومات في هذا الشأن. وقد لوحظ بصورة كبيرة غياب الحوار العام داخل إسرائيل حول موضوع نزع السلاح النووي للعديد من السنوات، وذلك يرتبط بصورة جزئية بسياسة الغموض المستمرة منذ فترة طويلة للحكومة الإسرائيلية حول امتلاك الأسلحة النووية.

ومع ذلك، هناك وجود للنتائج المباشرة من حوار أثينا في المنتديات الإسرائيلية باللغة الإنجليزية. وقد أشار Hillel Schenker من موقع *Times of Israel*، وهو أحد المشاركين في حوار أثينا أن الحوار "عرض المنهج طويل الأجل، والبحث عن نظام أممي جديد في الشرق الأوسط، الذي سيستل على إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل والأسلحة النووية والتي يمكن التحقق منها" وأنه لكي يكون ذلك قابلاً للتطبيق، كان يجب أن يرافق ذلك "سلام شامل بين العرب وإسرائيل". وقرآن Schenker ذلك مع التفكير قصير الأمد لحكومة نتنيا هو، التي يبدو أنها تركز على المكاسب قصيرة الأمد بدلاً

¹³ محمد كريم، يتعين على الأمم المتحدة توضيح سبب تأجيل مؤتمر عدم انتشار الأسلحة النووية الهام، *Open Democracy*، 5/1/13، <http://opendemocracy.net/>، تم الحصول عليها في 19/1/13.

من الحل طويل الأمد للصراع. وفي الختام، تحدث Schenker عن إحدى تجاربه الشخصية في حضور حوار أثينا:

في اليوم السابق لبدء المؤتمر، ذهب أربعة من المشاركين – فلسطيني، ومصري، وعضو في البرلمان التركي، وإسرائيلي – لزيارة معبد بوسايدون، الذي يطل على البحر المتوسط. وذكرت مرافقة من الجهة المنظمة أن الغروب منظر رومانسي رائع يجب مشاهدته. وقد كانت محقة. وفي اليوم الأخير، وعقب عودتنا إلى تل أبيب، ذهبنا لزيارة قلعة Acropolis، وهي إحدى عجائب العالم القديم التي تطل على مدينة أثينا، والتي خصصت للآلهة أثينا وسميت باسمها.

ووفقاً للأسطورة، فإنه عند تأسيس المدينة، كان هناك تنافس بين الآلهتين اليونانيتين بوسايدون وأثينا على من سيكون الإله الراعي للمدينة. وكان بوسايدون، آلهة البحر، تمثل المجد والفخر والشجاعة العسكرية، بينما كانت تمثل أثينا الحضارة والحكمة والثقافة. واختار مواطنو المدينة، الآلهة أثينا فيما يمثل أولى عملية ديموقراطية في العالم، وبالتالي سميت المدينة بأثينا وليس بوسايدون.

ونحن هنا في إسرائيل يجب أن نقرر – هل نرغب في اتباع طريق أثينا أم بوسايدون؟ وهل سنستمر القدس في الاعتماد على قوة قوات الدفاع الإسرائيلية، وهي ضرورة تتعارض مع العجز الذي شعر به اليهود في الهولوكوست، أم أنها ستتحل بحكمة أثينا وتمتلك البصيرة للسعي تجاه الوصول إلى حل طويل الأمد للصراع؟¹⁴

ولكن لا أحد ينكر بصورة عامة أن الحس العام في إسرائيل لا يشكك في موقف الحكومة. ويعتبر الردع النووي على نطاق واسع ضمناً لازماً كملاد أخير بالنظر إلى أن إسرائيل محاطة بدول غير مستعدة، لا قولاً ولا عملاً، للالتزام بوضوح بالأمن قصير الأمد وطويل الأمد لإسرائيل. وربما يكون التقييم الأكثر إفادة للمزاج العام الحالي داخل إسرائيل هو الذي قدمه المعلق الإسرائيلي الذي التقى ب Nicholas A.J. Taylor. وهو يرى أن المناقشات المتعلقة بإقامة منطقة خالية من الأسلحة النووية وأسلحة الدمار الشامل الأخرى في الشرق الأوسط في ظل الأوضاع الراهنة ليست مشجعة حيث إن التوقيت كان خاطئاً لإجراء هذا التحقيق:

فالمناطق لم تستقر بعد الاضطراب السياسي في العامين الماضيين. والحكومات العربية غير مستقرة بصورة عامة. وربما تكون مصر في المرحلة الأخيرة من تبني هوية إسلامية جديدة؛ وسوريا على وشك التفكك؛ والعراق لم يستقل بعد، والمملكة العربية تتوخى الحذر من السيطرة الإيرانية؛ فالعقوبات الدولية بزعم الولايات المتحدة الأمريكية لم توقف البرنامج الإيراني السري؛ وسوف تثير إسرائيل المشكلة الإيرانية مرة أخرى بعد الانتخابات التي ستتم في الشهر القادم بعدما يتأكد ننتها هو وحكومة حلف اليمين المتطرف التي ينتمي إليها من إعادة انتخابه مرة أخرى.

¹⁴ Hillel Schenker، 'Athens and Jerusalem'، *The Times of Israel*، 23 نوفمبر 2012، <http://blogs.timesofisrael.com/athens-and-jerusalem>، تم الحصول عليها في 19/1/13.

وفي ضوء هذه الضغوط المتنوعة والمتنافسة، كيف سيكون الطريق في المستقبل؟

التوقعات والطرق المستقبلية

على الرغم من أن تأجيل مؤتمر هلسنكي يفترض أن يكون الطريق المستقبلي مليئاً بالعواقب، إلا أنه سيكون من المبكر أن نفترض أن الباب قد أغلق بصورة نهائية أمام احتمال أن تستضيف فنلندا هذا المؤتمر في المستقبل القريب.

وعلى الأقل يمكن التصور أنه بعد انتهاء الانتخابات في إسرائيل والولايات المتحدة الأمريكية، ومع وضع الدستور الجديد في مصر، قد تختفي بعض الشكوك وقد تتمكن الجهات الرئيسية من إعطاء المشكلة المزيد من الاهتمام المطلوب.

ويفترض بصورة معقولة أنه خلال الأشهر القادمة، ستعمل الجهود الدولية لإقامة مؤتمر هلسنكي على استئناف بعض الزخم السابق، خاصة مع اجتماع اللجنة التحضيرية في أبريل 2013 الذي سيساعد على التركيز.

وقد أوضح حوار أثينا أن التغلب على الارتباك وعدم الثقة سيكون أمراً مهماً لأي اعتبار جاد لمقترح إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل. كما أوضح أنه لا يوجد حل بسيط أو حل واحد لبناء الثقة. ويمكن اتخاذ بعض الخطوات بصورة أحادية الجانب والبعض بصورة ثنائية الجانب والبعض بصورة متعددة الجوانب. ويمكن تنفيذ بعض المبادرات بواسطة الحكومات، ويمكن تنفيذ البعض الآخر بواسطة المنظمات متعددة الجوانب، والبعض الآخر بواسطة المجتمع المدني (محلية كانت أم دولية). وبالطبع هناك حاجة إلى المزيد من المناقشات العامة في جميع أنحاء المنطقة بخصوص الاتجاهات الحالية والفرص المستقبلية، وبصورة خاصة:

- احتمال انتشار الأسلحة النووية وأسلحة الدمار الشامل الأخرى في المنطقة خلال الأعوام القادمة؛
- الآثار التي سيجدها هذا الانتشار؛
- احتمال محاولة البعض استخدام القوة لمنع دولة أخرى من الحصول على هذه القدرة، والخسائر المترتبة على هذه الإجراءات.

وسيتطلب إجراء الكثير من الحوار للبحث في احتمال وقوع هذه السيناريوهات والسيناريوهات المرتبطة بها والعواقب المحتملة لها، والتفكير في نفس الوقت في الخيارات البناءة التي قد تكون متاحة. وهذه الملاحظة تتوافق بصورة كبيرة مع نتائج وتوصيات حوار أثينا، التي نتجت في الواقع من الإحساس بأن جهود إقامة منطقة خالية

من أسلحة الدمار الشامل في الشرق الأوسط ستستفيد من زيادة التفاهم عبر الحدود الذي يتضمن جهات فعالة من الدول ومن غير الدول.

والمنتظر هنا هو إقامة حوار أكاديمي وسياسي وحوار عام مستمر. وسوف يتعين إقامة هذا الحوار بسرعات مختلفة وفي أماكن وسياقات مختلفة. سيحدث الحوار أحياناً داخل الدول وأحياناً بصورة إقليمية، وفي أحيان أخرى بصورة دولية. ويعتمد هذا الاستنتاج على ملاحظتين.

الملاحظة الأولى، هي أنه من غير المحتمل أن تدرس الحكومات بجدية عملية التفاوض ومحتوى وصيغة أي اتفاقية إذا كانت لا تثق في أن هذه المبادرة يتوافر لها الدعم المحلي القوي. والملاحظة الثانية، هي أنه يوجد سبب للتفكير في أنه يوجد في بعض الدول تباين كبير في الآراء حول المنهج المحدد الذي سيتم اتخاذه وحتى في الحكمة من الاستمرار في هذا الاتجاه. وقد يفيد على المدى المتوسط والطويل عرض هذه الاختلافات، خاصة إذا كان الحوار يساعد على التهدئة من المخاوف وإيجاد الفرص للتفكير بصورة جديدة وبناءة بخصوص مستقبل الأمن في الشرق الأوسط.

ويدرك منظمو "حوار أثينا"، ومركز الحوار، ومنظمة القانون العام الأوروبي صعوبات المشاكل المتضمنة والاهتمامات والمواقف المتباينة بصورة كبيرة داخل الدول وبين بعضها البعض. ومع ذلك، فقد شجعتهم هذه المحاولة الأولى في الحوار الإقليمي ويعتقدون أن تنسيق المزيد من مبادرات الحوار الإقليمي والوطني حول مقترح إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل في الشرق الأوسط سيكون قيماً.

الملحق أ – ملخص التوصيات

ملخص بتوصيات حوار أثينا

خلال عملية الحوار، نشأت العديد من المقترحات البناءة والملموسة.

لقد رأى المشاركون، بالإجماع، أنه يجب عقد مؤتمر هلسنكي المعني بإقامة منطقة خالية من الأسلحة النووية وأسلحة الدمار الشامل الأخرى في الشرق الأوسط في أقرب وقت ممكن، وأنه يجب تشجيع التفكير الجديد البناء حول الأمن المستقبلي في الشرق الأوسط.

تندرج التوصيات تحت ثلاثة مجالات رئيسية، وهي ملخصة أدناه.

المجال الأول: زيادة مناقشة وحوار المجتمع المدني والأكاديمي والسياسي حول الحاجة لإقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل في الإقليم.

ويمكن القيام بذلك عن طريق:

- 1.1 تضمين مجموعة متنوعة من مساهمي المجتمع المدني وأعضاء مجتمع صناعة السياسة، في الاجتماعات والمؤتمرات المستقبلية، بأكثر قدر ممكن، ويمكن لهذه الاجتماعات أن تعمل بحد ذاتها على بناء الثقة بصورة كبيرة؛
- 1.2 التركيز على تطوير شبكات من المحامين ورجال الدين والأطباء وأخصائيي الصحة الآخرين والعلماء والأكاديميين ونواب البرلمان والمجموعات الشبابية والمنظمات النسوية؛
- 1.3 الاستفادة من زيادة حركات الاحتجاج العربية في آخر عامين كفرصة لتثقيف الأجيال الشابة بخصوص إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل؛
- 1.4 إقامة حوار واضح بين الديانات الإبراهيمية الثلاث، مع اعتبار التعاليم والمعتقدات المشتركة بينهم، من أجل تشكيل رؤية عامة حول الأمن المستقبلي؛
- 1.5 حشد دعم نواب البرلمانات لإقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل؛
- 1.6 عقد المزيد من مؤتمرات المجتمع المدني بصورة موازية لمؤتمر هلسنكي، والذي يعمل الموجز الخاص به على الدعم، وزيادة الوعي، والحفاظ على الزخم، وإيجاد أفكار جديدة، ووضع أجندة عامة للمناقشة.
- 1.7 إجراء المزيد من البحث حول التعاون الإيجابي الذي يمكن أن يقوم به عموم الشعب المشترك والذي يمتلك المعرفة من أجل فكرة إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل، مع الإشارة بصورة خاصة إلى الإعلام (وذلك يشمل

الإعلام التقليدي والمستقل والإعلام الاجتماعي) بالإضافة إلى المؤسسات التعليمية.

المجال الثاني: زيادة الوعي بالعواقب الإنسانية والبيئية للأسلحة النووية وأسلحة الدمار الشامل الأخرى، من خلال عملية من التنقيف العام على أساس وطني وإقليمي.

- يمكن القيام بذلك من خلال التدابير الواردة أعلاه، وأيضاً عن طريق:
- 2.1 إنشاء مركز إقليمي في الشرق الأوسط تابع للأمم المتحدة للسلام والأمن، والذي يوفر مورداً هاماً لبناء الثقة الإقليمية وإيجاد فهم أفضل للأمور والمشاكل المرتبطة بالأسلحة النووية وأسلحة الدمار الشامل الأخرى (المرتبطة بالمجال الثالث أيضاً)؛
  - 2.2 حث المنظمات الأخرى، مثل الوكالة الدولية للطاقة الذرية، على لعب دور في تنظيم المؤتمرات الإقليمية حول المشاكل الفنية.

المجال الثالث: زيادة تدابير بناء الثقة والائتمان داخل المنطقة من خلال المبادرات الأمنية الملموسة.

- يمكن تحسين ذلك بواسطة الدول الإقليمية (والخارجية) التي تتعهد بالتدابير التالية:
- 3.1 توفير الاهتمام العاجل والمكرر لتناول الصراع الفلسطيني الإسرائيلي والصراع العربي الإسرائيلي بصورة أشمل، حيث إنها تمثل عقبات رئيسية في عملية المفاوضات من أجل إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل؛
  - 3.2 إحياء المبادرة التي يطلق عليها اسم مبادرة السلام العربية، التي تم اقتراحها للمرة الأولى في بيروت عام 2002 وتم التأكيد عليها في عام 2007؛
  - 3.3 إنشاء مجموعة للأمن الإقليمي، مشكلة بصورة جزئية على غرار المجموعة المعنية بتحديد الأسلحة والأمن القومي، وإنشاء مجموعات عمل إقليمية أخرى للتعامل مع المشاكل المرتبطة بالأمن البشري، خاصة المياه، والبيئة، والتعاون الاقتصادي، وتطوير البنية التحتية، والصحة العامة. وسيعمل الحوار الإقليمي حول أي من هذه المخاوف العامة على تحسين مستوى الثقة والتعاون كما سيمهد الطريق للحوار في المشاكل الأمنية الأكثر حساسية سياسياً؛
  - 3.4 الاستفادة من المؤتمر الحالي المعني بالتفاعل وتدابير بناء الثقة في آسيا كجهة فعالة، بسبب عضوية دول مثل تركيا وإسرائيل وإيران ومصر في هذه المجموعة. فهي قادرة على العمل كعنصر أساسي في العملية بالكامل؛
  - 3.5 العمل مع العديد من وكالات الاتحاد الأوروبي، خاصة الاتحاد من أجل البحر الأبيض المتوسط، من أجل التنسيق لزيادة مساهمة الاتحاد الأوروبي مع دول الشرق الأوسط؛

- 3.6 تقديم إعلان متفق عليه إقليمياً بالتزام حكومات المنطقة بتقليل جميع أسلحة الدمار الشامل أو القضاء عليها كجزء من السياسات الأمنية الوطنية والإقليمية الخاصة بهم؛
- 3.7 التوصل إلى اتفاق إقليمي بين الحكومات بعدم مهاجمة المنشآت النووية في أي مكان في المنطقة؛
- 3.8 التوصل إلى اتفاق إقليمي بخصوص منع وصول أسلحة الدمار الشامل إلى الجهات الفعالة من غير الدول؛
- 3.9 توفير تعهد إقليمي بعدم استخدام الأسلحة النووية أو أسلحة الدمار الشامل الأخرى أو التهديد باستخدامها؛
- 3.10 التصديق على معاهدة الحظر الشامل للتجارب؛
- 3.11 تقديم اتفاقية إقليمية بخصوص معاهدة وقف إنتاج المواد الانشطارية تتوافق مع المعاهدة الدولية المقترحة في هذا المجال؛
- 3.12 الموافقة على اتفاقيات الأسلحة النووية والأسلحة البيولوجية والتصديق عليها؛
- 3.13 الاهتمام بإنشاء سوق مشترك في الشرق الأوسط والذي يفيد بصورة مباشرة منظمات الأعمال وسيفيد أيضاً في تحويل نشاط الأعمال إلى وسيلة سلام؛
- 3.14 تشجيع الجهات الخارجية المؤثرة، وبالأخص الولايات المتحدة الأمريكية، وغيرها من الدول ذات العضوية الدائمة في مجلس الأمن، والاتحاد الأوروبي، والدول المتوسطة على الضغط على الدول الإقليمية للاشتراك في عملية المفاوضات بخصوص إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل.

الملحق ب – برنامج "حوار أئينا"

حوار أئينا

حول مقترح إقامة

منطقة خالية من

الأسلحة البيولوجية والنوية والكيميائية

في الشرق الأوسط وطرق إيصالها (منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل)

2012، 14-16 نوفمبر، Legrain/Sounio

البرنامج

برعاية:

مركز الحوار بجامعة لاتروب، أستراليا،
ومنظمة القانون العام الأوروبي، اليونان

بالاشتراك مع:

رابطة الأطباء الدوليين لمنع الحروب النووية
وجامعة كوينزلاند، أستراليا

الأربعاء 14 نوفمبر 2012

حفلة عشاء ترحيبي 20.00
فندق Eden Beach، بمدينة Anavyssos

الخميس 15 نوفمبر 2012

- الإصطحاب من الفندق والنقل إلى مقرات منظمة القانون العام 09.00
الأوروبي
التسجيل 09.30
خطابات ترحيبية 09.45
رئيس الجلسة: Michális S. Michael، مركز الحوار
Spyridon Flogaitis، منظمة القانون العام الأوروبي
Joseph A. Camilleri، مركز الحوار
جلسة تقديمية 10.00
رئيس الجلسة: Michális S. Michael، مركز الحوار
الأسئلة:
- لماذا وافقت على المشاركة في هذا الحوار؟
  - ما هي توقعاتي، إن وجد؟
- طرح مفهوم الحوار وإرشادات إجراء حوار أثينا 11.00
التقديم: Joseph A. Camilleri، مركز الحوار
استراحة الصباح 11.40
الحوار في جلسة منعقدة بكامل هيئتها: تصور مستقبل الشرق الأوسط – بعد 5 أو 10 أو 15 عامًا من الآن 12.00
رئيس الجلسة: Joseph A. Camilleri، مركز الحوار
الأسئلة:
- كيف يمكن أن تكشف الفترة المقبلة عن الصراع وحل الصراع؟
  - كيف سيتأثر هذان الاحتمالان بالوجود الفعلي والمحتمل لأسلحة الدمار الشامل في المنطقة؟
  - أو هل من المحتمل ألا يتغير الموقف الراهن؟
- الغداء 13.30
مناقشة الجلسة المنعقدة بكامل هيئتها: مقترح إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل – من أين أتينا وإلى أين سنذهب؟ 14.50
رئيس الجلسة: Joseph A. Camilleri، مركز الحوار

سؤال:

■ ما هي أهم الطرق التي غيرها الموقف في الشرق الأوسط (أي من الناحية النفسية والسياسية والإستراتيجية والثقافية، وعلى النطاق المحلي والإقليمي والدولي) خلال آخر عشرة أعوام تقريباً؟

استراحة بعد الظهر

16.05

الحوار في المجموعات الصغيرة: العقبات والنقاط الأساسية في الاختلاف الجذري في عملية التفاوض حول إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل في الشرق الأوسط

16.20

المنسقون:

- Michális S. Michael، مركز الحوار (أ)
- Michael Hamel-Green، جامعة فيكتوريا (ب)
- Nicholas A.J. Taylor، مركز الحوار وجامعة كوينزلاند

(ج)

الأسئلة:

■ هل العقبات الرئيسية مرتبطة بالصراعات الحالية في الشرق الأوسط؟ إن كان الأمر كذلك، فيرجى تحديدها؟ وكيف يكون ذلك؟

■ هل أي من العقبات الرئيسية مرتبطة بالموقف السياسي الداخلي في الدول بصورة فردية؟

■ هل تشكل مصالح القوى العظمى المتنافسة (سواء بصورة فردية أو جماعية) عقبة رئيسية؟

■ هل توجد أي عقبات أخرى؟

ملاحظة: يطلب من كل مجموعة عمل قائمة بما لا يقل عن عقبتين (2) وما لا يزيد عن خمس (5) عقبات من العقبات الرئيسية.

استراحة

17.35

حوار الجلسة المنعقدة بكامل هيئتها: المقارنة بين العقبات والفرص لإقامة هذه المنطقة

17.45

رئيس الجلسة: Joseph A. Camilleri، مركز الحوار

الأسئلة:

التفكير في الجلسة الأخيرة -

■ هل يوجد اتفاق حول العوامل الرئيسية؟

■ إذا كان يوجد اختلاف، فهل يمكننا تحديد طبيعة وأهمية الاختلاف؟

■ هل نرى أي فرص للتقدم خلال الفترة من الاثنى عشر إلى الثمانية عشر شهراً القادمة؟

ختام اليوم الأول في حوار أثنين

18.45

العشاء 20.00
فندق Eden Beach، بمدينة Anavyssos

الجمعة 16 نوفمبر 2012

الإصطحاب من الفندق والنقل إلى مقرات منظمة القانون العام 09.00
الأوروبي
الحوار في جلسة منعقدة بكامل هيئتها: إقامة منطقة خالية من أسلحة 09.30
الدمار الشامل في سياق الشرق الأوسط الأكبر
رئيس الجلسة: Michális S. Michael، مركز الحوار
الأسئلة:

- هل يعتمد الاتفاق حول إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل على التقليل من الاضطرابات في الشرق الأوسط؟ إن كان الأمر كذلك، فما هي الصراعات أو الاضطرابات الرئيسية التي يجب أخذها بعين الاعتبار؟
- هل يمكن متابعة التقدم على الجبهتين في نفس الوقت؟ أم هل يعد التقدم في جبهة واحدة ضروريًا للتقدم في الأخرى؟
- هل يوجد دور لإقامة منتدى أمني إقليمي شامل؟ إن كان الأمر كذلك، فكيف يمكن أن يحدث، وكيف يساعد على إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل في الشرق الأوسط؟

استراحة الصباح 11.00

مناقشة الجلسة المنعقدة بكامل هيئتها: مقترحات التقدم للأمام – 11.15
المبادرات والأنشطة الفورية وفي المستقبل القريب، والجوانب القانونية/الفنية
الأسئلة:

- ما هي الخطوات أو المبادرات العملية التي يمكن اتخاذها بواسطة الجهات الفعالة من غير الدول للدفع بعملية التفاوض إلى الأمام؟
- كيف ستبدو المنطقة الخالية من أسلحة الدمار الشامل في الشرق الأوسط؟

الغداء 12.45

الحوار في المجموعات الصغيرة: الجهات الفعالة والاعتبارات الأخلاقية 14.15
المنسقون:

- Michális S. Michael، مركز الحوار (أ)
- Michael Hamel-Green، جامعة فيكتوريا (ب)

• Nicholas A.J. Taylor، مركز الحوار وجامعة كوينزلاند
(ج)
الأسئلة:

- كيف نرى الأدوار الخاصة بكل من الحكومات، ومنظمات المجتمع المدني، ومجتمع الأكاديميين أو الخبراء في الدفع بفرص إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل في الشرق الأوسط؟
- ما هو الدور البناء، إن وجد، الذي يمكن أن تلعبه المنظمات الدولية (على الصعيد الإقليمي والدولي ومتعدد الأطراف) في هذه العملية؟
- ما هي الاعتبارات الأخلاقية التي يجب أن تحكم استجابات هذه الجهات الفعالة؟ هل يوجد دور للتعاليم الدينية الرئيسية الموجودة في الشرق الأوسط في هذا الصدد؟ ماذا عن المنظور غير الديني أو الدنيوي؟

استراحة بعد الظهر

15.45

الحوار في جلسة منعقدة بكامل هيئتها: الأفكار الرئيسية والمقترحات والتوصيات التي نتجت من الحوار

16.00

رئيس الجلسة: Joseph A. Camilleri، مركز الحوار
الختام الرسمي لحوار أثينا

18.00

العشاء

20.00

فندق Eden Beach، بمدينة Anavysos

الملحق ج – المشاركون

المشاركون في الحوار

السيد أحمد عبد المقصود سعدة
رابطة الأطباء الدوليين لمنع الحروب النووية
(IPPNW – مصر)
مصر

السيد زيد أبو زياد
مجلة Palestine-Israel Journal
فلسطين

السيدة باريا أحمر
البرلمانيون المعنيون بعدم انتشار السلاح النووي ونزعه (PNND)
لبنان

السيد أحمد الساعاتي
رئيس كتلة البحرين البرلمانية في مجلس النواب
البحرين

الأستاذ *Mohammad Abu Asgarkhani*
مركز الدراسات الدولية العليا
جامعة طهران
إيران

الأستاذ *Aytuğ Atıcı*
عضو في المجلس الوطني الأعلى
عضو في لجنة الشؤون الخارجية
تركيا

الدكتور *David Atwood*
معهد الأمم المتحدة لبحوث نزع السلاح
سويسرا

الدكتور *Eitan Barak*
الجامعة العبرية
إسرائيل

السيد ناصر حسين بردستاني
الحملة الدولية للقضاء على الأسلحة النووية (ICAN)
البحرين

الأستاذ *Paolo Cotta-Ramusino*
مؤتمر بوغواش للعلم والشؤون العالمية
إيطاليا

الأستاذ *Thanos Dokos*
المؤسسة الهيلينية للسياسة الأوروبية والخارجية (ELIAMEP)
اليونان

السيدة *Sharon Dolev*
غرين بيس
الحملة الدولية للقضاء على الأسلحة النووية (ICAN)
إسرائيل

السيد عيد الرؤوف الريدي
رئيس شرف المجلس المصري للشؤون الخارجية
مصر

السيد *Denis Fedorov*
السكرتير الأول
سفارة الاتحاد الروسي في أثينا
اليونان

الأستاذ *Spyridon Flogaitis*
 جامعة كابوديستريان الوطنية في أثينا
 مدير، منظمة القانون العام الأوروبي (EPLO)
 اليونان

الدكتور جاسم حسين غلوم
 جمعية الوفاق السياسية
 البحرين

السيدة أنيسة عصام حسونة
 مؤسسة مجدي يعقوب للقلب
 مصر

الرائد *Mirza Hatoqay*
 منظمات تحديد الأسلحة الكبريتية (SO2) والمنظمات الدولية،
 مديرية الشؤون الدولية (DIA)،
 المقدم العام للقوات المسلحة الأردنية (JAF)
 الأردن

السيد عمار حجازي
 وزارة الشؤون الخارجية
 فلسطين

الأستاذ *Joseph Joseph*
 سفير جمهورية قبرص في اليونان
 قبرص

الدكتور *Gholamali Khoshroo*
 نائب رئيس الوزراء الأسبق في الشؤون الدولية والقانونية
 إيران

الحاخام الأكبر الدكتور *Joseph Levi*
 حاخام فلورانس
 إسرائيل

الدكتور كريم مقديسي
الجامعة الأمريكية في بيروت
لبنان

الأستاذ *Ioannis Mazis*
جامعة كابوديستريان الوطنية في أثينا
اليونان

الدكتور رافت ميثاق ميساك
مركز أبحاث جيومورفولوجيا الصحراء، معهد القاهرة /
الكويت للبحوث
مصر / الكويت

السيد *Mossi Raz*
راديو صوت السلام (All for Peace)
إسرائيل

الدكتور *Nasser Saghafi Ameri*
مركز البحوث الإستراتيجية في طهران
إيران

الدكتور أحمد عبد الكريم سيف
مركز سبأ للدراسات الإستراتيجية (SCSS)
اليمن

السيد *Hillel Schenker*
مجلة Palestine-Israel Journal
إسرائيل

السيد حازم شباط
البعثة الفلسطينية الدائمة لدى الأمم المتحدة في فيينا
النمسا

السفير علي أصغر سلطانية
سفير الوكالة الدولية للطاقة الذرية (IAEA)
إيران

السيد *Paul Wilson*
المستشار ونائب الممثل الدائم لأستراليا
لمؤتمر نزع السلاح في جنيف
سويسرا

السيد *Joseph Zelnik*
معهد الجليل الدولي للإدارة
إسرائيل

فريق التنسيق:

الأستاذ *Joseph Camilleri*
مركز الحوار
جامعة لاتروب
أستراليا

الأستاذ *Michael Hamel-Green*
جامعة فيكتوريا
أستراليا

الدكتور *Michális S. Michael*
مركز الحوار
جامعة لاتروب
أستراليا

السيد *Nicholas A.J. Taylor*
مركز الحوار، جامعة لاتروب
كلية العلوم السياسية والدراسات الدولية،
جامعة كوينزلاند
أستراليا

الملحق د – بيان صحفي بعد الحوار

بيان صحفي

26 نوفمبر 2012

حوار أثينا

حول إقامة منطقة

خالية من أسلحة الدمار في الشرق الأوسط وطرق إيصالها

إسقاط جميع الشروط المسبقة والبدء في محادثات موازية في نفس الوقت حول إفراغ الشرق الأوسط من الأسلحة النووية وأسلحة الدمار الشامل الأخرى والتفاوض لإنهاء الأزمة الفلسطينية. كان ذلك إحدى النتائج الرئيسية لحوار أثينا في الفترة من 14 إلى 16 نوفمبر الذي انعقد في أثينا/ سونيون في اليونان وجمع القادة الإسرائيليين والفلسطينيين والعرب والإيرانيين وقادة المجتمع المدني والدبلوماسيين السابقين وبعض الممثلين الدبلوماسيين في الشرق الأوسط.

وقد حضر اجتماع الحوار 40 مشاركاً تقريباً والذي تم استضافته وتنسيقه بواسطة مركز الحوار بجامعة لائتروب (ملبورن) ومنظمة القانون العام الأوروبي الموجودة في أثينا. وقد ترأس الحوار الذي استمر ليومين مدير مركز الحوار السيد Joseph Camilleri، ونائب المدير الدكتور Michális S. Michael. وهو يهدف إلى دعم مؤتمر هلسنكي

المقترح حول إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل في الشرق الأوسط، والذي يدعمه بصورة مشتركة كل من الأمم المتحدة والولايات المتحدة الأمريكية والمملكة المتحدة والاتحاد الروسي والذي من المحتمل إقامته في أواخر هذا العام أو في بداية العام القادم.

وقد تميز اجتماع ممثلي الشرق الأوسط بالاحترام البالغ والود بين المشاركين القادمين من أماكن الصراعات. وباستخدام أسلوب الحوار الذي تم تطويره وتنقيحه على مدار العديد من الأعوام بواسطة مركز الحوار، أوجد الاجتماع مجموعة من الروابط والفرص الجديدة للتواصل والأفكار الجديدة حول طرق التقدم لحكومات ومجتمعات الشرق الأوسط.

وقد تضمنت المقترحات الناتجة عن الحوار تدابير جديدة لبناء الثقة لتعزيز إقامة منطقة لا نووية في الشرق الأوسط، ومبادرات جديدة للمجتمع المدني لتشجيع حكومات الشرق الأوسط على متابعة المفاوضات. كما نتج مقترح محدد بإقامة مركز إقليمي في الشرق الأوسط تابع للأمم المتحدة للسلام والأمن على غرار المراكز المماثلة في المناطق الأخرى المعرضة للصراعات في جميع أنحاء العالم.

وسيتم نشر نتائج حوار أثينا والخطوات التالية المحتملة وستكون متاحة عبر الإنترنت بداية من منتصف ديسمبر.

وقد ألقت الأحداث المأساوية في غزة وإسرائيل بظلالها على الحوار. وعلى الرغم من حدة الانفعالات، وانشغال العديد بتلك الأحداث، التزم الجميع بفكرة إقامة المنطقة الخالية من أسلحة الدمار الشامل، والحاجة إلى اتخاذ خطوات عملية كبيرة على مدار الاثني عشر إلى الثمانية عشر شهراً القادمة. وقد أجمع الاجتماع على أنه يجب متابعة مؤتمر هلسنكي المتوقع كما هو مخطط له، وإقامته في ديسمبر 2012 إن أمكن ذلك.

نبذة عن المؤلفين

Joseph Anthony CAMILLERI هو أستاذ في العلاقات الدولية ومدير مؤسس لمركز الحوار، بجامعة لاتروب، ملبورن. وقد قام بتأليف 20 كتابًا وأكثر من 100 فصل ومقالة صحفية، وقد اشترك مؤخرًا في تأليف كتاب بعنوان: الثقافة والدين والصراع في مناطق جنوب شرق آسيا المسلمة: مفاوضات التعددية المتوترة، لندن: روتلدج، 2012. وكتاب الدين والأخلاقيات في عالم متعولم: الصراع والحوار والتحول (بلغريف ماكميلان، 2011). كما شارك بتأليف دراسة رئيسية بعنوان عوالم متحوّلة: أنظمة حكم ناشئة في كوكب مضطرب (إدوارد إلغار 2009). البروفيسور كاميلاري عضو في الأكاديمية الأسترالية للعلوم الاجتماعية ورئيس اللجنة التحريرية للمجلة البحثية التغيير والسلام والأمن العالمي. وقد أقام ما يقرب من 20 مؤتمرًا دوليًا مهمًا، وقدم العديد من الخطابات الرئيسية حول فكرة الحوار بين مختلف الثقافات، وترأس وضع العديد من الحوارات الدولية. وقد أجرى الأبحاث وأقام المحاضرات وقدم البراهين في مجال نظام النولة ومجموعة أخرى من التساؤلات المتعلقة بالمشاكل الأمنية ونزع السلاح والحكم وحقوق الإنسان والحوار الثقافي والديني. وقد حصل على العديد من المنح والجوائز، من بينها وسام نظام أستراليا Medal of Australia Order.

Michael HAMEL-GREEN هو أستاذ في كلية الفنون، بجامعة فيكتوريا، ملبورن. وقد ركز البحث الخاص به على موضوع نزع السلاح والرقابة على الأسلحة في الإقليم، مع التركيز بصورة خاصة على المناطق الخالية من أسلحة الدمار الشامل والمشاكل الأمنية الإقليمية. وقد نشر دراسة شاملة حول منطقة جنوب المحيط الهادئ الخالية من أسلحة الدمار الشامل (معاهدة راراتونغا) والمزيد من الدراسات العامة حول المناهج المتبعة لإقامة مناطق خالية من أسلحة الدمار الشامل الخاصة بمعهد الأمم المتحدة لبحوث نزع السلاح. وتتضمن أحدث المنشورات الخاصة به: N.A.J. Taylor، و Joseph A. Camilleri، و Michael Hamel-Green، حوار حول نزع الأسلحة البيولوجية والنووية والكيميائية في الشرق الأوسط: القيود والفرص، والبدائل: عام، محلي، سياسي، 38(1)، 2013، 78-98؛ (مع Peter Hayes)، طرق نحو السلام في شبه الجزيرة: حالة نطاق خال من الأسلحة النووية في كوريا واليابان. وكتاب تحديات أمنية، 7 (2)، 2011، 105-121، قطب شمالي خال من السلاح النووي: نماذج وأفاق، *Osteuropa*, 61 (2-3), 2011, 289-299; Les initiatives régionales pour un monde sans armes nucléaires, *Forum du désarmement* (2), 2011, 3-15، نقشير البرتقالة، مسارات إقليمية لعالم خال من السلاح النووي، منتدى نزع السلاح (2)، 2011، 3-14؛ مبادرات إقامة منطقة خالية من أسلحة الدمار الشامل:

التحديات والفرص للتعاون الإقليمي حول عدم انتشار الأسلحة، التغيير العالمي، السلام والأمن، (3) 21، 2009، 357-376.

Marianne HANSON هي أستاذ مساعد في العلاقات الدولية ومدير مركز روتاري للدراسات الدولية حول السلام وحل الصراعات في جامعة كوينزلاند. ويركز البحث الخاص بها على الأمن الدولي، والقانون الدولي، والمؤسسات الدولية، وهي متخصصة في نزع السلاح والرقابة على الأسلحة وقامت بنشر العديد من الكتابات حول هذه المواضيع. وهي تبحث في الوقت الحالي في تطبيق القواعد والنماذج لتجنب امتلاك الأسلحة النووية واستخدامها، وربط ذلك بالسياسات الخارجية في الدول الكبرى في العالم، وارتباطها بالحالات التجريبية مثل العراق وكوريا الشمالية وإيران. وتتضمن أحدث المنشورات الخاصة بها: دعم التخلص من الأسلحة النووية: دور الدول الفردية والمتحالفة الرئيسية، في: *Tanya Ogilvie-White and David Santoro (eds)*، *نحر التنتين النووي: ديناميكيات نزع السلاح في القرن الحادي والعشرين* (أثينا *GA*، الولايات المتحدة: مطبعة جامعة جورجيا، 2012، 56-84). *رقابة الأسلحة*، ريتشارد ديفيتاك، أنطوني بيرك وجيم جورج، مقدمة للعلاقات الدولية، الطبعة الثانية، بورت ملبورن، ولاية فيكتوريا، مطبعة جامعة كامبريدج، 212، الصفحة 172-187. *مستقبل اتفاقيات الحد من التسلح النووي*، المجلة الأسترالية للشؤون الدولية، (3) 59، سبتمبر 2005.

Michális S. MICHAEL هو نائب مدير مركز الحوار بجامعة لاتروب، وهو يمتلك الخبرة الكبيرة في حل الصراعات، والسياسة الخارجية لأستراليا، وتعدد الثقافات، والأسلوب الحوارية. ومنذ عام 2005، ترأس الدكتور *Michael*، أو ترأس بصورة مشتركة عددًا من المشاريع البحثية والتعليمية والتدريبية المتعلقة بالحوار بين الأديان والحوار بين الثقافات على المستوى المحلي والإقليمي والوطني والدولي. وهو يترأس في الوقت الحالي مشروعًا بعنوان بناء القدرات من أجل مصالحة الجاليات المنقسمة ويتناول هذا المشروع مجموعة من الحوارات المجتمعية من بينها صراع الشتات في أستراليا، بالإضافة إلى تدريب ورش العمل لنقل المهارة إلى المجتمعات المنقسمة ذاتها إلى جانب مقدمي الخدمة من الجهات الخارجية. تتضمن المنشورات: *حل الصراع في قبرص: التفاوض على التاريخ* (بالغريف ماكميلان، 2011). (تأليف مشترك) *الحوار الحضاراتي والنظام العالمي: السياسة الأخرى للثقافات والأديان والحضارات في العلاقات الدولية* (بالغريف ماكميلان، 2009). (تأليف مشترك): *الجغرافيا السياسية في آسيا الباسيفيكية: السيطرة مقابل الأمن الإنساني* (إدوارد إلغار، 2007)

Nicholas A.J. TAYLOR هو باحث مساعد بمركز الحوار بجامعة لاتروب، وباحث دكتوراه بكلية العلوم السياسية والدراسات الدولية بجامعة كوينزلاند. اهتمام *Taylor* البحثي والتعليمي الرئيسي هو دراسة الأخلاقيات الدولية والعالمية، خاصة الأمور المتعلقة بما يلي: أساليب القتل في الحروب المعاصرة؛ الردود العالمية على تسليح

المحيط الحيوي؛ وحدود مسؤولية مصنعي الأسلحة؛ والضرر البيئي عبر الحدود؛ ومستقبل تكنولوجيا الأسلحة. وتتضمن أحدث المنشورات الخاصة به: N.A.J. Taylor ، Joseph A. Camilleri، وMichael Hamel-Green، حوار حول نزاع الأسلحة البيولوجية والنوية والكيميائية في الشرق الأوسط: القيود والفرص، والبدائل: عام، محلي، سياسي، (1)38، 2013، 78-98؛ N.A.J. Taylor، مفارقة شهية بالأحرى: مسؤولية الشركات وصناعة التسلح، بمشاركة: رالف تنتنث، ويليام صن، برايان جونز. لا مسؤولية الشركات تجاه المجتمع: مفهوم مقلق، ويست هامبشاير، المملكة المتحدة، إمبرلاند، 2012. المناطق الخطرة: الموارد والاستدامة، بمشاركة كاري كروسينسكي، نك روبنز، ستيفن فيدرمان. التطورات في الاستثمار المستدام: الاستراتيجيات والتمويل والقيادة الفكرية، نيويورك: دار وايلي للنشر، 2011، 320-44.

حول المنظمات الراعية

مركز الحوار (جامعة لاتروب) ملتزم في المقام الأول بالبحث، وأيضاً بالتعليم والتدريب، وتطوير السياسات والإشراك المجتمعي الذي يركز على الفلسفة، وأساليب وممارسات الحوار، في الماضي وفي الوقت المعاصر. وقد تم إنشاؤه بصورة رسمية بواسطة جامعة لاتروب في سبتمبر عام 2005، ويركز البحث الخاص بالمركز بصورة رئيسية على:

- الحوار بين الثقافات والديانات والحضارات – المرتبط بالعديد من الصراعات المحلية والوطنية والدولية؛ و
- الحوار بين الآراء المتنافسة بخصوص العولمة.

وقد قام المركز بوضع برنامج شامل في أستراليا وبصورة عالمية، يشتمل على العلماء والخبراء بالإضافة إلى أصحاب المهن الحكومية، والصناعية، والعمال، والمنظمات الدولية، والمؤسسات المهنية، وقطاع المجتمع بصورة عامة. وهو يعقد عدداً من الحوارات داخل أستراليا وعلى الصعيد الدولي.

للحصول على مزيد من المعلومات، تفضل بزيارة:
www.latrobe.edu.au/dialogue

منظمة القانون العام الأوروبي (EPLO) عبارة عن منظمة دولية تم تأسيسها عام 2007، ويقع مقرها في أثينا، اليونان. وتكمن مهمتها في إيجاد ونشر المعرفة بالقانون العام، وذلك يشمل، إلى جانب أمور أخرى، القانون الوطني والقانون المقارن والقانون الأوروبي العام، وقانون حقوق الإنسان، وقانون البيئة، ودعم القيم الأوروبية في جميع أنحاء العالم. وبهذا الصدد، تقوم منظمة القانون العام الأوروبي بتنظيم ودعم البحث العلمي والأنشطة التعليمية والتدريب والتدريس وبناء المعاهد والأنشطة الأخرى وتوفير المساعدة للمعاهد الديمقراطية في أوروبا وفي جميع أنحاء العالم.

وإلى الوقت الحالي، تتكون عضوية مجلس إدارة منظمة القانون العام الأوروبي من 13 دولة ومنظمتين دوليتين و3 هيئات عامة بالإضافة إلى 62 جامعة ومعهدًا من جميع أنحاء العالم. وقامت منظمة القانون العام الأوروبي بتنفيذ أكثر من 170 مشروعًا حول دور القانون والديمقراطية والإصلاح القضائي وبناء المؤسسات وإصلاح الإدارة العامة والمجتمع المدني. وقد تم تنفيذ المشاريع في جميع أنحاء العالم: أوروبا، ودول البحر الأبيض المتوسط، ومنطقة البلقان، والقوقاز ودول السوفييت سابقًا، والشرق الأوسط، وآسيا الوسطى وجنوب آسيا، وإفريقيا، بالإضافة إلى أمريكا اللاتينية والدول الجزرية الصغيرة النامية. ويتم دعم عمل منظمة القانون العام الأوروبي من الناحية العلمية بواسطة المجلس العلمي الأوروبي الخاص بها، والمجموعة الأوروبية للقانون العام، وشبكة تتكون من ما يزيد عن 210 من القضاة ورجال القانون والأكاديميين القانونيين والمهنيين والشخصيات الرائدة في مجالها.

للحصول على مزيد من المعلومات، تفضل بزيارة: www.eplo.eu

يرغب مركز الحوار ومنظمة القانون الأوروبي العام في التوجه بالشكر إلى الدعم المقدم بواسطة:

جامعة كوينزلاند - الواقعة في مدينة بريزبين بأستراليا، وهي واحدة من المؤسسات الرائدة في مجال التعلم والبحث في أستراليا، وهي مصنفة ضمن أفضل 1% من الجامعات في العالم. وهي موطن إحدى الكليات الرائدة في العالم فيما يتعلق بالسياسة الدولية والسلام وحل النزاعات، وتعرف هيئتها بأبحاثها وبرامجها الداعمة، التي تتناول مجموعة كبيرة من المواضيع، من بينها حماية حقوق الإنسان وتحديد الأسلحة ونزع السلاح.

رابطة الأطباء الدوليين لمنع الحروب النووية (*IPPNW*) عبارة عن اتحاد غير حزبي يتكون من مجموعات طبية وطنية من 62 دولة، وتمثل عشرات الآلاف من الأطباء ودارسي الطب والعاملين في المجال الصحي والمواطنين المعنيين الذين يشاركون الهدف العام المتمثل في إنشاء عالم أكثر أمناً وأماناً خالياً من التهديد بالإبادة النووية.

The participants on the first day of the Athens Dialogue - Sounion, Athens, Greece, 14-16 November 2012

شرکت کنندگان در اولین روز همایش آتن - سونیون، آتن، یونان، 14 الی 16 نوامبر 2012

המשתתפים ביום הראשון של שיחות אתונה - סוניון, אתונה, יוון, 14-16 בנובמבר 2012

المشاركون في أول أيام حوار أثينا - سونيون، أثينا، اليونان، 14-16 نوفمبر 2012